CHRISTOPHER HIBBERT

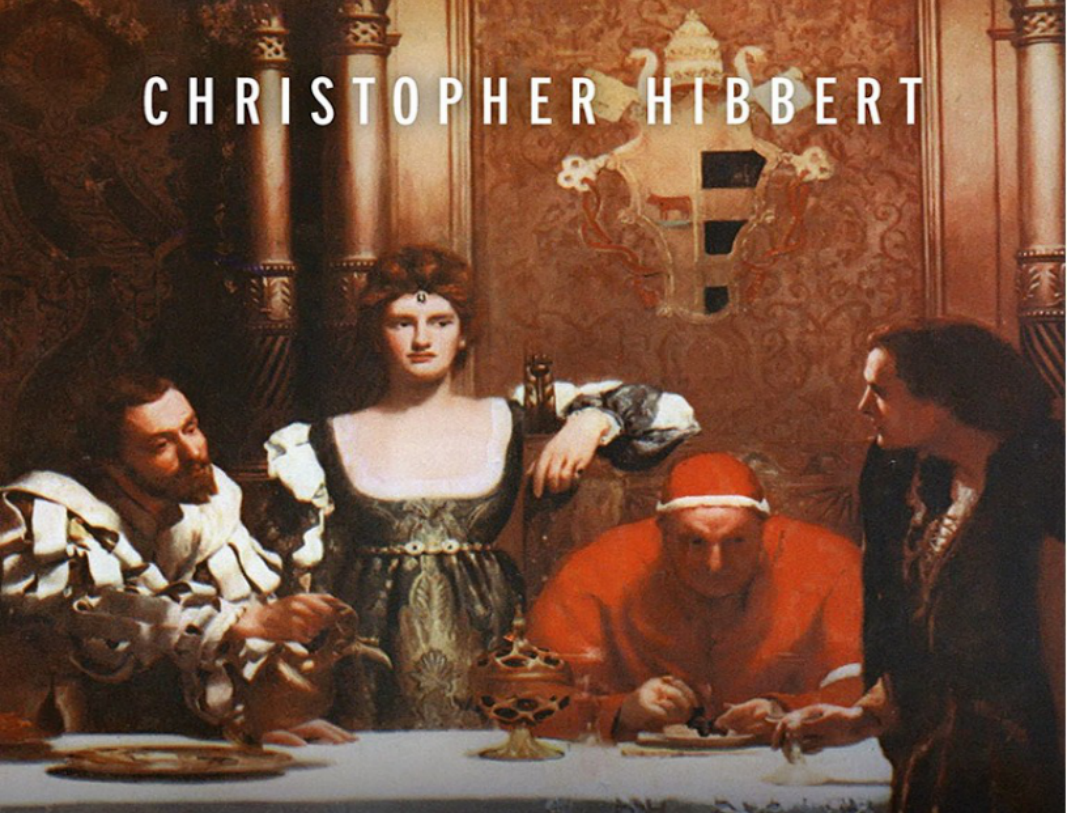

FAMILIA BORGIA

CRIME, NEPOTISM, CORUPȚIE

CORINT ISTORIE

CHRISTOPHER HIBBERT

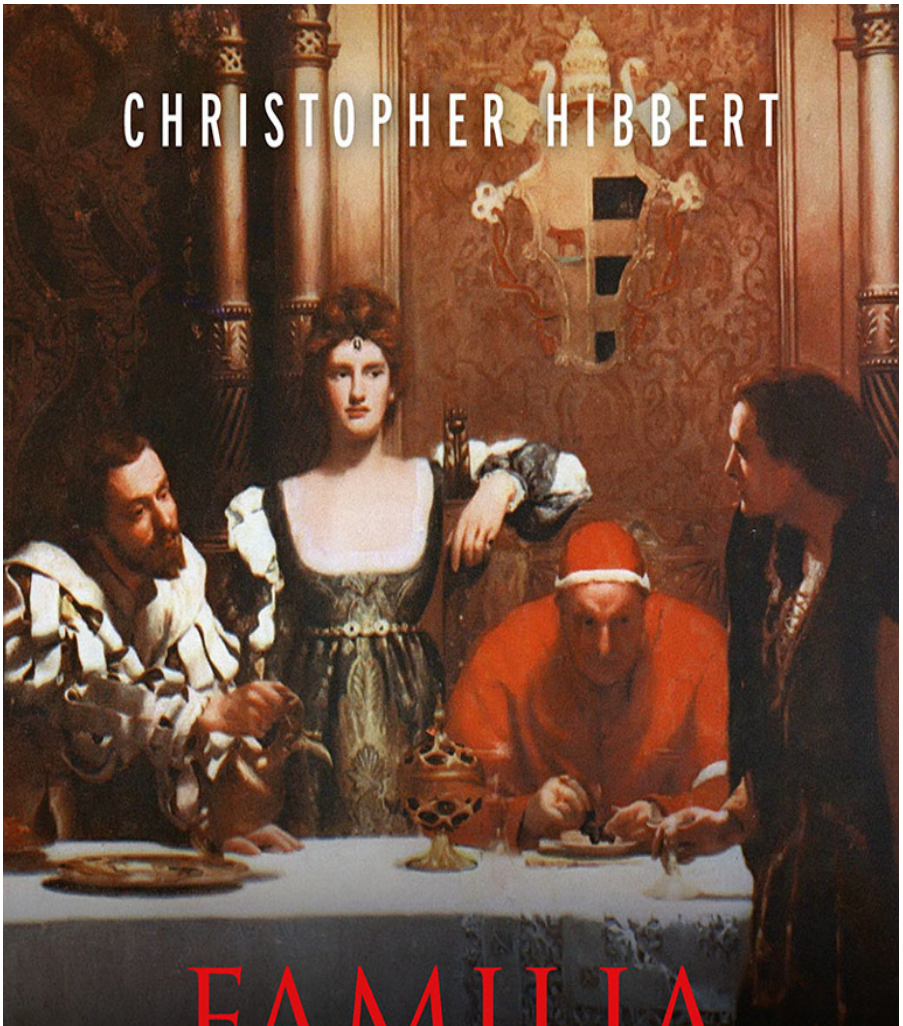

FAMILIA BORGIA

CRIME, NEPOTISM, CORUPȚIE

CORINT ISTORIE

CHRISTOPHER HIBBERT

FAMILIA BORGIA

Crime, nepotism, corupție

Imprint coordonat de
ION M. IONIȚĂ

CHRISTOPHER HIBBERT

FAMILIA BORGIA

CRIME, NEPOTISM, CORUPȚIE

Traducere din limba engleză de Lidia Grădinaru
Prefață de Simona Preda

CORINT ISTORIE
2021

Christopher Hibbert s-a născut la Enderby, în Anglia, în 1924. După ce a absolvit Universitatea Oxford, a luptat ca ofițer de infanterie în cel de-al Doilea Război Mondial. A fost rănit de două ori și i s-a conferit Crucea Militară în 1945. A fost membru al Societății Regale de Literatură. Numit „perla biografilor" (*New Statesman*), considerat „probabil cel mai citit autor de cărți de popularizare a istoriei din vremea noastră și cu siguranță unul dintre cei mai prolifici" (*The Times*), a scris peste 50 de lucrări, dintre care amintim: *Benito Mussolini. The Rise and Fall of Il Duce* (1962), *The House of Medici. Its Rise and Fall* (1975), *Rome. The Biography of a City* (1985), *Disraeli. The Victorian Dandy Who Became Prime Minister* (2006). A murit în 2008.

Redactare: Vasilica Turculeț, Dan Mironescu
Tehnoredactare: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: *La un pahar de vin cu Cesare Borgia* de John Collier (1850–1934). Tablou realizat în 1893, înfățișându-i, de la stânga la dreapta, pe Cesare Borgia, Lucrezia Borgia și papa Alexandru al VI-lea.

CHRISTOPHER HIBBERT
The Borgias
Copyright © Christopher Hibbert and Mary Hollingsworth, 2008

Toate drepturile asupra acestei ediții în limba română aparțin
CORINT ISTORIE, un imprint al CORINT BOOKS,
str. Mihai Eminescu, nr. 54 A, București.
www.edituracorint.ro

ISBN: 978-606-793-986-6
ISBN: EPUB 978-606-088-258-9

Prefață

O tumultuoasă saga renascentistă

Nimic nu se compară – din perspectiva amestecului fin dozat de savoare, cruzime, umor și suspans – cu o poveste de istorie din perioada Renașterii. Iar dacă luăm în calcul faptul că acest episod istoric se referă la Italia, la papalitate, la celebra familie Borgia și că întâmplările timpului ne sunt redate de un istoric de calibrul lui Christopher Hibbert, avem toate motivele să fim convinși că rezultatul nu poate fi decât o frescă incitantă, bine documentată, echilibrată și plină de detalii inedite și picante.

Protagoniștii poveștii sunt Rodrigo Borgia, cunoscut ca papa Alexandru al VI-lea (1492–1503), despre care cronicarul Burchard spunea că avea o inteligență și o „virilitate neostoită" și un gust aparte pentru diplomație și opulență, fiul său, Cesare – obsedat de putere și având o frivolitate recunoscută în epocă (a fost modelul lui Machiavelli pentru lucrarea *Principele*) – și fiica sa, Lucrezia, o femeie frumoasă, erudită și ambițioasă. Alături de acești descendenți celebri, personaje principale ale istoriei și ale acestui volum, papa Alexandru al VI-lea i-a mai avut ca fii legitimi pe Giovanni (ucis brutal într-un asasinat cu autor necunoscut), Gioffre și, posibil, Ottaviano. Mama lor era o curte-
zană fermecătoare din pătura de jos a nobilimii, Vannozza dei Cattanei. De asemenea, în timpul pontificatului său, a mai avut – cu amanta sa favorită, Giulia Farnese – o fiică. Căsătoriile progeniturilor papale au fost orchestrate într-o manieră în care suveranul pontif să obțină maximum de alianțe diplomatice cu cele mai importante familii din Italia, Spania sau Franța, planificând cu precizie cariera și parcursul fiecăruia dintre fiii săi. Și cum istoria nu îi uită pe învingători (în fond, discursul despre trecut este scris de cuceritori!) și nu îi iartă pe cei învinși (dar, adesea, le rezervă un loc obscur în marea scenă), prevalează prin urmare întâmplările legate de destinul celor trei faimoși Borgia: papa, Cesare și Lucrezia.

Dincolo de faima protagoniștilor ei, de numele familiei Borgia – una cu vechi origini italiene și spaniole, descinzând din vechea casă de Aragon – au fost legate o serie de păcate – adulter, simonie, furt, viol, incest, trufie, ba chiar crimă. Istoria nu a fost blândă cu imaginea papei Alexandru al VI-lea, a lui Cesare sau a Lucreziei și, adesea, adevărul a fost ocultat de mit, mult mai

puternic articulat în mentalul colectiv decât ceea ce s-a petrecut în realitate, iar autorul menționează cu fiecare ocazie speculațiile existente în epocă. De altfel, unul dintre marile merite ale cărții profesorului Hibbert este că a suprapus fiecărui episod încărcat de incertitudini noile descoperiri bazate pe coroborarea surselor, fără a eluda presupunerile și credințele care s-au format de-a lungul timpului, dar și fără a oculta ceva din farmecul secolelor apuse. Iar toate aceste izvoare – pe care le-a menționat de fiecare dată – au fost sintetizate în cadrul unei analize minuțioase, dar și atractive, păstrând culoarea veacului al XV-lea.

Guicciardini considera că papa Alexandru al VI-lea „poseda o viclenie și o deșteptăciune aparte, o perspicacitate excelentă, puteri uimitoare de persuasiune și o vioiciune și putere de concentrare incredibile când se ocupa de treburile statului; dar aceste calități erau mult puse în umbră de viciile lui: ipocrizia, indecența, falsitatea, infidelitatea, obscenitatea, lăcomia insațiabilă, ambiția fără limite, predilecția spre depravare mai mult decât grosolană și setea arzătoare de a-și înălța numeroșii copii, dintre care unii nu erau mai puțin respingători decât tatăl lor".

Altfel spus, „oamenii au aflat curând că era periculos să-l superi pe Alexandru al VI-lea și să nu fii mereu precaut în prezența lui. Acest papă era ambițios, puternic, bogat, abil din punct de vedere politic și hotărât să-și înscrie familia în rândurile elitei conducătoare a Europei". Nimic din contextul volumului nu îi învăluie însă pe membrii familiei Borgia cu virtuți care să le lumineze imaginea transmisă posterității, însă, judecând pin prisma secolului în care au trăit, menținerea la putere, jocul diplomatic, accederea în cele mai înalte funcții fie ele politice sau diplomatice nu ar fi fost posibile fără ambițiile, orgoliile și adesea cruzimile de care au dat dovadă. Au fost oameni ai timpului lor și, într-o anumită cheie de interpretare (eludând etalonul etic actual), modele de succes ale trecutului.

Sursele utilizate de autor – de la cronicarii contemporani evenimentelor – Francesco Guicciardini, Burchard, Bernardino Corio, Philippe de Comynnes etc. sunt în măsură să ofere dovada rafinamentului analitic de la care pornește Hibbert. De altfel, cititorul se va întâlni pe parcursul paginilor și cu alte personaje celebre din peisajul artei renascentiste – Michelangelo, Leonardo da Vinci, Andrea Mantegna, Pinturicchio, Benvenuto Cellini, Perugino, Tizian, Bellini – precum și cu eruditele spirite umaniste Machiavelli, Ercole Strozzi și Pietro Bembo.

Roma în sine este un personaj în cadrul acestui volum – Roma nu mai este capitala răvășită de loviturile barbarilor, aflată într-o degradare dureroasă, ci își trăiește o nouă viață ridicându-se din nou falnică și strălucitoare, demnă de sediul conducătorului creștinătății pe pământ. Este plină de palate, edificii și biserici splendide de marmură, împodobite cu sculpturi, tapiserii de aur și

fântâni arteziene (Palatul Papal, Bazilica San Pietro, Capela Sixtină, Palazzo Sforza-Cesarini, bazilica San Giovanni in Laterano, Castelul Sant'Angelo etc.), impunându-se prin măreție și somptuozitate în fața Neapolelui, Florenței, Sienei, Ferrarei, ducatului Milano sau Veneției.

Totodată, volumul conține pagini de o răvășitoare sensibilitate (corespondența dintre poetul Pietro Bembo și Lucrezia Borgia, în contextul căreia, într-una din scrisori, ea îi dăruiește o buclă din frumosul ei păr blond, vizibilă și astăzi la muzeul Bibliotecii Ambroziene din Milano), de o spectaculozitate și de un vizual aparte (descrierile orașului Roma în zilele de sărbătoare, toaletele Lucreziei sau aparițiile în public ale lui Cesare Borgia, felurile de mâncare servite cu ocazia deselor banchete de la Vatican) și de o inimaginabilă durere pe care membrii familiei Borgia o trăiesc odată cu pierderea născuților care ar fi trebuit să le asigure descendența. Nu lipsesc însă nici rivalitatea cu alte familii puternice ale timpului – Medici sau Sforza – sau oprobriul la adresa papei din partea unui personaj cum a fost călugărul dominican Savonarola.

Ceea ce ne oferă Hibbert în această carte este o poveste tumultuoasă, scrisă într-un ritm alert, nu lipsit de umor fin, o adevărată saga renascentistă, care atrage și uimește deopotrivă cititorul și care conține, dincolo de surse originale reevaluate și contextualizate, toate ingredientele ca să incite de la prima până la ultima pagină.

Simona Preda

Capitolul 1

Orașul care se năruie

„O, Doamne, ce vrednică de milă este Roma!"

„Trebuie să fi auzit despre acest oraș de la alții", scria un vizitator al Romei la mijlocul secolului al XV-lea.

> Aici sunt multe palate, case, cavouri și temple splendide și un număr infinit de alte edificii, însă toate sunt în ruină. Este mult porfir și multă marmură de la clădirile antice, dar zilnic această marmură este distrusă într-un mod barbar pentru a fi transformată în var. Iar ce este modern e de proastă calitate. […] Oamenii de azi, care își spun romani, sunt foarte diferiți la port și comportament de locuitorii din vechime. […] Toți arată ca niște văcari.

Alți vizitatori au scris despre statui acoperite cu mușchi de pământ, despre inscripții deteriorate și indescifrabile, despre „părți din zidurile care arată ca niște păduri dese sau peșteri în care animalele pădurii obișnuiau să nască, despre căprioare și iepuri prinși pe străzi […] despre priveliștea zilnică a capetelor și a membrelor oamenilor care fuseseră executați și sfârtecați în patru și apoi bătuți în cuie pe uși sau aruncați în cuști ori trași în țeapă".

Asta era starea orașului care fusese cândva capitala unui imperiu măreț; acum, două treimi din zona din interiorul zidurilor, construite pentru a proteja o populație de 800 000 de oameni, erau nelocuite, hectare întregi de teren rural folosit pentru livezi, pășuni și podgorii presărate cu ruine străvechi, care constituiau ascunzători sigure pentru hoți și bandiți. Și asta era starea adevăratului cămin al papei, conducătorul Bisericii, a cărui linie neîntreruptă de predecesori ajungea până la Sfântul Petru, apostolul căruia însuși Hristos i-a dat în grijă turma lui.

În cea mai mare parte a secolului al XIV-lea, chiar și papalitatea abandonase Roma. În 1305, supărat de frământările și tulburările sângeroase din oraș, papa francez Clement al V-lea (1305–1314) își stabilise curtea la Avignon, în palatul întortocheat de pe malul stâng al Ronului, cunoscut ca Palatul Papilor. La Roma se făcuseră apeluri constante ca papalitatea să se întoarcă din exilul francez. Cel mai recent, apelurile veniseră din partea unei femei în vârstă care putea fi văzută aproape zilnic în orașul care se năruia, stând lângă ușa Mănăstirii San Lorenzo și cerșind pomană pentru săraci.

Era Birgitta Gudmarsson, fiica unui judecător suedez bogat și văduva unui nobil suedez, cu care fusese măritată pe când avea 13 ani și căruia îi făcuse opt copii. Fondatoare a ordinului brigitinelor, părăsise Suedia după o viziune în care Hristos i-a apărut dinainte și i-a poruncit să plece imediat la Roma și să rămână acolo până la întoarcerea papei. Umblând prin Roma, dintr-o biserică ruinată în alta, dintr-o casă dărăpănată în alta, pretindea că avusese și alte viziuni; și Iisus, și maica lui, Maria, spunea ea, îi vorbiseră și-i întăriseră credința în readucerea papei și în izbăvirea definitivă a orașului.

În jurul casei în care trăia se întindeau scheletele carbonizate ale unor clădiri arse, mormane de gunoaie în putrefacție, palate părăsite, biserici abandonate, mlaștini, fortărețe părăsite de stăpânii lor bogați, care plecaseră să trăiască pe domeniile lor din Campania, cocioabe ocupate de familii în pragul inaniției. Pelerinii duceau cu ei acasă povești despre un oraș lugubru, a cărui liniște era întreruptă doar de urletul câinilor și lupilor și de strigătele gloatelor furioase.

La Avignon, papii rămâneau surzi la apelurile privind întoarcerea lor, nepăsători la rugămințile pe care cucernica Birgitta Gudmarsson le rostea atât de puternic și la scrisorile poetului Francesco Petrarca, ce descriau „grămada de gunoi a istoriei" care devenise Roma. Această capitală imperială odată superbă era acum o ruină fără de legi, un oraș sfâșiat de violență, în care facțiunile beligerante mărșăluiau pe străzi cu pumnale și săbii, unde casele erau invadate și prădate de bande înarmate, pelerinii și călătorii – jefuiți, călugărițele – violate în mănăstirile lor, iar șiruri lungi de oameni care se automutilau intrau pe porți cu picioarele goale și glugi pe cap, pretinzând mâncare și găzduire, dar neoferind bani, biciuindu-și spinările goale și însângerate, intonând imnuri înspăimântătoare în fața bisericilor, izbucnind în plâns, gemând, sângerând dinaintea altarelor.

Caprele pășteau buruienile crescute între pietrele ce umpleau piețele devenite câmpuri de bălării, șobolanii infestau ruinele de pe Câmpul lui Marte1, vitele pășteau lângă altarele bisericilor rămase fără acoperișuri, tâlharii pândeau pe aleile înguste, lupii se băteau noaptea cu câinii pe sub zidurile Bazilicii San Pietro și dezgropau cadavrele din cimitirul din apropiere. „O, Doamne, ce vrednică de milă este Roma", scria cu jale un vizitator englez, „odată era plină de nobili măreți și de palate, acum – de cocioabe, lupi și animale dăunătoare, iar romanii înșiși se sfâșie între ei!"

În 1362, în timp ce Petrarca îndemna papalitatea să se întoarcă la Roma, un al șaselea francez a fost ales în linia papilor de Avignon: sobrul, nelumescul Urban al V-lea. Încurajat de împăratul Carol al IV-lea, care s-a oferit să-l însoțească, a recunoscut necesitatea întoarcerii, nu doar de dragul orașului neglijat și în paragină, ci și al papalității înseși, acum aflată în pericol la Avignon, atât din cauza bandelor de mercenari care cutreierau prin toată

Europa Occidentală, cât și a englezilor care se luptau cu francezii în războaie ce aveau să dureze, cu întreruperi, 100 de ani.

La cinci ani după alegerea sa, Urban al V-lea a traversat Alpii, s-a rugat în genunchi la mormântul Sf. Petru și s-a instalat în camerele întunecate, cu aer închis ce-i fuseseră pregătite în Palatul Vatican. Însă vizita lui la Roma a fost scurtă. Orașul i s-a părut și mai părăginit și mai deprimant decât se temuse și, considerând că putea îndeplini rolul de mediator între Franța și Anglia mai eficient de la Avignon decât de la Roma, în 1370 s-a întors în Franța. După ce i-a ignorat avertizările, care spuneau că avea să moară dacă părăsea orașul, i-a îndeplinit Birgittei Gudmarsson profeția, dându-și duhul la doar câteva luni după întoarcerea sa în Palatul Papilor.

Succesorul său, Grigore al XI-lea, tot un francez și ultimul dintre papii de la Avignon, a fost cel care a mutat în cele din urmă Curia înapoi la Roma, temându-se că papalitatea avea să piardă pe vecie Biserica și domeniile ei. Însă în martie 1378 a murit acolo, la un an și ceva de la întoarcerea sa, iar moartea lui a provocat alegeri papale de o animozitate ieșită din comun. Îngroziți de gloatele romane care invadaseră Vaticanul în timpul conclavului, cardinalii l-au ales pe napolitanul Bartolomeo Prignano, care a luat numele Urban al VI-lea. Însă cardinalii francezi au refuzat să-l accepte, declarând alegerile nule și alegându-și propriul candidat, un francez, firește, Clement
al VII-lea. Marea Schismă începuse; Clement al VII-lea, care era șchiop și avea albeață la ochi, s-a întors la Avignon, în timp ce asprul și energicul Urban al VI-lea a rămas la Roma.

Deja nu doar priveliștea orașului, care părea să înfățișeze ceva mai mult decât o localitate de provincie decăzută, era cea care îi mâhnea pe vizitatori. Corupția era în floare în sânul Bisericii și îi șoca pe pelerinii care veneau la Roma să primească indulgențe, acum împărțite la o scară fără precedent. Renunțând deznădăjduiți la încercările de a forma un stat politic puternic și stabil, romanii l-au lăsat pe succesorul lui Urban al VI-lea, vicleanul și zgârcitul Bonifaciu al IX-lea, alt napolitan, să ia în primire controlul deplin al orașului lor, să transforme Vaticanul și vastul Castel Sant'Angelo în cetăți fortificate și să-și numească rubedeniile și prietenii în poziții de putere și profit. La moartea sa, survenită în 1404, teama de puternicul regat al Neapolelui a dus la alegerea unui alt pontif cunoscut a fi în relații bune cu regele: ineficientul Inocențiu al VII-lea din Abruzzi, împotriva căruia romanii porniseră o dramatică răzmeriță, încheiată cu retragerea lor umilitoare, iar după moartea lui Inocențiu al VII-lea, în 1406, alegerea lui Grigore al XII-lea, un venețian care părea dispus să cadă la învoială cu antipapa de la Avignon, a dus în 1413 la invadarea Romei de către regele Neapolelui, care era hotărât să nu-și piardă influența odată cu sfârșitul Marii Schisme.

Între timp, fusese inițiată o nouă încercare de a se pune capăt schismei care

divizase Europa, convocându-se la Pisa un conciliu al Bisericii. Soluția găsită de conciliu a fost acuzarea de erezie atât a papei de la Avignon, cât și a celui de la Roma și înlăturarea lor. În locul lor conciliul a ales un cardinal de pe insula Creta, Petros Philargos, care a luat titlul de Alexandru al V-lea și a suspendat prompt conciliul a cărui decizie nu a fost, în orice caz, recunoscută de niciunul dintre rivalii lui. Acum existau trei papi în loc de doi, fiecare pretinzând că este descendentul legitim al Sf. Petru și excomunicându-i pe ceilalți.

O a doua încercare de a descâlci situația încurcată a fost acum făcută de împăratul Sigismund, care a convocat un nou conciliu al Bisericii la Konstanz. Deja apăruse în scenă un nou papă în persoana lui Baldassare Cossa, un om cu puține șanse, succesorul lui Alexandru al V-lea, care fusese ales papă la Pisa și pe care foarte mulți credeau că l-a omorât. Odinioară pirat și apoi soldat desfrânat, Ioan al XXIII-lea era un bărbat senzual, lipsit de scrupule și extrem de superstițios. Provenea dintr-o veche familie napolitană și s-a stabilit la Roma în urma încheierii unei alianțe îndoielnice cu regele Neapolelui. La 8 iunie 1413, încălcând înțelegerea, regele a atacat Roma, alungându-l pe papă din oraș. Ioan al XXIII-lea a fugit împreună cu cei de la curtea sa pe Via Cassia. Mai mulți prelați au murit de epuizare pe parcurs, iar restul au fost jefuiți de propriii mercenari. Încă o dată, orașul pe care l-au lăsat în urmă a fost prădat. Soldații napolitani, necontrolați de comandantul lor, au dat foc caselor, au jefuit sacristia Bazilicii San Pietro, au făcut din această străveche bazilică grajd pentru caii lor, au prădat sanctuarele și bisericile și s-au așezat în mijlocul paradei cu prostituate, bând vin din potire sfințite.

Ioan al XXIII-lea s-a dus la conciliul de la Konstanz, unde s-a pomenit acuzat de tot felul de infracțiuni, inclusiv erezie, simonie, tiranie, crimă și seducerea a vreo 200 de doamne din Bologna. După ce a fugit de la Konstanz deghizat în mercenar, a fost recunoscut, trădat și adus înapoi în fața conciliului, care i-a detronat atât pe el, cât și pe papa de la Avignon și care, odată ce nemții și englezii s-au unit cu italienii pentru a ține Franța la distanță, a reușit să aleagă un nou papă, pe
romanul Martin al V-lea.

Martin al V-lea făcea parte din familia Colonna, una dintre vechile dinastii de baroni din Roma. În 1420, când s-a întors în oraș sub un baldachin violet, înaintea lui dansau bufoni, iar oamenii alergau pe străzi cu torțe aprinse, strigând urări de bun venit până noaptea târziu. Acest papă avea să domnească la Roma peste 10 ani, urmat de încă doi italieni, Eugeniu al IV-lea și Nicolae al V-lea. În sfârșit, exista speranța că pentru oraș va începe o nouă epocă.

Nicolae al V-lea, care fusese ales în 1447, era, în aparență cel puțin, deosebit de nepotrivit pentru rolul său de deschizător al acestei epoci noi. Scund, palid și veștejit, mergea cu umerii aduși, ochii lui negri strălucitori aruncând în jur priviri nervoase. Dar nimeni nu se îndoia nici de bunătatea, nici de

generozitatea lui, iar toți cei care îl cunoșteau îi lăudau cucernicia și învățătura. „Își datora distincția nu nașterii sale, ci erudiției și calităților intelectuale", scria un contemporan. Îi era lăudată și hotărârea de a reconcilia Biserica cu înfloritoarea cultură seculară a Renașterii, trimițându-și agenții în toată Europa și mai departe, spre a căuta manuscrise ale unor lucrări literare și teoretice din antichitate, multe dintre ele fiind păstrate în biblioteci mănăstirești, și apoi răsplătindu-i cu generozitate pe învățații umaniști care traduceau și copiau aceste texte străvechi.

Însă Roma lui Nicolae al V-lea era tot un oraș medieval murdar, în ruină, cumplit de rece iarna, când tramontana2 sufla peste mlaștinile înghețate, nesănătos vara, când malaria era în floare. Locuitorii, mare parte venetici și mulți alții născuți în afara orașului, nu depășeau ca număr 40 000, ceea ce însemna mai puțin de a douăzecea parte din populația Romei în vremea împăratului Nero. Orașul era mic și după standardele vremii – Florența avea o populație de 50 000 de locuitori, în vreme ce Veneția, unul dintre cele mai mari orașe din Europa, se putea lăuda cu peste 100 000 de locuitori. Totuși, Roma era adevărata inimă a lumii creștine și cei care făceau acolo în fiecare an pelerinaje lungi îi asigurau orașului un comerț extrem de profitabil.

La începutul lui 1449, Nicolae al V-lea a declarat anul 1450 an sfânt, iar valul de pelerini care au venit la Roma să sărbătorească jubileul a adus profituri imense Bisericii – nu în ultimul rând, din vânzarea indulgențelor. Atât de mulți bani, încât Nicolae al V-lea a putut să depună la banca Medici 100 000 de monede de aur și să-și continue încrezător planurile de refacere a orașului. În accepțiunea lui Enea Silvio Piccolomini, cardinalul de Siena, „el a construit în acest oraș edificii magnifice, deși mai multe a început decât a terminat".

Punctul central al noii capitale creștine a lui Nicolae al V-lea era Bazilica San Pietro, construită de împăratul Constantin peste mormântul primului papă și restaurată de Nicolae. De asemenea, și-a mutat reședința oficială de la Palatul Lateran la Palatul Vatican, iar afluxul de pictori care au venit la Roma să lucreze la proiectele lui avea să facă în scurtă vreme din oraș un centru de frunte pentru aurari și argintari, precum și pentru pictori și sculptori. A devenit pentru o vreme și casa lui Fra Angelico, care a decorat frumoasa capelă privată a lui Nicolae al V-lea de la Vatican cu scene din viața a doi dintre primii martiri creștini, Sf. Ștefan și Sf. Laurențiu. Acest călugăr dominican scund și pios se ruga în fiecare dimineață în genunchi înainte de a începe să picteze și era atât de copleșit de emoție când îl picta pe Hristos pe cruce, încât lacrimile i se scurgeau pe obraji.

---

1 Locul în care se făceau antrenamentele militare și adunările obștești în Roma antică, având aproximativ 2 km². În prezent, aici se află o bună parte a zonei moderne a orașului (n.

red.).

2 Vânt rece care suflă cu putere dinspre Alpi spre Mediterana (n. red.).

Capitolul 2

Alegeri și festivități

„Nu era loc în care să nu răsune corni și trompete."

La scurt timp după moartea lui Nicolae al V-lea, la 24 martie 1455, s-a ținut la Roma ceremonia anuală a Expunerii Maramei, pânza cu care, conform tradiției, Sf. Veronica a șters de sudoare fața lui Hristos în drum spre Golgota, trăsăturile lui imprimându-se în mod miraculos pe aceasta. Câteva zile mai târziu, cardinalii care locuiau la Roma și alții care reușiseră
să ajungă la timp în oraș au luat parte la procesiunea magnifică, însoțiți de corul papal care intona imnul *Veni Creator*
Spiritus, de la Bazilica San Pietro până la Vatican, unde aveau să-l aleagă pe succesorul lui Nicolae al V-lea. Trompetele răsunau; tobele erau bătute; cardinalii au intrat în apartamentele în care urma să aibă loc conclavul; ușile au fost încuiate; intrările – zidite; iar discuțiile și certurile începuseră.

Discuțiile au continuat ore în șir. S-au făcut promisiuni, s-au lansat amenințări voalate, s-au oferit mite. S-a lăsat noaptea și nu s-a ajuns la nicio decizie. Nicio înțelegere nu era posibilă între candidații adversari sprijiniți de baroni romani rivali, familiile Colonna și Orsini. Mulți sperau să fie ales vârstnicul și bolnăviciosul Ioan Bessarion, care suferea groaznic din cauza pietrelor la rinichi, o boală obișnuită a vremii. Era un distins teolog și umanist, care fusese crescut în religia ortodoxă, dar se convertise recent la catolicism. „Să dăm Biserica Latină unui papă grec?", a întrebat unul dintre cardinalii francezi din conclav. „Cum putem fi siguri că este sinceră convertirea lui?", a adăugat el. „Să fie el conducătorul armatei creștine?"

În cele din urmă, a fost propus un compromis: s-a hotărât susținerea candidaturii unui om care probabil nu avea să trăiască mult. În discuții au apărut numele a doi candidați în vârstă; amândoi au fost considerați inofensivi, cu toate că, din nefericire, amândoi erau spanioli și, prin urmare, era puțin probabil să fie o alegere pe placul poporului roman care avea faima de a fi ostil catalanilor, cum erau cunoscuți în general spaniolii. Dintre aceștia doi, alegerea mai puțin discutabilă era cea a modestului episcop de Valencia, și el a fost în cele din urmă ales să-i succeadă lui Nicolae al V-lea.

Iarăși au răsunat trompetele în Piața San Pietro; un nor de fum s-a ridicat

spre cer, semn că conclavul ajunsese la o concluzie, fapt care a fost salutat cu strigăte de marea mulțime adunată acolo; zidăria de la intrări ridicată recent a fost dărâmată. Ușile s-au deschis și decanul colegiului cardinalilor a apărut spre a anunța hotărârea conclavului: „Vă vestesc o mare bucurie", a spus el, „avem un nou papă, Alfonso de Borja, episcop de Valencia; acesta dorește să fie cunoscut drept Calixt al III-lea."

Familia Borja, sau Borgia, cum era cunoscută în Italia, avea o oarecare importanță în Spania, descinzând, cum pretindeau membrii ei, din străvechea casă regală de Aragon. Născut în 1368, Alfonso era fiul proprietarului unui domeniu de la Játiva, în apropiere de Valencia. Studiase și apoi predase dreptul în Lérida și, la vârsta de 38 de ani, fusese numit în prestigioasa funcție de secretar particular al regelui Alfonso al V-lea de Aragon, în a cărui slujbă avea să rămână timp de 42 de ani. A ajutat la aranjarea abdicării antipapei Clement al VIII-lea, pregătind astfel terenul pentru sfârșitul Marii Schisme și, drept răsplată pentru serviciile lui, a primit episcopatul Valenciei. În 1442 s-a mutat la Neapole, tot în serviciul regelui său, care cucerise orașul și devenise Alfonso I al Neapolelui.

Ca secretar personal al regelui, s-a implicat îndeaproape în negocierile de împăcare a stăpânului său cu papa Eugeniu
al IV-lea, care l-a răsplătit pe Alfonso Borgia cu titlul de cardinal și cu splendida Biserică Santi Quattro Coronati. La vremea conclavului din aprilie 1455, locuia în Roma, fiind un bătrân auster, modest, bolnav de gută, trecut de 75 de ani, cu o sănătate atât de precară, încât nu era sigur dacă avea să supra-
viețuiască ceremoniilor anevoioase ale încoronării sale. Acestea implicau o slujbă lungă în Bazilica San Pietro, în timpul căreia avea să primească de la arhidiacon Tripla Coroană și Crucea, Cheile și Mantia de Jurisdicție. Încoronarea avea să fie urmată de o lungă procesiune până la Bazilica San Giovanni in Laterano, unde, într-o altă ceremonie lungă, noul papă avea să fie întronat ca episcop al Romei.

Procesiunea de la San Pietro până la bazilica din Lateran, cunoscută ca *possesso*, era una dintre cele mai pline de culoare și, pentru populația romană, una dintre cele mai încântătoare priveliști pe care le avea de oferit orașul. Înaintea gărzilor de la Vatican și a coriștilor mergeau șoimarii cu șoimii lor și prinzătorii de șobolani cu câini care să curețe de animale dăunătoare terenul jos de lângă Tibru, iar după gărzi urmau purtătorii de ierburi plăcut mirositoare. Apoi veneau oficialii din guvernul Romei, episcopii și cardinalii și, în cele din urmă,
papa Calixt al III-lea însuși, pe un cal de călărie, sub un baldachin din aur susținut de demnitari și escortat de lăncieri și infanteriști, pentru a ține la distanță mulțimile insistente de privitori.

Când procesiunea s-a apropiat de Monte Giordano, un rabin, însoțit de un

grup de semeni evrei, i-a oferit papei, conform tradiției, un exemplar al Torei împodobit cu bijuterii, cartea legilor evreiești. Calixt al III-lea l-a acceptat, apoi l-a aruncat pe pământ cu vorbele obișnuite: „Aceasta este legea pe care o cunoaștem, dar nu acceptăm cum o interpretați voi." În timp ce vorbea, mai mulți privitori s-au repezit pe sub caii de paradă și cei ai gărzilor ca să pună mâna pe carte.

Lângă treptele Bazilicii San Giovanni in Laterano, papa Calixt al III-lea a îngenuncheat umil, apoi veșmintele albe cu auriu i-au fost scoase și înlocuite cu o sutană neagră. A ridicat mâinile într-un gest de binecuvântare, în timp ce susținătorii rivali ai familiilor Orsini și Colonna, veșnic în vrajbă, s-au luat la bătaie.

Imediat ce a fost ales, noul papă și-a pus în gând să organizeze o cruciadă care să elibereze Constantinopolul de sub dominația turcilor ce cuceriseră orașul în mai 1453. „El a jurat să-și concentreze toate eforturile împotriva ereticilor turci, iertându-i de păcate pe toți cei care se înrolau", a scris Enea Silvio Piccolomini, pentru care papa Calixt al III-lea a creat funcția de cardinal de Siena. Hotărârea papei i-a surprins pe mulți; era bine știut că suferea tot mai mult de pe urma crizelor dureroase de gută și era de așteptat să continue să ducă o viață liniștită și pioasă la Vatican, în loc să pornească într-o astfel de aventură ambițioasă.

Banii s-au strâns din impozite și vânzarea unor opere de artă, ba chiar și a prețioaselor legătorii de cărți cumpărate cu atâta cheltuială de Nicolae al V-lea; Calixt al III-lea a mers până într-acolo încât și-a amanetat mitra și a trimis numeroși predicatori cu indulgențe în toată Europa; în plus, a oprit diverse lucrări de restaurare și reconstrucție din Roma, care fuseseră inițiate de predecesorul său.

Egoist, zgârcit și încăpățânat, Calixt al III-lea nu a îngăduit nicio împotrivire din partea cardinalilor care nu-i susțineau ambițiile belicoase și, în cele din urmă, a strâns suficiente fonduri ca să poată construi galerele și să adune trupele ce urmau să poarte un război sfânt. Însă, deși soldații și marinarii săi s-au bucurat de unele succese minore, printre care înfrângerea unei armate turcești, lângă Belgrad, în iulie 1456, și nimicirea parțială a unei flote turcești, lângă Lesbos, în luna august a anului următor, ambițiile lui nu erau împărtășite de toate puterile europene, multe dintre ele necontribuind nici cu bani, nici cu oameni la punerea în aplicare a planurilor lui. Mai mult, favorurile pe care le acorda rudelor și semenilor săi spanioli, detestații catalani, au început să producă indignare pe scară largă la Roma.

Trei dintre nepoții săi au primit favoruri speciale. Doi au fost făcuți cardinali înainte de a împlini 30 de ani, iar pe unul dintre ei, Rodrigo Borgia, Calixt al III-lea l-a numit vicecancelar al Sfântului Scaun, cea mai influentă funcție din administrația papală. Celui de-al treilea, Pedro Luis Borgia, fratele

mai mare al lui Rodrigo, i s-a acordat titlul de duce de Spoleto și a fost numit căpitan general al Bisericii3, prefect al Romei și guvernator al marii fortărețe a Romei, Castelul Sant'Angelo.

Moartea lui Calixt al III-lea, survenită la 6 august 1458 – la doar trei ani de la înscăunarea lui, în dormitorul mic și întunecos în care boala îl silea să-și petreacă o mare parte din timp – a făcut să izbucnească răzmerițe în Roma, în semn de protest împotriva detestaților catalani pe care el îi răsfățase într-un mod atât de provocator. Din nou cardinalii au convers spre Roma să-și joace rolul într-un conclav la care, așa cum se spera, avea să fie ales un papă cu care papalitatea și Roma, acum indisolubil legate, puteau să se mândrească.

La acest conclav, disensiunile din cadrul colegiului au fost mai mari decât cele din urmă cu trei ani. „Cardinalii mai bogați și mai importanți", cum povestea Enea Silvio Piccolomini, cardinalul de Siena, „au făcut promisiuni și au proferat amenințări, iar unii, abandonând fără rușine orice urmă de decență, și-au susținut propriile cazuri pentru alegere."
Guillaume d'Estouteville, înstăritul cardinal de Rouen, a oferit recompense tentante: „Nu puțini s-au lăsat ademeniți de mărețele promisiuni ale lui Rouen, prinși ca niște muște de propria lăcomie" și au uneltit toată noaptea în toaletele comune, „un loc privat și retras."

A doua zi, dis-de-dimineață, cardinalul de Siena s-a dus în vizită la tânărul spaniol Rodrigo Borgia, vicecancelarul, să-l întrebe dacă și el i-a făcut promisiuni cardinalului de Rouen.

— Ce ai vrea să fac? a răspuns Borgia, care fusese asigurat de d'Estouteville că avea să-și păstreze postul rentabil în schimbul votului său: „Alegerea este sigură."

Piccolomini l-a avertizat pe Rodrigo, care avea 27 de ani:

— Tinere prost, vrei să-ți pui credința într-un om care nu e de încredere? Oi avea tu promisiunea, dar cardinalul de Avignon este cel care va avea postul, căci ce ți s-a promis ție i s-a promis și lui, a spus el, adăugând cu înțelepciune: Va fi un francez mai prietenos cu un francez sau cu un catalan?

A doua zi, după slujbă, cardinalii s-au adunat în capela papală să-și dea votul și, după ce și-au scris pe hârtie alegerile, s-au ridicat, unul câte unul, în ordinea rangului și s-au dus la altar unde și-au depus voturile în potirul ceremonial aurit. După votare, cardinalii și-au reluat locurile și au fost citite solemn numele de pe fiecare buletin de vot. „Nu a existat în încăpere niciun cardinal care să nu fi luat notă de cei numiți, evitându-se astfel orice intenție de a trișa." Spre marea uimire a tuturor, s-a constat că Piccolomini adunase nouă voturi, d'Estouteville, doar șase și alți câțiva, unul sau două. Cum niciunul dintre cei clasați pe primele locuri nu obținuse majoritatea necesară de două treimi, cardinalii au hotărât să vadă dacă ar fi posibilă alegerea noului papă în acea dimineață prin metoda numită „adeziune".

„Toți ședeau la locurile lor, tăcuți și palizi, de parcă erau într-o stare de uluire. O vreme nu a vorbit nimeni, nici măcar un mușchi nu s-a mișcat, în afară de ochi, care aruncau priviri dintr-o parte în alta. Liniștea era impresionantă. Tânărul Rodrigo Borgia s-a ridicat brusc: «Eu sunt pentru cardinalul de Siena», a anunțat el." Dar, după această declarație, toți s-au cufundat iar în tăcere, până ce doi cardinali, având rețineri în a se pronunța, i-au părăsit în grabă pe ceilalți, invocând „chemarea naturii".

Apoi s-a ridicat încă un cardinal să-și anunțe sprijinul pentru Piccolomini. Însă nici chiar asta nu a asigurat majoritatea necesară de două treimi. Încă un vot era necesar. Nimeni nu vorbea, nimeni nu mișca. În cele din urmă, bătrânul Prospero Colonna s-a ridicat nesigur pe picioare și „era pe cale să-și anunțe votul" în favoarea cardinalului de Siena, când a fost apucat de mijloc de vicleanul și ambițiosul francez
Guillaume d'Estouteville, arhiepiscop de Rouen, și de cardinalul Bessarion, care încă mai spera să fie el ales. L-au dojenit cu asprime pe cardinalul Colonna, iar când acesta și-a menținut intenția de a vota pentru Piccolomini, au încercat să-l scoată cu forța din încăpere. Provocat de necuviință, Colonna, care la scrutin votase în favoarea lui d'Estouteville, a protestat acum zgomotos:

— Și eu îmi dau acordul pentru Siena și îl fac papă.

— Sanctitatea Ta, suntem recunoscători pentru alegere și nu avem nicio îndoială că aparține lui Dumnezeu, a rostit evaziv cardinalul Bessarion după ce alegerea a fost ratificată conform obiceiului. Motivul pentru care noi nu te-am votat a fost boala de care suferi; ne-am gândit că guta ar fi un handicap pentru Biserică, iar aceasta are mare nevoie de un om activ, cu forță fizică, a explicat el. Pe de altă parte, trebuie să te odihnești.

Piccolomini a răspuns cu demnitate:

— Ce este făcut de două treimi din Sfântul Colegiu este cu siguranță lucrarea Duhului Sfânt, a spus el.

Apoi și-a scos veșmintele roșii de cardinal și a îmbrăcat „tunica albă a lui Hristos". Când a fost întrebat sub ce nume dorea să fie cunoscut, a spus „Pius" și alegerea lui a fost anunțată mulțimii adunate în piața din fața Bazilicii San Pietro.

În acea noapte de 19 august 1458 a fost multă bucurie pe străzile și în piețele din Roma, unde bărbați și femei au sărbătorit vestea că fusese ales un italian, nu un francez sau încă un spaniol:

> Peste tot erau râsete și veselie și glasuri strigând: „Siena! Siena! O, Siena, norocosule! Trăiască Siena!" […] Când s-a lăsat noaptea, la fiecare răscruce ardeau focuri […], bărbații cântau pe străzi, vecinii petreceau, nu era loc în care să nu răsune corni și trompete, nu era parte a orașului care să nu freamăte de bucuria oamenilor. Bărbații mai în vârstă spuneau că nu mai văzuseră în Roma asemenea petreceri populare.

Piccolomini, prematur îmbătrânit la vârsta de 53 de ani, dusese până acum o viață mai mult sau mai puțin desfrânată. Avea mai mulți copii nelegitimi și se distinsese mai degrabă ca diplomat, orator și scriitor decât ca om al bisericii. Printre alte lucrări, era autorul romanului extrem de citit *Povestea lui Eurial și a Lucreției*, al unei remarcabile serii de biografii, *Despre bărbații iluștri*, al propriilor memorii, al unei cărți despre modul corect de educare a băieților și al unei istorii a Boemiei – aceasta din urmă scrisă în timp ce era la renumitele băi de la Viterbo, unde spera să-și aline durerea provocată de gută, „însă neașteptându-se la o vindecare, pentru că acestei boli, odată bine înrădăcinată și devenită cronică, doar moartea îi pune capăt".

Primise titlul de cardinal în 1456, de Crăciun, și după doar un an și jumătate intrase în conclav cu încrederea deplină că avea să fie ales și, deși se pregătea să promoveze interesele familiei și prietenilor și să le îndeplinească poftele, la fel ca atât de mulți dintre predecesorii săi, era hotărât și să devină un demn deținător al funcției sfinte. Și-a promis să nu uite niciodată cuvintele pe care i le spusese unui prieten când fusese făcut diacon și acceptase că depravarea lui de mai înainte trebuia acum înlocuită cu castitatea, de care îi era frică cel mai mult. „Nu îmi reneg trecutul. M-am abătut mult de la calea cea dreaptă, dar măcar o știu și sper că această învățătură n-a venit prea târziu."

La fel ca predecesorul său, avea aceeași ambiție uriașă. „Dintre toate planurile la care ținea, niciunul nu îi era atât de drag ca acela de a-i ațâța pe creștini împotriva turcilor și de a le declara război." Despre mijloacele de organizare a unei cruciade care putea opri înaintarea turcilor în Europa a discutat pe larg cu Rodrigo Borgia, a cărui funcție de vicecancelar al Bisericii fusese reconfirmată de Pius al II-lea la câteva ore de la alegerea sa, drept recunoștință pentru sprijinul oferit de Rodrigo în conclav.

---

3 Comandantul suprem al forțelor armate ale Statelor Papale în Evul Mediu (n. red.).

Capitolul 3

Un bărbat cu o virilitate neostoită

„Dansurile erau indecente, iar seducția iubirii – dincolo de limite."

Cel mai talentat dintre nepoții lui Calixt al III-lea, Rodrigo Borgia, fusese făcut cardinal la vârsta de 25 de ani. Studiase scurtă vreme dreptul canonic la Universitatea din Bologna, unde își luase licența după mai puțin de un an de ședere, lucru care, întrucât durata normală de studiu era de cinci ani, a dus la presupunerea larg răspândită că pentru asta se dăduseră bani, fenomen ce nu era neobișnuit.

Nici numirea lui Rodrigo Borgia în funcția influentă și bănoasă de vicecancelar la vârsta de 27 de ani, după o carieră militară la fel de scurtă, nu a fost acceptată fără obiecții; nici numirea lui în importantul scaun episcopal de la Valencia. Totuși, a trebuit să se recunoască faptul că, deși nepotismul fusese în mare măsură motivul acestor numiri, Rodrigo era un administrator foarte competent, „un om extraordinar de iscusit", cum a spus Pius al II-lea, și că, dacă într-adevăr a avut grijă în mod exagerat să se asigure că șederea lui în funcția de vicecancelar va fi profitabilă – mulțumită cadourilor în bani pe care le accepta cu dragă inimă pentru tot felul de favoruri, de la aranjarea divorțurilor până la autorizarea căsătoriilor incestuoase prin folosirea de documente falsificate – nu se poate nega că își îndeplinea în mod conștiincios îndatoririle funcției. Era extrem de bogat, cu gust pentru extravaganță, după spusele lui Jacopo Gherardi da Volterra:

> Diversele posturi ocupate de Borgia, numeroasele sale abații din Italia și Spania, alături de cele trei episcopate ale sale din Valencia, Porto și Cartagena îi aduceau o avere uriașă; și se spune că numai funcția de vicecancelar îi aduce 8 000 de florini de aur. Vesela lui, perlele lui, hainele lui brodate cu mătase și aur și cărțile lui din toate domeniile de învățătură sunt foarte numeroase și toate sunt magnifice. Nu e nevoie să pomenesc de nenumăratele baldachine pentru pat, de harnașamentele cailor lui […], de broderiile de aur, de somptuozitatea paturilor lui, de tapiseriile lui lucrate cu argint și mătase, nici de hainele splendide, nici de cantitatea imensă de aur pe care o deține.

„Femeile frumoase sunt atrase de el într-un mod cu totul deosebit, mai puternic decât este atras fierul de magnet", scria un observator. Era, de asemenea, după exprimarea prudentă a lui Johannes Burchard, care mai târziu

a devenit maestrul său de ceremonii, un bărbat cu „o virilitate neostoită". Se știa bine că apetitul lui sexual era devorant și că femeile atrăgătoare care veneau la el să-i ceară sfaturi sau favoruri mai mult decât probabil aveau să ia parte la orgii precum cele care i-au fost aduse la cunoștință lui Pius al II-lea, care l-a admonestat pe vicecancelarul său astfel:

> Am aflat că acum trei zile un număr mare de femei din Siena, împodobite cu toată frivolitatea lumească, s-au adunat în grădinile lui […] Giovanni di Bichio și că Eminența Ta, în disprețul demnității poziției tale, ai rămas cu ele de la ora unu până la șase și că ai fost însoțit de încă un cardinal. […] Ni s-a spus că dansurile erau indecente și seducția iubirii – dincolo de limite și că tu te-ai purtat de parcă ai fi fost unul dintre cei mai vulgari tineri. […] Aș roși dacă aș relata tot ce mi s-a spus. Simpla pomenire a unor astfel de lucruri este o rușine pentru funcția pe care o deții. Ca să ai mai multă libertate pentru distracțiile tale, ai interzis intrarea soților, taților, fraților și altor persoane de sex masculin care aveau legătură cu aceste tinere. […] Se pare că, în prezent, în Siena nu se vorbește de altceva. […] Suntem mai supărați decât putem spune. […] Purtarea ta le dă un pretext celor care ne acuză că ne folosim bogăția și funcția înaltă pentru orgii. […] Însuși vicarul lui Hristos este obiect de batjocură pentru că se crede că închide ochii la aceste excese. […] Tu conduci cancelaria pontificală, iar ce face ca purtarea ta să fie și mai condamnabilă este faptul că ești apropiat de mine, Suveranul Pontif, ca vicecancelar al Sfântului Scaun. Lăsăm în seama judecății tale să spună dacă folosește înaltei tale funcții să te etalezi cu femei, să bei o gură de vin și apoi să pui ca paharul să fie dus femeii care îți place cel mai mult, să petreci o întreagă zi ca un spectator încântat de tot felul de jocuri obscene. […] Greșelile tale se reflectă asupra noastră și asupra lui Calixt, unchiul tău de fericită amintire, care este acuzat de o gravă eroare de judecată pentru că te-a copleșit cu onoruri nemeritate. Să decidă, atunci, Eminența Ta să pună capăt acestor frivolități!

Rodrigo nu avea nicio intenție să pună capăt „frivolităților" de acest fel, însă pe viitor a avut mult mai multă grijă să nu ia parte la ele în locuri sau în tovărășii din care era probabil ca rapoartele să ajungă la urechile neiertătorului Pius al II-lea. Distracțiile precum cele din grădina din Siena aveau să fie ținute acum între zidurile luxosului său palat pe care noua sa avere, dobândită atât legitim, cât și fraudulos, i-a permis să-l construiască în Roma.

În săptămâna Paștelui din 1462, la Roma s-a ținut o mare procesiune de însoțire a craniului Sfântului Andrei, fratele Sfântului Petru, pe care Pius al II-lea îl dobândise după ce relicva nu fusese lăsată să ajungă pe mâna turcilor care invadaseră Grecia. „Atâția oameni blocaseră străzile, încât soldații care îl păzeau pe papă, înarmați cu bastoane, abia au putut să-i deschidă calea." Întregul oraș era împodobit. Străzile înguste erau „acoperite cu pânze și ramuri verzi ca să le apere de soare și toate casele erau împodobite cu draperii și tapiserii", scria Pius al II-lea. „Toți se întreceau în a-l cinsti pe apostol." Dintre toate palatele splendid împodobite de pe traseu, niciunul nu era mai bogat împodobit decât cel al cardinalului Rodrigo Borgia. Precum scria papa în memoriile sale,

toți cardinalii care locuiau pe traseul procesiunii își împodobiseră splendid casele. […] Dar toate erau eclipsate ca preț și ingeniozitate de cea a lui Rodrigo, vicecancelarul. Casa lui grandioasă, construită pe locul unei vechi monetării, era împodobită cu tapiserii minunate și costisitoare. […] Împodobise și casele vecinilor săi ca pe a lui, așa că piața înconjurătoare era transformată într-un fel de parc, plin de muzică și cântec, și palatul lui părea să strălucească de aur, așa cum se spune că strălucea odată cel al împăratului Nero.

Interiorul palatului Borgia era la fel de splendid. Un vizitator a descris măreția crescândă:

Pe pereții holului de la intrare sunt atârnate tapiserii care înfățișează diverse scene istorice. Din el se ajunge într-un mic vestibul împodobit și el cu tapiserii frumoase. Covoarele de pe podea se armonizează cu mobilierul, care include un pat de zi somptuos tapițat cu satin roșu și având deasupra un baldachin și un scrin, pe care era expusă o colecție frumoasă de piese de veselă din aur și argint. Dincolo de acest salon sunt încă două camere de primire, una dintre ele având alt pat cu baldachin acoperit cu catifea, cealaltă, cu o canapea acoperită cu mătase întrețesută cu fir de aur. În această cameră din urmă este o masă mare, pe care este întinsă o față de masă din catifea fină, și care este înconjurată de scaune frumos sculptate.

În acest palat și în dependințele și grajdurile lui trăiau și munceau nu mai puțin de 200 de servitori, câțiva dintre ei sclavi, care purtau livreaua în roșu-închis ca duda și galben a casei Borgia. Pe lângă grăjdari și paznici și servitori domestici erau numeroși curteni, secretari și funcționari, toți instalați în camerele de sus, precum și avocatul cardinalului, Camillo Beneimbene, discret și de nădejde, păstrătorul multor secrete.

În scuarul din fața palatului, la ocaziile festive, mulțimea era încântată cu alegorii și pantomime, focuri de artificii, salve de tun și sălbăticia coridelor, în timp ce numeroșii servitori ai lui Rodrigo le ofereau spectatorilor cupe cu vin.

În ciuda sumei uriașe cheltuite cu palatul și mobilarea lui, Rodrigo avusese destui bani de pus deoparte pentru gesturi precum procurarea și echiparea unei galere pentru flota venețiană care participa la războiul creștinătății împotriva necredincioșilor turci și pentru contribuții numeroase la cruciada pe care Pius al II-lea o plănuia cu zel misionar și pe care intenționa să o conducă personal. Însoțit de Rodrigo, a plecat la Ancona unde, deja grav bolnav, a murit în palatul episcopal la 15 august 1464.

Și Rodrigo s-a îmbolnăvit în Ancona, un oraș renumit ca fiind nesănătos, posibil de ciumă sau vreo boală cu transmitere sexuală. „Vicecancelarul este lovit de boală", a fost informat guvernatorul Anconei, „și acestea sunt simptomele: are dureri de urechi și o umflătură sub braț. Doctorul care l-a văzut spune că are slabe speranțe să-l vindece, mai ales ținând seama de faptul că în urmă cu puțin timp nu a dormit singur în pat." Sigur că în drum spre Ancona nu se înfrânase de la a se bucura de balurile mascate și petrecerile nocturne care s-au dat la cererea lui, astfel încât „trecerea demnitarilor Sfintei

Biserici" prin Apenini spre coasta Adriaticii să nu „afecteze viața socială" a orașelor prin care ajungeau.

S-a dovedit însă că Rodrigo nu era atât de bolnav cum au crezut la început doctorii lui și s-a întors la Roma la timp să participe la conclavul pentru alegerea noului papă. De data asta, alegerea cardinalilor a fost un venețian, Pietro Barbo, un bărbat chipeș, egocentric și iubitor de plăceri, care inițial intenționase să se facă negustător, precum bogatul său tată; însă când unchiul său a fost ales să-i succeadă lui Martin al V-lea sub numele de Eugeniu al IV-lea, a hotărât că Biserica ar fi putut să-i ofere o viață mai potrivită caracterului său. Pasiunea lui de a impresiona, într-adevăr, a fost curând satisfăcută prin construirea unui palat frumos în centrul Romei, Palazzo San Marco, astăzi Palazzo di Venezia; în 1466 a mutat curtea papală acolo și a trăit în palat, într-o splendoare ostentativă, înconjurat de superba lui colecție – medalioane vechi, bronzuri, busturi din marmură și pietre prețioase – până la moartea sa survenită în 1471.

La conclavul care a urmat morții lui Paul al II-lea, Rodrigo a jucat un rol important în aranjarea alegerii lui Francesco della Rovere, care a luat numele Sixtus al IV-lea. Om masiv, ambițios, morocănos și știrb, cu un cap mare, nas turtit și o prezență intimidantă, Sixtus al IV-lea se născuse într-o comunitate de pescari săraci din Liguria și a ajuns călugăr franciscan, avansând în ierarhia ordinului până la funcția de ministru general. Despre el, Niccolò Machiavelli a afirmat: „A fost cel dintâi care a arătat cât poate face un papă și cum o seamă de lucruri, altădată socotite greșeli, se puteau ascunde sub autoritatea pontificală."4 Alții i-au lăudat noblețea, „nu de naștere, ci de caracter și erudiție", și mulți au făcut comentarii despre devotamentul lui arzător față de Fecioară.

Din clipa alegerii lui, acest călugăr aparent auster a acordat în mod constant funcții, bani și domenii profitabile în Statele Papale – acele pământuri din centrul Italiei care aparțineau papei, patrimoniul Sf. Petru – rudelor sale. Curând a devenit renumit pentru funcțiile deosebit de profitabile pe care le-a împărțit cu dărnicie celor doi nepoți ai săi, Pietro Riario și Giuliano della Rovere, pe care i-a făcut cardinali în câteva luni de la alegerea sa și i-a numit în numeroase abații și episcopate. De asemenea, a dat titlul de cardinal altor patru rude de-ale lui, în total șase rude dintre cei 34 de cardinali pe care i-a numit în lungul lui pontificat, nu toți fiind atât de nedemni de această funcție ca rudele lui.

Cei doi nepoți au jucat un rol important în primirea prin-
țesei napolitane Eleonora de Aragon când a trecut prin Roma în iunie 1473 pentru a ajunge în nord să se mărite cu Ercole d'Este, duce de Ferrara. Grandoarea apartamentelor mobilate pentru ea în palatul lui Pietro Riario în Santi Apostoli a fost atât de impresionantă, încât, după cum relata ea într-o

scrisoare către tatăl ei, regele Neapolelui, până și oala ei de noapte era un vas din argint poleit cu aur. „Așa este folosit tezaurul Bisericii", scria ea cu uimire. Banchetul somptuos pe care Pietro l-a dat pentru ea a ținut șase ore, o succesiune neîntreruptă de mâncăruri îmbelșugate, consumate în acompaniament de muzică, poezie și dans: pâini aurite și argintate, păuni, plăcinte umplute cu prepelițe vii care alergau pe masă când crusta era înlăturată, un urs întreg, platouri cu țipari și sturioni argintați și corăbii făcute din zahăr și umplute cu ghinde argintate, care erau emblema familiei della Rovere.

Pietro Riario și Giuliano della Rovere, care, la fel ca unchiul lor, intraseră în Ordinul Franciscan, odată ajunși cardinali au abandonat repede jurămintele de castitate și sărăcie. Pietro, pe care un contemporan l-a descris ca pe un al doilea Caligula, era preferatul papei, ba chiar se zvonea foarte mult că era, de fapt, fiul lui Sixtus al IV-lea. Având din beneficii un venit anual de peste 50 000 de ducați, putea să se lase în voia plăcerilor vieții și să-și etaleze amanta, pe care a instalat-o în palatul său din Santi Apostoli unde, după cum se spunea, pantofii ei erau
cusuți cu perle. A murit subit în ianuarie 1474, lăsând da-
torii de peste 60 000 de ducați, după ce a suferit puternice
dureri de stomac, pe care mulți le-au considerat ca fiind cauzate de otravă, dar, mai probabil, au fost cauzate de apendicită. Giuliano a devenit acum mâna dreaptă a lui Sixtus al IV-lea și a început să-și consolideze poziția la curtea papală, unde, în scurtă vreme, va începe să rivalizeze cu Rodrigo.

Totuși, în ciuda nepotismului pe care l-a promovat, Sixtus al IV-lea a fost un mare binefăcător al Romei și al poporului roman; prin impozitele mari impuse bisericilor străine și din vânzarea funcțiilor ecleziastice a putut să ducă la bun sfârșit multe lucrări publice. Străzile au fost pavate și lărgite; totodată, numeroasele conducte din Roma antică, care odată aduseseră apă proaspătă la fântânile orașului, au fost curățate și poporul roman a avut iar apă curată.

Sute de biserici au fost reparate și reconstruite, atât de multe, încât umaniștii l-au considerat pe Sixtus al IV-lea un al doilea Augustus, împăratul care găsise Roma construită din cărămidă și o lăsase îmbrăcată în marmură. A vândut splendida colecție de antichități valoroase a lui Paul al II-lea contra unor sume de bani sau favoruri politice și a cheltuit veniturile pentru a îmbunătăți starea cetății Romei. A fost înființat un spital pentru copiii abandonați; în locul ruinelor dezolante au apărut palate noi; piața publică principală a orașului a fost mutată în Piazza Navona, locul vechiului circ imperial, infamul Stadion al lui Domițian.

Universitatea din Roma, Sapienza, a fost transformată; ca pregătire pentru Anul Sfânt 1475, papa a pus piatra de temelie a podului Sisto, stând în picioare într-o barcă și aruncând câteva monede de aur în apa mocirloasă a Tibrului.

Însă cel mai memorabil lucru dintre toate este faptul că lui Sixtus
al IV-lea i se datorează Capela Sixtină, construită pentru el de Giovannino dei Dolci, cu pereții ei împodobiți cu scene din viețile lui Moise și Hristos, realizate de unii dintre cei mai talentați pictori ai vremii, printre care Botticelli, Ghirlandaio, Perugino și Pinturicchio.

Sixtus al IV-lea se grăbise să-l răsplătească pe Rodrigo pentru susținerea din conclav, promovându-l în scaunul de episcop de Albano și dându-i bănoasa abație Subiaco, care includea dreptul de stăpânire a zonei înconjurătoare și a unui castel pe care cardinalul și familia sa aveau să-l folosească pentru plăcute vacanțe de vară. Papa l-a numit și nunțiu papal în Spania, să aplaneze situația delicată ce apăruse acolo cu privire la căsătoria rudelor de sânge Ferdinand de Aragon și Isabella de Castilia, care avusese deja loc pe baza unei dispense papale false, spre marea furie a arhiepiscopului de Sevilla, ce se împotrivise unirii celor două regate spaniole.

Rodrigo a părăsit Roma în mai 1472 și a avut parte de o primire entuziastă în Valencia, unde se afla sediul episcopiei sale.
În Spania a dat dovadă de inteligență, tact, discreție, bună dispoziție și siguranță de sine, făcând ce era necesar pentru a reglementa căsătoria și a negociat pacea cu arhiepiscopul, care a fost împăcat cu un titlu de cardinal; de asemenea, a obținut sprijinul spaniolilor pentru încă o cruciadă împotriva turcilor. A părăsit Spania 14 luni mai târziu, însă, în drum spre casă, galera lui a dat peste o furtună violentă și a naufragiat în largul coastei Toscanei. A fost dus la Pisa să se refacă în urma acestei grele încercări și, în timp ce era acolo, a fost invitat ca oaspete de onoare la un banchet, unde a cunoscut o femeie atrăgă-
toare și inteligentă, cu vreo 10 ani mai tânără decât el, pe nume Vannozza dei Cattanei.

Curtezană fermecătoare și discretă, dintr-o familie nobilă mai puțin însemnată, pare că Vannozza dei Cattanei l-a intrigat pe cardinal chiar de când s-au cunoscut. Astfel că, pentru a facilita ceea ce avea să devină o relație de iubire de durată, notarul și consilierul juridic confidențial al lui Rodrigo, Camillo Beneimbene, a aranjat căsătoria ei cu un soț îngăduitor, un avocat bătrâior pe nume Domenico da Rignano, pe care se putea pune baza că nu avea să emită pretenții nedorite asupra soției sale.

În 1475, la un an după ce Rodrigo, îmbrăcat în veșmintele roșii de cardinal, își făcuse apariția la nunta amantei sale, ea a născut un fiu care a primit numele Cesare – Sixtus al IV-lea și-a arătat aprobarea față de vicecancelarul său, declarându-l legitim pe băiat. Curând după aceea, soțul bine răsplătit al Vannozzei a murit și văduva a născut încă doi dintre copiii lui Rodrigo – încă un băiat, Giovanni, cu un an mai mic decât
Cesare și, după patru ani, o fată, Lucrezia. Vannozza nu a rămas văduvă mult

timp, s-a recăsătorit de două ori cu bărbați aleși de cardinal și i-a născut lui Rodrigo încă un fiu, Gioffre, și apoi pe Ottaviano, care poate că a fost sau nu a fost progenitura lui.

Cu siguranță că binevoitoarea lor mamă a profitat de pe urma aranjamentului, putând să se instaleze într-o casă confortabilă din Roma și să cumpere o parcelă de pământ în apropiere de Băile lui Dioclețian, pe care a mai construit o casă. A obținut și o cotă-parte profitabilă la trei dintre cele mai bune hanuri din Roma, în timp ce al treilea ei soț, Carlo Canale, a scos un profit frumos de pe urma numirii lui ca guvernator al închisorii din Roma, Torre Nuova, unde deținuții erau taxați pentru privilegiile pe care și le puteau permite.

Copiii Vannozzei nu erau nicicum singurii despre care se credea în general că îl aveau drept tată pe Rodrigo Borgia. Mai erau cel puțin trei, toți mai mari decât ai Vannozzei, despre care se presupunea că erau ai lui, deși foarte puțini oameni din Roma știau cine era mama lor. Dintre aceștia, două fete – una, Gerolama, după ce a fost măritată discret cu un bărbat dintr-o familie modestă, deși nobilă, a murit de tânără; cealaltă, Isabella, a ajuns la bătrânețe, murind la mijlocul secolului al XVI-lea, stârnind în timpul vieții multă curiozitate pe care a ignorat-o cu semeție. Al treilea copil, un fiu numit Pedro Luis, după fratele lui Rodrigo, a fost făcut duce de Gandía, însă, la fel ca Gerolama, a murit de tânăr, după ce și-a petrecut mare parte din scurta viață ca ofițer, pare-se destoinic, în armata Spaniei.

În jurul anului 1483, când Cesare avea opt ani și fratele său era încă prunc, Rodrigo și-a luat copiii de la mama lor și i-a dat în grija verișoarei lui, Adriana da Mila. În ciuda farmecelor evidente ale Vannozzei și a afecțiunii lui pentru ea, obârșia ei o făcea nepotrivită pentru educația lor. Pe de altă parte, Adriana era o aristocrată spaniolă care, prin căsătorie, intrase într-unul dintre cele mai puternice clanuri din Roma, Orsini. În 1489 fiul ei, Orsino Orsini, s-a căsătorit în palatul lui Rodrigo din Roma cu Giulia Farnese, o tânără frumoasă de 19 ani, cu avere foarte modestă. Giulia – „La bella", cum era cunoscută în Roma – a devenit acum noua amantă a lui Rodrigo, în vreme ce soțul ei s-a retras la domeniul de la țară al familiei din Bassanello.

Rodrigo părea obsedat de Giulia, fermecătoarea lui amantă tânără și lipsită de griji, care acum trăia într-o casă pe care o împărțea cu Adriana da Mila și copiii blajinei și maleabilei Vannozza. Pentru prima dată în viața lui, Rodrigo părea capabil de o gelozie intensă, chiar și pe plicticosul soț al Giuliei, pe care ea a continuat să-l vadă din când în când la țară, determinându-l pe Rodrigo să-i scrie scrisori ca aceasta:

> Am auzit că iar ai refuzat să te întorci la noi [de la Bassanello] fără consimțământul lui Orsini. Cunoaștem răul din sufletul tău și din bărbatul care te îndrumă acum, dar n-am fi crezut niciodată că e posibil ca tu să-ți încalci jurământul solemn de a nu te

apropia de Orsino. Dar tu așa ai făcut […] te-ai dat încă o dată acelui armăsar. Îți poruncim, sub pedeapsa osândei veșnice, să nu te mai duci niciodată la Bassanello.

Evident alarmat de această scrisoare, Orsini și-a trimis soția înapoi la cardinal. Deși cu aproape 40 de ani mai în vârstă decât Giulia Farnese, Rodrigo era la fel de viril ca întotdeauna, cu un apetit sexual extraordinar, după cum se spunea. Deși mesele din palatul său erau copioase, el mânca puțin, deseori mulțumindu-se cu un singur fel de mâncare. Și, în timp ce alți cardinali erau transportați prin Roma în lectici sau în caleși, el prefera să meargă pe jos. Mergea la vânătoare cu câini sau cu șoimi, îi plăceau luptele corp la corp și se lăuda cu „talia subțire a unei fete".

Sixtus al IV-lea murise în august 1484, iar succesorul lui era afabilul și ineficientul Giovanni Battista Cibò, Inocențiu al VIII-lea, un om fără multă distincție. După ce a obținut tiara papală, în noaptea de dinaintea alegerii sale promițând să acorde favoruri mari diverșilor cardinali, s-a văzut nevoit curând să creeze diverse funcții inutile și să le vândă celor care plăteau cel mai bine pentru a acoperi datoriile mari făcute de predecesorul său. Insistențele câtorva copii nelegitimi și cearta cu regele Ferrante I al Neapolelui, care a refuzat să plătească impozitele papale, i-au restrâns și mai mult bugetul.

Între timp, cariera cardinalului Rodrigo înflorea. Jovial și nepăsător din fire, era totuși extrem de conștiincios când era vorba de funcția sa de vicecancelar, funcție pe care avea să o dețină în cinci pontificate.

„Se fac acum 37 de ani de când unchiul lui, Calixt al III-lea, l-a numit cardinal și, în acest timp, nu a lipsit niciodată de la un consistoriu în afară de cazurile când a fost împiedicat de boală, care au fost foarte rare", scria în 1492 secretarul său. „[Timp de aproape 40 de ani] a fost în miezul problemelor. […] Știa să domine, să strălucească în conversație, să-și impună voința în fața altora. Și statura lui maiestuoasă era un avantaj în fața altor bărbați."

De asemenea, s-a îmbogățit în mod constant și a devenit tot mai influent, permițându-și fără probleme mitele de care avea nevoie pentru a le oferi discret la următorul conclav. „Una peste alta, se crede că posedă mai mult aur și bogății de orice fel decât toți ceilalți cardinali laolaltă, cu excepția doar a lui d'Estouteville", bogatul cardinal de Rouen, scria Jacopo Gherardi da Volterra.

Totuși, sub conducerea indolentului și timidului Inocențiu al VIII-lea, poreclit Iepurele, Roma căzuse în genul de anarhie bine cunoscută în secolul precedent. Noaptea, pe străzi, hoinăreau iarăși oameni înarmați, iar dimineața pe străzi zăceau trupurile bărbaților înjunghiați, morți sau pe moarte; pelerinii și chiar ambasadorii escortați erau jefuiți în fața porților orașului; palatele cardinalilor au devenit fortărețe cu arcași și artilerie la ferestre și pe acoperișurile crenelate.

Justiția devenise un produs de vânzare, la fel ca toate celelalte favoruri din

acest oraș corupt. Unui bărbat care își omorâse cele două fiice i s-a permis să-și cumpere libertatea cu
800 de ducați. Alți criminali și-au cumpărat iertarea de la Curie, administrația papală, precum și bilete de liberă trecere care le permiteau să meargă pe străzi cu gărzi înarmate care să-i apere de cei care căutau să se răzbune. Întrebat de ce nu erau pedepsiți răufăcătorii, un personaj important a răspuns zâmbind, fiind auzit de istoricul Stefano Infessura: „Decât moartea unui păcătos, Dumnezeu voiește ca el să trăiască – și să plătească."

În vara exagerat de caldă a anului 1492, Inocențiu al VIII-lea s-a îmbolnăvit grav, neputând să se hrănească decât cu lapte de mamă. Printre cardinalii care se adunaseră, ca de obicei, lângă patul lui, se aflau Rodrigo Borgia și Giuliano della Rovere, care s-au angrenat curând într-o ceartă aprinsă. Rodrigo și-a exprimat dezaprobarea privind decizia papei de a împărți rezervele de bani din visteria papală – în jur de 47 000 de ducați – rudelor sale, iar Giuliano a apărat acțiunea, care, la urma urmelor, fusese aprobată de colegiu, și a făcut o remarcă jignitoare despre originea spaniolă a lui Rodrigo. Vicecancelarul a replicat că, dacă n-ar fi fost în prezența papei, i-ar fi arătat el lui Giuliano cine era, iar conflictul lor indecent ar fi degenerat repede într-o bătaie dacă cei doi n-ar fi fost temperați de câțiva colegi de-ai lor.

Curând a fost limpede că Inocențiu al VIII-lea era pe moarte și sfântul colegiu era foarte preocupat de alegerea unui succesor potrivit. Acum nu era nevoie de un cărturar și chiar mai puțin de un sfânt. Au căzut de acord că următorul papă trebuia să aibă mai degrabă o personalitate puternică decât valoare morală, un om care să poată proteja patrimoniul
Sf. Petru de rivalii și dușmanii lui și care să poată restaura ordinea în Roma și să insufle vigoare vieții ei artistice și cărturărești. Inocențiu al VIII-lea a murit la 25 iulie 1492 și, cu aceste gânduri în minte, la 6 august, cardinalii au intrat în Vatican să îl aleagă pe succesorul lui.

---

4 Niccolò Machiavelli, *Istoriile florentine*, traducere de Nina Façon, Editura Științifică, București, 1968, cartea a VII-a, § 22, p. 469 (n. red.).

Capitolul 4

Slujitorul slujitorului lui Dumnezeu

„Eu sunt papa! Eu sunt papa!"

Timp de patru zile istovitoare, cardinalii au uneltit, au negociat și au pus buletinele de vot în potirul aurit, încuiați pe o căldură insuportabilă în Vatican, trăind într-un mare disconfort, în micile cabine ridicate pentru fiecare cardinal în Capela Sixtină. În seara celei de-a patra zile, pe străzile și în tavernele din Roma au început să ajungă zvonuri din Vatican conform cărora conclavul era în impas. La căderea nopții, mulțimea adunată sub ferestrele de la primul etaj al palatului, așteptând rezultatul alegerilor, a început să se împrăștie. Cei puțini care au rămas peste noapte au fost uimiți când, la scurt timp de la ivirea zorilor în dimineața zilei de 11 august 1942, s-a făcut mult așteptatul anunț: *Habemus Papam!*

Deo Gratias!, a venit răspunsul și de la ferestrele de deasupra au zburat mai multe bucăți de hârtie pe care era scris: „Avem drept papă pe Alexandru al VI-lea, Rodrigo Borgia de Valencia." Apoi la fereastră a apărut însuși noul papă, purtând cea mai mare dintre cele trei mărimi ale veșmintelor papale care fuseseră confecționate dinainte și expuse pentru candidatul care avea să fie ales. Era, în mod clar, foarte entuziasmat de victoria sa; în loc să declare modest „*volo*", cum cerea obiceiul, a strigat în mod repetat: „Eu sunt papa! Eu sunt papa!"

S-a spus că cheltuise sume mari ca să devină papă. Francesco Guicciardini, istoric florentin din secolul al XVI-lea, autorul *Istoriei Italiei*, explica:

> [Rodrigo] fusese cardinal mulți ani și devenise unul dintre cei mai influenți oameni de la curtea papală; urcarea lui în scaunul papal s-a datorat conflictului dintre cardinalul Ascanio Sforza și cardinalul Giuliano della Rovere, dar, în principal, alegerea lui s-a datorat faptului că el cumpărase fără rușine, într-un mod fără precedent în acele vremuri, voturile multor cardinali, folosind nu doar bani, ci și promisiunea unor funcții și beneficii, care erau din belșug.

Într-adevăr, au existat foarte multe zvonuri că mituise nu mai puțin de 13 cardinali, inclusiv pe principalul său aliat, cardinalul Ascanio Sforza, fratele ducelui de Milano și poate cel mai *papabil* dintre toți cardinalii. Drept răsplată pentru renunțarea la ambițiile sale în favoarea lui Rodrigo, lui Ascanio i s-a

promis nu doar aur, care, se spune, a fost trimis la palatul său, la adăpostul nopții, în desăgi grele purtate de patru măgari, ci și funcția lucrativă și cu multă influență de vicecancelar, pe care Rodrigo trebuia să o predea dacă devenea papă. Și odată cu postul avea să vină și reședința oficială, splendidul palat al lui Rodrigo, cunoscut drept Cancelleria Vecchia. (Acum este Palazzo Sforza-Cesarini și a fost complet reconstruit în 1888, după proiectul arhitectului Pio Piacentini, care a păstrat doar o latură a elegantei curți din secolul al XV-lea.)

Conform relatării lui Burchard, „doar cinci cardinali n-au vrut să primească nimic, anume cardinalii de Neapole, Siena, Lisabona, San Pietro in Vincoli și Santa Maria in Porticu; numai ei au refuzat gratificațiile, spunând că voturile de alegere a unui papă ar trebui să fie date în mod liber, și nu cumpărate cu cadouri". Totuși, în cele din urmă, conform raportului ambasadorului florentin, în conclav a existat un singur glas disident și acela a fost al nepotului lui Sixtus al IV-lea, Giuliano della Rovere, cardinalul de San Pietro in Vincoli.

Însă chiar și cei care fuseseră cei mai dispuși să condamne metodele prin care noul papă își asigurase alegerea au fost acum siliți să admită că, deși se făcea vinovat de simonie, mituire și incontinență sexuală, Alexandru al VI-lea era și conștiincios și competent în îndeplinirea îndatoririlor sale. Abordabil, afabil și blajin, era și hotărât să pună capăt anarhiei ce cuprinsese Roma în timpul pontificatului predecesorului său, Inocențiu
al VIII-lea.

Drept care, în septembrie 1492, după cum arată Burchard, a înființat un corp de inspectori de închisori; de asemenea, a numit patru comisari pe care i-a însărcinat cu ascultarea tuturor celor care aveau de făcut plângeri în Roma; tot așa, a reorganizat funcțiile de conducător al orașului și ale ofițerilor acestuia. „Papa a mai hotărât să țină în fiecare marți o audiență care să fie deschisă tuturor cetățenilor, bărbați și femei; el însuși le-a ascultat nemulțumirile și a făcut dreptate într-o manieră admirabilă." Prin urmare, nu a durat mult pentru ca ordinea să fie restabilită; romanii așteptau cu nerăbdare pontificatul unui om cu o înclinație foarte mare spre ceremonie și spectacol public grandios.

Descriind scena din fața Bazilicii San Pietro în ziua de 27 august 1492, ziua încoronării lui Alexandru al VI-lea, cronicarul milanez Bernardino Corio scria: „Era o incredibilă mulțime de prelați. Era minunat de văzut, căci fiecare prelat purta pălărie și fiecare era îmbrăcat conform funcției lui; unul după altul, cardinalii s-au apropiat de papă să-i sărute picioarele, mâna și gura."

Conduși de cavaleria papală, prelații, cardinalii și ambasadorii străini au luat apoi parte la *possesso*, procesiunea ceremonială care străbătea străzile Romei și ieșea în zona nelocuită și mai departe pe câmpuri și prin livezi până

la Bazilica San Giovanni in Laterano. Ascanio Sforza, noul vicecancelar, era însoțit de 12 paji, „fiecare îmbrăcat cu pieptar de satin roșu aprins și capă purpurie, purtând baston și blazonul familiei lui". Cu totul erau „700 de preoți și cardinali cu suitele lor într-o splendidă cavalcadă, cu lăncii lungi și scuturi sclipitoare".

Călare pe un cal alb ca zăpada venea Alexandru al VI-lea, „senin la chip și extrem de maiestuos", scria alt martor al paradei, exagerând în mod dezgustător. „Ce minunat este aerul lui liniștit, ce nobilă – fața lui, ce deschisă, ce francă! Ce mare este onoarea pe care o simțim când privim demnitatea ținutei lui! […] S-a arătat poporului și l-a binecuvântat. […] Privirea lui a căzut asupra oamenilor și a umplut fiecare inimă de bucurie."

Era o zi înăbușitor de fierbinte, mulțimea înșirată de-a lungul traseului era, conform descrierilor, imensă; aerul era plin de praful pe care măturătorii stradali încercaseră în zadar să-l risipească aruncând găleți de apă; „era aproape imposibil să vezi cerul". De la Castelul Sant'Angelo până în Lateran, procesiunea a trecut pe lângă ruinele Colosseumului, marele amfiteatru construit de împăratul Vespasian, unde
55 000 de spectatori urmăreau odinioară luptele de gladiatori și alte spectacole, bolțile lui fiind transformate acum în ateliere și magazii. A trecut pe sub arcurile triumfale enorme ridicate special pentru acest eveniment și decorate cu reprezentări ale unui uriaș taur negru care păștea pe un câmp auriu, emblema frapantă a familiei Borgia, care putea fi văzută și pe steagurile și fanioanele ce fluturau în mâinile mulțimii care aclama.

După ce festivitățile s-au terminat, Alexandru al VI-lea și-a trecut în revistă realizările. Acum era „suveranul pontif, slujitorul slujitorilor lui Dumnezeu, stăpânul suprem al Romei și al Statelor Papale". Ca papă și vicar al lui Hristos, era și președintele Rotei romane, curtea de apel pentru probleme ecleziastice a creștinătății, și unul dintre cei mai puternici conducători din Europa. Împărăția lui se întindea la nord de Roma până la Bologna și Ravenna, de la Civitavecchia, de pe țărmurile Mediteranei, până la Ancona și Rimini, situate pe coasta Adriaticii. Patrimoniul Sf. Petru avea să-i aducă un venit anual de aproximativ 100 000 de florini, sumă care crescuse mult de curând prin descoperirea unor depozite bogate de alaun (un sulfat de aluminiu și potasiu esențial pentru industria tăbăcitului și a confecțiilor) pe dealurile de la nord de Roma, la Tolfa, în apropiere de Civitavecchia.

Aceste depozite de la Tolfa fuseseră descoperite de un florentin, Giovanni di Castro, care îi scrisese lui Pius că avea credința că această descoperire avea să economisească sume enorme, pe care până atunci negustorii italieni le plăteau ca vamă autorităților din Asia Mică, întrucât minele de alaun din Europa erau secătuite.

> Sfinte Părinte [scrisese Giovanni di Castro], astăzi îți aduc victoria asupra turcilor. În fiecare an ei storc mai mult de
> 300 000 de ducați de la creștini […] pentru că minele de alaun din Lipari au fost secătuite. Azi am găsit șapte munți atât de bogați în alaun, încât ar putea aproviziona șapte lumi. Vei putea să furnizezi destul alaun pentru vopsirea țesăturilor din toată Europa și astfel să le iei păgânilor profiturile de sub nas.

De când fusese scrisă această scrisoare, minele de alaun de la nord de Roma contribuiseră generos la venitul de care se bucura papalitatea. Deși nu atât de mare precum cel al altor state europene, era acum îndestulător pentru a echilibra bugetul papal, care fusese îndatorat pe vremea predecesorilor lui Alexandru al VI-lea. Minele au ajutat și la întreținerea unei mici armate pentru protejarea Statelor Papale și au contribuit la darurile pe care trezorierul Camerei Apostolice5, vărul papei, Francisco Borgia, a fost autorizat să le facă copiilor răsfățați ai Sanctității Sale, precum și la cheltuielile pentru reprezentațiile sofisticate de la curtea papală.

Puternic și deținător al sumelor de care avea nevoie pentru a-și exercita autoritatea, Alexandru al VI-lea era un om cu adevărat norocos. Acum avea 61 de ani, în ultimii ani se cam îngrășase și nasul lui mare și cărnos ieșea în evidență mai mult ca niciodată. Totuși, rămăsese un bărbat atrăgător și cu mult farmec, cu o conversație inteligentă, atent și cordial, cu un fel de a fi agreabil și un zâmbet gata să apară, o fire senzuală, o prezență impunătoare și un glas sonor: „Este chipeș, cu o fire extrem de veselă", scrisese despre el îndrumătorul lui, și „este de asemenea înzestrat cu o elocvență mieroasă." Jacopo Gherardi da Volterra a spus despre el că era binecuvântat cu „un intelect puternic și cu multă imaginație", adăugând: „Este strălucitor de priceput la dirijarea treburilor statului."

Istoricul Francesco Guicciardini l-a considerat un om care

> poseda o viclenie și o deșteptăciune aparte, o perspicacitate excelentă, puteri uimitoare de persuasiune și o vioiciune și o putere de concentrare incredibile când se ocupa de treburile statului; dar aceste calități erau mult puse în umbră de viciile lui: ipocrizia, indecența, falsitatea, infidelitatea, obscenitatea, lăcomia insațiabilă, ambiția fără limite, predilecția spre depravare mai mult decât grosolană și setea arzătoare de a-și înălța numeroșii copii, dintre care unii nu erau mai puțin respingători decât tatăl lor.

Oamenii au aflat curând că era periculos să-l superi pe Alexandru al VI-lea și să nu fii mereu precaut în prezența lui. Acest papă era ambițios, puternic, bogat, abil din punct de vedere politic și hotărât să-și înscrie familia în rândurile elitei conducătoare a Europei.

---

5 Oficiu al Curiei care administra bunurile și veghea asupra drepturilor Sfântului Scaun, cu o istorie începută în secolul al XI-lea și sfârșită în 1870, odată cu căderea Statelor Papale (n. red.).

Capitolul 5

Căsătorii și alianțe

> Avea „să le arate el cine e papa și […] avea să mai facă niște cardinali, fie că le plăcea, fie că nu".

Trăind în ambianța luxoasă a Palazzo Montegiordano, reședința din Roma a familiei Orsini, în grija Adrianei da Mila, copiii lui Rodrigo crescuseră feriți de violența și mizeria orașului de dincolo de zidurile lui. Se pare că, în copilărie, Lucrezia a fost instruită de doamnele din casă, de meditatori spanioli, de un preot care avea autoritate asupra copiilor din clasă și de călugărițele de la o mănăstire din apropiere la care era dusă în mod regulat. Deși cu frații și tatăl ei vorbea în spaniolă, era fluentă și în italiană, și în franceză, precum și în latină și cunoștea un pic de greacă; programa ei inclusese retorica și literatura umanistă; îi plăcea să citească poezie și scria ea însăși versuri. Era și o dansatoare desăvârșită și chiar lua parte în mod regulat la spectacolele de dans venețian aranjate de Rodrigo pentru delectarea sa și a oaspeților săi. Era o copilă veselă, fericită și drăguță, adorată de toată familia ei.

La fel ca alte fete cu obârșie nobilă, era de așteptat ca Lucrezia să se mărite de tânără cu un bărbat ales de tatăl ei, ale cărui relații să fie benefice familiei. În 1490, când avea doar 10 ani, a fost logodită cu un nobil spaniol tânăr, cu vreo 15 ani mai mare decât ea, don Juan de Centelles. Căsătoria plănuită a fost însă abandonată un an mai târziu, când a apărut un pretendent preferabil, în persoana unui nobil spaniol, don Gasparo di Procida, conte de Aversa, ai cărui avocați au pornit negocieri cu cei ai cardinalului. Avocații încă negociau contractul de căsătorie când Rodrigo a fost ales papă. Acum el putea ținti mult mai sus și, după spusele lui Burchard, i-a dat tânărului
„3 000 de ducați ca să-i cumpere tăcerea și să rupă contractul"; papa, continuă acesta, „intenționa prin urmare să-i ridice statutul fiicei sale". Însă mirele ales de Alexandru al VI-lea avea să-i aducă și importante avantaje politice.

La 12 februarie 1493, într-o ceremonie ținută la Vatican, Lucrezia a fost logodită în mod oficial, prin procură, cu Giovanni Sforza, senior de Pesaro, un văduv care avea dublul vârstei ei, văr cu Lodovico Sforza, cel care conducea ducatul Milano, și cu fratele acestuia, cardinalul Ascanio, vicecancelarul.

Patru luni mai târziu, la 9 iunie, Giovanni Sforza a sosit la Roma pentru căsătorie, însoțit de 40 de animale de povară și vreo 280 de călăreți, toți în veșminte somptuoase. Și-a făcut intrarea oficială în oraș pe poarta Santa Maria del Popolo, întâmpinat de o mare mulțime și escortat până la Vatican, unde a sărutat ceremonios piciorul papei.

Căsătoria a avut loc trei zile mai târziu, la 12 iunie, când, conform lui Burchard, „ilustrul Giovanni Sforza, conte de Cotignola și senior de Pesaro, și-a luat soția legitimă, Lucrezia Borgia, fecioară, în vârstă de 10 ani sau cam pe acolo" – Burchard era, lucru neobișnuit la el, dezinformat cu privire la vârsta ei; ea sărbătorise, de fapt, cea de-a treisprezecea cu câteva săptămâni înainte. În dimineața nunții, dând ascultare instrucțiunilor tatălui lor, Juan, fratele Lucreziei, a însoțit-o pe mireasă de la reședința lui Gianbattista Zen, cardinalul de Santa Maria in Porticu, unde locuia ea atunci, până la Vatican. O negresă îi ducea trena, în timp ce alta o ducea pe cea a principalei ei însoțitoare, o nepoată a lui Inocențiu al VIII-lea. Erau urmate de mai bine de 150 de doamne romane, conduse de Giulia Farnese, descrisă corect de maestrul de ceremonii al lui Alexandru al VI-lea, Johannes Burchard, drept „concubina papei", în relatarea evenimentului.

Procesiunea doamnelor a intrat în sala în care papa stătea pe tron, însoțit de 10 cardinali, câte cinci de o parte și de alta a sa, precum și de mai mulți preoți și diaconi. Când doamnele au trecut pe lângă tronul papal, spre marea supărare a maestrului de ceremonii, cele mai multe dintre ele nu și-au îndoit genunchii, în ciuda dojenilor lui, însă a fost mulțumit să vadă că Lucrezia a respectat acest obicei. Apoi Juan și Lucrezia s-au apropiat să sărute piciorul papei, urmați de data asta de toate doamnele. Fratele și sora au rămas în genunchi în timp ce res-
tul doamnelor s-au retras spre perete. Aici stătea și Cesare, pare-se supărat de rolul important ce îi fusese acordat fratelui său mai mic la ceremonie.

Camillo Beneimbene, avocatul de încredere al lui Alexandru al VI-lea, a făcut acum un pas în față pentru a se adresa mirelui de 24 de ani, Giovanni Sforza, care a îngenunchеat pe o perniță lângă mireasa lui. „Mărite senior", a început notarul, „cred că Excelența Ta s-a angajat de curând să se căsătorească cu ilustra donna Lucrezia Borgia, care e prezentă aici, și că împuternicitul tău a supus spre examinare contractul matrimonial în numele tău […]. Ești gata să accepți și promiți să respecți clauzele contractului?"

„Înțeleg perfect termenii contractului și îi accept și, astfel, promit să respect și să îmi asum toate obligațiile lui", a răspuns mirele. Apoi Camillo a întrebat: „Preamărite senior, ești de acord să o iei pe ilustra Lucrezia Borgia, aici prezentă, să-ți fie soție legiuită?" „Voiesc", a răspuns el, „din toată inima."

Cardinalii și ceilalți de față au fost bucuroși să fie martori la jurământul lui Sforza, după care mireasa a fost întrebată dacă era pregătită să devină „soția

legitimă" a lui. Și ea a răspuns: „Voiesc." Apoi episcopul de Concordia a făcut un pas în față și a pus un inel pe inelarul mânii stângi a miresei și un altul la mâna mirelui, în timp ce Niccolò Orsini, conte de Pitigliano și căpitan general al armatelor papale, a ținut deasupra capetelor mirilor o sabie scoasă din teacă. A urmat o predică ținută de episcop despre taina căsătoriei.

Mireasa a fost apoi condusă de Juan Borgia în Sala Reale, împodobită în mod special pentru acest eveniment cu o mulțime de mătăsuri, catifele și tapiserii, unde Alexandru al VI-lea și amanta sa, Giulia Farnese, au făcut pe gazdele pentru mire și doamnele miresei. „S-au servit tot felul de dulciuri, marțipane, fructe glazurate și vinuri", scria Burchard, „și ospătarii, fiecare cu un șervet pe umăr, au adus peste 200 de feluri de mâncare, oferindu-le mai întâi papei și cardinalilor săi, apoi proaspeților căsătoriți și, la urmă, oaspeților. Ce a rămas a fost aruncat pe fereastră mulțimii de jos – belșugul fiind atât de mare, încât cred că mai mult de 50 de kilograme de cofeturi au fost zdrobite și călcate în picioare."

Petrecerea a fost însuflețită și s-a desfășurat într-o atmosferă plină de lascivitate. Stefano Infessura nota în jurnalul său că, spre încântarea lor, unii dintre invitații de sex masculin
„aruncau bomboane în decolteul multor doamne, mai ales al celor arătoase", iar acei cardinali care au rămas să cineze cu papa și cu amanta lui erau încadrați, fiecare, de câte două fete drăguțe. Invitații au fost desfătați cu ceea ce Burchard descria ca fiind „o serie de distracții", printre care o comedie jucată cu „atâta eleganță, încât toată lumea i-a aplaudat zgomotos" pe actori. Infessura a consemnat că „s-au jucat comedii și tragedii obscene care au stârnit mult râsul audienței".

După dineu, Alexandru al VI-lea personal și-a însoțit fiica și pe soțul ei la Palatul Santa Maria in Porticu, lângă treptele grandioase ale Bazilicii San Pietro. „Acolo mirele și-a luat în posesie mireasa", a scris Infessura, adăugând destul de enigmatic: „Aș mai putea spune multe lucruri, dar nu vreau să le relatez pentru că unele nu sunt adevărate, iar cele care sunt oricum nu au crezare."

Această căsătorie fusese aranjată în contextul unei dispute crunte între regele Ferdinand al Neapolelui și Lodovico Sforza, conducătorul ducatului Milano. După părerea cronicarului francez Philippe de Commynes, Lodovico era „un om înțelept, dar foarte timorat și umil când admira mult pe cineva și fals când era în interesul lui să fie așa; și nu am această părere din auzite, ci ca unul care l-a cunoscut bine, având multă treabă cu el". Arătos în felul lui, în ciuda urâțeniei, a nasului mare care se vede în portretul realizat de Leonardo da Vinci, era cunoscut ca Il Moro6, datorită șireteniei și firii lui descurcărețe, caracteristici atribuite în general maurilor din nordul Africii. Era, de asemenea, ahtiat după putere. Când fratele său, ducele Galeazzo Maria, a fost

asasinat în 1476, lăsându-l moștenitor pe nepotul său de șapte ani, Gian Galeazzo, Lodovico pusese stăpânire pe Milano ca să-l conducă în numele tânărului duce. Împreună cu frumoasa și deșteapta lui soție, Beatrice d'Este, Lodovico avea o reședință care impresiona prin splendoare, unde Leonardo era bine-venit ca pictor și muzician, precum și ca genist.

Bolnăviciosul și insipidul Gian Galeazzo nu a fost prea deranjat de pierdere, căci acum avea timpul și prilejul să vâneze în frumosul peisaj rural din jurul castelului din Pavia, unde era ținut. Ambițioasa lui soție, Isabela de Aragon, nepoata regelui Ferrante, nu era deloc mulțumită de acest aranjament și era invidioasă pe poziția pe care Beatrice o deținea ca soție a „Maurului", poziție la care se simțea îndreptățită ca soție legitimă a ducelui. În 1493 i-a trimis o scrisoare de mare nemulțumire tatălui său aflat la Neapole:

> Totul este în puterea lui [a lui Gian Galeazzo], deși noi suntem obligați să trăim de parcă am fi oameni obișnuiți. Totuși Lodovico, nu Gian Galeazzo, este duce. În ultima vreme, soția lui a dat naștere unui fiu care, după cum crede toată lumea, va succeda la conducerea ducatului. La naștere i s-au acordat onoruri regale în timp ce noi și copiii noștri suntem tratați cu dispreț. Trăim aici în Milano cu riscul vieții […] Dacă ai compasiune părintească […], te implor să vii în ajutorul nostru și să-ți salvezi fiica și ginerele de frica sclaviei, repunându-i în locul de drept în lume.

Tatăl Isabelei ar fi răspuns din toată inima acestei chemări, însă bunicul ei, regele Ferrante, l-a sfătuit să fie precaut. Ambele părți au apelat la Alexandru al VI-lea, cerându-i sprijinul în cearta lor. La început, papa a fost înclinat să susțină familia Sforza în tentativa ei; în definitiv, fiica lui urma să se mărite cu un membru al acestei familii, lucru care s-a și întâmplat la 12 iunie 1493.

Însă, curând după nunta Lucreziei, a sosit la Roma un trimis al suveranilor spanioli, Ferdinand de Aragon și Isabela de Castilia, care i-a spus papei că stăpânul și stăpâna lui susțineau pretenția spaniolă asupra Neapolelui. Ei propuneau o dublă alianță: Gioffre, fiul lui Alexandru al VI-lea, să devină prinț de Squillace, un grad nobil napolitan, și să se însoare cu Sancia, fiica nelegitimă a fiului regelui Ferrante, în timp ce Juan Borgia, al doilea fiu al papei și preferatul acestuia, care moștenise titlul spaniol de duce de Gandía după moartea fratelui său vitreg, să se căsătorească acum cu María Enríquez, o verișoară a regelui Ferdinand.

În august, Juan a plecat în Spania, însoțit de patru galere încărcate cu bijuterii și mobilă somptuoasă pentru noul său palat. În noiembrie, la Roma au ajuns vorbe despre purtarea lui urâtă, despre faptul că își maltrata soția și că se codea să consume căsătoria. În plus, era extravagant și un împătimit al jocurilor de noroc.

„Caută să împlinești speranțele pe care Sanctitatea Sa și le-a pus mereu în tine", i-a scris Cesare fratelui său, adăugând: „Dacă îți pasă de sentimentele mele, ai grijă ca aceste vești, care îi provoacă atâta durere Sanctității Sale, să înceteze."

Într-o misivă ulterioară, Cesare scria despre decizia tatălui lor ca fratelui lor, Gioffre, să i se acorde titlul de prinț de Squillace și un venit de 40 000 de ducați pe an și ca Juan să adauge titlul napolitan de prinț de Tricarico la titlul său spaniol de duce:

> La această înțelegere s-a ajuns acum 10 sau 12 ani [i-a spus Cesare lui Juan], și Alteța Voastră va fi uimită că nu am informat-o mai devreme despre asta, dar, găsindu-mă oarecum indispus când s-a ajuns la înțelegerile pomenite mai sus, am plecat la băile de la Stigliano, unde am stat până ieri, întorcându-mă sănătos prin bunăvoința lui Dumnezeu. […] Avem motiv, frate al meu senior, să sărutăm pământul pe care calcă Sanctitatea Sa și să ne rugăm mereu pentru viața lui, căci el ne-a făcut măreți; și, de aceea, te rog să-l slujești în continuare și să-l mulțumești pe Sanctitatea Sa în așa fel încât să-i arăți, în numele nostru, recunoștința pe care i-o purtăm.

În timp ce se făceau aranjamentele pentru căsătoria lui Gioffre cu Sancia, se desfășurau și negocieri să i se acorde titlul de cardinal lui Cesare, pentru a i se alătura vărului său Juan Borgia-Lanzol, care fusese făcut cardinal de Monreale la două săptămâni după alegerea lui Alexandru al VI-lea. Cum Cesare fusese declarat legitim de Sixtus al IV-lea, cei doi cardinali însărcinați cu stabilirea statutului său au putut declara că era eligibil pentru admiterea în colegiul sacru; astfel a fost admis la vârsta de 18 ani, deși nu fusese încă nici hirotonisit, lucru ce avea să se întâmple anul următor în Săptămâna Mare, și era, evident, „foarte tânăr în toate acțiunile lui".

„O asemenea neînțelegere nu s-a mai văzut niciodată", a scris ambasadorul din Mantova când lista cu noii cardinali propuși a fost afișată în fața colegiului, la 18 septembrie 1943. În încercarea de a obține controlul asupra colegiului, Alexandru al VI-lea a vrut să-și introducă propriii candidați, propunând 13 cardinali noi, număr fără precedent. Trei dintre cardinalii propuși erau secretarii lui Alexandru al VI-lea, altul era Alessandro Farnese, „fratele Giuliei, concubina papei", cum a consemnat Burchard, iar altul era Cesare, „fiul papei". Colegiul a obiectat în termeni tăioși; când i s-a spus că mai mulți cardinali s-au opus cu tărie la un anumit nume de pe listă, Alexandru al VI-lea a declarat furios că avea „să le arate el cine e papa și că, de Crăciun, avea să mai facă niște cardinali, fie că le place, fie că nu". Cei mai mulți dintre cardinali nu au agreat această promovare în colegiu a unui biet băiat.

După două zile, la 20 septembrie, 11 cardinali au venit la o întrunire a consistoriului, iar șapte dintre ei au fost de acord să voteze favorabil propunerea papei; ceilalți patru, nedorind să participe la acest act fără precedent, s-au abținut. Alți 10 cardinali, conduși de Giuliano della Rovere, și-au manifestat fățiș opoziția față de această uneltire, refuzând să ia parte la consistoriu. Decizia de a i se oferi lui Cesare titlul de cardinal a fost întâmpinată cu strigăte de revoltă. S-a spus că violentul Giuliano della Rovere, un vechi dușman al lui Alexandru al VI-lea (și care, mai târziu, avea să devină el însuși papă, Iuliu al II-lea), „a urlat de furie" atât de tare, încât a trebuit să fie dus în pat, cu febră mare. Iar când Alexandru al VI-lea l-a învestit cardinal pe Cesare într-o mare ceremonie ținută în Bazilica San Pietro, la 23 septembrie, și i-a repartizat biserica ce i se cuvenea, Giuliano
și susținătorii săi au refuzat să-și joace rolul obișnuit la un astfel de eveniment.

Victoria la limită a lui Alexandru al VI-lea reflecta cât de nesigură era poziția lui în acele zile din debutul pontificatului său. Și-a dat seama că trebuia să calce cu grijă dacă voia să beneficieze de pe urma poziției sale. Mai era și teama că dușmanul lui, cardinalul Giuliano della Rovere, un adversar formidabil, ar fi putut foarte bine să ceară un consiliu care să aibă puterea de a-l da jos din scaunul papal. Della Rovere deja îl acuza că încerca să obțină controlul colegiului cardinalilor, umplându-l cu spanioli și cu alți străini.

Alexandru al VI-lea trebuia să acționeze cu precauție și în relația sa cu Franța, unde aliațele prin căsătorie a doi dintre copiii săi provocau neliniște.

Parcă reflectând precaritatea poziției lui, furtunile din acea toamnă au fost mai violente ca de obicei. Ploile torențiale au produs pagube uriașe pe câmpurile și în podgoriile din jurul Romei, iar Tibrul a ieșit din matcă, inundând străzile orașului. Burchard a consemnat: „Trăsnetele au lovit în multe locuri, iar unul a lovit Palatul Vatican chiar în camera în care se afla papa exact în acel moment; a fost atât de șocat și de îngrozit, încât și-a pierdut graiul; doi dintre servitorii lui și-au pierdut cunoștința." Printr-un noroc, și-au revenit toți.

În acea toamnă la Roma a izbucnit și ciuma, adusă, după cum credeau mulți, de evreii expulzați din Spania de Ferdinand și Isabela, acum refugiați în Roma și care își așezaseră corturile într-o tabără în afara orașului, lângă poarta ce dădea în Via Appia. Când printre sutele de morți s-a numărat și un cardinal, Alexandru al VI-lea a hotărât mutarea curții papale la Viterbo. Lăsându-l pe nepotul său, cardinalul de Monreale, să preia conducerea Romei în absența lui, papa și uriașul său alai, care includea un cal ce căra chivotul pentru împărtășanie, au părăsit orașul; au stat câteva zile în castelul lui Alexandru al VI-lea de la Nepi și la Hanul Clopotul din Ronciglione, apoi au ajuns la destinație. Papa și curtea sa au stat la Viterbo, unde papa s-a putut lăsa în voia pasiunii sale pentru vânătoare timp de șase săptămâni, însoțit de 18 cardinali, dintre care unul era Cesare. Absența lui Giuliano della Rovere sărea în ochi.

La 18 decembrie, cu o zi înaintea întoarcerii papei, în Roma s-a citit o proclamație, „pentru a spune tuturor locuitorilor să fie prezenți mâine la întoarcerea Sanctității Sale", a consemnat Burchard. „Fiecare trebuie să curețe porțiunea de stradă din fața casei lui, să atârne toate tapiseriile și alte ornamente și să facă tot ce e necesar pentru a-l onora pe papă așa cum se cuvine."

---

6 „Maurul" (în italiană, în original) (n. red.).

Capitolul 6

Francezii la Roma

> „De două ori marile noastre tunuri au fost gata să tragă asupra Castelului Sant'Angelo."

Francesco Guicciardini a scris că Italia „nu s-a bucurat niciodată de o asemenea prosperitate și nici nu a cunoscut o situație atât de favorabilă precum cea din anii imediat de dinainte și de după 1490". În continuare, spunea că

> pretutindeni domnea cea mai mare pace și liniște. […] Nu doar că în Italia erau locuitori, mărfuri și bogății din belșug, dar ea mai era renumită și pentru grandoarea multor prinți, pentru splendoarea atâtor orașe nobile și frumoase, printre care se afla și lăcașul religiei cu a lui suveranitate, având oameni extrem de pricepuți la administrarea treburilor publice și nobili talentați în toate disciplinele, renumiți și destoinici în toate artele. Italia nu ducea lipsă nici de glorie militară în concordanță cu etaloanele vremii și era împodobită cu atâtea daruri, încât pe bună dreptate deținea un nume vestit și o reputație printre toate națiunile.

Dacă Guicciardini ar fi descris Italia așa cum avea ea să devină câțiva ani mai târziu, în timpul pontificatului lui Alexandru al VI-lea, ar fi zugrăvit un tablou mai puțin reconfortant. Cearta dintre regele Ferrante I al Neapolelui și Lodovico Sforza al Milanului avea să aibă implicații politice mult mai largi, implicând Franța și Spania, fiecare dintre acestea emițând pretenții asupra Neapolelui, aducând acum amenințarea unui iminent război. Căci, pentru a scăpa de dușmanul său, Lodovico Sforza a decis să îi sugereze regelui Carol al VIII-lea al Franței să invadeze Italia pentru a revendica Neapole, ca moștenitor de drept al Casei de Anjou, care fusese dată afară din Neapole de tatăl lui Ferrante I, Alfonso de Aragon, cu vreo 50 de ani în urmă.

Credința lui Carol al VIII-lea că el era regele de drept al Neapolelui îi fusese „insuflată de la o vârstă fragedă, așa încât era aproape un instinct înnăscut, și fusese întreținută de mai mulți sfătuitori apropiați", a spus Guicciardini, iar acești oameni îi speculau vanitatea și lipsa lui de experiență a tinereții, sugerând că, impunându-și pretenția asupra regatului, avea „să întreacă gloria strămoșilor lui" și că, după luarea Neapolelui, avea să fie doar un pas până la smulgerea Țării Sfinte din mâinile turcilor.

La 25 ianuarie 1494, Ferrante I a murit „fără lumina iertării, fără cruce și fără Dumnezeu", cum a scris Burchard. „La 21 ianuarie el a vizitat băile de la Tripergole pentru că nu se simțea bine" – Tripergole, odată renumit pentru băile lui sulfuroase, a fost acoperit de lavă în 1538 după o erupție vulcanică. A doua zi, Ferrante „s-a întors la Neapole și, descălecând de pe cal în curtea castelului Nuovo, a leșinat și, după trei zile, a murit fără să primească sfânta împărtășanie". Se pare că asta a fost alegerea lui: „Cu toate că duhovnicul lui, un călugăr franciscan, a intrat în dormitor și, stând dinaintea lui, l-a îndemnat să se căiască pentru păcatele sale", Ferrante I a refuzat. „Călugărul, s-a spus, nu a văzut niciun semn de căință din partea regelui."

Ferrante I a murit la vârsta de 70 de ani, detestat de supușii săi pentru cruzimea cu care își exercitase autoritatea. Cu toate acestea s-a vorbit întru câtva și despre otravă, însă mulți din Italia credeau că, probabil, murise de inimă rea la perspectiva de a-și vedea regatul cucerit de puternicele armate ale lui Carol al VIII-lea, care erau gata să părăsească Franța în lungul lor marș de cucerire a Neapolelui.

Carol al VIII-lea avea doar 24 de ani și era „cel mai urât bărbat – mititel, deformat, cu cea mai înfricoșătoare față pe care a avut-o vreodată un bărbat", spunea un observator. Cronicarul Philippe de Commynes a adăugat că „nici trezoreria lui, nici priceperea și nici pregătirile lui nu erau suficiente pentru un plan atât de important precum cucerirea Neapolelui". Commynes
credea că el nu a spus niciodată cuiva o vorbă care ar fi putut, „pe drept, să provoace neplăcere". Acest tânăr monarh neatrăgător, dar ambițios avea și cele mai mărețe idei; reflecta asupra unui marș spre Neapole nu doar ca să ia în stăpânire tronul strămoșilor săi, ci și pentru ca, de acolo, să plece mai departe să cucerească Ierusalimul și, în drum, să reformeze pontificatul corupt al lui Alexandru al VI-lea.

În Italia, unde conflictul părea acum inevitabil, reacțiile erau diferite. Lodovico Sforza i-a promis sprijinul, precum au făcut și socrul său, ducele de Ferrara, și vărul său, Giovanni Sforza, soțul Lucreziei și seniorul de Pesaro, care a trimis la Milano detalii ale desfășurărilor trupelor papale, atenționând că, „dacă se știe vreo vorbă despre ceea ce fac, voi fi în cel mai mare pericol". Republica Veneția a rămas neutră; Florența și Statele Papale erau prost echipate pentru a duce un război; armata Neapolelui era cea mai grozavă din Italia, dar nu putea să oprească de una singură înaintarea francezilor.

Pentru Alexandru al VI-lea, problema se complica și mai mult de la moartea lui Ferrante, survenită în ianuarie, și succesiunea noului rege, Alfonso al II-lea. Papa trebuia să facă acum o alegere clară – Neapole era fief papal și el trebuia fie să-l
încoroneze pe Alfonso al II-lea, fie să accepte cererea lui Carol al VIII-lea de a-l învesti pe el drept conducător legitim.

Toată luna martie, Alexandru al VI-lea a căutat să împace ambele tabere; i-a trimis lui Carol al VIII-lea trandafirul papal7, semn al bunăvoinței sale, însă, când ambasadorii lui Alfonso
al II-lea au sosit la Roma, omologii lor francezi au avut o grijă deosebită să refuze categoric, cum li se poruncise să facă, să se întâlnească cu ei. În preajma Paștelui, care în acel an a căzut pe 30 martie, era clar că Alexandru al VI-lea alesese alianța cu Neapole. În duminica Paștelui, la marea liturghie din Bazilica San Pietro, ținută de însuși papa, cardinalul de Neapole a fost ajutorul lui. „Papa i-a împărtășit pe toți cardinalii-diaconi, cu excepția cardinalului de Valencia, care era absent", a consemnat Johannes Burchard, folosind titlul cu care Cesare alesese să fie cunoscut în colegiu, și, „după aceea, Sulița lui Hristos a fost arătată oamenilor de două ori, și Marama – de trei ori."

În marțea de după Paște, papa s-a dus la Bazilica Santa Maria sopra Minerva să asculte liturghia ținută de episcopul de Concordia. Cardinalul Ascanio Sforza a făcut o remarcă spirituală, consemnată de Burchard, în sensul că, „atunci când papa este în armonie cu regele Neapolelui, îi cere episcopului de Concordia să oficieze liturghia; papa, care a auzit această remarcă, m-a rugat să-i spun lui Ascanio că alegerea lui nu fusese premeditată, ci o coincidență". Apoi, Alexandru al VI-lea a răspuns sarcastic, spre marea jenă a vicecancelarului său, că, „atunci când între Sanctitatea Sa și Lodovico Sforza o să fie pace", papa o să-l pună pe episcopul de Pace să oficieze liturghia – în italiană, *pace* înseamnă „pace", dar este și numele latin al orașului spaniol Badajoz.

Colegiul cardinalilor era profund divizat de ceartă. Cardinalii spanioli ai lui Alexandru al VI-lea se opuneau cu fermitate grupului francez, condus de cardinalul Giuliano della Rovere, dușmanul îndârjit al papei, și celor loiali orașului Milano, în mod deosebit Ascanio Sforza. Ba chiar Alexandru al VI-lea a fost abordat de unul dintre susținătorii lui Rovere și amenințat pe față că, dacă nu era de acord cu încoronarea lui Carol al VIII-lea rege al Neapolelui, fără îndoială avea să fie necesară convocarea unui conciliu pentru investigarea acuzației de simonie de care se făcuse vinovat papa pentru a-și asigura alegerea în înalta funcție. Fie că a fost sau nu convins de această amenințare, Alexandru al VI-lea a înțeles că trebuie să-l încoroneze pe Carol al VIII-lea în Neapole când armata franceză intră în oraș.

Subiectul încoronării lui Alfonso al II-lea ca rege al Neapolelui a fost discutat pe larg într-un consistoriu secret ce a durat opt ore; în cele din urmă, s-a căzut de acord ca nepotul papei, cardinalul de Monreale, să fie numit nunțiu papal la
Neapole și să meargă acolo pentru „a-l unge și a-l încorona" pe Alfonso rege. Două zile mai târziu, Burchard însuși a plecat la Neapole să facă pregătirile necesare; dispoziții privind primirea nunțiului papal, privind purtarea

baldachinului, privind stabilirea itinerariului pentru intrarea cardinalului de Monreale în Neapole și procesiunea lui până la catedrală au fost trecute pe listă de chibzuitul maestru de ceremonii, alături de „rolul nunțiului papal și al regelui în ziua încoronării".

La 30 aprilie, Burchard a avut o întrevedere cu Alfonso
al II-lea pentru a-i explica detaliile ceremoniei și pentru a fixa data, care avea să fie 8 mai, aleasă de rege, întrucât era ziua Înălțării Domnului.

În ziua de dinaintea încoronării, drept mulțumire pentru sprijinul acordat de Alexandru al VI-lea, Alfonso al II-lea a anunțat darurile pentru copiii papei. Cesare a primit dioceze napolitane profitabile; Juan a obținut fiefuri și 33 000 de ducați pe an pentru a sluji drept condotier pentru Neapole; lui
Gioffre i s-au dat șase fiefuri napolitane, valorând 4 000 de ducați pe an, inclusiv prestigiosul titlu de prinț de Squillace, iar regele l-a făcut cavaler al Ordinului Herminei. De asemenea, a ratificat contractul de căsătorie dintre fiica sa nelegitimă, Sancia de Aragon, și tânărul de 12 ani, Gioffre, care, ca prinț de Squillace, a purtat coroana în timpul ceremoniei de încoronare.

Trei zile mai târziu, în timp ce afară ploua cu găleata, Gioffre și Sancia s-au căsătorit în capela de la castelul Nuovo. După nuntă, proaspăt căsătoriții au fost conduși către dormitorul lor, „unde li se pregătise patul", a relatat Burchard:

> Nunțiul papal și regele au rămas în așteptare afară, tinerii căsătoriți au fost acum dezbrăcați de domnișoarele de onoare și puși împreună în pat, mirele în dreapta miresei. După ce aceștia, acum goi, au fost acoperiți cu cearceafurile și pătura, au intrat nunțiul papal și regele. În prezența lor, tinerii căsătoriți au fost dezveliți de domnișoarele de onoare până la buric, sau cam pe acolo, și mirele și-a îmbrățișat mireasa fără rușine. Nunțiul papal și regele au rămas acolo, vorbind între ei, vreo jumătate de oră, înainte de a-i părăsi pe cei doi.

Între timp, Burchard a profitat de acest prilej pentru a face o plimbare în jurul Golfului Napoli, vizitând diverse puncte de atracție, inclusiv izvoarele fierbinți de la Pozzuoli și băile cu sulf și sare de la Bagnoli, apoi a părăsit Neapole pe o catârcă în vârstă de patru ani numită Idrontina, primită cadou de la rege, împreună cu 100 de ducați de aur drept mulțumire pentru serviciile aduse.

La 12 iulie, Alexandru al VI-lea, însoțit de mai mulți cardinali, printre care și Cesare, care avea 19 ani, a plecat la Tivoli,
unde intenționa să stea câteva zile ca să scape de căldura înăbușitoare a verii și să participe la o întâlnire cu Alfonso al II-lea la fortăreața Vicovaro din apropiere, un castel care îi aparținea lui Virginio Orsini, unul dintre căpitanii condotierilor care se luptau cu armata Neapolelui. Au discutat pe larg despre măsurile necesare pentru apărarea Neapolelui în fața francezilor. S-a convenit asupra unui plan de acțiune, însă, înainte să

fie pus în aplicare, o uriașă armată franceză cu un efectiv de 30 000 de soldați și 40 de tunuri puternice, sub comanda lui Carol al VIII-lea personal, a trecut Alpii la începutul lui septembrie, începându-și lungul marș spre sud.

La Roma, alianța fățișă a lui Alexandru al VI-lea cu Neapole și Spania le-a făcut viața grea multor susținători ai Franței și Milanului, nu în ultimul rând în colegiu. Cardinalul Giuliano della Rovere fugise în Franța în aprilie, cardinalul Ascanio Sforza a plecat la sfârșitul lui iunie. Cum ciuma făcea ravagii, ceremoniile pentru comemorarea morții lui Inocențiu al VIII-lea și aniversarea urcării în scaunul papal a lui Alexandru al VI-lea au fost anulate, sporind atmosfera terifiantă din oraș, care creștea zilnic odată cu veștile despre înaintarea lentă, dar neabătută a lui Carol al VIII-lea. A existat un moment de speranță curând după ce francezii au trecut Alpii, când s-a aflat că regele Carol al VIII-lea căzuse la pat în Asti din cauza pojarului, însă momentul a fost scurt, iar regele și-a revenit suficient cât să-și continue drumul.

Guicciardini a consemnat multe semne și prevestiri ale iminentului dezastru care au fost văzute atunci:

> Într-o noapte, în Apulia, pe cer au fost văzuți trei sori înconjurați de nori și însoțiți de tunete și fulgere înspăimântătoare. În teritoriul Arezzo a fost văzut un număr uriaș de soldați călare trecând pe cer cu un zgomot îngrozitor de trompete și tobe. În toată Italia au fost văzute transpirând imagini sfinte și statui și peste tot s-au născut animale și copii monstruoși […] de aceea oamenii erau plini de o groază incredibilă, înspăimântați cum erau deja de reputația puterii francezilor.

Trupele franceze au dat peste o opoziție slabă; s-a spus că au cucerit Italia cu bucățelele de cretă pe care intendenții le-au folosit pentru a însemna ușile caselor pe care le ocupau în drum spre sud. Cu siguranță, armata era una dintre cele mai puternice care au fost vreodată adunate și era „aprovizionată cu o mare cantitate de artilerie, de un tip cum nu s-a mai văzut în Italia", a scris Guicciardini. Francezii creaseră arme noi: „Acestea se numeau tunuri și foloseau ghiulele din fier în loc de piatră, cum erau până atunci, și această armă nouă era considerabil mai mare și mai grea decât cea de dinainte." Nu doar că erau mai puternice decât tot ce se văzuse până atunci, dar erau și mai manevrabile; masivele tunuri au fost transportate în Italia cu corabia și descărcate în portul Genova, unde erau încărcate pe afeturi special construite. „Această artilerie făcea ca armata lui Carol al VIII-lea să fie impresionantă", a încheiat Guicciardini.

După ce au învins rezistența slabă a forțelor napolitane la Romagna și au pus pe fugă flota napolitană la Rapallo, francezii au trecut Apeninii în

octombrie și au cucerit fortăreața Sarzana, unul dintre punctele-cheie ale Florenței în apărarea graniței. Alexandru al VI-lea l-a numit nunțiu papal pe cardinalul de Siena, Francesco Todeschini Piccolomini, cu misiunea de a negocia cu Carol al VIII-lea, însă cardinalul Giuliano della Rovere, care se alăturase taberei franceze, l-a convins pe rege să nu îl primească.

La 17 noiembrie, Carol al VIII-lea a intrat triumfal în Florența, în ovațiile puternice ale populației nestatornice pentru care sosirea armatei franceze fusese catalizatorul ce favorizase expulzarea detestatului Piero de Medici, care își exercitase cu aroganță autoritatea în oraș de la moartea tatălui său,
Lorenzo Magnificul, survenită cu doi ani în urmă. După ce, la 26 noiembrie, a încheiat o alianță cu noul guvern republican al Florenței, Carol al VIII-lea și trupele lui și-au continuat marșul spre sud, prădând în drumul lor zona rurală a Toscanei.

Câteva zile mai târziu, la Roma, Alexandru al VI-lea i-a arestat pe acei susținători importanți ai francezilor care rămăseseră în oraș, printre care Ascanio Sforza și fiul nelegitim al marelui cardinal d'Estouteville, închizându-i în apartamentele de la etajul de sus al Palatului Vatican. Deși camerele erau confortabile și deținuților li s-a permis să participe la liturghie în Capela Sixtină, ei erau bine păziți. În aceeași zi, Alexandru al VI-lea i-a informat pe ambasadorii Franței, care veniseră să obțină liberă trecere pentru armata franceză prin Statele Papale, că cererea lor a fost refuzată. Carol al VIII-lea l-a ignorat pe papă, continuându-și drumul spre sud; la o lună de la sosirea în Florența, armata invadatoare a pus mâna pe Civitavecchia, un port important de pe teritoriul papal, în timp ce familia Orsini și-a predat fortăreața din apropiere de Bracciano.

Lângă Viterbo, avangarda armatei franceze, aflată sub comanda lui Yves d'Alègre, a întâlnit două femei evident înstărite. S-a dovedit că una era Giulia Farnese, frumoasa amantă a lui Alexandru al VI-lea, care se întorcea la Roma după o vizită la soțul ei la moșia lui de la țară. Cealaltă era Adriana de Mila, prietena ei și verișoara papei, căreia îi încredințase spre îngrijire copiii lui. A fost trimis un mesager la rege pentru a-l informa despre această întâlnire neașteptată, iar Carol al VIII-lea a declarat că francezii nu se luptau cu femeile; însă Yves d'Alègre s-a gândit că nu strica să scoată niște bani de la prizonierele care căzuseră în mod neașteptat în mâinile lui și, drept urmare, a cerut 3 000 de ducați pentru eliberarea lor.

Cu înțelepciune, Alexandru al VI-lea a acceptat imediat să plătească răscumpărarea și cele două femei au fost trimise la Roma escortate de 400 de soldați. Lodovico Sforza nu a fost încântat, declarând: „Aceste doamne ar fi putut să fie folosite ca un bici frumos pentru a-l constrânge pe papă să facă tot ce i se cerea, căci el nu poate trăi fără ele. Francezii au primit doar
3 000 de ducați pentru ele, când el ar fi putut foarte bine să plătească 50 000

sau chiar mai mult pentru a le recupera."

Pe măsură ce principalul corp al armatei franceze se apropia de Roma, orașul era tot mai îngrozit; casele și palatele susținătorilor cunoscuți ai Franței erau jefuite. Alexandru al VI-lea fusese sfătuit să fugă din Roma cât încă mai putea, dar pentru prima dată în viața lui părea extrem de nehotărât. Chemase sub drapel trupele napolitane ca să le lase apoi la vatră; refuzase în repetate rânduri să le permită francezilor libera trecere prin Statele Papale, doar ca să revoce ordinul; o dată a leșinat.

În cele din urmă, papa a decis să rămână în Roma și a început să se gândească la căile prin care ar fi putut ajunge la o înțelegere cu Carol al VIII-lea. Mai întâi a ordonat apărarea orașului și i-a convocat în audiență pe Burchard și un anumit număr de alți membri ai coloniei germane, care trăiau la Roma, pentru a le cere ajutorul. A subliniat „purtarea insolentă" a regelui francez și faptul că a invadat Statele Papale; „nu anticipase un asediu din partea francezilor", a spus el, însă ar primi cu bucurie orice ajutor cu care națiunea germană, „în care avea mare încredere", ar fi putut să contribuie la apărarea Romei. Burchard și-a continuat astfel relatarea:

> Sanctitatea Sa ne-a sugerat să numim gardieni și căpitani […] și să-i înarmăm și să dăm toate ordinele necesare astfel încât, când o veni vremea, ei să se poată apăra, iar papa să poată folosi această oaste de strânsură în interiorul orașului, însă nu în afara zidurilor.

Până la urmă, Burchard nu a reușit să-și convingă compatrioții să fie de acord cu formarea acestei oști total nelegitime; se simțeau legați, au spus ei, de promisiunea de a da ascultare căpitanilor străjilor din zona lor, lucru care se întâmpla de obicei într-o situație de urgență ca aceasta. Nici comandantul trupelor papale, Virginio Orsini, vărul soțului fermecătoarei Giulia, nu a fost mai încurajator; a ales să nu opună rezistență francezilor, care, a considerat el, erau irezistibili.

În stilul caracteristic, Alexandru al VI-lea a anunțat că avea să apere Castelul Sant'Angelo cu trupele aflate la dispoziția sa și, dacă era atacat, avea să stea pe zidurile lui în odăjdii complete și având asupra sa Sfintele Taine. Nu avea să părăsească Roma, a spus el, ca să ajungă prizonier la Neapole; era hotărât să rămână și să încerce să ajungă la o înțelegere cu regele francez. Începuse lucrările la un șanț adânc în jurul Castelului Sant'Angelo, fiind demolate câteva case. „Joi, 18 decembrie",
a scris Burchard, „toate lucrurile papei, inclusiv patul și masa lui de împărtășanie zilnică, au fost strânse pentru a fi mutate din Palatul Vatican la Castelul Sant'Angelo, veșmintele de la Bazilica San Pietro, toate cuferele cu bani din sacristie, armele din palat și rezervele de hrană, precum și toate bunurile papale au fost trimise la castel, în timp ce cardinalii, de asemenea, se

pregăteau să se mute."

Sub zidurile Castelului Sant'Angelo, orașul era acum în mare fierbere, căci oamenii fugeau la țară, după ce își îngropaseră sau își ascunseseră obiectele de valoare pentru a le salva de hoți și de soldații prădători. „Nemulțumirea oamenilor este la apogeu", scria Fioramonte Bagolo, trimisul din Mantova. „Jafurile sunt teribile, crimele, fără măsură; se aud gemete și plânsete de peste tot și nimeni nu-și putea aminti ca Biserica să fi fost vreodată într-o situație atât de disperată." Toți cei care își puteau permite asta își puneau obiectele de valoare în calești și părăseau orașul. De la ferestrele Vaticanului, Alexandru al VI-lea și fiul său Cesare, urmăreau trupele inamice strângându-se pe Monte Mario, chiar la nord de palat, mulțumiți că și ei, precauți, își puseseră la adăpost comorile, în Castelul Sant'Angelo, și erau pregătiți pentru luptă.

Între timp, când s-au răspândit veștile despre atrocitățile comise de francezi, Carol al VIII-lea a încercat să domolească temerile locuitorilor Romei. Cardinalul francez Bertrand Perauld, căruia îi fusese refuzată intrarea în oraș la 22 decembrie, a fost auzit spunând că trupele „nu or să ia o găină sau un ou sau cel mai mic obiect fără a-l plăti în întregime". A doua zi, i-a scris coloniei germane, spunând că invazia avea să aibă loc numai dacă „dușmanii" regelui, referindu-se la însuși Alexandru al VI-lea, „continuă să rămână în Roma și să zădărnicească o înțelegere". Mai mult, a insistat el, „Majestatea Sa promite că soldații lui nu vor face niciun rău vreunei prostituate din oraș sau oricărei alte persoane, de oriunde ar fi ele, decât dacă luptă împotriva regelui și adepților lui".

Cu orașul aproape înconjurat de trupele franceze, festivitățile pentru Sărbătoarea Nașterii Domnului au continuat cu o normalitate surprinzătoare: Burchard a consemnat că papa însuși a fost prezent în Capela Sixtină la vecernia din Ajunul Crăciunului. Cardinalul de Monreale urma să oficieze Marea Liturghie în Capela Sixtină în ziua de Crăciun, însă în acea dimineață, înainte de a se crăpa de ziuă, sosise un curier cu un mesaj urgent pentru Alexandru al VI-lea, în care se spunea că regele Carol al VIII-lea dorea o înțelegere pașnică cu papa înainte de intrarea sa în oraș. După ce i-a informat pe cardinalii adunați în Sala del Pappagallo că intenționa să-l lase pe Carol al VIII-lea să intre în Roma, papa l-a trimis repede pe cardinalul de Monreale să convină cu regele asupra termenilor, regele trimițându-și și el solii la Vatican în același scop. La liturghia din Capela Sixtină de a doua zi, cu ocazia sărbătorii Sfântului Ștefan, Burchard s-a confruntat cu o situație stânjenitoare, fiind nevoit să stabilească locurile pe care să stea nu doar solii francezi, ci și doi ambasadori ai regelui Neapolelui aflați la Roma:

> Cei din urmă n-au dorit să-și dispute locurile cu nou-veniții și s-au retras, afirmând că nu știau cine erau aceștia, însă când, la ordinul papei, le-am explicat că erau ambasadori ai regelui Franței, napolitanii și-au reluat locurile și le-au dat celorlalți

întâietate. Au intrat și mulți alți francezi și s-au așezat la întâmplare pe bănci lângă clerici. I-am mutat de acolo și le-am dat locuri mai potrivite, însă papei i-a displăcut ce făceam și m-a chemat supărat să-mi spună că îi distrugeam toate eforturile și că trebuia să le permit francezilor să stea oriunde doreau.

Am răspuns într-un mod liniștitor, spunând că nu trebuia să se supere pentru că înțelegeam ce voia și nu aveam să le mai spun o vorbă francezilor, oriunde stăteau în capelă.

La 31 decembrie, Alexandru al VI-lea și-a trimis maestrul de ceremonii la Carol al VIII-lea. „La ordinul Sanctității Sale, am plecat să-l caut pe regele Franței ca să-l pun la curent cu ceremonia pentru primirea lui în oraș și să-i aud dorințele și să fac tot ce Majestatea Sa mi-a poruncit să fac", a scris Burchard. Din cauza ploii torențiale, a drumurilor care s-au înfundat de la noroi și a vitezei cu care călărea Majestatea Sa, Burchard nu a putut să-l salute pe rege atât de oficial precum și-ar fi dorit. Ca răspuns la întrebările lui Burchard, Carol al VIII-lea a spus „că el voia ca intrarea sa în oraș să fie fără pompă". L-a invitat, totuși, pe maestrul de ceremonii „să continui să călăresc alături de el și, cale de vreo 6 km, a vorbit neîncetat cu mine, punându-mi întrebări despre sănătatea papei și a cardinalilor". Burchard a observat interesul deosebit al regelui pentru Cesare, fiul lui Alexandru al VI-lea, din numeroasele întrebări pe care le-a pus despre situația și statutul lui „și despre multe alte lucruri, la care nu prea am putut să dau răspunsuri adecvate".

Între timp, corpul principal al armatei lui Carol al VIII-lea a intrat în Roma în jurul orei trei din după-amiaza ultimei zile a lui decembrie. Alexandru al VI-lea și familia sa s-au adăpostit în Castelul Sant'Angelo, în timp ce Giulia Farnese a fost scoasă repede din oraș de fratele ei, cardinalul Alessandro Farnese. Aceste măsuri de precauție s-au dovedit fără rost. „De două ori tunurile noastre grozave au fost gata să tragă asupra Castelului Sant'Angelo, însă în ambele dăți regele s-a opus", a scris
Philippe de Commynes.

Armatei franceze i-a luat șase ore să intre pe poarta de la Santa Maria del Popolo, iar ultimii soldați rătăciți au intrat mult după căderea nopții. La lumina torțelor și a felinarelor, soldații și caii au străbătut străzile înguste plini de noroi și uzi pe ploaia torențială: infanteria elvețiană și germană cu paloșe și lăncii lungi, arcașii gasconi, cavalerii francezi, arcașii scoțieni, artileriștii cu tunuri de bronz și muschete. Escortat de cardinalii Ascanio Sforza și Giuliano della Rovere și înconjurat
de paza de corp și curtenii splendid îmbrăcați, venea însuși Carol al VIII-lea, un tânăr scund și urât, cu un nas coroiat uriaș și o gură cu buze cărnoase mereu deschisă.

„În fiecare casă erau focuri și torțe și lumini, iar oamenii erau auziți strigând continuu «Franța! Franța!» și «Vincoli! Vincoli!»", nota Burchard (San

Pietro in Vincoli aparținea cardinalului Giuliano della Rovere). La Palazzo Venezia, marele palat construit de Paul al II-lea la poalele colinei Capitoliului, acum reședința cardinalului Lorenzo Cibò, regele a descălecat și a fost condus înăuntru de gazda sa. A intrat șchiopătând în sufragerie și s-a așezat lângă foc în papuci, în timp ce un servitor îi pieptăna părul și șuvițele răzlețe de barbă roșcată. Mâncarea a fost pusă pe masă; un șambelan a gustat fiecare fel de mâncare înainte ca regele să mănânce, iar resturile au fost aruncate într-un urcior de argint. Patru doctori au gustat vinul în care șambelanul a cufundat un corn prins pe un lanț de aur, înainte ca Majestatea Sa să ridice cupa la buze.

Cardinalul Cibò pregătise cele mai bune apartamente ale sale „pentru găzduirea ambasadorilor și a altor francezi", a scris Burchard, adăugând că demnitarilor „li s-au asigurat o mulțime de paturi de paie, dar am observat că acești saci de paie nu erau niciodată curățați; de uși și șemineuri atârnau lumânări de seu și, deși pereții erau împodobiți cu tapiserii frumoase, locul semăna cu o cocină de porci".

În ciuda asigurărilor lui Carol al VIII-lea că soldații lui aveau să îi respecte pe romani și proprietățile lor, ei au produs multe necazuri. Burchard a relatat că, „în drumul lor, trupele franceze intrau cu forța în casele de pe ambele părți ale drumului, dându-i afară pe proprietarii lor, caii și alte bunuri, dând foc obiectelor din lemn, mâncând și bând orice găseau fără să plătească nimic". Joi, 8 ianuarie, a consemnat el, „casa lui Paolo Branco, un cetățean roman, a fost jefuită și răscolită de francezi, care i-au ucis cei doi fii, în timp ce alții, inclusiv evreii, au fost omorâți și casele lor au fost prădate; nici măcar casa donnei Vannozza dei Cattanei, mama cardinalului Cesare Borgia, nu a scăpat".

Până și bătrânul Burchard avea să sufere din cauza soldaților nesupuși. „Când m-am întors acasă după liturghie, am constatat că francezii intraseră în casă împotriva voinței mele", s-a plâns el. „Mi-au luat șapte dintre cei opt cai, catâri și măgari pe care îi aveam în grajd și în locul lor au lăsat șapte dintre caii lor înșeuați care îmi mâncau de zor fânul." Camerele lui, la fel ca acelea ale servitorilor săi, fuseseră rechiziționate de nobilii francezi și suitele lor. În cele din urmă, Carol al VIII-lea a fost nevoit să dea un ordin prin care le interzicea soldaților săi să intre cu forța în case, încălcarea acestui ordin fiind pedepsită cu moartea.

În timp ce Alexandru al VI-lea făcea un joc al așteptării în confortul și siguranța apartamentelor sale din Castelul Sant'Angelo, unde era ascuns cu Cesare și mai mulți cardinali napolitani, Carol al VIII-lea își petrecea timpul primind vizitele diverșilor cardinali și ocupându-se de potopul de plângeri împotriva soldaților lui. Într-o zi, escortat de o companie,
a fost condus într-un tur al Romei pentru a vedea punctele de atracție ale orașului, în alta, a fost la Bazilica San Sebastiano cu anturajul lui.

Abia pe 16 ianuarie s-au întâlnit cei doi conducători față în față. În ziua

aceea, Carol al VIII-lea a mers călare până la Bazilica San Pietro unde a ascultat liturghia în capela regală franceză, care fusese restaurată de tatăl lui, Ludovic al XI-lea, și era închinată Sf. Petronilla, fiica primului papă. „Dacă nu mă înșală memoria, liturghia nu s-a cântat", a consemnat
Burchard. Regele a fost apoi condus la palatul papal, unde camerele luxoase ale apartamentelor lui Alexandru al VI-lea fuseseră pregătite ca el și suita lui să ia masa. Între timp, papa venea de la Castelul Sant'Angelo la Vatican în lectica sa ceremonială. Ambițiosul monarh în vârstă de 24 de ani, descris de Guicciardini ca „nefiind deosebit de inteligent cu privire la treburile politice și luat de valul dorinței sale arzătoare de a conduce și de setea de glorie", era pe cale să fie tras pe sfoară de vicleanul papă.

„Când i s-a spus de apropierea Sanctității Sale", a scris Burchard, înflăcăratul rege tânăr, nu prea versat în subtilitățile dobândirii avantajului diplomatic, „s-a dus în grabă în capătul celei de-a doua grădini private să-l întâmpine". Zărindu-l pe papă, s-a apropiat de el și și-a îndoit de două ori genunchii în fața lui. „La început, Sanctitatea Sa s-a prefăcut că nu a văzut acest gest, însă, când Majestatea Sa a venit mai aproape și era pe cale să repete gestul a treia oară, papa și-a scos tiara și, întinzând mâna să-l oprească pe rege din îngenunchiat,
l-a sărutat."

Lipsa de formalitate a lui Alexandru al VI-lea era calculată, ca și aparenta lui insistență asupra egalității dintre cei doi conducători. Burchard a continuat: „La această primă întâlnire
a lor, ambii bărbați erau cu capul descoperit, iar regele nu a sărutat nici piciorul, nici mâna papei. Sanctitatea Sa a refuzat să-și pună la loc tiara pe cap, până nu își punea și regele pălăria, însă într-un final amândoi și-au acoperit capul în același timp." În acea zi, mai târziu, Alexandru al VI-lea a dat dovadă de aceeași deferență când, după ce l-a însoțit pe Carol al VIII-lea în Sala del Pappagallo, a refuzat să se așeze până nu s-a așezat și oaspetele său.

De asemenea, Alexandru al VI-lea a acceptat cererea lui Carol al VIII-lea de a-i oferi titlul de cardinal lui Guillaume Briçonnet, episcop de St. Malo și membru de încredere al consiliului privat al regelui, și să-l învestească imediat. Burchard a fost trimis numaidecât să găsească o pălărie8 și o robă de cardinal. „Pălăria a fost furnizată de cardinalul Cesare Borgia, iar mantia a fost împrumutată din camerele cardinalului Pallavicini", a scris Burchard. Toți cardinalii prezenți erau acum așezați ca pentru un consistoriu, iar Alexandru al VI-lea, conform lui Burchard, „a spus că era bucuros să accepte cererea regelui dacă și cardinalii considerau ocazia potrivită".

Unul câte unul, cardinalii și-au dat consimțământul și papa l-a învestit prompt pe Briçonnet cu însemnele noului său rang. „După ce acest lucru a fost săvârșit, cardinalul de St. Malo a sărutat piciorul și mâna papei și apoi, ridicat de papă, a primit sărutarea pe gură", nu doar de la Alexandru al VI-lea, ci și de

la toți ceilalți cardinali prezenți.

Acum însuși Alexandru al VI-lea s-a ridicat de la locul lui și a spus că dorea să-l conducă pe rege înapoi la apartamentele regale, însă Carol al VIII-lea „a refuzat categoric să permită asta". Prin urmare, a fost însoțit de cardinali până la intrare, unde l-au lăsat. Ușile erau păzite de mercenari scoțieni, care aveau în mod special datoria de a-l păzi pe regele Franței și de a nu lăsa pe nimeni să intre, în afară de membrii casei regale.

După două zile, la 18 ianuarie, reușind să evite cu dibăcie două dintre cererile lui Carol al VIII-lea – convocarea unui consiliu pentru a se dezbate problema reformei Bisericii și recunoașterea de către papă a pretenției lui asupra Neapolelui – Alexandru al VI-lea i-a acordat permisiunea oficială de liberă trecere prin Statele Papale, o victorie oarecum à la Pirus pentru tânărul rege, care deja deținea cea mai mare parte a teritoriului din nordul Romei și știa că papa nu avea forțele necesare pentru a-l împiedica să ia restul dacă voia. În schimb, Alexandru smulsese de la Carol al VIII-lea promisiunea de a-și declara public obediența față de papă.

A fost o victorie diplomatică pentru Alexandru al VI-lea. Cu o lună în urmă fusese sub asediu și orașul lui era în fierbere, puterea lui era, în cel mai bun caz, fragilă, iar acum își restabilise pe deplin autoritatea. Termenii înțelegerii au fost citiți în mod formal și scrișsi „în franceză pentru Majestatea Sa și în latină pentru papă".

---

7 Numit și Trandafirul de Aur, reprezintă o distincție pe care suveranul pontif o oferea, inițial, celor cu merite deosebite în slujba Bisericii, apoi regilor sau, din secolele al XIII-lea–al XIV-lea, bisericilor. De la mijlocul secolului al XX-lea a fost oferită doar sanctuarelor închinate Sf. Maria. Primele atestări datează din secolul al XI-lea (n. red.).

8 Denumită *galero* și având boruri largi, aceasta era purtată în trecut de clerul din Biserica Romano-Catolică. Pălăria unui cardinal avea culoarea roșie. Purtarea ei a fost abolită în 1969 (n. red.).

Capitolul 7

Cucerirea Neapolelui

„Au violat femeile, apoi le-au jefuit."

În următoarele zile, s-a văzut cum Carol al VIII-lea își ținea partea lui de învoială. La 19 ianuarie 1495, a consemnat Burchard, „sala Regia de la Vatican era pregătită în modul tradițional pentru consistoriul public în care regele Franței avea să depună jurământul solemn de supunere". Când totul a fost gata, papa i-a cerut lui Burchard să-l informeze pe rege, „pe care l-am găsit lângă șemineul din camera lui, în pieptar și cu șireturile de la ghete încă nelegate". Când i s-a spus că prezența lui era dorită, regele, mai înțelept decât înainte, a răspuns că trebuia să se îmbrace și, după aceea, avea de gând să meargă la liturghie la Bazilica San Pietro și apoi să ia masa, ulterior având să vină la Sanctitatea Sa. Când cardinalii care urmau să-l escorteze pe Carol al VIII-lea până în Sala Regia au ajuns la camerele lui, l-au găsit tot la masă și au fost nevoiți să aștepte, așezați pe băncile de sub ferestre. A întârziat și mai mult, insistând ca Burchard să repete iar și iar ordinea ceremoniei și, abia după vreo două ore, grupul regal a ajuns în sfârșit.

În decorul magnific al Sălii Regia, proiectat anume pentru primirea regilor și împăraților sau a ambasadorilor acestora, Carol al VIII-lea s-a adresat papei: „Preasfinte Părinte, am venit să aduc omagii și profundul meu respect Sanctității Tale în același fel în care au făcut-o predecesorii mei, regii Franței."

La 28 ianuarie, când Carol al VIII-lea și-a luat rămas-bun de la Alexandru al VI-lea, s-au despărțit în relații amicale sincere sau, după cum a considerat cardinalul Giuliano della Rovere, în abjectă capitulare din partea regelui. Maestrul de ceremonii a descris despărțirea lor:

> Regele și papa au rămas retrași scurt timp, și apoi li s-a alăturat Cesare Borgia pentru încă un sfert de oră, după care Majestatea Sa a fost condusă de papă și cardinalii lui până la coridorul care ducea la apartamentele de sus ale palatului. Acolo, regele a îngenuncheat, cu capul descoperit, iar papa, scoțându-și mitra, l-a sărutat, însă a refuzat ferm să-l lase pe rege să-i acopere picioarele cu sărutări, ceea ce Majestatea Sa părea să vrea să facă. Apoi regele a plecat.

Cel care pleca cu Carol al VIII-lea, pentru a-l însoți la Neapole deghizat în nunțiu papal, în realitate însă ca garant al bunei purtări a lui Alexandru al VI-

lea, era Cesare. L-a făcut pe rege să aștepte cât timp s-a întors în apartamentele sale. „În cele din urmă, Cesare a apărut purtând pălăria de cardinal și, cu permisiunea Sanctității Sale, a încălecat pe cal alături de rege. Majestății Sale i-a dăruit șase cai extrem de frumoși, gata de plecare, cu frâiele puse, dar fără șei, iar apoi regele și Cesare au plecat."

În acea seară, a sosit un curier care i-a transmis lui Alexandru al VI-lea vestea că regele Alfonso al II-lea fugise din Neapole – „din pură lașitate", a comentat cronicarul francez al vremii Philippe de Commynes – încărcând patru galere cu lucruri de preț, navigând spre Sicilia, apoi spre Spania, pentru a recruta forțe care să lupte cu francezii, după cum se spunea în scrisoare.

În seara următoare, la 29 ianuarie, a sosit vestea că, de fapt, Alfonso al II-lea, care, cu doar nouă luni în urmă, fusese încoronat de nepotul papei, cardinalul de Monreale, abdicase acum în favoarea fiului său, Ferrante al II-lea. Acesta, care la ordinul tatălui său se căsătorise cu Isabela de Aragon, sora tatălui său, „trecuse prin Neapole, unde primise de la toți jurăminte de credință" și îi eliberase pe toți nobilii întemnițați de Ferrante I și Alfonso al II-lea, în afară de cei cunoscuți ca asociați cu francezii, pe care îi executase.

La 30 ianuarie, curierii au adus vești și mai dramatice de la Neapole, de data asta cu privire la Cesare. Burchard a consemnat următoarele:

> Vineri, 30 ianuarie, papa a fost informat că, deghizat în lacheu regal, cardinalul de Valencia fugise de la curtea regelui Franței la Velletri. Chiar era adevărat. Cardinalul petrecuse noaptea în casa lui Antonio Florès, auditoriul Rotei, unde se dusese imediat la sosirea în Roma. Când părăsise orașul în compania regelui, luase cu el 19 animale de povară, toate frumos gătite și, așa se pare, încărcate cu obiecte de valoare, dar numai doi dintre acești cai, de fapt, cărau vase de aur și argint și alte obiecte prețioase. În prima zi a călătoriei, în timp ce regele și cardinalul se îndreptau spre Marino, acești doi cai au rămas în urma celorlalți și, în acea seară, s-au întors la Roma. Servitorii cardinalului le declaraseră oficialilor de la curtea franceză că animalele fuseseră capturate și li se luase încărcătura. Ceilalți 17 au ajuns la curte și, după fuga cardinalului, cuferele au fost deschise și găsite goale. Mă rog, cel puțin asta mi s-a spus, dar eu cred că nu e adevărat.

Când a aflat despre dispariția lui Cesare, Carol al VIII-lea s-a înfuriat. „Toți italienii sunt niște câini mizerabili și Sfântul Părinte e la fel de rău ca cel mai rău dintre ei", a spus el. Regele bănuia că Alexandru al VI-lea știa foarte bine unde era fiul său și că i se spusese dinainte despre încercarea lui Cesare de a fugi de îndată ce avea ocazia. Totuși, papa și-a trimis secretarul la Carol al VIII-lea să-i transmită scuzele sale sincere în privința comportamentului fiului său.

Până la mijlocul lui februarie, Carol al VIII-lea intrase în Capua, unde, s-a spus, apăruseră semne ciudate. Conform relatării lui Burchard,

> într-o noapte, în timp ce dormea în camera lui, a fost trezit de două ori de un glas înspăimântător; a deschis un cufăr din camera lui și a găsit un steag care stătea drept și,

în groaza lui, a jurat că nu avea să se întoarcă în Franța fără să fi ocupat Țara Sfântă și fără să fi recucerit mormântul lui Hristos din Ierusalim; a mai promis să construiască și să înzestreze o capelă în Neapole în cinstea Sfântului Duh.

Carol al VIII-lea a intrat în Neapole la 22 februarie, furișându-se tăcut în oraș și poposind la Castelul Capuano, pentru că celelalte trei castele regale, inclusiv Castelul Nuovo, au rămas în mâinile trupelor loiale lui Ferrante al II-lea. După cum a scris un cronicar francez, „[d]uminică, după un prânz excelent, [regele] și-a pus veșmintele oficiale și, cu bucurie, nu cu răutate, a intrat în oraș cu pompă, etalându-și astfel puterea acolo, deși în acea zi nu a avut o intrare autentică."

Guicciardini a consemnat punctul de vedere al populației: „Reputația ultimilor doi regi era atât de odioasă în rândul poporului și aproape al tuturor nobililor, încât exista mult entuziasm pentru regimul francez."

Carol al VIII-lea intenționa să se distreze în Neapole. Orașul era „un paradis pe pământ", a declarat el. Era cu siguranță „unul dintre cei mai desfrânați bărbați din Franța", găsea o mulțime de prilejuri să-și satisfacă „pofta de copulație" și „de a-și schimba partenerele" astfel încât, „odată ce avusese parte de o femeie, nu-i mai păsa de ea, găsind plăcere la unele proaspete". Soldații lui erau la fel de desfrânați și, după ce în Roma stârniseră ură împotriva lor, acum ajungeau să fie detestați și în Neapole, în ciuda bucuriei cu care fuseseră primiți la început. După cum a comentat Guicciardini,

> aroganța înnăscută a francezilor, exacerbată de ușurința victoriei lor, a făcut ca ei să aibă o părere foarte bună despre sine și niciun pic de respect pentru vreun italian. Puneau stăpânire pe locuințe cu insolență și violență în Neapole și în alte părți ale regatului și, oriunde era încartiruiți, erau detestați; peste tot se purtau cu gazdele lor atât de rău, încât prietenia cu care fuseseră primiți se transforma acum în ură arzătoare.

Francezii erau „oameni proști, murdari și desfrânați", a constatat alt observator italian și a adăugat:

> Umblau întruna după femei. […] Manierele lor la masă erau dezgustătoare. […] Ori de câte ori unul dintre ei intra în casa unui napolitan, lua întotdeauna cele mai bune camere și îl trimitea pe stăpânul casei să doarmă în cele mai proaste. Furau vin și cereale și le vindeau la piață. Violau femeile, apoi le jefuiau, smulgându-le inelele de pe degete, iar dacă vreuna se împotrivea, îi tăiau degetele ca să ajungă la inele […] Chiar și așa, își petreceau mult timp la biserică rugându-se.

Mai mult, sosirea francezilor a coincis cu prima epidemie de sifilis, cunoscut de italieni ca *morbo gallico* sau *mal francese*, iar de către francezi, ca *le mal de Napoli*. Această boală venerică molipsitoare – „atât de oribilă, încât ar trebui să fie menționată ca una dintre cele mai grave calamități", scria Guicciardini – a ajuns în Europa în 1494, adusă probabil din Indiile de Vest

sau din America de marinarii lui Cristofor Columb. S-a răspândit repede, iar doctorii, confruntându-se pentru prima dată cu ea, n-au știut ce să facă; după spusele lui Guicciardini, „deseori aplicau remedii nepotrivite, dintre care multe erau dăunătoare și, în mod frecvent, întreținеau contaminarea". În Roma a fost atât de virulentă, încât 17 persoane din familia și de la curtea lui Alexandru al VI-lea, inclusiv Cesare, au avut nevoie să fie tratate vreme de două luni.

Timp de aproape două luni după fuga lui de la curtea franceză la Velletri, despre Cesare nu s-a auzit nimic credibil, iar apoi, ca un deus ex machina, a reapărut în Roma, unde, cu iscusința lui obișnuită la astfel de probleme, s-a apucat să organizeze atacul asupra trupelor elvețiene rămase în oraș când armata franceză a plecat la Neapole. Trupele au fost atacate în piața din fața Bazilicii San Pietro de o mare unitate de luptă spaniolă care a ucis peste 20 de soldați și a rănit mai mulți.

> După aceea, unii au spus că toate aceste acte violente au fost ordonate de Cesare Borgia [a consemnat Burchard] pentru că acești soldați elvețieni erau în slujba francezilor și, cu violență și fără temei, prădaseră casa mamei lui, jefuind-o de 800 de ducați și alte bunuri de valoare.

Sigur, Cesare dobândise deja reputația că nu ierta niciodată ce considera el a fi o nedreptate și că pedepsea cu cruzime pe oricine îl supăra în vreun fel; iar după ce fugise din custodia lui Carol al VIII-lea, se gândea acum în ce fel putea să-i facă rău regelui francez.

În ciuda răspândirii sifilisului, a indisciplinei soldaților săi și a nevoii de a se întoarce în Franța înainte de constituirea unei alianțe a statelor italiene, Carol al VIII-lea a fost nevoit să întoarcă spatele plăcerilor din Neapole. Însă abia la sfârșitul celei de-a treia săptămâni din mai 1495 a început lungul marș spre nord. A sosit în Roma patru zile mai târziu, așteptându-se să poată avea o întrevedere cu Alexandru al VI-lea, care, spera el, avea să recunoască oficial cucerirea Neapolelui de către el și să-l încoroneze rege, dar nu l-a găsit decât pe cardinalul Antoniotto Pallavicini, care fusese lăsat să conducă orașul. Vicleanul papă plecase, împreună cu 19 cardinali, cu mai mult de
4 000 de soldați și cu întreaga curte papală, mai întâi la Orvieto, iar apoi, când regele francez a amenințat că se duce acolo după el, la Perugia.

Între timp, forțele Ligii Sfinte se adunau în Lombardia pentru a-i ataca pe francezi în timp ce aceștia se îndreptau spre trecătorile din Alpi. Până la sfârșitul lui iunie, armata care se întorcea trecuse Apeninii, dar la 6 iulie înaintarea ei s-a oprit brusc la Fornovo, lângă malurile râului Taro, unde a întâlnit trupele mercenare ale Sfintei Ligi sub comanda lui Francesco Gonzaga, marchizul de Mantova. Lupta a fost aprigă, dar scurtă, ținând mai puțin de o oră, francezii neavând ocazia să-și folosească artileria invincibilă. Francezii au pierdut doar 200 de oameni; Liga Sfântă a numărat peste 3 000 de morți.

Guicciardini a scris: „Laurii victoriei au fost acordați în general francezilor datorită diferenței mari în ceea ce privește numărul morților" și „pentru că ei câștigaseră liberă trecere pentru a înainta, acesta fiind motivul pentru care se dăduse lupta."

Totuși, întrucât rămăsese în posesia câmpului și capturase o parte din convoiul de bagaje – care includea o bucată din Sfânta Cruce, un spin sacru, unul dintre membrele moaștelor Sf. Denis, veșmântul binecuvântatei Fecioare și o carte care înfățișa femei goale „pictate în locuri și vremuri diferite […] cu desene reprezentând raporturi sexuale și imoralitate din fiecare oraș" – marchizul de Mantova a revendicat victoria. Poeții de la curtea sa din Mantova au sărbătorit succesul lui prin proză și versuri și, în ceea ce îl privea, marchizul a început construirea unei capele votive în oraș, însărcinându-l pe Andrea Mantegna, un pictor aflat în slujba sa, să picteze *Madonna della Vittoria* (aflată acum la Luvru), cu el în armură, stând în genunchi la picioarele Fecioarei, flancat de sfinții războinici – arhanghelul Mihail și Sf. Gheorghe.

Însă, deși răniți, epuizați și bolnavi, soldații francezi erau încă o forță și nu fuseseră înfrânți. Însoțiți de catâri, câte unul la doi bărbați, încărcați cu obiecte de preț, au înaintat spre Alpi fără a întâmpina niciun obstacol și au ajuns cu bine în Franța. Italienii și-au dat seama șocați că, în ciuda tuturor virtuților, talentelor, bogăției, istoriei trecute și experienței lor, nu fuseseră în stare să țină piept soldaților barbari din nord, iar Alexandru al VI-lea, atât de mândru de robustețea lui și înclinat spre a-și compara forța cu cea a taurului de pe blazonul Borgia, nu fusese capabil să se opună puterii unui rege străin.

Capitolul 8

Taurul Borgia

„Mulți sunt ajutați de noroc, fără să fie înzestrați cu talentul necesar."

Curând după alegerea sa, Alexandru al VI-lea a început să plănuiască, la Vatican, o nouă anfiladă, șapte încăperi în total, pentru uzul personal, și să le decoreze conform gusturilor sale pentru lux ostentativ. Această anfiladă, cunoscută ca *Appartamento Borgia*, a supraviețuit, cu excepția unei singure camere, care a fost distrusă, fiind și azi una dintre atracțiile principale ale turului palatului papal.

Cu pardoseală din plăci de ceramică, încăperile au un vizibil aspect spaniol – într-adevăr, plăcile au fost comandate anume de papă din Spania – și decorațiile lor din stuc aurit contrastau puternic cu capela austeră pictată de Fra Angelico, din Florența, pentru Nicolae al V-lea.

În ciuda predilecției lui pentru ambianțe luxoase, Alexandru al VI-lea era renumit pentru faptul că mânca puțin, rareori mai mult de un singur fel de mâncare, conform spuselor ambasadorului din Ferrara, Giovanni Boccaccio, potrivit cărora toți cardinalii evitau, pe cât posibil, să mănânce împreună cu papa pentru că masa lui era foarte sărăcăcioasă în comparație cu a lor, mai ales în Postul Mare și vinerea, când se serveau de obicei sardine în loc de mâncărurile cu carne preparate de cei șase bucătari ai papei.

Moda stucului aurit era nouă și fusese inspirată de descoperirea, aproape de Colosseum, a rămășițelor Casei Aurii a lui Nero, palat de opulență legendară, construit de împărat, al cărui circ răsunase de urletele populației romane în locul în care se află acum Vaticanul.

Vizitarea ruinelor nu a fost o treabă ușoară; înarmați cu lumânări de seu și cutii pline cu șuncă, pâine, mere și vin, pictorii și alții oameni interesați de rămășițele antichității s-au târât printr-o deschizătură îngustă din panta colinei Esquiline și, apoi, prin coridoare și mai mici, murdare și fără pic de lumină, care fuseseră săpate sub bolțile palatului, pe unde și-au aprins torțele pentru a întrezări stucatura strălucitoare și frescele care datau din perioada Imperiului Roman și, în entuziasmul lor, mulți și-au lăsat semnătura pe pereți.

Pictorul ales de Alexandru al VI-lea să-i decoreze încăperile a fost un anume Bernardino di Betto di Biagio, mai cunoscut drept Pinturicchio,

talentatul pictor din Perugia, care în Roma avea reputația de a fi principalul autor de lucrări în noul „stil imperial". Și el trebuie să se fi târât prin coridoarele murdare și întunecoase din palatul lui Nero, deși nu și-a lăsat semnătura acolo.

Giorgio Vasari nu era foarte impresionat de talentele lui:

> Așa cum mulți sunt ajutați de noroc, fără să fie înzestrați cu talentul necesar, există și un număr infinit de oameni pricepuți care, dimpotrivă, suferă din pricina unei sorți potrivnice și ostile […] ei îi place să-și folosească bunăvoința pentru a înălța anumiți oameni care n-ar fi niciodată cunoscuți prin propriul merit, cum e cazul cu Pinturicchio din Perugia.

Totuși, papei i-a plăcut mult lucrarea lui Pinturicchio și l-a răsplătit cu donații de pământ în Statele Papale. Apartamentele lui Alexandru al VI-lea sunt un monument plin de forță pentru familia Borgia. Simbolurile Borgia, mai cu seamă taurii Borgia – într-un tablou, încălecați de un Cupidon – sar în ochi, la fel ca simbolurile casei de Aragon, pe care papa a ales-o să-i definească ascendența. Însă, lucru bizar, pe tavanul așa-zisei Sala dei Santi erau imagini cu zeitățile egiptene Isis și Osiris care, conform unuia dintre secretarii papei, puteau fi și ele strămoșii lui Alexandru al VI-lea.

Camerele aveau alte legături de familie. Lucrezia era înfățișată ca Sf. Ecaterina din Alexandria, înfrângându-l pe împăratul păgân cu forța argumentelor ei; Gioffre și Sancia apăreau ca un cuplu tânăr în mulțimea din spatele ei, în timp ce Juan, duce de Gandía, putea fi văzut, superb îmbrăcat ca întotdeauna, călare pe un cal alb, iar Cesare privește cu ochi săgetători din spatele tronului împărătesc aflat în dispută.

Alexandru al VI-lea însuși apare în fresca *Învierea*, asistând la acest moment dramatic într-o atitudine de rugăciune, splendid îmbrăcat într-o sfită brodată și împodobită cu bijuterii, cu o tichie pe capul care chelea, mâinile împreunate în rugăciune și tiara pe pământ, dinaintea lui. Deasupra ușii unei camere, Pinturicchio a pictat alt portret al lui Alexandru al VI-lea, de data asta adorând o frumoasă Fecioară, căreia, conform lui
Vasari, i-a dat chipul Giuliei Farnese.

În timp ce Pinturicchio și ajutoarele lui lucrau în Palatul Vatican, în alte locuri din Roma, alți pictori, sculptori și constructori munceau de zor la porunca lui Alexandru al VI-lea. La Bazilica San Pietro au terminat marea fântână din piață, care fusese începută de Inocențiu al VIII-lea, și au împodobit-o din belșug cu taurii Borgia. De asemenea, au adăugat al doilea etaj logiei binecuvântării din capătul pieței, unde, câțiva ani mai târziu, papa avea cât pe ce să fie lovit de un suport de torță din fier care a căzut în timp ce el se uita la o luptă cu tauri; și au construit un drum nou de la Castelul Sant'Angelo la Vatican, pe care papa l-a numit Via Alessandrina (acum, Borgo Nuovo).

Alexandru al VI-lea a mai comandat lucrări de reparații la mai multe biserici din Roma, inclusiv la San Giacomo degli Spagnuoli, biserica preferată de colonia spaniolă din oraș; pe când era cardinal, cheltuise o sumă considerabilă pe un basorelief minuțios lucrat din marmură reprezentând Fecioara și Pruncul, pentru marele altar din Santa Maria del Popolo, taurii Borgia ieșind în evidență pe scuturile ținute de heruvimi (acum, în sacristia bisericii). Demn de reținut este și faptul că a plătit pentru un splendid tavan aurit din Bazilica Santa Maria Maggiore, contribuția sa financiară fiind marcată, din nou, de cantitatea generoasă de tauri Borgia; s-a spus că aurul era primul ce provenea din minele din Peru și îi fusese procurat papei de către Ferdinand și Isabela ai Spaniei.

Însă cea mai renumită lucrare de artă din vremea pontificatului lui Alexandru al VI-lea a fost *Pietà* a lui Michelangelo Buonarotti, comandată nu de papă, ci de ambasadorul regelui Franței. Michelangelo sosise la Roma de la Florența la 25 iunie 1496, pentru a lucra sub patronajul cardinalului Raffaello Riario, care cheltuise 200 de ducați pe un Cupidon adormit, în mărime naturală, al sculptorului, având impresia că era o lucrare a unuia dintre sculptorii renumiți ai Antichității.

Curând după sosirea lui în oraș, „un câmp întins în care un om își poate demonstra valoarea", cum l-a descris, Michelangelo i-a făcut o vizită cardinalului Riario în grandiosul lui palat, construit, se zvonea, cu banii pe care îi câștigase la jocuri de noroc cu Franceschetto Cibò, fiul lui Inocențiu al VIII-lea. Cardinalul l-a întrebat dacă putea să realizeze niște „lucrări frumoase" pentru colecția sa. „Am răspuns că aș putea să fac astfel de lucrări splendide precum deținea în palatul lui, dar că vom vedea ce pot eu face; așa că am adus o bucată de marmură pentru o siluetă în mărime naturală și am să încep să lucrez la ea lunea viitoare", a consemnat Michelangelo.

Rezultatul acestei comenzi a fost silueta rotofeie a lui Bacchus beat, care poate fi văzută acum în Muzeul Bargello din Florența. Evident că subiectul și purtarea nu i-au plăcut cardinalului, care, se pare, a respins lucrarea, ce a fost văzută mai târziu printre piesele antice din grădina bancherului Jacopo Galli, sub ocrotirea căruia era Michelangelo.

Însă Michelangelo a găsit curând alt protector în persoana cardinalului francez Jean Bilhères de Lagraulas, care a comandat *Pietà* pentru cavoul său din capela regală franceză din Bazilica San Pietro, închinată Sf. Petronilla, și i-a dat o scrisoare de recomandare către oficialii marelui oraș-stat republican Lucca, prin care sculptorul avea nevoie să treacă în drumul său spre carierele de marmură albă de la Carrara: „Am convenit recent cu maestrul Michelangelo di Ludovico, sculptor florentin și purtătorul acestei scrisori, să facă pentru noi o piatră funerară din marmură, anume o Fecioara Maria îmbrăcată, cu Hristos mort și gol în brațe, pentru a fi pusă într-un anumit altar

pe care intenționăm să-l înființăm în Bazilica San Pietro din Roma", spunea scrisoarea, explicând că Michelangelo „se îndrepta în prezent spre acele părți pentru a excava și a transporta aici marmura necesară unei astfel de lucrări și rugăm pe luminățiile voastre să-i oferiți tot ajutorul și bunăvoința în această problemă".

Pietà terminată, descrisă drept „cea mai importantă comandă artistică a epocii" și care acum poate fi văzută în Bazilica San Pietro, era admirată de un grup de vizitatori din Lombardia, așa spune povestea, când Michelangelo a trecut întâmplător pe acolo. L-a auzit pe un om din grup spunându-le celorlalți cu mândrie că frumoasa lucrare aparține lui „Gobbo al nostru din Milano". Michelangelo nu a spus nimic, însă la miezul nopții s-a întors în biserică și, la lumina unei lămpi, și-a sculptat numele pe banda care se întinde în diagonală între sânii Fecioarei.

Mândru cum era de opera lui, Michelangelo, *il statuario fiorentino*9, nu era fericit în Roma papei Alexandru al VI-lea, pe care o descria ca fiind violentă și materialistă, și a răsuflat ușurat când a venit vremea să se întoarcă la Florența. „Aici se făceau din potire coifuri și săbii", a scris el despre Roma la acea vreme.

> Noi facem din potire coifuri, spade,
> Iar sângele lui Crist se vinde – ciuturi!
> Nu cruce, spini, ci săbii vezi, și scuturi:
> Blândețea însuși lui Isus i-ar scade…
>
> Spre stele sângele-ar sui cascade,
> De-ar vizita romanele ținuturi;
> S-ar face și pe pielea-i împrumuturi,
> Și-n drumu-oricărui bine, baricade!10

Cele mai costisitoare proiecte ale lui Alexandru al VI-lea, pe care a cheltuit sume uriașe, au fost fortificațiile comandate pentru apărarea teritoriilor papale. În Statele Papale a construit și a făcut lucrări de întreținere la multe castele și diverse obiective de apărare; totodată, a finanțat o mică flotă de galere, necesară apărării coastelor de pirați, și a luat toate măsurile necesare ca drumurile de pe tot cuprinsul teritoriilor lui să fie pe cât posibil ferite de briganzi. De asemenea, s-au cheltuit sume mari pe echipament militar, îndeosebi pe artilerie, în timp ce multe mii de ducați s-au alocat fondurilor pentru cruciade și subvențiilor către Veneția pentru flotele care luptau cu turcii.

A cheltuit sume uriașe de bani și cu reconstruirea fortăreței papale din Roma, Castelul Sant'Angelo, dându-i un aspect exterior mult mai impozant. Construit inițial ca mausoleu pentru împăratul Adrian, se dărăpănase și, în cele din urmă, ajunsese o ruină după prăbușirea Imperiului Roman, iar în

secolul
al XII-lea devenise o fortăreață a familiei Colonna; mai târziu a ajuns pentru constructori o carieră de travertin valoros.

Povestea spune că, la un moment dat în istoria lui, în vârful acestui mare edificiu apăruse arhanghelul Mihail, care și-a băgat la loc sabia în teacă, semn că epidemia de ciumă din Roma era acum încheiată. În consecință, în vârful clădirii a fost ridicată o statuie a arhanghelului, pe locul în care stătea odată o statuie imensă a lui Adrian. Când constructorii săpau fundația pentru noile lucrări, au găsit un bust uriaș al împăratului, pe care Alexandru al VI-lea l-a pus în colecția sa.

Acest castel uriaș, principalul dispozitiv de apărare al Vaticanului și al Bazilicii San Pietro, era considerat inexpugnabil și, curând după ce a devenit papă, Alexandru al VI-lea l-a însărcinat pe arhitectul florentin Antonio da Sangallo cu transformarea interiorului clădirii într-o reședință luxoasă, în care putea să se retragă în vremuri tulburi. Castelul era la nici un kilometru de Vatican și se putea ajunge în siguranță la el de acolo pe o pasarelă ridicată deasupra acoperișurilor caselor dintre cele două clădiri.

Pinturicchio a decorat interiorul la fel de generos cum decorase apartamentele Borgia din Vatican și, de data asta, taurii Borgia au fost însoțiți de scene din viața papei, cu realizările lui și, desigur, cu familia lui. Într-una dintre încăperi erau scene din triumful diplomatic al lui Alexandru al VI-lea asupra naivului Carol al VIII-lea, dintre care cele mai multe îl arătau pe rege supunându-se în mod servil autorității papale, în special scena jurământului de supunere rostit în mod public în Sala Regia.

Pentru ca papa să aibă suficiente rezerve în castel la nevoie, Sangallo a primit instrucțiuni să-l prevadă cu depozite mari pentru cereale și ulei, precum și cu carcere subterane pentru întemnițarea dușmanilor și prizonierilor. Într-una dintre acestea a fost întemnițat sculptorul Benvenuto Cellini, împreună cu „păianjeni și multe târâtoare veninoase", după cum a afirmat el:

> Mi-au aruncat o saltea prăpădită din cânepă aspră [a scris mai târziu Cellini], nu mi-au dat nimic de mâncare și m-au zăvorât după patru uși. În trei zile acea saltea mizerabilă a
> absorbit apa ca un burete. […] Zilnic, timp de o oră și jumătate, aveam puțină lumină slabă care pătrundea în acea cavernă mizerabilă printr-o deschizătură foarte îngustă. Puteam să citesc doar puțin timp, căci restul zilei și nopții trăiam în întuneric.

Mult deasupra acestor celule mizerabile, Sangallo și Pinturicchio au creat apartamente în care Alexandru al VI-lea putea să trăiască confortabil și să lucreze nederanjat; iar deasupra lor, spre acoperișul castelului care domina Tibrul, a fost pentru o vreme o grădină, unde papa putea fi văzut ocazional luând aer, plimbându-se cu secretarii lui sau jucându-se cu copiii săi.

9 „Sculptorul florentin” (în italiană, în original) (n. red.).

10 Michelangelo, „În Roma” (sonetul X), în *Sonete*, în românește de C.D. Zeletin, Editura pentru Literatură Universală, București, 1964, p. 23 (n. red.).

Capitolul 9

Tatăl și copiii

„Motivat de dorința sa nemărginită de a-și ridica în slăvi copiii."

„Mai mult chiar decât de furie sau de orice altă emoție, papa era motivat de dorința sa nemărginită de a-și ridica în slăvi copiii, pe care îi iubea cu patimă", a scris Guicciardini; spre deosebire de predecesorii săi, „care deseori își ascundeau purtarea infamă, declarându-și copiii ca fiind nepoți, el a fost primul papă care i-a vestit și i-a arătat lumii întregi ca fiind propriile progenituri".

La vremea invaziei franceze, Cesare era singurul copil al lui Alexandru al VI-lea aflat alături de el la Roma. Fratele său, Juan, plecase în Spania în august 1493 pentru a se căsători cu María Enríquez, verișoara regelui Spaniei, iar nouă luni mai târziu, Lucrezia plecase la Pesaro, la soțul ei, Giovanni Sforza, senior de Pesaro. Gioffre și soția sa, Sancia, se aflau în Neapole când Carol al VIII-lea a invadat orașul și au fugit pe insula
Ischia. Fiindcă amenințarea războiului trecuse deocamdată, toți s-au întors acasă și, în toamna lui 1496, Alexandru al VI-lea era din nou înconjurat de familie.

Cesare, care acum avea 21 de ani, era recunoscut în general drept cel mai puternic cardinal din colegiu și cel mai lipsit de scrupule. Interesele și ambițiile lui erau departe de a fi preoțești, iar îmbrăcămintea lui era a unui prinț laic, nu a unui om din rândul clerului. Trăia în splendoarea unui apartament aflat la etajul al doilea al Palatului Vatican – unde, mai târziu, se vor găsi renumitele Stanze di Raffaello11 – în camere aflate imediat deasupra celor ale tatălui său, cele două anfilade conectate printr-o scară privată, în spirală. Era văzut frecvent în compania papei, care ajungea tot mai mult să se bazeze pe el, și influența lui în Roma creștea zilnic, mai ales în rândul celor care considerau că, momentan, interesele lor aveau să fie cel mai bine servite aflându-se în termeni buni cu familia Borgia.

Lucrezia era foarte atașată de fratele ei, Cesare, care o iubea poate cu mai mult devotament decât pe oricine altcineva. Însă, ca aproape toți ceilalți, ea se cam ferea de el și de firea lui sadică; s-a spus că, odată, a invitat-o să stea lângă el într-un balcon de la Vatican în timp ce trăgea într-un grup de infractori,

aduși în curtea de dedesubt ca țintă pentru antrenament.

Lucrezia era la Pesaro în momentul invaziei franceze, dar se întorsese la Roma la sfârșitul lui iunie, anul precedent, cu câteva zile înainte de bătălia de la Fornovo. Acum, o tânără fericită, vioaie și atrăgătoare, în vârstă de 16 ani, era recunoscătoare că se afla iar la curtea plină de viață a tatălui ei după plictiseala provincială din Pesaro. Curând i s-a alăturat soțul ei, și cei doi și-au stabilit reședința în palatul de la Santa Maria in Portico, aproape de intrarea în Vatican.

În mai 1496, și Gioffre s-a întors la Roma, aducându-și cu el soția, Sancia. Sosirea fiului său și a nurorii sale i-a dat lui Alexandru al VI-lea prilejul să-și satisfacă una dintre marile plăceri – ceremoniile fastuoase. Cuplul a intrat în oraș pe poarta San Giovanni in Laterano, maestrul de ceremonii descriind astfel primirea:

> Căpitanul oștii s-a dus să-i întâmpine cu vreo 200 de sol-
> dați de-ai săi și din garda papală, iar servitori ai tuturor cardinalilor, în afară de cei ai prelaților papei, erau și ei acolo să-i primească. În acea dimineață, toți cardinalii fuseseră invitați de curierii papei, care acționau în numele cardinalului de Valencia, să-și trimită capelanii și pajii, dar nu prelații, să-l primească pe fratele său, Gioffre, la intrarea în oraș. Toți au răspuns acestei cereri. Și Lucrezia Sforza, fiica Sanctității Sale și soția ilustrului Giovanni Sforza, senior de Pesaro, s-a dus la numita poartă să-l întâmpine pe don Gioffre, fratele ei. Era însoțită de vreo 20 de doamne și precedată de doi paji călare,
> care purtau cape. Unul dintre cai avea un splendid valtrap țesut cu fir de aur, celălalt – un valtrap din catifea roșie. Lucrezia i-a primit cu afecțiune pe don Gioffre și soția lui.

În urma lor veneau aproape 30 de catâri care le cărau bagajele, cu blazonul lui Gioffre sărind în ochi. Uriașa procesiune a trecut pe lângă Colosseum, prin Campo dei Fiori, peste podul de la Castelul Sant'Angelo și a luat-o pe via Alessandrina, noul drum al lui Alexandru al VI-lea, până la Vatican, unde papa i-a primit oficial, dar fără îndoială cu căldură, de pe tronul său din Sala dei Pontefici.

Ambasadorul din Mantova, Gian Carlo Scalona, nu a fost prea impresionat de Sancia, după toate știrile primite de la Neapole, care îi proslăveau farmecele și frumusețea. „Într-adevăr, doamna de Pesaro", cum era cunoscută Lucrezia, „o întrecea cu mult". Totuși, a comentat că mireasa în vârstă de 22 de ani avea „ochi săgetători, nas acvilin și e foarte bine făcută". Nu a făcut nicio mențiune directă la reputația Sanciei de a avea un comportament extrem de reprobabil, însă i-a spus stăpânului său că romanii le socotiseră pe doamnele ei de onoare „o adunătură frumoasă". La Neapole, informațiile despre tinerii care fuseseră văzuți intrând în dormitorul ei se înmulțiseră într-atât, încât personalul ei fusese obligat să susțină că un singur servitor, „un bărbat în vârstă, de peste 60 de ani, și de nădejde", avea acces în acea cameră.

Părerea lui Scalona despre mult mai tânărul Gioffre era departe de a fi

favorabilă; era „lasciv la înfățișare", însă scund „și negricios, avea 14 sau 15 ani și părul lung, roșcat". Imaturitatea lui poate explica de ce, după cum a scris în jurnalul său venețianul Marin Sanudo, Gioffre încă nu-și consumase căsătoria. Nu mult după sosirea cuplului la Roma au început să circule zvonuri cum că, frustrată de impotența lui Gioffre, Sancia cedase farmecelor lui Cesare și devenise amanta lui.

Indiferent dacă Lucrezia știa sau nu de relația Sanciei cu Cesare, între cele două fete s-a legat curând o prietenie strânsă. Se înțelegeau extrem de bine și deseori erau văzute zburdând ca două școlărițe vesele și vioaie. După două zile de la sosirea Sanciei, au luat parte la liturghia de Rusalii din Bazilica San Pietro, cu o predică ținută de un capelan spaniol, pe care chiar și supusul Burchard a descris-o drept „prea lungă și plictisitoare, ceea ce nu a fost pe placul papei". Îndeosebi spre dezaprobarea lui Burchard, fetele au fost văzute părăsindu-și locurile în timpul slujbei plictisitoare și ducându-se în strana rezervată alaiului domnițelor, unde au sporovăit și au râs, ignorând predica obositoare.

În august 1496, Juan, duce de Gandía, s-a întors la Roma convocat de tatăl său, lăsându-și fiul și soția gravidă în Spania și, la intrarea în oraș, a fost întâmpinat de o cohortă de cardinali, ambasadori, soldați și oficiali chiar mai mare decât cea care îi întâmpinase pe Gioffre și Sancia. Juan, care avea 21 de ani, a produs o impresie mult mai bună decât Gioffre. Era îmbrăcat splendid, cu o mantie din brocard auriu și un pieptar din catifea maro încrustată cu bijuterii și purta o pălărie stacojie împodobită cu perle și călărea un murg împodobit cu clopoței de argint. Era însoțit nu doar de suita lui, ci și de o mulțime gălăgioasă de pitici și bufoni.

Curând, romanii și-au dat seama că Cesare și Juan se detestau reciproc. Juan era invidios pe Cesare, care părea acum să fie recunoscut în general drept mâna dreaptă a tatălui său, în timp ce Cesare, care era mai mare, era revoltat de indulgența arătată egocentricului și mult mai puțin talentatului său frate, care era în mod clar preferatul tatălui lor. Cu excepția lui Alexandru al VI-lea, foarte puțini îl simpatizau pe Juan, pe care cronicarul aragonez Geronimo Zurita l-a descris ca fiind, în copilărie, „un băiat răzgâiat", iar acum, „un tânăr foarte meschin, plin de idei de grandoare, […] îngâmfat, crud și irațional". Putea fi văzut mergând țanțoș prin Roma în veșmintele sale superbe, excesiv de mândru de silueta lui. La fel ca tatăl său, avea mult șarm – se zvonea că Sancia le acorda favorurile ei ambilor frați ai soțului ei, sporind și mai mult ura lui Cesare.

Aversiunea lui Cesare față de fratele său a crescut când Juan, deși total nepotrivit pentru o astfel de poziție, a fost ales de Alexandru al VI-lea adjunctul lui Guidobaldo da Montefeltro, duce de Urbino și căpitan general al armatelor papale, pe care papa intenționa să le lanseze împotriva familiei

Orsini, o familie dificilă care fusese de partea francezilor în recenta lor campanie din Italia, iar acum controla o mare parte din Campagna, o zonă joasă din jurul Romei.

La 26 octombrie 1496, cei doi duci, în armură completă, au primit steagurile funcțiilor de la papă, iar a doua zi au pornit spre nord să atace castelele Orsini. Dintre acestea, nu mai puțin de 10 au fost cucerite în doar câteva săptămâni. Însă la Bracciano, unde la comandă era formidabilul Bartolomeo d'Alviano, campania s-a împotmolit. Guidobaldo da Montefeltro a fost rănit, nu grav, însă destul de rău ca incompetentul Juan să fie nevoit să preia comanda. Familia Orsini l-a ridiculizat trimițând în tabăra lui un măgar cu o pancartă legată de gât, pe care scria: „Eu sunt ambasadorul ducelui de Gandía" și un alt mesaj insultător, scris pe o hârtie mototolită, introdusă în anusul animalului.

Două asalturi asupra castelului eșuaseră când la Juan a ajuns un raport conform căruia o forță de despresurare comandată de Carlo Orsini se îndrepta spre Bracciano, iar el a decis în mod neînțelept să ridice asediul și să plece să-l înfrunte pe
Orsini în câmp deschis. La 24 ianuarie 1497, forțele papale au fost puse pe fugă la Soriano. Armata a fost „înfrântă sever în mare dezonoare", cum a spus Burchard. Mai mult, ducele de Urbino a fost capturat", a continuat el, „și vreo 500 de soldați de-ai noștri au fost uciși și mult mai mulți răniți, în timp ce familia Orsini ne-a capturat toate tunurile și au împrăștiat pe de-a-ntregul forțele noastre".

Juan, care a fost ușor rănit la față, s-a întors la Roma. Cam după o săptămână, Alexandru al VI-lea, care fusese atât de bolnav de îngrijorare, încât nu se dusese la liturghie în ziua de Crăciun, a fost nevoit să facă pace cu familia Orsini în condițiile lor. Trebuia să renunțe la toate castelele cucerite și să achite o despăgubire de 50 000 de ducați, pe care familia Orsini spera să-i înmulțească cerând o răscumpărare, de aceeași valoare, pentru eliberarea lui Guidobaldo da Montefeltro.

În ciuda eșecului său la Soriano, curând după aceea, Juan a fost trimis la comanda altei armate papale, de data asta pentru a asedia fortăreața Ostia, aflată în sud-estul Romei, unde o
garnizoană franceză încă deținea controlul. Acum, Alexandru al VI-lea a cerut ajutor monarhilor spanioli Ferdinand și Isabela, care i-au trimis pe experimentatul comandant Gonsalvo di Córdoba, precum și un corp de soldați spanioli demni de încredere din Neapole. Ostia a capitulat pe 9 martie, iar trupele papale s-au întors triumfătoare la Roma, unde Juan l-a înfuriat pe Gonsalvo di Córdoba, pretinzând recunoaștere publică egală pentru succesul de la Ostia. Gonsalvo a fost răsplătit cu un ordin papal de cavaler, în timp ce, spre marea supărare a spaniolului, lui Juan i s-a dat ducatul Benevento, pentru

a-l adăuga la lista sa de titluri. Și Cesare era înfuriat de favoritismul arătat fratelui său, dar a avut grijă să nu-și arate furia și invidia.

---

11 Camerele lui Rafael, numite astfel întrucât au fost redecorate cu fresce, la inițiativa papei Iuliu al II-lea (1503–1513), de Rafael din Urbino și ucenicii lui (n. red.).

Capitolul 10

Călugărul dominican

„Sanctitatea Voastră ar face bine să ia imediat măsuri pentru propria mântuire."

În 1481, Girolamo Savonarola – un bărbat scund, uscățiv și urât, în vârstă de 29 de ani, cu buze groase, roșii și un imens nas coroiat – sosea la Florența pentru a deveni predicator la Bazilica și Mănăstirea San Marco. Treptat, a dobândit o putere oratorică atât de teribilă, încât congregațiile erau îngrozite și vrăjite de descrierile lui evocatoare, de avertizările privind grozăviile cu care aveau să se confrunte cei din auditoriul lui care nu se căiau pentru păcatele lor.

„Iată, sabia a coborât", rostise el declamator când armatele lui Carol al VIII-lea înaintaseră către Neapole. „Biciul a căzut. Profețiile sunt împlinite. Iată-l pe Domnul Dumnezeu care conduce oștile noastre. […] El va dezlănțui un mare potop pe pământ. […] Dumnezeu este cel care a prezis asta. Acum vine!"

Oamenii ascultaseră vorbele lui în liniște și cu teamă, așteptând căderea sabiei Domnului, care atârna atât de amenințător deasupra lor. „Un călugăr dominican i-a îngrozit atât de tare pe toți florentinii, încât sunt întru totul dedați evlaviei", relatase plin de sarcasm trimisul din Mantova. „Trei zile pe săptămână postesc cu pâine și apă și încă două cu vin și pâine. Toate fetele și multe neveste s-au refugiat la mănăstiri, așa că, acum, numai bătrânele sunt văzute pe străzi."

Afirmația lui că Florența nu avea „alt rege în afară de Hristos" i-a atras îndeosebi pe acei cetățeni dezgustați de regimul corupt al familiei Medici și care tânjeau după întoarcerea în oraș a valorilor republicane de mai înainte. Când Carol al VIII-lea a invadat Italia, nu doar Neapole a avut de suferit. Când Piero de Medici a predat regelui fortăreața florentină fără permisiunea cârmuirii, signoria, Florența s-a revoltat și a expulzat familia Medici, instalând o nouă formă de guvernământ, cu o nouă constituție creștină.

Dumnezeu apelase la Savonarola să reformeze Biserica, iar el, cu crucea în mână, a apelat la signorie să îl sprijine în misiunea lui. Le-a poruncit cetățenilor să postească, să-și arunce hainele frumoase și podoabele, să-și vândă bijuteriile și să dea banii săracilor, să înlăture din mănăstiri și biserici sfeșnicele de argint și cărțile cu anluminuri bogate. A chemat „binecuvântatele

cete de copii" să mărşăluiască pe străzi, cu părul tuns scurt, purtând cruci şi ramuri de măslin, cântând imnuri şi adunând pomană pentru săraci, să intre în case şi să caute obiecte inutile şi de lux, să-şi îndemne părinţii să se lepede de obiceiurile rele şi să urmeze calea virtuţii, să raporteze autorităţilor toate exemplele de năravuri scandaloase.

Locuitorii Florenţei au ascultat şi s-au supus. Curtezanele au rămas în case, jucătorii de jocuri de noroc şi-au ascuns cărţile şi cutiile de zaruri, doamnele elegante mergeau pe străzi îmbrăcate în culori sobre, menestrelii şi-au închis cărţile cu cântece deocheate.

La Roma, Alexandru al VI-lea era tot mai îngrijorat de activităţile şi influenţa lui Savonarola şi, după retragerea francezilor din Italia în urma bătăliei de la Fornovo, l-a chemat la Roma pe incomodul preot, acum stareţ la San Marco. Savonarola a replicat că nu este voia lui Dumnezeu ca el să meargă acolo. Papa, abandonând treptat speranţa că entuziasmul sălbatic al stareţului avea să se stingă mai devreme sau mai târziu, i-a interzis să mai predice. Dar, după ce şi-a instruit un adept să predice în locul lui, Savonarola şi-a reluat curând predicile în catedrala din Florenţa.

Alexandru al VI-lea a avut răbdare. „Suntem îngrijoraţi de starea lucrurilor din Florenţa, cu atât mai mult cu cât ea îşi datorează originile predicilor tale", i-a scris papa aprigului călugăr.

> Căci tu prezici viitorul şi declari public că o faci inspirat fiind de Sfântul Duh când de fapt ar trebui să condamni viciul şi să lauzi virtutea. Asemenea profeţii pot uşor să-i abată pe cei slabi de minte de la calea mântuirii şi ascultarea datorată Sfintei Biserici Romane. Profeţii ca acestea n-ar trebui să fie făcute când sarcina ta este să promovezi pacea şi concordia. Mai mult, vremurile astea nu sunt pentru astfel de învăţături, care sunt calculate să provoace discordie chiar şi în vremuri de pace, darămite în vremuri de restrişte.

Papa a spus în continuare că hotărâse să îl cheme iar pe călugăr la Roma, fie pentru a se dezvinovăţi, fie pentru a fi pedepsit din pricina purtării:

> Însă, întrucât am fost extrem de bucuros să aflu de la anumiţi cardinali şi din scrisorile tale că eşti gata să te supui dojenilor Bisericii, aşa cum îi stă bine unui creştin şi unui religios, începem să ne gândim că lucrurile pe care le-ai făcut nu au fost cu un motiv rău, ci dintr-o anumită naivitate şi
> din zel. Totuşi, datoria noastră impune să-ţi poruncim, sub sfânta ascultare, să încetezi să predici în public şi în particular până eşti capabil să vii în prezenţa noastră nu sub escortă armată, cum îţi este obiceiul acum, ci în siguranţă, în linişte şi cu modestie, cum îi stă bine unui religios, sau până când facem altfel de aranjamente.

Apoi, Alexandru al VI-lea a decretat că dominicanii toscani, cărora li se acordase independenţa, trebuiau acum să se întoarcă sub controlul papal, ca un pas preliminar spre trimiterea „ereticului pestilenţial" la altă mănăstire, departe de Florenţa. Stareţul de la San Marco a declarat că papa nu avea nicio

autoritate în acea chestiune. Alexandru al VI-lea nu a avut altă soluție decât să-l excomunice pe Savonarola pentru acest atac asupra autorității lui supreme de papă.

Când vestea excomunicării a ajuns la Florența, în iunie 1497, Savonarola a păstrat tăcerea timp de mai multe luni, rugându-se pentru îndrumarea divină. Apoi a anunțat că i se dezvăluise cuvântul lui Dumnezeu și, în ziua de Crăciun, a oficiat Liturghia Mare în catedrală.

„Nu mai pot avea credință în Sanctitatea Voastră", a răspuns Savonarola la amenințarea cu punerea sub interdicție a întregului oraș dacă signoria nu-l trimitea pe stareț la Roma sau dacă nu îl arunca în închisoare la Florența. „Nu m-ați ascultat", a continuat el. „Trebuie să mă las întru totul în seama Celui care alege ființele slabe din lumea asta să-i zăpăcească pe cei puternici. Sanctitatea Voastră ar face bine să ia imediat măsuri pentru propria mântuire."

Signoria, tratată cu egală inabilitate, ajunsese să creadă că cearta scăpa din mână. Cu fiecare lună care trecea, adversarii lui Savonarola deveneau mai vehemenți, iar clerul era îngrijorat de insistențele potrivit cărora glasul lui era cel al lui Dumnezeu. Franciscanii, mai ales, pe care dominicanii și-i făcuseră dușmani pretinzând că au o relație specială cu Atotputernicul, cereau ca starețul de la San Marco să prezinte dovezi ale bunăvoinței excepționale a lui Dumnezeu.

Savonarola a continuat să predice. Curând după ce a ținut mai multe predici tulburătoare în timpul postului Paștelui din 1498, a fost arestat și dus într-o celulă mică din Palatul Signoriei, căreia i se spunea cu umor negru Alberghettino, „micul han". De acolo a fost dus să fie torturat de gâdele orașului.

El a mărturisit în mod ambiguu tot ce se cerea de la el, în timp ce îndura chinuri cumplite din cauza torturii numite *strappado*12, dar, de îndată ce mâinile și picioarele i-au fost dezlegate, a tăgăduit mărturisirea. A fost din nou torturat și s-a dezis iar. În cele din urmă, a fost găsit vinovat de erezie și condamnat la moarte, laolaltă cu doi dintre cei mai devotați discipoli ai săi. La Roma au fost trimiși mesageri pentru a cere permisiunea de înfăptuire a sentinței. La rândul lui, Alexandru al VI-lea a trimis la Florența împuterniciți pentru a revizui cazul. Aceștia au ordonat ca acuzatul să fie torturat încă o dată pentru a se scoate de la el și alte mărturisiri. Sentința a fost apoi confirmată și s-au dat ordine ca Savonarola și cei doi călugări să fie atârnați în lanțuri și arși. A fost pregătit un imens morman de uscături și, în mijlocul lui, a fost ridicată o spânzurătoare; de la ușa Palatului Signoriei până la scara spânzurătorii a fost construită o platformă înaltă, astfel încât toți cei pe care amânarea executării sentinței îi dezamăgise să aibă prilejul, în compensație, să-i vadă pe cei
trei dominicani duși la moarte. „Au fost îmbrăcați în toate hainele lor

călugărești", notează Luca Landucci în jurnalul său, în dreptul zilei de 22 mai 1498:

> Hainele le-au fost date jos rând pe rând, rostindu-se în acest timp cuvinte de umilire. […] Apoi li s-au bărbierit fața și mâinile, cum se face de obicei în această ceremonie. […] După ce toți trei au fost spânzurați, pe platformă s-a pus praf de pușcă și i s-a dat foc, astfel încât focul a izbucnit cu zgomot de artificii, trosnind. În câteva ore ei au ars, brațele și picioarele împuținându-se treptat. Părți din corpurile lor rămânând spânzurate în lanțuri, au fost aruncate pietre pentru a le face să cadă, deoarece exista teama că poporul avea să pună mâna pe ele.

---

12 Formă de tortură în care victima, ale cărei mâini erau legate la spate, era suspendată de încheieturi cu o frânghie și lăsată să cadă brusc (n. red.).

Capitolul 11

Crima

„Sanctitatea Sa […] nu se gândește decât la modul în care ar putea să pună mâna în siguranță pe vinovați."

„Miercuri, 14 iunie 1497", consemna cu grijă Johannes Burchard,

cardinalul Cesare Borgia și don Juan Borgia, duce de Gandía,
amândoi fiii cei dragi ai Sanctității Sale, au luat cina cu donna Vannozza, mama lor, și cu alți câțiva oaspeți în vila ei de lângă Bazilica San Pietro in Vincoli. După masă, și întrucât se apropia noaptea, cardinalul i-a propus fratelui său, ducele, să se întoarcă la Vatican, așa că au încălecat pe cai și au plecat însoțiți de doar unul sau doi servitori. Au mers împreună până aproape de palatul cardinalului Ascanio Sforza, care fusese construit de Sanctitatea Sa când era vicecancelar. În acel moment, ducele i-a spus fratelui său că voia să plece în căutarea altor plăceri înainte de a se întoarce la palat.

Prin urmare, Juan și-a părăsit fratele, le-a dat drumul puținilor servitori pe care îi avea cu el, în afară de un lacheu și un bărbat misterios cu mască, care i se alăturase lui Juan în timpul cinei din casa mamei lui și care, mai mult, în ultima lună mersese aproape zilnic să-l vadă pe Juan la Vatican.

Juan i-a făcut loc acestui bărbat mascat să călătorească în spatele lui pe catârul său și au plecat împreună spre Piazza degli Ebrei, unde Juan i-a spus lacheului să aștepte acolo o oră și apoi, dacă el nu se întoarce, să se ducă înapoi la Vatican. Curând după aceea, lacheul a fost atacat și rănit grav. Descoperit într-o baltă de sânge, a fost târât într-o casă din apropiere al cărei proprietar s-a speriat atât de tare, încât a refuzat să raporteze ce se întâmplase până dimineața următoare, când omul era deja mort.

Dispariția lui Juan provoca deja consternare la Vatican. Alexandru al VI-lea spera că el petrecuse noaptea cu o femeie și nu voise să fie văzut părăsindu-i casa la lumina zilei. Dar, cu cât se prelungea așteptarea, cu atât creștea neliniștea papei.

A făcut cercetări de urgență în zona despre care se știa că Juan fusese în noaptea precedentă. Unul dintre cei chestionați a fost un negustor de cherestea a cărui rânduială era să-și descarce lemnul din bărcile de pe Tibru nu departe de spitalul San Girolamo degli Schiavoni. Acesta a spus că urmărea atent descărcarea unei comenzi de cherestea când, spre miezul nopții, a văzut doi

bărbați mergând spre malul râului, unde s-au uitat în jur, ca să vadă, probabil, dacă mai era cineva acolo. La scurt timp după aceea, alți doi bărbați s-au apropiat pe furiș de apă, unde li s-a alăturat un bărbat pe un cal alb, pe spinarea căruia atârna un cadavru. El și ceilalți patru bărbați au pornit în liniște, oprindu-se chiar lângă un loc din care se aruncau de obicei dejecțiile și gunoaiele în apă.

Aici, cadavrul a fost tras de pe cal și aruncat în Tibru. Apoi, călărețul care îl adusese i-a întrebat pe ceilalți dacă s-a scufundat. A fost asigurat că se scufundase; însă, observând pelerina cadavrului plutind încă la suprafață, a aruncat cu pietre în ea până nu s-a mai văzut. Cei cinci bărbați au plecat apoi împreună și curând s-au pierdut în noapte.

Negustătorul de cherestea a relatat toate astea când a fost chestionat. Întrebat de ce nu povestise aceste evenimente mai devreme, a răspuns că trebuie să fi văzut cel puțin o sută de cadavre aruncate în râu în acel loc și că niciodată nu se gân-
dise prea mult la asta.

Acum au fost chemați pescari și barcagii și li s-a ordonat să dragheze râul. Ei au găsit curând corpul lui Juan. Era complet îmbrăcat și la cingătoare avea o pungă, în care erau 30 de ducați. Fusese înjunghiat în mod repetat în corp, în picioare și în cap.

Cadavrul a fost dus apoi la Castelul Sant'Angelo, unde a fost dezbrăcat, spălat și îmbrăcat în uniformă militară, apoi a fost dus la Biserica Santa Maria del Popolo într-o procesiune condusă de peste 100 de purtători de torțe, ecleziaști și membri ai casei defunctului, „mărșăluind, plângând și bocind în mare dezordine", după cum a relatat Burchard.

Alexandru al VI-lea era distrus, „închizându-se îndurerat într-o cameră, plângând cu amărăciune. […] De miercuri seara până sâmbătă dimineața nu a mâncat și nu a băut nimic, iar de joi dimineață până duminică nu a scos o vorbă".

Luni, 19 iunie, papa a făcut un anunț solemn la un consistoriu special convocat în acea dimineață:

> Ducele de Gandía a murit. Nu putea să ne lovească o mai mare calamitate, căci i-am purtat o afecțiune nețărmurită. Pentru noi viața și-a pierdut tot interesul. Trebuie că Dumnezeu ne pedepsește pentru păcatele noastre, căci ducele nu a făcut nimic să merite o soartă atât de cumplită.

Când și-a revenit din primele spasme ale durerii, papa s-a hotărât să reformeze Curia, administrația papală. „Suntem hotărâți fără întârziere să ne gândim în primul rând la Biserică, și nu la noi, nici la privilegiile noastre", a anunțat el, adăugând: „trebuie să începem prin a ne reforma pe noi înșine." Ani întregi, Curia fusese lăsată să devină indolentă și coruptă, condusă de

oficiali care se îmbogățeau constant pe seama Bisericii. A instituit o comisie de reformare, care a întocmit un raport foarte critic. Însă entuziasmul i-a pierit curând și, după ce a ordonat arestarea unuia dintre oficialii săi cei mai preocupați de propriile interese, Bartolomeo Flores, arhiepiscop de Cosenza, Alexandru al VI-lea a abandonat repede programul de reformă și s-a servit cu o mare parte din averea pe care arhiepiscopul reușise să o acumuleze.

Rămas fără scaunul episcopal, Flores a fost dus din carcera sa într-o celulă din Castelul Sant'Angelo, unde i s-a cerut „să poarte o robă din pânză albă, aspră și o bonetă albă, grea, să doarmă pe o saltea de paie, să se mulțumească cu un butoiaș cu apă și trei pâini pe zi, o cană cu ulei și o lampă, un breviar, o biblie și un exemplar al Epistolei Sf. Petru". A murit în celula sa umedă curând după încarcerare, iar trupul neînsuflețit i-a fost dus la Biserica Santa Maria in Transpontina, unde a fost îngropat „fără torțe, ceremonie sau slujbă bisericească și fără ca cineva să-l plângă".

Între timp, mai mulți oameni au fost interogați cu privire la omorârea lui Juan. Lui Alexandru al VI-lea îi fusese foarte dor de fiul său preferat cât Juan fusese în Spania și îl chemase înapoi la Roma, numindu-l la comanda armatelor papale, deși el era nepotrivit pentru o astfel de provocare, și îi dăduse sarcina – despre care considera că nu va pretinde eforturi prea mari – de a izgoni incomoda familie Orsini din castelul de la Bracciano.

Eșecul lui Juan de la Bracciano și faptul că o sedusese pe Sancia, amanta lui Cesare, îl înfuriaseră pe acesta, alimentându-i invidia și aversiunea față de Juan, care era în mod evident fiul favorit, deși era nevrednic și încrezut. Și Gioffre avea motiv să fie ofensat de comportamentul lui Juan. Cei doi frați nu erau singurii suspectați de omorârea lui Juan, căci acesta avea mulți dușmani, mai ales în rândul familiei Orsini și al aliaților lor.

La câteva săptămâni după crimă, la 1 iulie, trimisul florentin la Roma spunea că, întrucât Alexandru al VI-lea nu mai manifesta prea mult interes „în ceea ce privește omul vinovat de crimă", se socotește dincolo de orice îndoială că Sanctitatea Sa a descoperit acum adevărul și că nu se gândește decât la modul în care poate să pună mâna în siguranță pe vinovați. Mai târziu, în același an, Manfredo Manfredi, ambasadorul din Mantova, i-a spus ducelui de Ferrara: „Se pare că, mai mult ca niciodată, papa dă semne că acuză familia Orsini de uciderea fiului său și se crede că este dispus să o răzbune." În același timp, de la Veneția s-a raportat: „Sanctitatea Sa intenționează să distrugă familia Orsini pentru că ei în mod sigur au cauzat moartea fiului său, ducele de Gandía."

Curând după ce s-a dat glas acestor suspiciuni, în Veneția s-a acceptat în genere că răspunzător de crimă era mai degrabă Cesare decât familia Orsini. Se pare că Sancia de Aragon l-a bănuit pe Cesare, bănuială care era și bârfă obișnuită în Spania, unde atât regina Isabela, cât și María Enríquez, văduva lui

Juan, înclinau să creadă că poveștile care circulau despre vinovăția lui Cesare erau adevărate.

Cât despre părerea lui Alexandru al VI-lea privind identitatea ucigașului fiului său, papa nu s-a pronunțat, dar, dintr-un motiv sau altul, i-a disculpat pe cei mai mulți dintre cei asupra cărora căzuse bănuiala. Printre aceștia au fost Giovanni Sforza și unchiul său, Ascanio Sforza, despre care se știa că se certase recent cu ducele de Gandía, dar și Guidobaldo da Montefeltro, ducele de Urbino, care luptase alături de Juan împotriva familiei Orsini, însă după ce fusese luat prizonier a fost lăsat să lâncezească în închisoare, până când supușii săi loiali au plătit răscumpărarea.

Capitolul 12

Alt soț pentru Lucrezia

„Era pregătită să […] se supună examinării moașelor."

Lucrezia a primit vestea îngrozitoare a uciderii fratelui său pe când se afla în camerele ei din mănăstirea dominicană San Sisto, un loc liniștit situat pe Via Appia, peste drum de Băile lui Caracalla, înconjurat de livezi și podgorii, la o oarecare distanță de centrul Romei. Se refugiase acolo la 4 iunie, cu 10 zile mai devreme, când, la scurt timp de la sosire, gărzile papale au venit să o conducă la Vatican; starețа le-a asigurat că Lucrezia stătea la mănăstire la cererea ei și le-a convins să o lase în pace.

Dorința ei fusese să scape de bârfele ce se răspândeau ca focul prin oraș, care încercau să explice de ce fusese abandonată de soțul ei, Giovanni Sforza. Un raport spunea că „a părăsit palatul și s-a dus la o mănăstire", adăugând sumbru: „Unii spun că se va călugări, în timp ce alții spun multe alte lucruri care nu pot fi încredințate unei scrisori." Zvonurile despre relațiile ei incestuoase cu frații și chiar cu tatăl ei, papa, abundau; la câteva zile după crimă, Giovanni a fost suspectat de comiterea crimei, „pentru că ducele de Gandía avusese relații cu soția lui".

Însă, la momentul uciderii lui Juan, Giovanni nu se afla la Roma. Alianța dintre familia Borgia și Milano, care păruse o idee excelentă cu trei ani în urmă, își pierduse acum farmecul, iar papa era hotărât să-i pună capăt. Amenințat și batjocorit de frații Borgia, temându-se chiar pentru viața lui și îngrijorat că ar fi putut să fie obligat să dea înapoi cei 31 000 de ducați pe care îi primise drept zestre a Lucreziei, ștersul Giovanni fugise din Roma în Vinerea Mare, la 24 martie, la Pesaro. Temerile lui sporiseră când, după ce o implorase pe Lucrezia să i se alăture, ea – încurajată atât de Cesare, cât și de papă – refuzase. Conștientizase aceste temeri la sfârșitul lui mai, cu două săptămâni înainte de uciderea brutală a lui Juan, când avocatul lui Alexandru al VI-lea sosise la Pesaro pentru a-i înmâna o citație de divorț.

La început se crezuse că, întrucât prima logodnă a Lucreziei cu Gasparo di Procida, contele de Aversa, nu fusese anulată oficial la vremea căsătoriei ei cu Sforza, se puteau folosi aceste temeiuri pentru a declara căsătoria invalidă. Dar acest pretext șubred nu a fost acceptat de viclenii avocați implicați în caz. Așa

că s-a hotărât să se demonstreze că mariajul, care avusese loc în 1493, când Lucrezia avea doar 13 ani, nu se consumase, ea rămânând astfel fecioară și liberă să-și ia alt soț mai pe gustul politic al tatălui ei.

Ascultătoare, Lucrezia a semnat o declarație potrivit căreia, „după trei ani de căsnicie […] fără relații sexuale sau cunoaștere carnală, era pregătită să declare acest lucru sub jurământ și să se supună examinării moașelor". Acum Alexandru al VI-lea a insistat ca Giovanni să facă o declarație publică cum că era impotent, o idee umilitoare și crudă.

Este de înțeles că nefericitul Giovanni s-a înfuriat, respingând alegația ca fiind absurdă. Era departe de a fi impotent, a protestat el; a susținut că făcuse dragoste cu soția lui de nenumărate ori. Mai mult, a subliniat că prima lui soție murise la nașterea copilului lor. În cele din urmă, i-a cerut ajutorul unchiului său, Lodovico Sforza, dar ducele nu l-a luat în serios. I-a sugerat să-și dovedească virilitatea cu Lucrezia, undeva în afara Romei, cu martori care să observe evenimentul, sau să aranjeze o demonstrație publică cu o doamnă serviabilă din Milano, avându-l drept martor pe nunțiul papal, cardinalul de Monreale, unul dintre nepoții lui Alexandru al VI-lea.

Giovanni a declarat acum că papa voia să-l dea la o parte ca să se poată bucura în voie de trupul fiicei sale. Mai mult, a dat de înțeles că, în timp ce el nu fusese lăsat să împartă patul cu Lucrezia, acum în vârstă de 17 ani, atât tatăl ei, cât și fratele ei, Cesare, o făcuseră. Zvonurile de incest, la fel de ofensatoare atunci ca și acum, s-au răspândit cu viteza fulgerului în Roma și în toată Italia. Născută din dorința de răzbunare a lui Giovanni pe familia care îl lua în derâdere, povestea a prins.

Pentru mulți care o vedeau pe Lucrezia în public în compania familiei care o adora și pe care, de asemenea, o adora, zvonurile senzaționale erau ușor de crezut, iar faptul că papa a lăsat-o să se ocupe de treburile papale în lipsa lui le-a confirmat. Încă era un lucru neobișnuit ca unei fiice să i se încredințeze această responsabilitate, și nu pentru că era femeie – conducătorii curților din Italia își lăsau în mod regulat soțiile să aibă grijă de treburile lor cât timp ei se luptau pentru a-și câștiga existența ca soldați mercenari, iar papa nu făcea decât să lase frâiele puterii în mâinile persoanei pe a cărei loialitate se putea baza pe deplin. Iar celor care o vedeau în mijlocul oamenilor din casa ei le venea greu să dea crezare bârfei despre incest. Părea prea sfioasă, prea inocentă.

Între timp, Cesare avea îndatoriri de îndeplinit. Cu o săptămână înainte de asasinarea lui Juan, papa îl numise pe fiul său, care mai avea câteva luni până să împlinească 22 de ani, în prestigioasa funcție de nunțiu papal, pentru a-l unge și a-l încorona pe „Luminăția Sa Frederic de Aragon" rege al Neapolelui. A sosit la timp la Capua, unde urma să aibă loc încoronarea, la 6 august 1497, intrând în oraș cu o cavalcadă impresionantă care includea 700 de cai, precum

și cu numeroși servitori, prelați și gărzi și o mulțime de susținători răzleți. Din nefericire, după sosire s-a îmbolnăvit subit, iar încoronarea a trebuit să fie amânată. Totuși, s-a vindecat repede de ceea ce se zvonea a fi o boală venerică și, la 11 august, îmbrăcat splendid în catifea roșie întrețesută cu fir de aur, a fost transportat în unul dintre scaunele papale ale tatălui său la catedrală, unde și-a jucat rolul cu un calm demn.

Cesare se bucura în mod evident de șederea în Capua și Neapole, unde se plimba prin oraș în hainele sale splendide, savurând atenția unei populații admiratoare și invidioase și, se spunea, făcând ochi dulci fiicei contelui d'Aliffe, cu care a cheltuit uriașa sumă de 200 000 de ducați cu o extravaganță nepăsătoare care acum devenise obișnuință. Curând după întoarcerea la Roma s-a îmbolnăvit iar, de data asta, conform bârfelor, de sifilis, o boală franțuzească, după cum a fost informată Isabella d'Este de către agentul ei, Donato de' Preti, care i-a scris de la Roma pentru a-i spune că „monseniorul de Valencia s-a întors de la Neapole după încoronarea regelui Frederic și acum e bolnav de *morbo gallico*". Medicul personal al lui Cesare, Gaspar Torella, avea să adune suficientă experiență în lupta cu această boală încât să poată scrie un tratat despre ea, pe care l-a dedicat pacientului său.

Cesare se întorsese la Roma la 5 septembrie și se dusese direct la Vatican, unde el și tatăl său au discutat între patru ochi timp de șapte ore. Cât fusese în Neapole, Cesare îl convinsese pe regele Ferdinand să-l propună ca mire pentru Lucrezia pe Alfonso de Aragon, ducele de Bisceglie. Acest tânăr chipeș și afabil, în vârstă de 18 ani, era fratele Sanciei și, cu toate că, la fel ca ea, era nelegitim, această propunere menită să întărească legăturile dintre Roma și casa regală din Neapole, fără a mai vorbi despre Spania, a fost salutată de papă cu entuziasm.

Însă mai complicată a fost problema viitorului lui Cesare. Cum Juan era mort, iar Gioffre, care avea 15 ani, nu dădea semne să zămislească un moștenitor, viitorul dinastiei Borgia depindea de el. Problema era că nu putea face nimic în sensul acesta cât timp era cardinal. Mai mult, deși tatăl său era sănătos tun, se apropia acum de vârsta de 67 de ani și timpul nu era de partea lor. Cesare era nerăbdător să se concentreze pe proiectele legate de război și să preia funcția lui Juan de comandant al armatelor papale, însă papa l-a sfătuit să fie prudent și să-și găsească o soție potrivită înainte de a lua vreo decizie pripită.

Alegerea unei soții pentru Cesare a devenit repede subiect de discuție în Roma. Un zvon spunea că Sancia era pregătită să treacă peste bănuielile ei privind implicarea lui Cesare în uciderea fratelui său și să se mărite cu el, în timp ce tânărul ei soț, Gioffre, avea să fie numit cardinal în locul lui. Însă curând a devenit clar că și papa, și Cesare aveau planuri mai ambițioase și că, în timp ce era la Neapole, Cesare îl abordase pe regele Frederic în legătură cu

posibilitatea aranjării unei căsătorii între el și fiica regelui, Carlotta de Aragon, care pe atunci locuia în Franța, la curtea reginei franceze, Anne de Bretania.

Poate că regele Frederic ar fi fost pregătit să-l ofere pe nelegitimul Alfonso drept mire pentru Lucrezia, dar s-a codit să accepte căsătoria dintre fiica sa legitimă și imoralul și avidul de putere Cesare, care era clar că stătea cu ochii pe tronul napolitan. Temându-se să-l ofenseze pe papă, Frederic a tras de timp. Ambasadorul venețian a relatat că el ar fi spus: „Mie mi se pare că fiul unui papă, care este și cardinal, nu este persoana ideală să se însoare cu fiica mea. Dacă papa poate să facă în așa
fel încât un cardinal să se căsătorească și să-și păstreze titlul, am să mă mai gândesc dacă să i-o dau pe fiica mea", ar fi rostit regele Frederic, precum se preciza în raportul ambasadorului venețian. Nici fiica lui nu era bucuroasă de perechea propusă; Carlotta nu doar că era îndrăgostită de un nobil breton, ci era și hotărâtă să nu se mărite cu „un preot care era fiul unui preot".

Având în vedere că problema găsirii unei soții pentru Cesare era temporar în suspensie, papa și-a concentrat acum eforturile pe finalizarea anulării căsătoriei fiicei sale. Sub presiunea unchilor săi, ducele Lodovico și cardinalul Ascanio, Giovanni Sforza a cedat. „Dacă Sanctitatea Sa vrea să creeze propriul fel de justiție, eu nu pot să fac nimic în privința asta; să facă papa ce-i place, dar Dumnezeu veghează asupra tuturor lucrurilor", a declarat el. La 18 noiembrie, fără nicio tragere de inimă, și-a pus semnătura pe declarația umilitoare: „N-am cunoscut-o niciodată."

O lună mai târziu, căsătoria a fost anulată. La 22 decembrie, sfioasa Lucrezia a fost prezentă la ceremonia de la Vatican care o declara oficial *virgo intacta* și, ca atare, liberă în mod legal să contracteze altă căsătorie. A ținut un scurt discurs de mulțumire în latină, pe care ambasadorul milanez l-a lăudat pentru rafinamentul lui: „Nici dacă ar fi fost Cicero însuși n-ar fi vorbit cu mai multă eleganță." Dar cea mai mare parte a Romei, încă vuind de zvonurile despre relațiile ei incestuoase cu tatăl și fratele ei, a fost de acord cu cronicarul din Perugia, Francesco Matarazzo, care considera că declarația potrivit căreia Lucrezia era virgină era atât de fantastică, încât „stârnea râsul întregii Italii", de vreme ce, a explicat el exagerându-i descrierea, era „lucru știut că fusese și încă era cea mai mare târfă care a existat vreodată în Roma". De fapt, la această vreme, era gravidă în șase luni, însă doamnele ei de onoare o îmbrăcaseră cu grijă, ca să nu se vadă sarcina.

În timp ce soțul ei era presat să semneze ceruta recunoaștere a impotenței sale, Lucrezia, aflată la Mănăstirea San Sisto, fusese vizitată regulat de un tânăr spaniol chipeș, valet în slujba tatălui ei, un anume Pedro Calderon, de care se pare că s-a atașat pătimaș și, la 15 martie 1498, conform relatărilor ambasadorului din Ferrara la Veneția, a dat naștere unui băiat.

Când Cesare a auzit de vinovăția lui Calderon, precum se zvonise, s-a

hotărât să-l pedepsească pe valet pentru ceea ce el considera că era o îngâmfare intolerabilă a acestuia. Găsindu-l într-o zi în apropierea camerei din Vatican a Lucreziei, după întoarcerea ei de la mănăstire, s-a repezit la el cu sabia scoasă. Calderon a fugit, căutând să scape de violentul Cesare și aruncându-se în brațele lui Alexandru al VI-lea, care și-a aruncat în jurul tânărului roba papală. Însă Cesare l-a spintecat cu sabia, împroșcând cu sânge veșmântul tatălui său. Cu o lună înainte de nașterea băiatului, cadavrul lui Calderon a fost pescuit din Tibru, laolaltă cu cel al servitoarei Lucreziei, Pantiselia. Așa cum a consemnat maestrul de ceremonii Johannes Burchard, el „a căzut, nu din proprie voință, în Tibru și a fost pescuit astăzi din acel râu".

Se pare că pruncul Lucreziei s-a născut mort sau a murit curând după naștere, fapt care avea să devină un sfârșit trist și obișnuit al sarcinilor ei. În mod derutant, la Vatican a apărut tot pe atunci un alt copil Borgia, care a fost botezat Juan, în memoria ducelui de Gandía. Încercând să explice existența lui Juan, papa a emis două bule, una dintre ele secretă. Bula oficială declara că pruncul, descris cu delicatețe „copilașul roman" (*infans romanus*), era fiul lui Cesare Borgia și al unei femei nemăritate nenumite; pe de altă parte, bula secretă susținea că pruncul era al lui Alexandru al VI-lea însuși, făcut cu aceeași femeie nemăritată nenumită. Copilul era fără doar și poate al lui, conceput în timp ce era papă, însă ceea ce a atras marele interes al bârfitorilor romani a fost identitatea femeii nemăritate; date fiind zvonurile crezute de multă lume despre faptul că incestul era nestăpânit în familia Borgia, ea a fost repede identificată drept chiar fiica papei (deși Lucrezia avea să-l considere mereu pe Juan fratele ei vitreg, la fel cum aveau să facă mai târziu istoricii).

Între timp, aranjamentele pentru căsătoria Lucreziei cu
Alfonso de Aragon mergeau înainte și Alexandru al VI-lea a acceptat să dea suma de 40 000 de ducați ca dotă pentru fiica sa, cu o treime mai mult decât plătise pentru căsătoria ei cu Giovanni Sforza. La 21 iulie 1498, Lucrezia și Alfonso, duce de Bisceglie, au fost declarați soț și soție într-o ceremonie privată, ținută „fără pompă", conform lui Burchard, în palatul Lucreziei de la Santa Maria in Portico, unde, în prezența a diverși clerici, printre care mai mulți episcopi și trei cardinali, deasupra capetelor mirelui și miresei a fost ținută o sabie.

Cuplul – el, un tânăr vioi și arătos, ea, o fată încă drăguță și veselă – și-a consumat căsătoria și a petrecut câteva zile în ospețe și dans. O bătaie între servitorii lui Cesare și cei ai Sanciei a umbrit eticheta festivităților de nuntă, dar nu le-a stricat de tot. Cesare a produs o mare surpriză și, fără îndoială, amuzament ironic, venind cu frații și curtenii lui îmbrăcați ca de pantomimă în costume de unicorn, emblema castității feminine.

Însă chiar în timp ce la Roma se celebra această alianță, la orizont se adunau nori de furtună. La 7 aprilie 1498, tânărul rege Carol al VIII-lea murise

subit, după ce se lovise cu capul de pragul de sus al unei uși în castelul Amboise. Mai avea doar o lună până să împlinească 28 de ani și era căsătorit de peste șase ani; soția lui, Anne de Bretania, îi născuse patru copiii, dar toți muriseră la o vârstă fragedă, prin urmare coroana i-a revenit vărului său, Ludovic, duce de Orléans, în vârstă de 36 de ani.

Cu opt zile înainte să moară, Carol al VIII-lea văzuse în vis un șarpe mare și, când a întrebat ce însemna asta, astrologii i-au spus că era un semn că avea să se întoarcă în Italia. Dar, după moartea lui, a consemnat cronicarul venețian Marin Sanudo, „amintiții astrologi s-au răzgândit, spunând că șarpele însemna că el avea să fie succedat de ducele de Orléans, cum s-a întâmplat, pentru că șarpele se află pe blazonul ducelui". Șarpele de pe scutul său era cel de pe blazonul familiei Visconti: Ludovic era moștenitorul legitim al vechiului regim care condusese Milano înainte ca familia Sforza să acapareze puterea și intenționa să-și ceară dreptul care i se cuvenea.

Capitolul 13

Nedorita pălărie de cardinal

„Mintea și dorința, și înclinația lui rămăseseră tot la viața laică."

Înalt de statură, cu o față prelungă și o mină gravă, noul rege francez Ludovic al XII-lea avea cu siguranță o înfățișare mai regală decât dizgrațiosul său predecesor; după o tinerețe irosită, se astâmpărase la vârsta mijlocie, dedicându-și timpul vânătorii și creșterii șoimilor. Când s-a ivit neașteptata sa succesiune la tronul francez, avea mai multe motive pentru a negocia o alianță timpurie cu papa Borgia.

Ludovic al XII-lea avea nevoie de sprijinul lui Alexandru al VI-lea pentru a cere titlul de duce al ducatului Milano; ca nepot legitim al Valentinei Visconti, fiica marelui duce Gian Galeazzo, era mai îndreptățit la titlu decât actualul cârmuitor, Lodovico Sforza, fratele cardinalului Ascanio, ai cărui strămoși se născuseră în afara căsătoriei (Lodovico moștenise titlul în 1494 la moartea nepotului său, Gian Galeazzo, care, se spunea, fusese „cauzată de o copulație excesivă"). Ludovic al XII-lea intenționa și să reînnoiască pretenția asupra Neapolelui, pe care Carol al VIII-lea nu reușise să-l păstreze după ce îl cucerise cu trei ani în urmă. Însă mai presantă era nevoia regelui de a divorța de soția sa cocoșată și stearpă și de a primi o dispensă papală care să-i permită să se însoare cu văduva lui Carol al VIII-lea, Anne de Bretania, nu doar pentru a păstra acea regiune dătătoare de bătăi de cap pentru regatul francez, ci și pentru a avea un moștenitor.

În schimbul anulării căsătoriei, precum și al unei pălării de cardinal pentru prietenul de încredere și sfetnicul său, Georges d'Amboise, arhiepiscop de Rouen, Ludovic al XII-lea s-a gândit la o ofertă pe care nici Alexandru al VI-lea, nici ambițiosul Cesare nu o puteau refuza. Pe lângă o sumă frumoasă de bani, el a propus să-i dea lui Cesare ducatul Valentinois și să-i ofere râvnitul colan cavaleresc al monarhiei franceze Ordinul Sf. Mihail. De asemenea, s-a oferit să-și folosească influența pentru a aranja căsătoria lui Cesare cu Carlotta de Aragon, fiică a regelui Neapolelui și doamnă de onoare a reginei Anne de Bretania. Mai mult, dacă Cesare era de acord să lupte alături de armata franceză în apropiata lui campanie de alungare a familiei Sforza din Milano, Ludovic al XII-lea promitea să-i ofere comanda unui mare corp de lăncieri

francezi, care avea să fie întreținut pe cheltuiala regelui, dar avea să lupte sub comanda lui Cesare, oriunde dorea noul duce.

Oferta a fost acceptată, exact cum sperase regele. Și, astfel, la 29 iulie 1498, papa a emis un scurt document în care înșira opt motive pentru care mariajul regal era lipsit de valabilitate și a instituit o comisie de cardinali și prelați din Franța care să examineze cazul de divorț al lui Ludovic al XII-lea. Acum era simplu ca Cesare să se „lepede de roba purpurie […] cu cel mai puțin scandal posibil […] și cu cel mai decent pretext". Trei săptămâni mai târziu, la 17 august, Burchard a consemnat:

> A fost un consistoriu secret în care cardinalul Cesare Borgia a declarat că din primii ani a fost mereu, cu tot spiritul, înclinat spre condiția laică; dar că Sfântul Părinte dorise categoric ca el să se dăruiască stării ecleziastice și el nu considerase că trebuia să se opună voinței lui. Dar întrucât mintea și dorința, și înclinația lui rămăseseră tot la viața laică, l-a rugat stăruitor pe Sanctitatea Sa Stăpânul Nostru să binevoiască, cu clemență specială, să-i acorde o dispensă, astfel încât, după ce va fi renunțat la robă și demnitatea ecleziastică, să i se poată permite să se întoarcă la starea laică și să se căsătorească; și că acum i-a rugat pe venerabilii seniori cardinali să-și dea cu dragă inimă consimțământul la o astfel de dispensă.

În aceeași zi, la porțile Romei a sosit Ludovic de Villeneuve, baron de Trans, aducând de la Ludovic al XII-lea scrisoarea de numire a lui Cesare drept duce de Valentinois și o invitație ca acest nou aristocrat francez să-i viziteze curtea. „A venit în numele regelui Franței să-l conducă pe venerabilul cardinal de Valencia în acea țară", a consemnat Burchard. Pentru pedantul maestru de ceremonii, Cesare era tot cardinal, deși își anunțase retragerea, pentru că decizia lui nu fusese încă ratificată de colegiu.

Decât să fie de acord cu acest aranjament extrem de neobișnuit, mai mulți cardinali absentaseră de la consistoriul din 17 august, pretextând că din cauza cazurilor de ciumă din Roma era prudent ca ei să părăsească orașul pentru aerul mai sănătos de la țară. Însă papa a convocat alt consistoriu după șase zile, scriindu-le tuturor cardinalilor care se aflau în vecinătate „că trebuie să vină la Roma pentru că urmau a fi discutate chestiuni privitoare la binele Bisericii și al creștinătății. Așa că disidenții cardinali au cedat", fără tragere de inimă, „și Cesare Borgia a putut să-și scoată pălăria [de cardinal] și să se facă soldat, și să-și ia o soție". Cardinalul de Valencia, în vârstă de 23 de ani, devenise duce de Valentinois, de unde i s-a tras porecla il Valentino. Acum era liber să se însoare și să se
declare soldat.

Comportamentul lui Cesare fusese mult timp nepotrivit pentru un cardinal catolic. Rareori purta veșmântul clerical obișnuit, preferând ținutele elaborate ale unui curtean sau chiar, ocazional, costumele de bal mascat. „Monseniorul de Valencia exersează practica armelor în fiecare zi și pare hotărât să fie un

soldat galant", scria, la 19 ianuarie 1498, Cristoforo Poggio. Nici obiceiurile lui religioase nu erau cele așteptate de la un membru al sfântului colegiu. La 21 aprilie, în sâmbăta de după Paște, deplângând absența lui izbitoare de la ceremoniile ținute în Săptămâna Patimilor, Burchard scria: „Cardinalul Valentino a participat la liturghia solemnă din capela papală, dar nu a mai fost văzut acolo din Duminica Patimilor."

Acum că era duce, și nu cardinal, lui Cesare îi făcea plăcere să-și demonstreze talentele marțiale și ecvestre în fața spectatorilor uimiți. Conform spuselor ambasadorului din Mantova, Gian Lucido Cattaneo, a făcut acest lucru cu o zi înainte de a-și anunța retragerea din Sfântul colegiu, în parcul de vânătoare al cardinalului Ascanio, în fața unui public ce le includea pe Lucrezia și Sancia: „Înarmat ca un ienicer, cu încă 14 soldați, și-a dovedit forța ucigând opt tauri" și, a adăugat Cattaneo, „sper ca în câteva zile să îl văd complet înarmat în piață."

Într-adevăr, Cesare avea nevoie să-și îmbunătățească aptitudinile atletice pentru a impresiona curtea franceză, al cărei oaspete avea să fie curând, și petrecea mult timp „antrenându-se cu arme, cai și la sărituri". Uneori întrecea măsura; într-o zi, de exemplu, la Belvedere, când exersa sărituri peste cai și catâri, „a încercat să încalece un catâr mai înalt decât restul și, când era în aer, catârul s-a speriat și l-a lovit cu piciorul în coaste și în partea din spate a capului, iar el a rămas inconștient mai bine de o oră", a relatat Cattaneo.

Însă Cattaneo nu era atât de impresionat de înfățișarea proaspătului duce. „În prezent arată destul de bine", a relatat el, oarecum în silă, „însă sub piele fața îi este pătată, cum se întâmplă de obicei de la sifilis." Aceste semne erau urmările obișnuite ale sifilisului secundar, iar Cattaneo credea că Cesare se temea să se ducă în Franța să se însoare cu prințesa Carlotta de Aragon, ca nu cumva fața lui cu cicatrici, „stricată de boala franțuzească", să o determine pe viitoarea lui mireasă să-l refuze.

Asta nu era singura neliniște a lui Cesare; existau informații conform cărora regele Spaniei era „extrem de nemulțumit" de alianța familiei Borgia cu Franța. Cattaneo a relatat că papa îl asigurase pe un cardinal că Ludovic al XII-lea era extrem de nerăbdător să-l aibă pe Cesare în slujba lui, iar cardinalul răspunsese că „este adevărat că Valentino este un bărbat îndemânatic", dar l-a avertizat pe papă: „Ai grijă, Sfinte Părinte, nu ținti atât de sus că, dacă tu sau el va cădea, vă veți rupe prea multe oase." Și mulți italieni se temeau de această alianță
dintre papă și un rege care își declara în mod deschis pretenția la Milano și Neapole; ea prevestea altă invazie a soldaților neîndurători din nord și, cum s-a exprimat Cattaneo, „prăbușirea Italiei".

Asemenea avertizare nu l-a oprit pe Alexandru al VI-lea, care era hotărât să facă tot ce putea pentru ascensiunea carierei fiului său. A adunat 200 000 de

ducați pentru a acoperi cheltuielile călătoriei lui Cesare în Franța, pentru a se asigura că apariția lui la curtea franceză era cât se poate de impunătoare. Se credea că această sumă uriașă provenea, în parte, din taxele impuse evreilor din Roma și, în parte, din vânzarea bunurilor confiscate de papă de la majordomul lui spaniol, un evreu convertit care fusese numit episcop de Calahorra și a ajuns acuzat de erezie de Alexandru al VI-lea.

Cesare a cheltuit cea mai mare parte din acești bani pe „bijuterii, țesături, materiale întrețesute cu fir de aur și fir de argint, mătăsuri și alte bunuri de lux, multe dintre ele importate cu mare cheltuială din Veneția". Pentru călătoria în Franța, a comandat o comodă pentru uzul personal, „acoperită cu brocart auriu pe dinafară și stacojiu pe dinăuntru, cu vase din argint laolaltă cu urinare de argint". S-a spus că până și potcoavele cailor lui Cesare erau placate cu argint și slăbite, astfel încât să se desprindă și să fie culese de cei mai iuți de picior din rândul mulțimii care ovaționa.

La 1 octombrie 1498, Cesare a plecat din Roma la Civitavecchia, unde două galere franțuzești așteptau să îl ducă la Marsilia. „Vă trimitem inima noastră, adică pe fiul nostru preaiubit", îi scrisese Alexandru al VI-lea lui Ludovic al XII-lea într-o scrisoare pe care Cesare a luat-o cu el în Franța. Papa a urmărit plecarea „fiului preaiubit" de la fereastra Vaticanului, până când cavalcada s-a pierdut din vedere.

Ca de obicei, Cesare era îmbrăcat splendid, cu o mantie de catifea neagră pe umeri, o tunică din brocat alb, o beretă de catifea neagră, scânteind de rubine, și cizme cusute cu lanțuri de aur și picături de perle. Călărind un murg acoperit cu un cioltar roșu cu auriu, culorile regale franceze, era însoțit de baronul de Trans, trimisul francez, și de o suită ostentativ de mare: membrii casei lui, neuitându-l pe sârguinciosul său doctor, Gaspar Torella, o mulțime de nobili tineri, spanioli și romani, îmbrăcați luxos, foarte mulți paji, rândași și gărzi, 50 de catâri și 12 căruțe pline vârf cu bagaje. Ascunse cu grijă în bagajul lui erau pălăria de cardinal pentru Georges d'Amboise, arhiepiscop de Rouen, și dispensa semnată de papă, care avea să-i permită lui Ludovic al XII-lea să se recăsătorească, dacă, desigur, comisia de divorț se pronunța în favoarea regelui. În sfârșit, proaspătul duce era în drum spre mireasa lui.

Capitolul 14

Mireasa franțuzoaică a lui Cesare

„Cel mai mulțumit bărbat din lume."

Primirea lui Cesare la Marsilia a fost zgomotoasă, cum era și normal să fie. Primiți cu salve de tun, oaspeții regali au fost întâmpinați de 400 de arcași care i-au condus la locuințele rezervate lor. Au stat aproape o săptămână în oraș, distrându-se, ospătându-se la câteva banchete și vizitând punctele de interes ale orașului.

Părăsind Marsilia la sfârșitul lui octombrie, Cesare și companionii săi au pornit în lunga călătorie spre nord către curtea franceză, care atunci își avea reședința în Chinon, la vreo 40 km sud-vest de Tours, unde comisia de divorț încă delibera asupra divorțului cerut de Ludovic al XII-lea. La Avignon au fost oaspeții nunțiului papal – care era nimeni altul decât cardinalul Giuliano della Rovere și care, la fel ca papa Iuliu al II-lea, avea să-i provoace mai târziu necazuri teribile lui Cesare. Deocamdată, în aparență cel puțin, erau în relații amicale, mai ales de când Alexandru al VI-lea se baza pe cardinal să-l ajute cu negocierile la curtea franceză în schimbul ajutorului papei de a repune familia della Rovere în fosta ei poziție influentă în Roma.

Ca o dovadă a acestei alianțe – precare totuși – dintre Alexandru al VI-lea și Giuliano, nunțiul papal ieșise 3 km din Avignon ca să-l întâmpine pe Cesare și să-l conducă în oraș. „Avignonul nu a mai asistat niciodată la o primire atât de entuziastă", a scris un martor al scenei. „Nici nu a mai fost vreodată în oraș procesiune mai splendidă." A fost așteptat de fântâni din care țâșnea vin, i s-au oferit valoroase piese de veselă din argint și a fost „sărbătorit de doamne și fete frumoase, care îi fac multă plăcere numitului Cesare, știind bine să danseze și să le întrețină, dansurile fiind tradiționale, pantomime dansante și alte frivolități".

Din păcate, Cesare nu avea chef să se bucure de festivități. Suferea din nou de o revenire a bolii sale venerice. Ba chiar și Giuliano era în aceeași situație: „Della Rovere s-a îmbolnăvit iar de acea boală a lui", i-a spus un informator lui Lodovico Sforza. „Acum florile [cum li se spunea eufemistic erupțiilor sifilitice] încep să înflorească iar; dacă Dumnezeu nu-l ajută, nu va fi niciodată pe deplin sănătos. Se spune și despre Cesare că are pe față maladia Sf. Lazăr și,

mai mult, are o stare sufletească de nemulțumire."

De la Avignon, Cesare a luat-o pe valea Ronului până la Valence, capitala ducatului său, și apoi mai departe spre Lyon, unde a ajuns la 7 noiembrie. De la Lyon a tras de timp, profitând de orice prilej pentru a-și întârzia sosirea la curtea franceză, până când comisia dădea verdictul în legătură cu divorțul. În fiecare oraș se adunau mulțimi pentru a-l vedea trecând; ca fiu al unui papă, stârnea multă curiozitate. Alaiul lui era condus de o coloană de catâri de povară, fiecare purtând blazonul Borgia și urmată de încă doi catâri care cărau cufere uriașe, ale căror conținut a devenit subiect de dezbatere în rândul mulțimilor de privitori. După ei veneau gentilomii casei lui Cesare, ai căror cai erau împodobiți cu cocarde imense și căpestre de argint, urmați de 20 de paji îmbrăcați în catifea roșie întrețesută cu fir de aur, de nobili tineri din Roma și Spania și de paza lui personală formată din mercenari spanioli. Cesare trecea călare imperial, perle și pietre prețioase împodobindu-i costumul de catifea neagră, pălăria și chiar și cizmele.

În drumul lui spre Chinon nu a făcut o impresie bună. Se spunea că era distant și arogant, gata mereu să se simtă jignit și să jignească. În ochii francezilor, suita lui ostentativă era prea pretențioasă pentru un tânăr de 23 de ani care nu doar că era nelegitim, dar nici nu putea să pretindă că avea o picătură de sânge regal. Felul lui impasibil de a fi era considerat trufaș; ocazional era chiar insolent, ca atunci când, la o recepție în Valence, reprezentantul lui Ludovic al XII-lea s-a prezentat cu colanul Ordinului Sf. Mihail și a vrut să i-l pună la gât, însă Cesare l-a dat la o parte, spunând că era rolul regelui însuși să îl confere.

În cele din urmă, la 17 decembrie, cardinalul de Luxemburg a anunțat că Ludovic al XII-lea a primit câștig de cauză din partea comisiei care îl eliberase de cea pe care el însuși o descria drept „schiloadă, chinuită de scrofuloză, respingătoare ca persoană și ca minte". Soția divorțată, care admitea că nu era o frumusețe, rămăsese demnă pe toată durata procedurilor; s-a retras la o mănăstire, a înființat propriul ordin de călugărițe și a fost canonizată în 1950.

A doua zi, Cesare și-a făcut intrarea oficială în Chinon, trecând podul de peste râul Vienne, cu al său măreț castel medieval, fortăreață a casei regale Plantagenet din Franța, dominând impunător asupra orașului. Era însoțit de Georges d'Amboise, a cărui pălărie roșie era în bagajul ducelui împreună cu dispensa papală care avea să-i permită lui Ludovic al XII-lea să se însoare cu Anne de Bretania. Un om care se afla acolo a descris evenimentul:

> Ducele de Valentinois a intrat astfel miercuri, a optsprezecea zi din decembrie 1498, […] precedat de 24 de catâri frumoși care cărau cufere, lăzi și sipete, acoperiți cu pânze pe care era blazonul ducelui, apoi veneau iar alți 24 de catâri cu hamuri pe jumătate roșii, jumătate galbene. […] Apoi 12 catâri acoperiți cu satin cu dungi galbene. Apoi veneau șase catâri cu hamuri țesute cu fir de aur […] și după aceea

veneau 16 cai de luptă mari și frumoși, duși de rândași, acoperiți cu pânză țesută cu fir de aur, roșie și galbenă, […] după aceștia veneau 18 paji, fiecare pe un cal de luptă frumos, dintre care 16 erau îmbrăcați în catifea roșie, ceilalți doi în țesătură de aur. […] Apoi veneau șase catâri frumoși bogat echipați cu șei, hamuri și podoabe din catifea roșie, însoțiți de îngrijitori îmbrăcați la fel. Apoi doi catâri care cărau sipete, acoperiți cu pânză țesută cu fir de aur. Pe urmă veneau 30 de nobili înveșmântați în țesătură de aur și argint, urmați de trei muzicanți, doi toboșari și un menestrel, îmbrăcați în țesătură cu fir de aur conform stilului din țara lor, rebecul având strune de aur. Ei mărșăluiau între nobili și ducele de Valentinois, cântând tot timpul. Apoi veneau patru muzicanți cu trompete și goarne de argint, fastuos îmbrăcați, cântând fără încetare la instrumentele lor. Erau și 24 de lachei în veșminte pe jumătate din catifea roșie și jumătate din mătase galbenă și toți erau în jurul ducelui, alături de el călare [Georges d'Amboise], conversând cu el.

În ceea ce-l privește pe duce, el era pe un cal înalt cu harnașament foarte bogat, cu un valtrap pe jumătate din satin roșu, jumătate din țesătură de aur și brodat cu pietre prețioase și perle mari. Bereta lui avea două șiruri duble cu cinci sau șase rubine, mari cât un bob mare de fasole, care răspândeau o mare lumină. Și pe marginea beretei era o cantitate mare de nestemate, până și pe cizme, care erau împodobite cu lanțuri de aur și incrustate cu perle.

Cesare a mers călare prin orașul Chinon în cele mai frumoase haine și strălucind de bijuterii. De la ferestrele de sus ale castelului, regele și curtenii săi au urmărit procesiunea și s-au distrat nespus pe seama a ceea ce ei au considerat „infatuare și pompozitate ridicolă ale acestui duce". La intrarea în castel, Cesare i-a făcut „o reverență adâncă până la pământ Majestății Sale", a relatat ambasadorul venețian, „apoi, la jumătatea marelui hol, a mai făcut o reverență și, ajungând la rege, a dat să-i sărute piciorul, însă regele a împiedicat acest lucru, așa că i-a sărutat mâna, ceea ce au făcut și nobilii din suita lui". Iar după cină, Cesare a fost condus la apartamentele regale, unde a rămas cu regele „până la a patra oră a nopții", iar în ziua următoare Ludovic al XII-lea l-a delectat pe Cesare în compania mai multor doamne distinse. Într-adevăr, deși mai înainte îl luase în râs, regele era profund impresionat de acest tânăr extraordinar, care putea fi foarte agreabil când dorea, mai ales când era măgulit de rege.

La 21 decembrie, într-o superbă ceremonie ținută în Biserica Sf. Mexme din Chinon, în prezența regelui Ludovic al XII-lea și a lui Cesare, cardinalul Giuliano della Rovere i-a acordat lui Georges d'Amboise pălăria de cardinal. Burchard, care nu a fost acolo, însă a fost informat despre eveniment, a consemnat: „Pe drumul de la curtea regală la biserică, ilustrul Cesare, duce de Valentinois, odinioară cardinal, ținând pălăria ca toți să o vadă, a mers în urma celorlalți prinți și imediat în fața regelui, de parcă ar fi fost rândaș regal."

Cardinalul Giuliano a trimis veste la Roma despre succesul lui Cesare la curtea franceză. „Nu pot să mă abțin de a informa Sanctitatea Voastră că ilustrul duce este atât de înzestrat cu prudență, abilitate și toate virtuțile minții și ale trupului, încât a cucerit pe toată lumea", i-a scris el papei, la 18 ianuarie

1499. „A fost atât de bine primit de rege și de toți prinții de la această curte, încât toată lumea îl respectă și îl prețuiește, lucru pentru care de bunăvoie și cu bucurie depun mărturie."

Ludovic al XII-lea și Anne de Bretania s-au căsătorit în castelul din Nantes, la 6 ianuarie 1499. Însă perspectivele maritale ale lui Cesare nu erau foarte promițătoare. Sperase că până acum Carlotta de Aragon își va fi schimbat opinia privitor la căsătoria cu el, însă prințesa napolitană era mai încăpățânată ca niciodată în refuzul de a se mărita cu el, „în afară de cazul în care tatăl ei insista să o facă", a povestit cardinalul Giuliano della Rovere.

Regele Frederic ar fi fost de acord cu această căsătorie numai dacă poziția lui îndreptățită de rege al Neapolelui era confirmată atât de Alexandru al VI-lea, cât și de Ludovic al XII-lea; Ludovic al XII-lea avea ideile lui despre cine era de drept rege al Neapolelui. În ceea ce îl privea, a încercat să o forțeze pe Carlotta să fie de acord cu căsătoria și, confruntat cu ce a văzut el ca fiind „perversitatea feminină" a ei, a mers atât de departe, încât a amenințat că o exilează la curtea franceză. Însă totul a fost în zadar și, la timpul cuvenit, ea s-a măritat cu bretonul de care se îndrăgostise.

Cesare, al cărui motiv principal de a merge în Franța a fost să se însoare, s-a înfuriat și l-a învinovățit pe regele francez că nu a făcut mai mult pentru a-l ajuta și a amenințat că se întoarce la Roma pentru a se plânge de felul în care era tratat tatălui său, care era la fel de mânios ca fiul său. După cum afirmase Alexandru al VI-lea: „Toată Europa a știut foarte bine că, dacă n-ar fi fost promisiunea categorică a regelui Franței că îi va găsi o soție, Cesare ar fi rămas în Italia."

Între timp, la Roma, subiectul alianței cu Franța provoca neînțelegeri violente în colegiu. În decembrie 1498, ambasadorul venețian relatase: „În consistoriul de ieri, cardinalul Ascanio [Sforza] i-a spus papei că, trimițându-l pe fiul său în Franța, se va ajunge la năruirea Italiei. Drept replică, papa a strigat că fratele lui Ascanio a fost cel care i-a adus prima oară pe francezi în Italia." Alexandru al VI-lea știa ce spune – Lodovico era cel care îl încurajase pe aventurosul Carol al VIII-lea să invadeze Italia și să-și susțină pretenția la Regatul Neapolelui, politică ce, în retrospectivă, părea extrem de nechibzuită, mai ales că acum succesorul lui la tronul Franței era mai îndreptățit să revendice Milano decât Lodovico și fratele lui. Cearta s-a sfârșit când Papa l-a amenințat pe Ascanio că îl aruncă în Tibru.

Totuși, în ciuda tuturor dificultăților, Cesare a fost convins să rămână în Franța. Au existat speranțe că totul se rezolvase când s-a raportat că regele Ludovic și Cesare luaseră cina împreună, singuri. În februarie, Burchard a relatat zvonul că „fiul papei, Cesare, fostul cardinal de Valencia, a contractat căsătoria cu fiica regelui Neapolelui, care trăiește în Franța", adăugând că mariajul a fost consumat. La mai puțin de o săptămână, zvonul a fost contrazis

categoric într-o scrisoare a cardinalului Giuliano della Rovere: „Căsătoria ducelui Valentino cu fiica regelui este acum definitiv exclusă", a scris el.

Zvonurile despre o posibilă mireasă franțuzoaică erau acum în floare la Roma și provocau atâta îngrijorare și derută, încât papa nu doar că a fost nevoit să primească delegații de protest de la mai multe puteri europene, chiar și din Portugalia, ci s-a simțit și obligat să apară în public cu pază armată. Papa i-a declarat ambasadorului venețian, care a venit la el în legătură cu altă chestiune, că, în acel moment, nu îl interesau alte probleme; aștepta vești din Franța. „Este foarte nerăbdător să audă ce se petrece acolo și este ținut în suspans."

În cele din urmă, după săptămâni de așteptare din partea papei, în care nerăbdarea lui Cesare crescuse, Ludovic al XII-lea a propus ca, întrucât o căsătorie cu Carlotta de Aragon nu se putea aranja, în loc să-și ia o mireasă italiancă, Cesare să-și ia una franțuzoaică. Alegerea regelui era Charlotte d'Albret, o fată în vârstă de 16 ani, religioasă, arătoasă și blajină, care avea relații excelente cu regalitatea, tatăl ei fiind duce de Guienne, mama ei, rudă cu regina, iar fratele ei fiind regele Navarrei.

Vestea că Cesare avea să se însoare cu Charlotte d'Albret a ajuns la Roma în martie. Papa nu a fost de acord cu căsătoria, știind că ea avea să aducă necazuri inevitabile papalității în Italia, și ar fi împiedicat-o dacă ar fi putut; însă, având în vedere hotărârea fiului său, s-a simțit nevoit să cedeze, ba chiar a acceptat să-i acorde fratelui fetei, Amanieu d'Albret, o pălărie de cardinal.

Contractul de căsătorie a fost semnat la 10 mai și după două zile a avut loc nunta în apartamentele reginei din castelul din Blois. Această ceremonie de familie a fost urmată de un îmbelșugat mic dejun nupțial servit în uriașul cort instalat pe terenul situat mai jos de zidurile castelului; iar după masă s-a consumat căsătoria, în timp ce domnișoarele lui Charlotte s-au uitat pe rând, chicotind, pe gaura cheii la ce făceau tinerii proaspăt căsătoriți. Însă plăcerea mirelui și a miresei a fost stricată într-un mod descris de Robert de la Marck, senior de Fleurange:

> Să-ți povestesc despre noaptea nunții ducelui de Valentinois: i-a cerut apotecarului niște pilule pentru a-și mulțumi doamna. Însă lucrurile au luat o întorsătură urâtă căci, în loc să-i dea ce i-a cerut, spițerul i-a dat niște laxative care au avut un așa efect, încât s-a tot dus la privată întreaga noapte.

A doua zi, Cesare a trimis la tatăl său, la Roma, un mesager spaniol de încredere. La sosire, curierul a fost chemat imediat la Vatican și ținut acolo mai multe ore, atât de dornic era papa să audă toate detaliile căsătoriei, atât preparativele, cât și urmările. A fost mulțumit și amuzat să audă că fiul său „rupsese lancea" de opt ori în noaptea nunții – chiar și pedantul Burchard a consemnat această informație în jurnalul său. Și regele francez i-a scris papei

că Cesare avusese o prestație mai bună ca a lui; și el „consumase căsătoria de opt ori", dar de două ori înainte de cină și de șase ori noaptea.

În următoarele săptămâni, din Franța au sosit și alți curieri, fiecare aducând scrisori care ofereau detalii suplimentare despre succesul lui Cesare. Papa a fost încântat la vestea că
Ludovic al XII-lea îi dăduse lui Cesare dreptul de a folosi însemnele heraldice ale casei regale franceze; de acum înainte, pe blazonul ducelui avea să apară taurul Borgia încadrat de crinii Franței. A fost, de asemenea, încântat să audă despre noul post de comandă al lui Cesare în armata franceză, având în subordine un corp de elită alcătuit din 100 de lăncieri, despre colanul Ordinului Sf. Mihail, pe care regele Ludovic al XII-lea i-l conferise la o săptămână după nuntă și despre domeniul din Franța care fusese cumpărat cu banii pe care Charlotte îi moștenise de la mama ei. Cesare personal i-a scris tatălui său pentru a-i spune că era „cel mai mulțumit bărbat din lume".

Chiar și Charlotte i-a scris tatălui ei, spunându-i că era foarte mulțumită de soțul ei și că spera să poată merge curând la Roma pentru a-și vedea socrul. De asemenea, era mulțumită de cadourile cu care o copleșise entuziastul său mire, dintre care multe fuseseră cumpărate de Cesare pentru Carlotta de Aragon, și avea și de ce, căci ele includeau numeroase pietre prețioase, perle și diamante, brocarturi și mătăsuri, lanțuri de aur, servicii de masă argintate, carafe și vaze, clopotnițe și citadele miniaturale din argint și miniaturi de vase de război din sidef.

La 23 mai, ziua în care vestea nunții a ajuns la Roma, papa a anunțat o seară de festivități. În noaptea aceea, Roma a fost
în sărbătoare. Pe cer au explodat artificii; torțele au ars toată noaptea; „s-au aprins focuri ca semn al bucuriei din oraș", a consemnat Burchard, care a relatat că până și Lucrezia își aprinsese propriul foc, în ciuda faptului că alianța cu francezii însemna un dezastru iminent pentru soțul ei, Alfonso de Aragon, și pentru cumnata ei, Sancia. Nici pentru Burchard căsătoria nu prevestea ceva bun: „În realitate, era o mare dezonoare, o mare rușine pentru Sanctitatea Sa și pentru Sfântul Scaun."

Însă papa se simțea extrem de ușurat. A recunoscut în fața unui trimis străin că avusese mari îndoieli că acea căsătorie avea să aibă loc vreodată, dar acum, că se înfăptuise, era încântat și, cu toate că înainte vorbea de rău Franța, „acum era în întregime francez datorită iubirii pe care regele Franței i-o arătase ducelui". Era atât de mulțumit, încât n-a ridicat nicio obiecție când i s-a cerut să plătească cei 30 000 de ducați ceruți de Franța, reprezentând costul cazării și întreținerii fiului său pe durata șederii lui acolo. Beneficiile pe care le aștepta de la această alianță cu Franța aveau să-i aducă lui, și mai cu seamă fiului său, avantaje care aveau să cântărească mult mai greu decât această sumă de bani.

Capitolul 15

Cuceririle

Aut Caesar, aut nihil.

Era mijlocul lunii iulie a anului 1499 când la Roma a ajuns vestea că regele Franței își aduna trupele în Lyon pregătite pentru invadarea Italiei și campania militară pentru punerea în aplicare a pretențiilor asupra Milanului și Neapolelui. Știind ce o aștepta pe familia sa, cardinalul Ascanio Sforza a fugit din oraș la fratele său, ducele Lodovico. Ginerele papei, Alfonso de Aragon, a plecat spre Neapole la 2 august, spre marea nefericire a Lucreziei; potrivit ambasadorului venețian, tânărul „și-a părăsit soția care este de șase luni însărcinată și plânge întruna". Câteva zile mai târziu, Alexandru al VI-lea și-a trimis nora, pe Sancia, la fratele ei în Neapole și, la 8 august, i-a trimis pe Lucrezia și Gioffre în nord, la Spoleto, un oraș din Apenini, unde tocmai a numit-o guvernator pe fiica sa de 19 ani, Lucrezia, o numire neobișnuită, însă una care confirma respectul pe care îl avea papa pentru abilitățile fiicei lui și încrederea în loialitatea ei – era o numire care ar fi fost normală pentru un fiu. Din respect pentru starea ei delicată, i-a dat o lectică, pavoazată pe dinăuntru cu satin roșu aprins și alb, pentru a ușura ceea ce, pe căldura nemiloasă a verii, ar fi fost o călătorie extrem de inconfortabilă.

Între timp, Cesare își luase rămas-bun de la proaspăta lui mireasă, la începutul lui iulie, la doar două luni după nuntă, și plecase din Blois spre sud, pentru a se alătura trupelor franceze care se adunau în Lyon. Cu o armată de 6 000 de cavaleriști, din care o companie era sub comanda lui Cesare, și 17 000 de infanteriști, Ludovic al XII-lea era optimist cu privire la șansele de cucerire a prosperului ducat al Milanului. Însă a refuzat să conducă el însuși trupele, preferând să urmeze vechea tradiție franceză, conform căreia un rege fără un moștenitor direct de sex bărbătesc trebuia să rămână în Franța.

Până la sfârșitul lunii, armata franceză trecuse cu ușurință Alpii, iar acum își avea tabăra instalată în Câmpia Padului. Alessandria a capitulat după un asediu scurt și câteva alte orășele, conștiente de prețul pe care l-ar fi plătit pentru rezistență, au ales să se predea pașnic. La 2 septembrie, ducele Lodovico Sforza, care nu era simpatizat în Milano și era bănuit de mulți că își otrăvise nepotul pentru a-i lua titlul, a fugit din oraș. Nedorind să sufere

precum Alessandria, milanezii și-au deschis porțile pentru invadatorii francezi. O lună mai târziu, duminică, 6 octombrie, Ludovic al XII-lea și-a făcut oficial intrarea în oraș, ovaționat drept „rege al francezilor, duce de Milano".

În fruntea cavalcadei erau 600 de soldați înarmați, urmați de generalul lui Ludovic al XII-lea, care ducea bastonul aurit. Regele francez călărea un murg cu valtrap din aur, care tropăia triumfător pe străzile orașului pe care se instalaseră pânze purtând blazonul cu crinul francez. La procesiune mai luau parte Cesare Borgia și cardinalul Giuliano della Rovere, precum și ambasadorii din Veneția, Spania, Genova, Florența, Ferrara și Mantova. Însă cavalcada nu a fost salutată cu atâta entuziasm cum sperase Ludovic al XII-lea; un martor venețian a relatat că a auzit doar câteva strigăte: „Franța! Franța!"

Odinioară mândră, dinastia Sforza se prăbușise în ruine. Ludovic al XII-lea a deschis cuferele vistieriei din Castelul Sforza, masiva fortăreață a lui Lodovico, și le-a găsit goale – Lodovico reușise să fugă cu o avere formată din aur și bijuterii. *Cina cea de taină*, renumita frescă a lui Leonardo din Mănăstirea Santa Maria delle Grazie, căreia regele îi făcuse o vizită specială alături de Cesare, începuse deja să se cojească de pe pereții reflectoriului și, lucrul cel mai trist, modelul din lut al unui cal executat de Leonardo, după care Lodovico Sforza intenționa să ridice o statuie ecvestră din bronz a tatălui său, Francesco, se fărâmițase în mod simbolic sub împușcăturile soldaților francezi, care îl folosiseră pentru exersarea trasului la țintă.

Odată ce orașul Milano a fost cucerit de francezi, Cesare își îndeplinise partea de învoială pe care tatăl său, papa, o încheiase cu regele Franței și sosise vremea ca Ludovic al XII-lea să-și onoreze promisiunea pe care i-o făcuse lui Cesare, aceea de a-i pune la dispoziție un contingent de soldați francezi care să lupte sub comanda lui. Venirea armatei franceze în Italia le-a dat lui Alexandru al VI-lea și fiului său pretextul de care aveau nevoie pentru a înființa pentru Cesare un stat în nordul Italiei, folosind scuza cusută cu ață albă a nevoii de a reimpune controlul Statelor Papale pentru a contracara puternica prezență franceză în zonă.

Statele Papale acopereau o zonă mare din nordul și centrul Italiei, întinzându-se de-a lungul coastei Adriatice de la Bologna și Ravenna până la Ancona și, peste Apenini, în valea Tibrului, incluzând Lazio și zona rurală din jurul Romei. Era un mozaic de stătulețe, fiecare aparținând Bisericii, mărginindu-se la nord cu ducatul Ferrara și, la sud, cu ducatul Urbino, ambele fiefuri papale, iar la vest cu Republica Florenței, independentă. Unele dintre aceste state erau administrate în mod direct de la Roma, precum Spoleto, unde Lucrezia era guvernator; altele erau conduse de seniori cu autonomie parțială, cunoscuți ca vicari.

După cum a consemnat Niccolò Machiavelli, fără să exagereze prea mult,

aceste ținuturi erau

> vestit[e] pentru nelegiuiri […], căci se știe că aici din orice prilej oricât de ușor se iscau ucideri și jafuri nespus de mari. Lucrurile acestea erau consecința răutății acestor principi, și nu a firii reale a oamenilor, cum spuneau ei. Căci principii aceștia fiind săraci și voind să trăiască în bogăție, erau nevoiți să se dedea la multe jafuri, și pe acestea să le săvârșească în multe feluri […] și treceau legi care interziceau anumite acte doar pentru a da ocazia încălcării lor […] și a-i pedepsi pe contravenienți impunând amenzi grele pe care le colectau.13

Poate că zona era pe alocuri nelegiuită, însă era foarte fertilă, mai ales în nord, unde agricultura era în floare pe solurile aluvionare ale Câmpiei Padului. Avea și o uriașă importanță strategică, oferind posibilitatea unificării într-un singur stat la fel de important precum cele ale Neapolelui, Veneției și Florenței. Aceasta era zona pe care Alexandru al VI-lea intenționa, cu ajutorul francezilor, să o unească într-un ducat pentru fiul său.

În octombrie, la scurt timp de la intrarea triumfătoare a lui Ludovic al XII-lea în Milano, Alexandru al VI-lea a anunțat că „vicarii din Rimini, Pesaro, Imola, Forlì, Camerino și Faenza, precum și ducele de Urbino, vasali ai Bisericii de la Roma, nu și-au plătit către Camera Apostolică censul anual", conform relatării lui Burchard, „așa că [papa] le-a luat domeniile și le-a considerat pierdute". Burchard a adăugat că orașul
Milano – prin care se referea la noua guvernare franceză – îi împrumutase papei 45 000 de ducați ca să adune trupe pentru recuperarea acestor teritorii. „Ducele de Valentinois, căpitanul acestor trupe, a primit această sumă în numele Bisericii", a consemnat Burchard.

La 18 noiembrie, Cesare s-a întors pentru o vizită scurtă la Roma, intrând în oraș la amurg pe una dintre cele mai mici porți, pentru a evita să fie descoperit. A petrecut următoarele două zile la Vatican, mare parte din timp discutând între patru ochi cu tatăl său, deși a găsit prilejul să o viziteze pe iubita sa soră, Lucrezia, care născuse un băiat în noaptea de 1 noiembrie. Băiatul fusese botezat Rodrigo, după bunicul lui, într-o splendidă ceremonie ținută în Bazilica San Pietro, la care au participat toți cardinalii care se aflau în Roma.

Cesare a părăsit Roma la 21 noiembrie și a plecat cu toată viteza în nord, însoțit de 1 500 de soldați din armata papală, spre granițele de nord ale Statelor Papale, unde îl așteptau trupele sale franceze – 4 000 de infanteriști și 1 800 de cavaleriști aflați sub comanda lui Yves d'Alègre. Acum era pregătit să pornească în prima etapă a campaniei sale de instaurare a autorității familiei Borgia asupra regiunii Romagna în numele Bisericii, cu un atac asupra a două orașe, Imola și Forlì, de pe marele drum roman, Via Emilia, care erau deținute în numele familiei Riario de către văduva lui Girolamo Riario, Caterina Sforza-Riario.

Între timp, Alexandru al VI-lea l-a trimis la Veneția pe cardinalul de Monreale, în vârstă de 52 de ani, nepot al papei și, totodată, victimă a *mal francese*, să garanteze cârmuirii acelui oraș că interesele Veneției în regiunea Romagna nu erau sub amenințare, gest care a dobândit mai multă greutate când a fost sprijinit în mod fățiș de Ludovic al XII-lea. Regele francez a asigurat personal familia Bentivoglio, conducătoarea Bolognei, că avea să le protejeze statul. Însă a precizat despre campania lui Borgia că avea sprijinul său. „La cererea Sfântului Părinte al nostru", a scris el, „și dorind să-l ajutăm să recupereze acele ținuturi, signorii și domenii [ale Statelor Papale] și mai ales castelele și pământurile din Imola și Forlì, l-am numit locotenent al nostru pe dragul și mult iubitul nostru văr, ducele de Valentinois."

Cu încrederea în sine pe care acum prefera să o manifeste mereu, Cesare a anunțat că recuperarea pământurilor și signoriilor Imola și Forlì avea să fie săvârșită fără întârziere. Familia Riario, a susținut el, era acum atât de antipatizată de supușii ei, încât nu se putea baza pe rezistența locuitorilor, care, mai mult decât probabil, aveau să le deschidă porțile eliberatorilor. Însă această părere nu a luat în calcul hotărârea văduvei lui Girolamo Riario, Caterina Sforza-Riario.

Imola nu s-a dovedit a fi un obstacol și fortăreața s-a predat armatelor lui Cesare la 11 decembrie, după o scurtă rezistență aproape emblematică a castelanului Caterinei Sforza-Riario, și, șase zile mai târziu, strănepotul lui Alexandru al VI-lea, cardinalul Juan Borgia, a primit în numele papei jurământul de supunere din partea autorităților civice. Însă Forlì urma să se dovedească un obstacol major; orașul în sine a căzut fără luptă, însă fortăreața, în care se retrăsese Caterina, era una dintre cele mai puternice din Italia. În timp ce ea rezista în castel, Cesare a intrat în Forlì cu lancea în suport, atribuindu-și fără zarvă victoria. Mercenarii francezi și elvețieni, urmați de sute de civili lacomi, au năvălit pe porți, jefuind orașele cucerite și violând femeile.

Cesare a făcut prea puțin pentru a stăvili violența; când cetățenii au apelat la el să-și stăpânească soldații, el a folosit scuza falsă că trupele răspundeau doar în fața regelui și că el nu le putea controla. Totuși, a reușit să îi împace pe cetățenii responsabili din Imola și Forlì, asigurându-i că avea să se revanșeze față de ei garantându-le că, atunci când pacea avea să fie pe deplin restabilită, aveau să fie repuși în funcțiile pe care le pierduseră pe nedrept.

Caterina era o femeie extraordinară. Fiica nelegitimă a ducelui Galeazzo Maria Sforza avea acum 36 de ani. Înaltă și frumoasă, curajoasă și lipsită de scrupule, avea crize dese de furie, reale sau simulate, și era „foarte temută de bărbați", care între ei o numeau „femeia-bărbat". Uneori purta armură, modificată pentru a fi pe măsura sa și era imediat recunoscută după șoimul cocoțat pe brațul ei. Fusese măritată de trei ori, avusese mai mulți amanți și

născuse nouă copii.

După asasinarea soțului ei, Girolamo Riario, în 1488, fugise la adăpost în castelul din Forlì, lăsându-și copiii la mila asasinilor lui, care amenințaseră să-i ucidă și pe ei. Ea răspunse în stilul caracteristic, stând în picioare pe meterezele castelului, cu fusta ridicată și strigând: „Proștilor! Nu vedeți că pot să mai fac?"

Era, de asemenea, bănuită a fi o vrăjitoare care se pricepea la poțiuni magice, ale căror rețete le păstra într-o carte bine păzită. Acestea erau, de fapt, simple poțiuni, alifii, decolorante și tot felul de cosmeticale pe care le folosea pentru a-și întreține frumusețea incontestabilă.

Prima ei reacție la auzul veștii că papa pusese mâna pe statul ei a fost să pună la cale uciderea lui. Burchard a relatat că în seara zilei în care Cesare părăsise Roma, „un anume Tomasino da Forlì, un muzicant al papei, și unul dintre colegii săi au fost arestați și duși în Castelul Sant'Angelo". A reieșit că Tomasino tocmai sosise la Roma, aducând scrisori care se pretindeau a fi o ofertă de pace din partea Caterinei și că intenționase, după mituirea unuia dintre paznicii de la Vatican pentru a intra în palat, să se prezinte personal în fața papei.

„Dacă papa le-ar fi deschis", a continuat Burchard, „ar fi murit otrăvit după câteva ore sau zile." Tomasino a mărturisit că „credința lui fermă fusese că, odată ce papa murea, orașele Imola și Forlì ar fi fost eliberate de asediul impus de ducele de Valentinois". Nimeni nu știa ce anume fusese în pachet, dar se zvonea că scrisorile fuseseră înfășurate de Caterina în giulgiul cadavrului unui bărbat care murise de curând de ciumă. După câteva zile, nepotul ei, cardinalul Raffaello Riario, a fugit din Roma, luând cu el un grup mic de servitori și evitând drumurile principale pentru a scăpa de urmăritori.

În ciuda eșecului planului ei, uluitoarea Caterina nu s-a dat bătută și acum aștepta în citadela de deasupra orașului Forlì, hotărâtă să reziste cât mai mult în fața înaintării lui Cesare Borgia. Stând sfidătoare pe metereze, l-a refuzat categoric pe Cesare când a venit de două ori până la marginea șanțului de apărare să-i ceară să se predea și, s-a spus, într-una din aceste împrejurări aproape că l-a capturat, făcându-l să vină pe podul basculant pentru a discuta termenii și, apoi, dând ordin ca podul să fie ridicat.

În ultima săptămână a anului 1499, trupele franceze ale lui Cesare aveau deja artileria pe poziție și atacul asupra castelului a început în mod serios. Ori de câte ori tunurile tăceau o vreme, Caterina putea fi văzută cățărându-se pe zidăria căzută, uneori în armură și cu sabia în mână, alteori îmbrăcată ca pentru o mare sărbătoare, întotdeauna părând neînfricată.

Însă rezultatul nu a fost niciodată incert. După două săptămâni de tiruri grele, tunarii lui Cesare lovind zi și noapte citadela, turnul principal s-a prăbușit și apoi o mare parte a zidului exterior a căzut în șanțul cu apă. Un

grup dezlănțuit a trecut șanțul pe plute, s-a cățărat pe pietrele rostogolite și a trecut prin spărturile din ziduri, năvălind în fortăreață pentru a-i hăcui și înjunghia pe apărători. La 14 ianuarie, apărarea a cedat, 400 dintre soldații Caterinei au fost uciși, iar Caterina însăși a fost luată prizonieră. Măcelul a fost total: Burchard, care a raportat că vestea victoriei de la Forlì a ajuns la Roma în acea noapte, a scris că „strașnica contesă, văduva contelui Girolamo Riario, a fost capturată; toți ceilalți au fost uciși". Iar nunțiul papal, cardinalul de Monreale, care era bolnav de friguri în Urbino, și-a părăsit în grabă patul de suferință și a plecat la Forlì pentru a-l felicita pe vărul său pentru victorie, însă nu a ajuns decât până la Fossombrone, unde s-a prăbușit și a murit.

S-a spus că, după aceea, Cesare și Yves d'Alègre s-au certat privitor la cine trebuie să o ia în primire pe Caterina – d'Alègre fusese cel care o capturase, Cesare era la comandă. În cele din urmă, Cesare a câștigat și a târât-o în camerele lui pe femeia care se împotrivea, iar acolo se spune că – după cum ar fi comentat el – aceasta își apărase castelul cu mai multă vigoare decât își apărase trupul până la urmă dornic. Venețianul Marin Sanudo a scris în jurnalul său că relația dintre Cesare și Caterina era departe de a fi cea dintre temnicer și prizonier: ducele Valentino, scria el, „o ținea zi și noapte în camera lui pe doamna din Forlì […] care este cea mai frumoasă femeie, fiica ducelui Galeazzo Sforza din Milano. Și, după părerea tuturor, îi făcea plăcere!" Generalul lui Ludovic al XII-lea, condotierul milanez Gian Jacopo Trivulzio a spus-o mai direct: „O, Sfânta Fecioară, acum n-o să mai ducă lipsă de copulație!"

Din Forlì, Cesare intenționa să plece în sud să atace Pesaro, statul fostului său cumnat, Giovanni Sforza, însă, înainte de a apuca să facă asta, un curier a adus vestea surprinzătoare că Lodovico Sforza reușise să strângă o armată mare alcătuită din 8 500 de mercenari și că era pe cale să plece la Milano, să-și revendice ducatul. Ludovic al XII-lea a cerut acum ca soldații francezi aflați sub conducerea lui Cesare să fie retrași temporar și să fie rechemați în Lombardia. Prima etapă a campaniei lui Cesare luase sfârșit și el a hotărât să se întoarcă la Roma, lăsând o parte din trupele lui drept garnizoană pentru noile sale posesiuni și luând cu el faimoasa prizonieră pentru a o închide în carcerele subterane ale Castelului Sant'Angelo.

Papa i-a pregătit fiului său o primire tumultoasă, iar intrarea în Roma, care urma să aibă loc în timpul Carnavalului, era menită să dea un aer și mai impresionant obișnuitelor evenimente plănuite în acel sezon. Burchard a consemnat: „Miercuri,
26 februarie, la ordinul Sanctității Sale, toți cardinalii au primit înștiințarea că trebuiau să-i ducă pe membrii și servitorii din casele lor în fața porții de la Santa Maria del Popolo" la miezul zilei pentru a-i ura bun-venit lui Cesare cu ocazia întoarcerii lui. Burchard a mai spus că toți ambasadorii, reprezentanții

cârmuirii și oficialii Curiei trebuiau să fie acolo „în persoană", așa cum erau așteptați și cardinalii. Au așteptat mult în frig; abia după ora trei mulțimile de la poartă au auzit sunetele îndepărtate ale trompetelor și fluierelor care vesteau sosirea lui Cesare.

Intrarea lui a fost consemnată amănunțit de Burchard, care aranjase întregul eveniment și era în mod evident nemulțumit că nu toți participanții i-au împărtășit dorința de ordine:

> Cardinalii, aflând că don Cesare se apropia, au încălecat pe catâri și au așteptat în felul obișnuit în fața porții. Și-au scos pălăriile pentru a-l saluta și, la rândul lui, el și-a scos bereta și le-a mulțumit elegant. Procesiunea s-a îndreptat spre Vatican, don Cesare călărind între cardinalii Pallavicini și
> Orsini, trecând pe Via Lata spre Bazilica Santa Maria sopra Minerva […] și Campo dei Fiori.
>
> În jur de 100 de cai de povară cu valtrapuri noi, negre conduceau cavalcada, care mergea în ordine, iar în spate, înșirați mai la întâmplare, mai erau 50. N-am reușit să-i aranjez pe membrii caselor în niciun fel de ordine, întrucât în procesiune erau în jur de 1 000 de soldați de infanterie, elvețieni și gasconi, care mergeau în rânduri de câte cinci, după standarde proprii, toți purtând blazonul lui don Cesare, și nu îi interesau deloc orânduirile noastre. Când s-a apropiat infanteria papei, cu drapelul propriu, la întâlnirea cu ei elvețienii le-au cerut să coboare acest stindard. Infanteriștii papei au refuzat cu desăvârșire și acest lucru a dus la o ceartă mare, însă don Cesare a aplanat-o repede. Don Cesare avea în jurul lui 100 de rândași, fiecare îmbrăcat cu o mantie de catifea neagră care îi ajungea până la genunchi, cu guler simplu și sobru. În procesiune erau câțiva trompetiști, toți purtând blazonul lui don Cesare, și doi dintre vestitorii lui, însă trompetiștii și alți muzicanți au fost discreți pe durata călătoriei.
>
> Ducele de Bisceglie [Alfonso de Aragon] și don Gioffre Borgia erau următorii în procesiune, apoi don Cesare între doi cardinali, episcopii și ambasadorii venind în urma lor câte doi în rând. A fost o ciondăneală cu privire la întâietate între doi ambasadori […] care au refuzat să mai ia parte la ceremonii. Ambasadorii din Veneția, Florența, Savoy și din alte state au fost însă prezenți. În spatele lor venea Vitellozzo Vitelli [condotierul] la comanda soldaților, într-o așa dezordine, încât clericii n-au putut să-și ocupe locurile și, drept urmare, s-au retras și ei în cea mai mare parte.
>
> Pentru a-i ura bun-venit la Vatican lui don Cesare, papa a venit în camera de deasupra logiei intrării în palat. Când Cesare a ajuns în Sala dei Paramenti, papa a urcat în Sala del Pappagallo, unde și-a ocupat locul și a pus să fie aranjate cinci pernuțe de brocart, astfel încât una era pe tron, una sub picioarele lui și celelalte trei pe podea, în fața lui. Apoi s-a deschis ușa Sălii del Pappagallo și a intrat don Cesare […].
> Îngenunchind dinaintea Sanctității Sale, a ținut un scurt discurs în spaniolă pentru a-i mulțumi că era considerat vrednic de așa onoare și, la acest discurs, papa a răspuns tot în spaniolă. Din acest motiv nu am înțeles ce a spus. Apoi don Cesare a sărutat ambele picioare și mâna dreaptă ale papei și, după această ceremonie, acei seniori care, de asemenea, au dorit au sărutat și ei piciorul Sanctității Sale.
>
> Cu acest prilej, Castelul Sant'Angelo a fost împodobit cu cea mai mare minuțiozitate. Două drapele au fost instalate pe turnul mai scund și rotund care domina podul Sant'Angelo, în timp ce pe turnul mai înalt, unde cântau trompetiștii, erau expuse încă patru sau cinci drapele, toate cu blazonul papal. Deasupra zidurilor și între turnulețele orientate spre pod stăteau trei bărbați înarmați din cap până-n

picioare și cu halebarde în mâini, iar deasupra zidurilor turnului rotund erau 15 soldați și tot atâția acolo unde cântau trompetiștii. 200 de explozii sau mai multe pe rând au zguduit zona cu mult zgomot […] cu reverberații care au doborât mai multe ferestre și obloane. […] N-am mai văzut niciodată un spectacol atât de splendid și triumfător.

Papa era atât de încântat să-și întâmpine fiul acasă la Roma ca senior de Imola și Forlì, încât s-a spus că nu știa dacă să râdă sau plângă, așa că le-a făcut pe ambele, alternativ. Într-adevăr, Cesare realizase multe și cu un preț mic pentru punga tatălui său ori pentru trupele de sub comanda lui. Și, surprinzător, în acest moment de adevărat triumf, alesese în mod deliberat să se îmbrace pe sine și servitorii săi mai modest decât în trecut. El și paza lui de corp și-au făcut intrarea în oraș îmbrăcați în întregime în negru, Cesare purtând cu mândrie colanul de aur al Ordinului Sf. Mihail; și tot în negru a apărut înaintea tatălui său pentru a da raportul.

A doua zi, 27 februarie, Roma a asistat la una dintre atracțiile Carnavalului, cavalcada carelor împodobite artistic din Piazza Navona, urmărită cu înflăcărare de mulțimile înșirate pe străzi ca să vadă parada mergând din piață spre Palatul Vatican. Tema din acel an era dedicată Triumfurilor lui Cezar14, iar scenele zugrăvite celebrau succesele repurtate de Iulius Cezar, victoriosul general din Roma antică, care apare pe carul din final încoronat cu a sa cunună de lauri.

Cu obișnuita-i plăcere pentru astfel de ocazii, Cesare însoțea cavalcada călare pe splendidul său cal de luptă. Papa, care urmărea spectacolul din Piața San Pietro de la un balcon al Palatului Vatican, a fost atât de impresionat încât a cerut un bis, iar fiul său, cum se cuvine, a întors procesiunea pentru a mai trece o dată pe sub fereastra tatălui său.

Programul ceremoniei fastuoase, întocmit de umaniști angajați de papă și executat de artiști care lucrau la proiectele pontificale din Vatican, era clar plănuit să facă o analogie între împăratul Cezar și Cesare Borgia. Iar mesajul nu avea cum să fie ratat de acei spectatori care urmăriseră intrarea triumfătoare a lui Cesare în oraș cu o zi în urmă și îl văzuseră pe victoriosul soldat purtându-și propria sabie, pe care erau gravate literele CESAR, și aceleași litere erau brodate pe hainele gărzii lui de corp. Curând Cesare avea să adopte ca motto al său *aut Caesar, aut nihil* – ori cezar, ori nimic – o declarație de intenție foarte ambițioasă.

---

13 Niccolò Machiavelli, *Principele*, traducere din italiană de Nina Façon, revăzută și adnotată de Monica Fekete, Humanitas, București, 2019,
p. 219, n. 106 (n. red.).

14 *Triumfurile lui Cezar* reprezintă o serie de nouă picturi ale artistului renascentist Andrea Mantegna, în care este redată parada militară care celebra victoria lui Iulius Cezar în Războaiele Galice (n. red.).

Capitolul 16

Jubileul

> „Papa intenționează să facă din ducele Valentino un mare om și rege al Italiei dacă poate."

„În dimineața celei de-a patra duminici din postul Paștelui, 29 martie", a consemnat Burchard la doar o lună după întoarcerea triumfătoare a lui Cesare la Roma, „cardinalii s-au adunat la ora obișnuită în Sala del Pappagallo și au fost apoi chemați pe rând la Sanctitatea Sa, în mica lui cameră de audiențe unde, după ce le-a ascultat sfatul" cum a descris eufemistic maestrul de ceremonii procesul prin care papa a informat colegiul despre intențiile sale, „a decis să-i confere Trandafirul de Aur ilustrului Cesare Borgia, fiul său mult iubit, și să-i acorde titlul de Căpitan General și Gonfalonier [purtător de drapel] al Sfintei Biserici Romane".

Firește, ceremonia fusese plănuită cu mult înainte. Chiar după întrunire, papa a fost transportat pe tronul său din Bazilica San Pietro, cu Trandafirul de Aur în mâna stângă, urmat de Cesare, îmbrăcat cu o haină de brocard, cardinali și alți membri ai curții papale, pentru a se alătura ambasadorilor, prelaților și oficialităților adunate în bazilică. Acolo, Cesare a fost înveșmântat în mod oficial cu însemnul noii sale funcții: marea mantie și coiful aurit cu panaș de hermină, având în vârf un porumbel care sclipea de perle. Îngenunchind dinaintea tatălui său, a depus jurământul solemn:

> Eu, Cesare Borgia al Franței, duce de Valentinois, gonfalonier, căpitan general al Sfintei Biserici Romane, jur solemn că din această zi înainte mă voi supune cu credință Sf. Petru, Sfintei Biserici Romane și ție, domnul meu preasfânt, papa Alexandru al VI-lea, și succesorilor tăi canonici. Niciodată nu voi intenționa, plănui sau încerca să te lipsesc de viață sau de vreun membru, să pun stăpânire pe persoana ta în mod ticălos, să pun cu violență mâinile pe tine sau pe succesorii tăi, orice se face împotriva mea, orice nedreptăți se răspândesc împotriva mea și sub orice pretext, și nu voi dezvălui nimănui planurile care îmi sunt încredințate de către tine sau de ai tăi succesori.

„Primește aceste stindarde", a răspuns Alexandru al VI-lea, dându-i fiului său drapelele bisericii, „care au fost sfințite de binecuvântarea Cerului și vor fi cumplite pentru dușmanii Creștinătății." Apoi i-a înmânat fiului său bastonul de comandă și, în cele din urmă, Trandafirul de Aur. La sfârșitul ceremoniei,

drapelele au fost ridicate de doi soldați și congregația i-a urmat în piață: ambasadorii, opt flautiști, patru toboșari, trei heralzi, soldații, cardinalii și, în cele din urmă, ducele însuși, urmat de lachei și prelați și de oamenii lui, care, spre amărăciunea evidentă a lui Burchard „mărșăluiau într-o dezordine inevitabilă".

Acum, mândrul Cesare putea să adauge, pe blazonul său, cheile pontificale ale Bazilicii San Pietro lângă taurul Borgia și crinii Franței, dar ambițiile lui de a-și mări statul modest din Romagna, care depindea mult de sprijinul lui Ludovic al XII-lea, trebuiau să mai aștepte deocamdată. După euforia observată în comportamentul lui la această vreme, a căzut într-o stare de tristețe adâncă, simptomele omului maniaco-depresiv: „Știu că în al douăzeci și șaselea an al meu sunt în pericol de a-mi sfârși viața cu arma în mână", a fost citat el. De asemenea, i-a cerut umanistului german Lorenz Behaim să-i scrie horoscopul și se pare că rezultatul n-a fost încurajator.

Campania lui Lodovico Sforza de a-și lua înapoi ducatul de la francezi avusese un succes surprinzător. El reușise să recucerească Milano, cu toate că marele Castel Sforza a rămas în mâinile francezilor, și, la 6 februarie, s-a întors triumfător, fiind întâmpinat cu multă bucurie de supușii săi. Armata franceză se retrăsese la Novara, așteptând prilejul să pună din nou stăpânire pe oraș, din rândurile ei făcând parte și Yves d'Alègre și tunarii lui, de care Cesare avea nevoie pentru campania din Romagna. Însă papa și fiul său aveau multe de făcut pentru plănuirea următoarei etape a campaniei lor și mulți bani de strâns pentru finanțarea ei.

Anul 1500 era an jubiliar în Roma și mii de pelerini erau așteptați să se strângă în oraș, unde, vizitând anumite biserici, postind, rugându-se, spovedindu-se, împărtășindu-se și dând de pomană, aveau să primească iertare pentru toate păcatele lor. Tradiția anului jubiliar creștin nu era străveche; înființată de papa Bonifaciu al XIII-lea, în 1300, ca mijloc de strângere de fonduri pentru umplerea vistieriei papale, avusese inițial drept scop sărbătorirea începutului fiecărui secol, însă, în anul 1470, papa Paul al II-lea decretase să fie ținută la fiecare
25 de ani.

Burchard relatează pe larg pregătirile făcute în oraș pentru jubileu; aprovizionarea pentru găzduirea pelerinilor, măturători care să strângă gunoiul de pe podelele bisericilor, patrule speciale care să împiedice vagabonzii să zăbovească pe lângă portaluri și „punerea unor butoaie mari și rezistente lângă capela Sf. Andrei din Bazilica San Pietro pentru donații și protejarea lor cu trei lacăte și chei diferite, o cheie fiind păstrată de datar15, a doua de unul dintre confesori, iar a treia de un
alt oficial".

În încercarea de a atrage mai mulți pelerini ca de obicei, Alexandru al VI-lea a anunțat că Sfânta Ușă a Bazilicii San Pietro avea să fie redeschisă cu prilejul jubileului. Această ușă, care fusese zidită, era prin tradiție Poarta de Aur a Ierusalimului, pe care Hristos însuși intrase în oraș în Duminica Floriilor. După cum se spunea, fusese adusă la Roma de împăratul Vespasian după cucerirea capitalei iudaice în anul
70 d.H. și se credea că oricărui păcătos care intra pe ea avea să i se ierte păcatele.

De aceea, la 24 decembrie 1499, mulțimi uriașe s-au adunat în piața din fața Bazilicii San Pietro pentru a urmări deschiderea ceremonială a Sfintei Uși. Papa a sosit cu mult fast și, conform lui Burchard, „i-a fost înmânat un baros obișnuit" de către unul dintre constructori, care petrecuseră mai multe zile dăltuind Sfânta Ușă din interiorul bazilicii pentru a o slăbi. Papa „a dat trei sau mai multe lovituri" în zid, făcând astfel o mică deschizătură, apoi s-a retras în scaunul papal aflat la câțiva metri pentru a privi cum demolau muncitorii restul. „Au terminat treaba în jumătate de oră, timp în care corul nostru a cântat continuu", a relatat maestrul de ceremonii.

Îmbrăcat în veșmântul pontifical și purtând tripla tiară, Alexandru al VI-lea a condus procesiunea ceremonială intrând în biserică prin Sfânta Ușă, ținând o lumânare în mâna stângă și cu cotul brațului drept susținut de colegul lui
Burchard, urmat de cardinali și curtea papală (constructorilor li se interzisese să intre pe ușă în timp ce o demolau, „sub pedeapsa pierderii capului").

Valul de pelerini așteptat s-a concretizat, într-adevăr, la fel ca și ofrandele lor. Florentinul Luca Landucci a consemnat în jurnalul său un număr mare de oameni venind dinspre nord, mulți de peste Alpi, care au trecut prin orașul său în drumul spre sud către jubileu. S-au cazat în numeroasele hanuri și taverne ale Romei sau, mai ieftin, în aziluri, care se puteau regăsi în orașele tuturor națiunilor creștine, și apoi au aglomerat străzile capitalei credinței lor, mergând din biserică în biserică și vizitând punctele turistice de atracție.

La Santa Maria Maggiore s-au închinat la ieslea care fusese odată pătuțul lui Hristos în grajdul din Betleem; la San Giovanni in Laterano s-au minunat de scutecele în care fusese înfășat pruncul Iisus și de masa la care El și apostolii Săi au luat parte la Cina cea de Taină; de asemenea, aici au putut să urce scările casei din Ierusalim a lui Pilat din Pont, mergând în genunchi pe urmele lui Hristos. În Bazilica San Pietro au putut să vadă lancea care străpunsese trupul lui Hristos în timpul răstignirii, o relicvă mult venerată pe care bazilica o achiziționase recent, în 1492, deși Burchard a consemnat că mai mulți cardinali observaseră că aceeași lance putea fi văzută și la Paris, și la Nürnberg.

Roma era, fără doar și poate, orașul în care predicaseră și muriseră pentru credința lor Sf. Petru și Sf. Pavel; marile bazilici San Pietro și San Paolo fuori le Mura le marcau mormântul. Iar capetele acestor mari conducători ai Bisericii

timpurii puteau fi văzute de pelerini, la anumite ore, într-o capelă din Bazilica San Giovanni in Laterano; după cum a remarcat cu uimire un pelerin, „încă au carne, culoare și bărbi, de parcă
ar fi vii".

Însă credința a furnizat și câștiguri pentru hoții de buzunare și pungașii care hoinăreau pe străzile orașului. Burchard a relatat că, la 10 aprilie 1500, șase bărbați au fost spânzurați pentru infracțiunea de jefuire a pelerinilor. La 27 mai, în ajunul Înălțării, au mai fost spânzurați 18 pe podul Sant'Angelo, constituind o priveliște hidoasă pentru toți cei care treceau Tibrul în acea zi în drum spre Bazilica San Pietro ca să intre pe Sfânta Ușă, apoi să se roage în sfânta bazilică și să lase ofrande în butoaiele puse la dispoziție. Primul spânzurat a fost un doctor din spitalul de la San Giovanni in Laterano, care avea obiceiul să-și părăsească pacienții în fiecare dimineață și, înarmat cu o arbaletă, să ucidă și să jefuiască pe oricine găsea; printre ceilalți s-a aflat o bandă de tâlhari la drumul mare, care atacase un grup de călători pe dealurile de lângă Viterbo.

Pe parcursul primăverii, la Roma a ajuns vestea care trebuie să le fi ridicat mult moralul papei și fiului său. La 10 aprilie, Ludovic al XII-lea sărbătorise o mare victorie asupra lui Lodovico Sforza la Novara, după ce mercenarii elvețieni care luptau pentru Lodovico refuzaseră să ridice armele asupra împotriva francezilor. Landucci a relatat că 12 000 de oameni au pierit. Lodovico însuși fusese capturat și dus în Franța; soarta cardinalului Ascanio Sforza a rămas nelămurită, dar, dis-de-dimineață, în Joia Mare, pe 16 aprilie, un curier a sosit în Roma cu vestea că fusese găsit într-un castel de lângă Piacenza, unde fugise cu 600 de călăreți și bunuri prețioase în valoare de 200 000 de ducați. El, așijderea, era acum prizonier, iar papa, după spusele lui Burchard, fusese atât de încântat de veste, încât îi dăduse
curierului un bacșiș de 100 de ducați.

Departe de a-și oferi ajutorul sau măcar de a-l încuraja, prietenul său de odinioară la un astfel de moment de cumpănă, Alexandru al VI-lea, a profitat de prilej ca să pună mâna pe colecția valoroasă de lucrări de artă și bijuterii, care includea 12 statui argintate ale apostolilor; căruțele, care s-au deplasat la adăpostul întunericului, au avut nevoie de patru ore pentru a transporta bunurile din palatul cardinalului la Vatican.

Între timp, Cesare începea să se bucure de odihna revigorantă și, în timp ce soția sa, Charlotte d'Albret, care îi născuse o fată, a rămas în Franța, el și-a petrecut o mare parte din timp cu amanta sa, o tânără extrem de drăguță și distractivă, Fiammetta de' Michelis, ale cărei talente de curtezană îi permiseseră să cumpere trei case în Roma și o casă la țară, chiar lângă zidurile orașului. Cultivată și râvnită, vorbea latina și știa pe de rost pagini întregi din Ovidiu și Petrarca, cânta la liră și avea o voce frumoasă.

Lucrezia însă era mai puțin fericită, desfătarea în căldura începutului de vară fiindu-i tulburată de neînțelegerile dintre soțul ei, Alfonso de Aragon, și tatăl și fratele ei, a căror alianță cu Franța se dovedea a fi o problemă atât pentru Alfonso, cât și pentru Sancia, sora lui. Când în Roma s-a răspândit vestea că un burgund provocase la duel un francez în urma unui conflict privitor la un drapel, Cesare a încercat, fără succes, să-l mituiască pe burgund să se retragă. Conform zvonurilor, „ar fi preferat să piardă 20 000 de ducați decât să vadă un francez învins". Pe de altă parte, Sancia a ținut să-și îmbrace cavalerii în culorile burgunde, pentru a arăta față de cine își manifestă loialitatea.

Cesare avea grijă să nu arate în public că între el și cumnatul său existau tensiuni din ce în ce mai mari. Când erau văzuți împreună, cei doi păreau a fi în relații perfect amicale. Cu toate acestea în purtarea lui Cesare se observa o neliniște mai mult decât obișnuită, „de parcă ar fi fost nerăbdător ca niște acțiuni importante să se petreacă".

În această vară a anului 1500, Cesare a apărut în public și ca toreador. La 24 iunie, de sărbătoarea Nașterii Sf. Ioan Botezătorul, și-a demonstrat dibăcia în piața Bazilicii San Pietro, care fusese împrejmuită pentru a împiedica taurii să fugă. Altă dată, așa cum a relatat trimisul venețian Paolo Capello, „a ucis șapte tauri, luptând călare în stil spaniol, și retezând din prima lovitură capul unuia dintre ei, o ispravă care a părut grozavă pentru întreaga Romă".

La 29 iunie, cu puțin înainte de apus, papa a avut norocul să scape cu viață, mulțumită nu unui om, ci lui Dumnezeu. În timpul unei furtuni extrem de violente, cu „grindină cât bobul de fasole și un vânt foarte violent", a relatat Burchard, un coș de la Vatican s-a prăbușit, frângând două bârne dintr-o cameră de sus, care au dărâmat tavanul camerei de dedesubt, în care Alexandru al VI-lea discuta cu un cardinal și cu unul dintre secretarii săi. Cei doi tocmai închideau ferestrele, cum le ceruse papa, când au auzit zgomotul asurzitor și, întorcându-se imediat, au văzut tronul papal acoperit de un morman de moloz. „Le-au strigat gărzilor: «Papa a murit! Papa a murit!» și vestea s-a răspândit repede în tot orașul." Însă Alexandru al VI-lea era doar inconștient; când s-au înlăturat tencuiala și cărămizile, a fost găsit stând pe tron, cu două tăieturi mici la cap, două mai mari la mâna dreaptă și o alta tot pe brațul drept. Cum a spus un cronicar, faptul că a scăpat ca prin urechile acului „a fost văzut ca un mare semn și o prevestire pentru papă".

După vreo două săptămâni, în seara zilei de 15 iulie 1500, Alfonso de Aragon s-a dus la Vatican să ia cina cu papa; după o seară, pare-se, plăcută, și-a luat la revedere de la ceilalți oaspeți, pentru a parcurge pe jos scurta distanță până acasă, la palatul Santa Maria in Portico, însoțit de un nobil din casa lui, Tomaso Albanese, și un rândaș. Când treceau pe lângă bazilică, mai mulți bărbați, care păreau a dormi pe trepte, s-au trezit din somn, s-au ridicat în

picioare și au tăbărât pe Alfonso, înjunghiindu-l cu pumnalele. L-ar fi cărat la caii lor priponiți dacă însoțitorii lui n-ar fi sărit în ajutorul lui și nu l-ar fi târât până la Vatican.

În palat, Lucrezia a leșinat la vederea soțului ei rănit. La lumina lumânărilor, s-a văzut clar că rănile lui Alfonso erau grave, avea tăieturi adânci la cap și la umăr, „fiecare putea fi mortală", cum a relatat ambasadorul florentin. Papa a pus să fie dus într-una dintre camerele lui din apartamentele Borgia, unde i s-au pansat rănile. Și-a revenit încet, încet, sub privirea atentă a unui doctor trimis la el de regele Neapolelui și îngrijirea scrupuloasă a Lucreziei și Sanciei, camera lui fiind păzită de soldați și mâncarea preparată de iubitoarea lui soție, care se temea de încă un atentat la viața lui.

Foarte mulți au presupus că instigatorul atacului a fost
Cesare Borgia. Papa părea să fie de acord: cel puțin, i-a spus ambasadorului venețian că, dacă într-adevăr Cesare fusese răspunzător de atac, Alfonso o merita pe deplin. Alfonso însuși nu avea nicio îndoială despre cine era responsabil și era pregătit să se răzbune pentru acest atac ticălos. Când într-o zi l-a zărit pe Cesare în grădina de sub fereastra dormitorului său, a luat o arbaletă și a tras o săgeată, ratând ținta ca prin urechile acului.

La 18 august, aflat tot în pat, dar într-o stare mult mai bună, Alfonso, împreună cu soția și sora lui, se bucura de compania unchiului său și a ambasadorului napolitan, când un grup de oameni înarmați, condus de Miguel de Corella, locotenentul spaniol de încredere al lui Cesare, a năvălit în cameră, spunând că aveau ordin să-i aresteze pe vizitatori. Fusese un complot, a anunțat Corella: viața lui Cesare Borgia fusese amenințată. Lucrezia și Sancia au protestat – ele însele nu fuseseră avertizate de vreun astfel de complot; ofițerul trebuia să aibă împuternicire scrisă înainte ca ele să permită ca un membru al casei pacientului lor să fie luat de acolo.

Poate că înțelesese greșit ordinul, a răspuns Corella și a sugerat ca doamnele să se ducă la papă și să-i ceară să confirme că ambasadorul trebuia să fie arestat. Așa că cele două tinere au plecat spre apartamentele papei și, când s-au întors, au găsit ușa camerei lui Alfonso încuiată. Avusese loc un accident, li s-a spus; ducele călcase strâmb și căzuse, iar rănile i se deschiseseră și, în mod regretabil, murise. Burchard a consemnat succint că acesta fusese „strangulat în patul său".

Alfonso a fost îngropat în acea noapte în Biserica Santa Maria della Febbre și s-a anunțat în mod public că fusese victima unui complot îngrozitor, ale cărui detalii aveau să fie publicate mai târziu. Firește, n-au fost niciodată publicate. Însă, conform lui Ferdinand Gregorovius16, în scurt timp, identitatea criminalului nu a mai fost un mister, întrucât Cesare, duce de Valentinois, a declarat public că îl ucisese pe cumnatul său pentru că Alfonso îl amenințase cu moartea.

După câteva zile, Lucrezia a părăsit Roma, însoțită de doar șase călăreți, și a plecat la castelul ei din Nepi. Castelul fusese o reședință preferată a lui Alexandru al VI-lea pe când era cardinal și el fost cel care dăduse orașului aspectul lui amenințător când construise o nouă rețea de ziduri înconjurătoare pentru a întări această fortăreață de pe Via Cassia, la vreo 40 km nord de Roma, care apăra una dintre principalele intrări în oraș. Odată ajuns papă, oferise orașul cardinalului Ascanio Sforza drept mulțumire pentru sprijinul în conclav, dar, după fuga cardinalului din Roma în vara precedentă, își luase darul înapoi și îl dăduse fiicei sale. În februarie 1500, tatăl afectuos și indulgent dăduse, de asemenea, 24 000 de ducați pe orășelul Sermoneta, cu ale sale castele și pământuri la sud de Roma, dăruindu-l iubitei sale fiice pentru a-l adăuga la Spoleto și Nepi, celelalte două posesiuni ale ei.

Lucrezia a stat izolată patru luni la Nepi, cu bebelușul ei, Rodrigo. „Motivul acestei călătorii a fost să găsească puțină mângâiere sau să uite durerea și șocul pe care le simțea de la moartea soțului ei, Alfonso", a explicat Burchard. Faptul că se semna „La infelicissima" („Cea mai nefericită") în scrisorile pe care le trimitea acasă, la Roma, dovedea suferința ei. Cheltuia sume mari de bani ca să se rostească rugăciuni pentru sufletul soțului ei și să-și aline durerea.

Avusese motiv să se simtă izolată în Roma. Foștii ei prieteni erau circumspecți și, după cuvintele trimisului din Mantova, „nici fratele, nici tatăl ei nu o puteau ierta pentru iubirea pe care i-o purtase soțului ei." Conform relatării poetice a ambasadorului venețian la Roma, Lucrezia „băuse atât de adânc din izvorul durerii" la moartea soțului ei, „încât devenise într-o singură noapte asemenea unei femei care avea de trei ori vârsta ei și era limpede că nu avea să-și mai recapete niciodată frumusețea tinerească".

Într-o zi, la sfârșitul lui august, la scurt timp după asasinarea lui Alfonso, baronul de Trans a sosit în Roma, din nou în calitate de trimis al lui Ludovic al XII-lea, cu un mesaj pentru Cesare. S-a oprit la un han din afara orașului și, curând după aceea, conform lui Burchard, „acolo a venit un anumit călăreț, mascat, care a descălecat la han și, păstrându-și masca pe față, l-a îmbrățișat pe monseniorul de Trans și a vorbit cu el. După puțin timp, mascatul s-a întors în oraș. Se spune că era ducele de Valentinois".

Acum că stăpânea în siguranță Milano, Ludovic al XII-lea și-a îndreptat atenția spre următorul obiectiv – cucerirea Neapolelui – pentru care avea nevoie de ajutorul lui Alexandru
al VI-lea și al fiului său. Baronul de Trans adusese la Roma o scrisoare de la regele francez în care acesta îi cerea papei sprijin politic pentru plănuita cucerire a Neapolelui, trecere fără predici prin Statele Papale pentru armatele lui și recunoașterea ca rege de drept; lui Cesare îi cerea talentele lui militare neîndoielnice în campanie. În schimb, Cesare urma să primească un detașament mare de infanteriști și lăncieri, tot sub comanda lui Yves d'Alègre,

pentru următoarea etapă a cuceririi Romagnei.

Trimisul din Mantova a relatat pe un ton amenințător: „Papa intenționează să facă din ducele Valentino un mare om și rege al Italiei dacă poate" și a adăugat: „Nu visez, mintea nu-mi este tulburată, nu voi spune mai mult." Cesare înrolase deja diverși condotieri și nu prea mai avea bani să-i plătească. Tatăl său făcuse ce putuse să îl ajute, mergând până într-acolo încât deturnase nu doar o parte din fondurile pe care le strânsese pentru finanțarea unei cruciade împotriva turcilor, ci și o mare parte din banii primiți de la pelerini cu prilejul jubileului. Pentru a spori aceste fonduri, Alexandru al VI-lea a decis să numească un număr mare de cardinali, impunând o taxă pentru fiecare numire.

Drept urmare, la 18 septembrie, după ce cardinalii s-au întors din vacanța de vară petrecută în vilele lor de pe dealurile de lângă Roma, Alexandru al VI-lea i-a convocat la un consistoriu secret pentru a discuta despre distribuirea noilor pălării de cardinal. Însă, în acea dimineață, nu s-au prezentat la Vatican suficienți membri ai sfântului colegiu; cardinalul de Lisabona a scris pentru a-și scuza absența, căci era bolnav; și cardinalul de Siena s-a scuzat, fiind țintuit la pat de o gută. După o săptămână, papa a încercat iarăși, de data asta consistoriul a avut loc, însă nu s-a putut lua nicio decizie, întrucât mulți cardinali s-au opus planului său.

Între timp, amenințarea turcă asupra Veneției îi furnizase lui Alexandru al VI-lea motivul de care avea nevoie ca să ceară ajutorul guvernării locale pentru campania lui Cesare din Romagna. Cum coloniile venețiene de pe Coasta Dalmată cădeau ca popicele în fața puternicei forțe maritime turcești, în septembrie au fost trimiși la Roma doi mesageri pentru a cere ajutorul papei.

Alexandru al VI-lea i-a primit cu bunăvoință, iar apoi i-a admonestat pentru comportamentul lor din trecut. Ambasadorul florentin a relatat discuția care a avut loc astfel:

> Guvernul Veneției s-a purtat în mod ingrat cu Sanctitatea Sa și, dacă dorește să se facă plăcut Sanctității Sale, trebuie să se poarte altfel pe viitor. Ei au răspuns că doreau să facă totul pentru Sanctitatea Sa și să-l accepte pe ducele Valentino și să-l considere fiul lor bun și să-i ofere o *condotta* în cei mai generoși termeni, iar cu privire la Rimini și Faenza, aveau să fie întru totul de acord ca el să-și înfăptuiască intențiile în acele locuri. Papa a răspuns că nu mai voia vorbe frumoase – se săturase deja de ele – acum voia fapte.

Lui Alexandru al VI-lea i s-a îndeplinit voia; guvernul Veneției l-a numit pe Cesare *gentiluomo* ereditar al orașului și i-a dăruit un palat acolo, pentru ca această onoare deosebită să dăinuie. La 26 septembrie 1500, a doua zi după eșecul celui de-al doilea consistoriu în a promova noii cardinali, ambasadorul venețian a putut să raporteze că „s-a dat acum ordinul ca ducele Valentino să plece la două sau trei zile după ce cardinalii își vor fi primit pălăriile, acela

fiind un moment favorabil, după spusele astrologului".

După două zile, Alexandru al VI-lea a încercat pentru a treia oară să convingă colegiul să fie de acord cu numirea noilor cardinali; de data asta, la Vatican au ajuns 15 cardinali și, în cele din urmă, au acceptat oficial numirea a 13 colegi noi. După câțiva ani, Guicciardini avea să comenteze că acești cardinali „n-au fost aleși dintre cei mai merituoși, ci dintre cei care i-au oferit [papei] cel mai mare preț". Burchard a întocmit o listă cu numele lor și taxele care au fost percepute după valoarea beneficiilor lor, care s-au ridicat la uriașa sumă de 160 000 de ducați.

Când numele au fost făcute publice, pentru toți a fost clar că cei mai mulți aveau legături strânse cu Cesare și tatăl lui: Amanieu d'Albret era cumnatul lui Cesare și titlul îi fusese promis ca parte a contractului de căsătorie cu Charlotte; Pedro Luis Borgia era vărul lui; Francisco Borgia și Jaime Serra, care fusese tutorele fratelui său, defunctul Juan, erau rude mai îndepărtate; Juan Vera era tutorele lui Cesare; Pedro Isvalies era guvernatorul Romei; Ludovico Podocatharo era doctorul personal al lui Alexandru al VI-lea; Gianbattista Ferrari era datarul papei și tot așa.

Doar șase dintre noii cardinali erau în Roma când consistoriul a aprobat numirea lor și au fost chemați imediat la Vatican pentru a aștepta sfârșitul ședinței. „Odată ce ușile s-au deschis, au sărutat piciorul papei și apoi mâna și gura lui", a relatat Burchard, iar cardinalii „i-au condus până la camerele ducelui de Valentinois, care sunt deasupra Sălii del Pappagallo". Ambasadorul venețian a povestit: „S-au dus la duce, punându-i-se la dispoziție, au luat masa cu el, și-au rezolvat socotelile cu el și i-au jurat credință."

După doar patru zile, la 2 octombrie, cei șase au participat la o ceremonie în Bazilica San Pietro, în timpul căreia papa i-a dat fiecăruia în mod solemn pălăria de cardinal, cu ciucurii ei distinctivi. În aceeași zi, mai târziu, Cesare a părăsit Roma pentru a se alătura armatei sale, care mărșăluia pe Via Flaminia către Romagna.

---

15 Datarul apostolic era o funcție administrativă deținută de un cardinal în cadrul Curiei Romane. În Evul Mediu, mai era cunoscută și ca „ochiul papei" (n. red.).

16 Ferdinand Gregorovius (1821–1891), istoric german specializat în istoria Romei medievale (n. red.).

Capitolul 17

Ducele de Romagna

„Din toate părțile sosesc vești despre relele intenții ale papei și ale ducelui."

Cesare a plecat din Roma la 2 octombrie 1500, cu o suită de nobili romani tineri, funcționari papali care să se ocupe de administrarea noului său stat și de membri ai casei lui, printre care secretarul personal, vistiernicul și doctorul lui, omniprezentul Gaspar Torella. După un scurt ocol, pentru a o vizita pe îndurerata Lucrezia la Nepi, s-a alăturat impresionantei sale armate, alcătuite din peste 10 000 de soldați, care acum ajunsese la poalele Apeninilor.

Cesare avea sub comanda sa unii dintre cei mai buni căpitani condotieri care se găseau sau, cum s-a exprimat Machiavelli, „aproape toți soldații profesioniști din Italia". Pe lângă francezul Yves d'Alègre și cei 300 de lăncieri ai săi, și spaniolul Miguel de Corella, „gâdele" lui Cesare, mai erau Gianpaolo Baglioni, senior de Perugia; Paolo Orsini, odinioară căpitan în armata Florenței, și Vitellozzo Vitelli, renumitul specialist în artilerie, a cărui familie cârmuia fieful papal Città di Castello.

Printre soldați era și sculptorul florentin Pietro Torrigiano, renumit pentru faptul că îi spărsese nasul colegului său de ucenicie, Michelangelo. Giorgio Vasari a consemnat: „Întrucât în
slujba ducelui Valentino se ofereau bani, s-a preschimbat într-o clipă din sculptor în soldat." Însă mai târziu avea să se întoarcă la cioplitul pietrei și a plecat în Anglia, unde a realizat cavoul regelui Henric al VII-lea, din Westminster Abbey, care a fost descris pe drept cuvânt ca fiind cel mai grandios monument comemorativ al Angliei din perioada Renașterii.

Obiectivul lui Cesare era ca, până la venirea iernii și încheierea luptelor, să-și consolideze controlul asupra Via Emilia cucerind Faenza, un oraș puternic fortificat aflat între Forlì și Imola, și să-și extindă statul spre sud, până la coasta Adriaticii, incluzând Rimini și Pesaro, două orașe aflate la sud de Cesena. Înaintarea a fost lentă în lungul marș spre nord de la Roma, drumul fiind plin de noroi; însă Cesare nu se grăbea să se angreneze în acțiunea militară costisitoare, sperând că agenții pe care îi infiltrase în aceste orașe aveau să-i convingă pe vicarii excomunicați să se predea fără luptă.

La Rimini, Pandolfo Malatesta, arogantul nepot al renumitului condotier

Sigismondo Malatesta, nu a dat deloc dureri de cap. A înmânat cheile orașului său reprezentantului lui
Cesare, episcopul de Isernia, apoi a luat o barcă până la Veneția, spre marea ușurare a supușilor săi, a căror încercare de a-l înlătura, cu doar doi ani în urmă, eșuase. La fel de ușor a fost convins Giovanni Sforza să părăsească Pesaro. Auzind că trupele
fostului său cumnat treceau Apeninii și se apropiau de oraș, Giovanni, care mai fusese odată umilit de familia Borgia, a fugit și, la doar câteva zile după acceptarea cheilor orașului
Rimini, episcopul de Isernia a făcut același lucru în Pesaro.

Cesare a intrat în Pesaro la 27 octombrie, soldații săi fiind îmbrăcați în uniforma casei lui, pe care fusese brodată o nouă emblemă, Hidra cu șapte capete, monstrul mitic căruia, ori de câte ori îi era retezat un cap, îi creștea altul – metaforă potrivită pentru ambițiile militare ale lui Cesare.

Cucerirea orașelor Rimini și Pesaro fiind realizată cu atât de puțină osteneală și cheltuială, Cesare era într-o dispoziție binevoitoare, exersându-și astfel farmecul mieros la care putea face apel când era cazul. I-a cerut scuze ambasadorului ducelui de Ferrara cu „multă amabilitate" pentru că nu îl primise cu o zi în urmă, când trimisul îl căutase la cartierul său general, însă avusese multă treabă și îl mai și supăra un ulcer dureros.

„Viața de zi cu zi a ducelui se desfășoară după cum urmează", a continuat ambasadorul. „Se duce la culcare între orele trei și cinci dimineața și, prin urmare, zorile lui sunt la prânz." Totuși, în ciuda programului său neobișnuit, era clar că Cesare muncea din greu și își câștigase respectul căpitanilor lui. „Este considerat viteaz și puternic și generos și este foarte apreciat de bărbații de onoare; însă e crud la răzbunare, după cum mi s-a spus deseori", a adăugat trimisul. „Este însetat de faimă și pare mai nerăbdător să cucerească state decât să le administreze."

După o plimbare scurtă prin Pesaro și după ce l-a pus pe unul dintre pictorii din suita lui să facă un tablou cu citadela pentru a-l trimite tatălui său la Roma, Cesare a pornit călare de-a lungul coastei până la Rimini, unde și-a făcut intrarea formală la 30 octombrie.

Acum Cesare a mers pe Via Emilia înspre Faenza, temându-se, după cum îi spusese ambasadorului din Ferrara cu câteva zile în urmă, că nu avea să fie atât de ușor de cucerit ca Rimini sau Pesaro; și a avut dreptate. Aici, spre deosebire de multe fiefuri din Romagna, seniorii dinastici, familia Manfredi, erau foarte îndrăgiți și respectați de popor. O conspirație care urmărea ca orașul să-i fie predat lui Cesare a fost descoperită și complotiștii, arestați. Cesare a fost nevoit să conchidă că va trebui să ducă un asediu îndelungat.

După un bombardament puternic asupra orașului s-a încercat un asalt, însă a eșuat. Un cronicar din Ferrara a relatat această înfrângere fără precedent cu o

bucurie abia disimulată:

> Sâmbătă, 28 noiembrie, la Ferrara a ajuns vestea că soldații ducelui Valentino, fiul nelegitim al papei, au venit la Faenza cu artilerie și cu mulți francezi să-l izgonească din oraș pe seniorul de Faenza, însă soldații acelui ținut au ucis mulți soldați de-ai ducelui și au rănit și mai mulți, ceea ce a fost o minune, pentru că el deja obținuse prin șiretlicuri și trădare puterea asupra orașelor Rimini, Pesaro, Cesena, Forlì și Imola și îi gonise pe acei bieți cârmuitori.

Speranțele lui Cesare la o capitulare rapidă s-au lovit de împotrivire plină de vitejie. Către sfârșitul lui noiembrie, când zăpada era deja mare, proviziile aproape epuizate și mercenarii, plătiți numai câteodată, dezertau unul câte unul, Cesare s-a hotărât să-și retragă soldații la Forlì, lăsând la Faenza un detașament mic să continue blocada asupra orașului.

A petrecut Crăciunul din acel an la Cesena, instalând administrația noului său stat și dând ordin să se întărească fortificațiile din teritoriile cucerite. De asemenea, a obținut susținerea populației din Romagna prin despăgubirile generoase acordate țăranilor pentru stricăciunile făcute pe câmp și în păduri în timpul campaniilor recente.

La început era atât de retras, încât rareori era văzut în afara palatului în care își stabilise administrația, emițând ordine menite să facă poporul să aibă o părere bună despre el, spânzurând jefuitori și oameni care refuzau să plătească un preț cinstit pentru provizii. Apoi a dobândit reputația de poznaș, umblând mascat, cu sabia în mână, împroșcând trecătorii cu noroi sau demonstrându-și forța în întreceri de lupte libere, abilitatea de a întrece toți concurenții în curse de alergare ori talentul la *quintana*, un turnir în care călăreții se îndreptau în galop spre un manechin ce reprezenta un turc, adunând puncte în funcție de care parte a manechinului înfigeau lancea. Excela și la *giostra all'anello* (jocul cu inelul), în care călăreții înarmați cu lăncii atacau un inel înfipt într-un stâlp în încercarea de a-l da jos.

La mijlocul lui februarie 1501, Cesare și-a permis o altă plăcere de-ale lui, urmărirea și cucerirea unei frumoase doamne tinere, plăcere sporită fără îndoială de riscurile însemnate pe care le presupunea. Doamna în cauză era Dorotea Malatesta, sora în vârstă de 23 de ani a lui Pandolfo Malatesta și soția lui Giambattista Caracciolo, un căpitan din armata venețiană. Ea era pe drum de la Urbino la Veneția, unde urma să se întâlnească cu soțul ei, iar Cesare fusese rugat de guvernul venețian să asigure o escortă alaiului ei în călătoria pe Via Emilia. Curând după ce escorta a lăsat-o în siguranță pe teritoriul venețian, a fost acostată, pe înserat, de o bandă de 10 călăreți înarmați cu arbalete, care au dus-o cu ei, după ce au rănit câțiva bărbați din suită. Primarul Ravennei, căruia i se spusese să stea cu ochii pe Dorotea, a furnizat o relatare plină de culoare a ceea ce i s-a întâmplat ei și însoțitoarei sale după ce au fost răpite.

Cele două femei „protestând și tânguindu-se tare", cu părul răvășit, au fost duse înapoi peste graniță într-un sat de lângă Cesena, unde bărbații i-au poruncit Doroteei să descalece, conducând-o într-o căsuță unde „au cerut să fie aprins focul și să se pregătească cina". Când Dorotea a întrebat unde era dusă, ei au răspuns: „Nu căuta să afli; ești pe mâini bune și vei ajunge pe unele mai bune, unde ești așteptată cu mare ardoare." Când ea a încercat să afle identitatea răpitorului ei, aceștia au răspuns: „Destul, doamnă, nu căuta să știi mai mult." Primarul a continuat: „Și au așezat-o, în plânsete și gemete, să mănânce. Ea nu a vrut mâncare, așa că au amenințat-o și a fost forțată să mănânce un ou; apoi a fost pusă să doarmă alături de însoțitoarea ei și de soția țăranului, nefiind molestată în acea noapte." După spusele primarului, destinația ei era Forlì.

Cesare a fost imediat suspectat de răpire. Autoritățile venețiene au protestat zgomotos către nunțiul papal și către ambasadorul francez la Veneția cu privire la presupusa implicare a ducelui în chestiune; răpirea „uneia dintre cele mai frumoase și de vază doamne din Italia" era o ticăloșie oribilă.

Guvernul a trimis un reprezentant și la Cesare să se plângă de acea infamie și să ceară eliberarea Doroteei. Cesare a negat că știa de răpire și, când reprezentantul venețian – care primise instrucțiuni să nu îi adreseze nicio formulă de salut – a fost primit de Cesare, i s-a răspuns cu aroganță. Cesare l-a asigurat că nu ducea „lipsă de femei" și nu avea nevoie să le răpească. Mai mult, a declarat că infracțiunea fusese comisă de unul dintre ofițerii săi spanioli, Diego Ramires, și asta fiindcă el și Dorotea fuseseră amanți. Ba chiar Diego îi arătase niște cămăși pe care i le dăruise Dorotea.

Guvernul venețian nu era singurul care protesta împotriva vinovăției lui Cesare. Și regele Franței s-a plâns, la fel și Francesco Gonzaga, marchizul de Mantova, în numele surorii lui, ducesa de Urbino, în a cărei grijă fusese Dorotea înainte de a se căsători. Însă Cesare nu a luat în considerare aceste proteste. Deși erau zvonuri că Dorotea era ținută în captivitate împotriva voinței sale, probabil în castelul din Forlì, nimic demn de crezare nu se auzea despre ea. A reapărut, totuși, în februarie 1504, la Faenza după o lungă sălășluire într-o mănăstire.

Era limpede că Ramires a fost bănuit de mulți oameni în Italia ca fiind vinovat de infracțiune. Ba chiar un cronicar al vremii, Giuliano Fantaguzzi, a scris fără echivoc că Dorotea a fost „atacată și răpită de messer Diego Ramires, soldat al ducelui Valentino și odinioară curtean al ducelui de Urbino".

Însă alții erau siguri că Cesare era vinovat. Chiar și papa credea că fiul său ar fi putut foarte bine să comită „oribila și detestabila infracțiune". El i-a spus ambasadorului venețian la Roma: „Nu știu ce pedeapsă merită cel care a făcut-o", adăugând că, „dacă ducele a făcut-o, și-a pierdut mințile". I-a arătat o scrisoare către Cesare în care cerea ca vinovatul să fie pedepsit cu severitate și a

susținut că, atunci când a avut loc răpirea, fiul său era în Imola, nu în Forlì. Totuși, în ciuda „cuvintelor curajoase", papa a arătat cât de profund „îl mâhnise" năpasta.

Între timp, Faenza rezista la asediul armatelor lui Cesare, „aprovizionată cu merinde mulțumită ajutorului tainic al Florenței, Bolognei și al altor puteri italiene", după cum a explicat cronicarul din Ferrara. Cesare reluase atacul asupra orașului la sfârșitul lui ianuarie. „Yves d'Alègre, cu 1 000 de cai, a trecut prin Reggio Emilia să-l ajute pe ducele Valentino, care se hotărâse să cucerească Faenza cu forța", a relatat același cronicar, care a adăugat că un număr mare „10 000, se spune", de cavaleriști, pedestrași, lăncieri și tunari francezi au trecut prin ducatul Ferrarei în martie și începutul lui aprilie.

În săptămâna de după Paști, care în acel an a căzut pe
11 aprilie, Cesare a cucerit în sfârșit Faenza. Au fost uciși mii de soldați, iar răniți au fost și mai mulți. Cesare a pierdut 700 de soldați și câțiva căpitani în prima zi de luptă. În sâmbăta Paștelui papa nu a participat la liturghia din Capela Sixtină – „s-a spus că papa nu venise din cauza unui zvon că mulți soldați ai ducelui fuseseră uciși în afara Faenzei", a relatat Burchard. Dar, după câteva zile, îngrijorarea i-a dispărut la vestea că orașul căzuse în sfârșit, că Astorre Manfredi, tânărul senior de Faenza, se predase și că Faenza îi plătise lui Cesare 40 000 de
ducați ca să nu fie jefuită.

Vestea sosită la Roma pe 26 aprilie a fost salutată cu mult entuziasm. Tunurile Castelului Sant'Angelo au bubuit de la opt seara până în zorii zilei următoare, iar Gioffre a străbătut străzile sărbătorind victoria fratelui său, însoțit de Carlo Orsini și un grup mare de cheflii, strigând: „Ducele! Ducele! Orsini! Orsini!"

Între timp, Cesare nu pierduse timpul cu sărbătoriri. După victoria sa de la Faenza a prins momentul să-și consolideze puterea asupra regiunii, mărșăluind 16 km pe Via Emilia ca să ocupe Castelul Bolognese. Acest avanpost strategic aparținea Bolognei, iar acțiunea lui Cesare îl luase prin surprindere pe Giovanni Bentivoglio, cârmuitorul orașului. Pentru a evita un atac direct, a fost nevoit să încheie o alianță cu Cesare, recunoscându-i posesia asupra Castelului Bolognese și punându-i la dispoziție 100 de soldați ce urmau să fie întreținuți pe cheltuiala Bolognei, în schimbul garanției securității sale.

Ca stăpân peste Imola, Castelul Bolognese, Faenza, Forlì, Cesena, Rimini și Pesaro, Cesare era acum conducătorul unui stat considerabil ce se întindea pe o distanță de 120 km pe Via Emilia, de la Bologna până la coasta adriatică. Iar în luna mai, tatăl său, papa, l-a învestit cu titlul de duce de Romagna. Își atinsese țelul pe care și-l fixase în calitate de căpitan general al Bisericii, acela de a reda autorității papale fiefurile vicarilor excomunicați și își depășise puțin mandatul prin capturarea Castelului Bolognese.

Acum, Alexandru al VI-lea i-a ordonat fiului său să se întoarcă la Roma. Curând a devenit clar însă că Cesare se credea mai important ca înainte. Acționând independent față de papă și într-un mod contrar dorințelor acestuia, și-a întors atenția asupra Florenței. Era conștient că trebuia să se grăbească: Yves d'Alègre și celelalte trupe franceze aveau să fie curând obligate să-l părăsească pentru a se alătura armatei franceze, care se aduna la Parma pentru campania lui Ludovic al XII-lea împotriva Neapolelui.

Conducerea republicană a Florenței era foarte alarmată. „Din toate părțile sosesc vești despre intențiile rele ale papei și ale ducelui, care au de gând să ne atace și să ne schimbe constituția", i s-a spus lui Machiavelli, reprezentantul florentin în Franța. Locuitorii Florenței erau conștienți că Cesare avea „atâta încredere în norocul lui, încât orice misiune, chiar și cea mai grea, i se părea ușoară". Și își făceau griji în privința motivelor unora dintre căpitanii lui Cesare, pe care îi descriau ca fiind „extrem de dușmănoși față de orașul nostru". Paolo Orsini, de exemplu, avea legături strânse cu exilata și detestata familie Medici; sau Vitellozzo Vitelli, care jurase public că avea să se răzbune pe florentini pentru executarea fratelui său, Paolo.

În oraș, frica de Cesare provocase „cea mai mare dezordine", cum a spus Biagio Buonaccorsi; mulți cetățeni fugiseră din casele lor, a adăugat el, și „s-au făcut apeluri la rege [al Franței] care era prea departe ca să fie de vreun ajutor într-o problemă așa de urgentă; regele i-a scris scrisori ducelui, dar niciuna nu a fost ascultată și totul era în suspans și mare tumult".

Până pe 2 mai, la cinci zile după cucerirea Castelului Bolognese, trupele lui Cesare trecuseră Apeninii și își instalaseră tabăra la Firenzuola, aflată la doar 50 km de Florența. Armata lui s-a apropiat încet de oraș, profitând de orice prilej ca să distrugă recoltele, să dea foc hambarelor, să fure animale și provizii de hrană, chiar și să secere grânele care se coceau pe câmp. La 13 mai, trimișii florentini s-au întâlnit cu Cesare
la Campi și, spre marea ușurare a orașului, au negociat un acord de alianță cu îndrăznețul invadator, plătindu-i lui Cesare
36 000 de ducați pe an pentru acest privilegiu. Buonaccorsi a afirmat că florentinii semnaseră „doar de gura lui Cesare", însă amenințarea fusese foarte reală.

„Acest senior este foarte mândru", avea să scrie mai târziu Machiavelli despre Cesare, „și, ca soldat, este atât de întreprinzător, încât nimic nu e atât de măreț încât să nu i se pară neînsemnat. Și, de dragul gloriei și al dobândirii de teritorii, nu are odihnă și nu cunoaște oboseală sau pericol. Sosește într-un loc înainte să se știe că l-a părăsit pe celălalt, se face iubit de soldații săi, a pus mâna pe cei mai buni soldați din Italia și acești factori împreună cu norocul repetat îl fac victorios și primejdios."

Cesare și-a retras acum soldații pe coasta toscană, lăsându-i să jefuiască la

întâmplare în drum spre tabăra lor de lângă
Piombino, vizavi de insula Elba, de unde putea acum să amenințe Pisa și Siena. Însă Cesare avea și alte obligații, mai ales să-și respecte promisiunea de a ajuta la campania francezilor de cucerire a Neapolelui și, astfel, la 27 iunie, dând curs în cele din urmă cererii tatălui său, s-a întors la Roma. Avea motive să fie mulțumit de sine și de realizările sale. La vârsta de 25 de ani, noul senior de Romagna devenise o forță care insufla teamă și respect.

Capitolul 18

Campania napolitană

„Au ucis fără milă."

În seara zilei de 17 iunie 1501, Cesare s-a întors la Roma, furișându-se în liniște pe una dintre porțile mai mici, în felul lui misterios, neobservat în întunericul ce se lăsa și în agitația generală produsă de avangarda armatei franceze, care, cu o zi în urmă, își stabilise tabăra în afara zidurilor orașului.

În drumul lor prin centrul Italiei, soldații făcuseră ravagii. Diaristul florentin Luca Landucci a relatat că nu mai puțin de 30 000 de soldați

> au făcut multe lucruri ticăloase: pe oriunde au mers, au tăiat recoltele pentru caii lor, au prădat toate pivnițele de vinuri, bătând zdravăn pe oricine întâlneau în drumul lor; n-au respectat nici autoritățile, nici poporul; i-au ucis pe țăranii care au încercat să-i împiedice să ia găini și, într-o bătaie, au ucis 20 de oameni.

La auzul veștii că francezii ajunseseră la Roma, Landucci a exclamat cu compasiune: „Gândește-te numai cum e în Roma!"

Alcătuită din 14 000 de soldați, armata franceză fusese aprovizionată cu carne, pâine și vin și i se stabilise o tabără în afara zidurilor Romei. În plus, după cum a spus Burchard, i se
asiguraseră serviciile numărului foarte nepotrivit de 16 prostituate. Burchard a mai spus că negustătorii florentini din Roma îl mituiseră pe guvernatorul orașului cu o sumă generoasă pentru ca ofițerii superiori francezi să nu fie încartiruiți în casele acestora; francezii au fost oricum încartiruiți la ei, iar guvernatorul a păstrat banii.

Comandantul lor, Robert Stuart, senior d'Aubigny, scoțian prin naștere, a ajuns în Roma la 23 iunie și a fost primit la poarta Santa Maria del Popolo de Gioffre, care l-a condus la Vatican. Papa și-a întâmpinat oaspetele și, după cum a relatat cronicarul francez Jean d'Auton, „și-a ascuns sentimentele afișând o mină voioasă". Alexandru al VI-lea, „în ciuda faptului că era spaniol și deloc prieten cu francezii", a continuat cronicarul, „i-a primit pe căpitanii armatei franceze și a discutat vesel cu ei pe diferite teme". Le-a făcut tuturor cadouri generoase; d'Aubigny a primit un cal de luptă sur, grozav, „cu harnașament splendid, încât toți au fost uimiți de el".

În acea seară, cardinalul Sanseverino, fratele comandantului trupelor italiene, a întreținut atmosfera pentru ofițerii francezi la „un banchet nemaipomenit", care s-a ținut în grădinile vilei cardinalului Ascanio Sforza, „în care erau crânguri de portocali, lămâi și arbuști de rodii, precum și alți pomi fructiferi și flori de toate felurile alături de cântăreți, jongleri, tragedieni și comedianți, toți practicându-și arta pe rând".

Armata franceză a părăsit Roma la 28 iunie, după ce a mărșăluit pe lângă Castelul Sant'Angelo. Alexandru al VI-lea a urmărit din balcon parada celor 12 000 de infanteriști, 2 000 de
cavaleriști și 26 de căruțe încărcate cu arme de artilerie, uitându-se, după cum s-a spus, „cu mare bucurie la plecarea acestor soldați". Printre ei era și Cesare, văzut pentru prima dată în public de la întoarcerea sa secretă din urmă cu 10 zile.

A doua zi, seniorul d'Aubigny s-a dus la Vatican, unde a stat ceva timp cu ușile închise alături de papă, care i-a dat vestea că, într-un consistoriu secret ținut în urmă cu câteva zile, îl deposedase în mod oficial pe Frederic de Aragon de regatul Neapole și îl dăduse în schimb regelui Franței. După discuția lor între patru ochi, d'Aubigny s-a dus în Sala del Pappagallo, unde, a relatat Burchard, „toți cardinali i-au permis onoarea de a-i săruta pe gură", apoi și-a luat rămas-bun și s-a alăturat din nou soldaților pe drumul către Neapole.

Deși a luat parte la paradă, Cesare nu a părăsit imediat Roma, întârziindu-și plecarea din mai multe motive. Formidabila Caterina Sforza, domolită după șederea de aproape un an în camerele Castelului Sant'Angelo, a fost în sfârșit convinsă să renunțe la drepturile ei asupra Imolei și Forlìului și a fost eliberată din temniță pentru a-și petrece restul vieții în exil la Florența. Mai important, Cesare îi aștepta cu nerăbdare pe căpitanul său, Vitellozzo Vitelli, și pe soldații săi, care erau în drumul spre sud depărtându-se de Toscana, după ce cuceriseră portul de importanță strategică Piombino. În cele din urmă, Cesare și cei 400 de soldați ai lui au fost gata să se alăture armatei franceze, care se îndrepta spre Neapole sub comanda lui d'Aubigny.

Trupele franceze și aliații lor nu au întâmpinat o rezistență serioasă în Aversa, Nola și în alte orașe din regatul Neapole. Numai Capua, aflată la 30 km nord de capitală, a opus rezistență și, până la mijlocul lui iulie, Cesare a fost implicat într-o campanie violentă și sângeroasă de cucerire a orașului pentru
Ludovic al XII-lea. „Cucerirea orașului s-a datorat trădării unui locuitor din acel oraș, care i-a lăsat să intre pe soldații ducelui, iar ei apoi l-au ucis", a relatat Burchard. „Au ucis fără milă preoți, călugări și călugărițe, în biserici și mănăstiri, și toate femeile pe care le-au găsit: tinerele erau prinse și abuzate cu cruzime; numărul oamenilor uciși a fost în jur de 6 000."
Conform relatării neverosimile a lui Guicciardini, Cesare a ordonat ca femeile din oraș să fie încuiate într-un turn și le-a ales pentru sine pe cele mai

atrăgătoare. Cert este că aceste
violuri, crime și jafuri au culminat cu uciderea întregii populații a orașului Capua.

La 4 august, d'Aubigny a intrat triumfător în Neapole, în timp ce fostul rege Frederic, care fusese încoronat de însuși Cesare cu doar patru ani în urmă, a fugit pe insula Ischia. Ludovic al XII-lea era acum duce de Milano și rege al Neapolelui, devenind puterea dominantă în Italia, mulțumită sprijinului papei și al fiului acestuia. Când Cesare a ajuns în Neapole, d'Aubigny i-a mulțumit în numele regelui francez și, pentru serviciile lui, l-a recompensat cu 40 000 de ducați și titlul de prinț de Andria.

Între timp, Alexandru al VI-lea profitase de prezența francezilor în peninsulă pentru a-și consolida controlul asupra pământurilor și castelelor care aparținuseră odinioară puternicei familii Colonna și, la 27 iunie, la o zi după ce Capua fusese cu cruzime jefuită, a plecat să-și inspecteze noile teritorii. Era însoțit de 50 de călăreți, nu mai puțin de 100 de pedestrași, servitorii casei sale și mulți cardinali, fiecare cu propriii servitori și curteni. După prânzul luat la Castelul Gandolfo, papa a fost plimbat cu barca pe Lacul Albano, ascultând mulțimea adunată pe mal strigând „Borgia! Borgia!" și trăgând salve de tun.

Alexandru al VI-lea lăsase treburile Vaticanului și ale Bisericii în mâinile capabile ale fiicei sale, care s-a mutat în apartamentele papale. „Papa a autorizat-o să deschidă scrisorile adresate lui", a relatat Burchard, „și i-a spus că, dacă apăreau
dificultăți, trebuia să le ceară sfatul cardinalului de Lisabona
și celorlalți cardinali, având împuternicire să-i convoace." Burchard spune, în continuare, că odată ea a cerut sfatul cardinalului de Lisabona:

> Văzând că problema nu era importantă, cardinalul i-a spus:
> „Când papa discută un subiect în consistoriu, vicecancelarul sau, în absența acestuia, un alt cardinal scrie un raport cu soluțiile propuse și cu voturile cardinalilor, întrucât trebuie să avem pe cineva aici care să ia notă de discuția noastră." Lucrezia a răspuns că era foarte capabilă să scrie ea. Atunci cardinalul a întrebat-o: „Dar unde vă este tocul?" Lucrezia a înțeles gluma [tocul era un termen răspândit pentru penis] și a zâmbit.

Capitolul 19

Ducele și fata din familia Borgia

„Dacă mi-aș putea învinge dezgustul pentru acești parveniți din familia Borgia."

Lucrezia se întorsese la Roma din exilul autoimpus la Nepi la timp ca să prindă Crăciunul din anul 1500 și să afle că Alexandru al VI-lea începuse să se gândească ce soț să-i mai găsească. Ea nu voia să se mărite iar, i-a spus tatălui său, conform unui raport trimis de ambasadorul venețian, adăugând că ea a zis: „Soții mei au fost foarte ghinioniști", și a plecat furioasă. Însă nu prea avea un cuvânt de spus în această chestiune.

Papa a cumpănit cu grijă calitățile alianțelor cu diverse familii italiene înainte să-l aleagă pe Alfonso d'Este, fiul cel mare al lui Ercole I, duce de Ferrara. Prințul, în vârstă de 24 de ani, era văduv, soția sa murind în urma unei nașteri cu trei ani în urmă. Descendența familiei Este era onorabilă, posesiunile lor, de invidiat. Una dintre cele mai vechi dinastii nobiliare din Italia și stăpâni necontestați ai Ferrarei și ai teritoriului înconjurător din 1240, statul lor nu era atât de mare ca al Veneției sau Milanului, însă beneficia de solul mănos al Câmpiei Padului, era bine și rentabil administrat, iar Ferrara în sine era un centru al artelor plin de viață. Mai mult, se afla chiar la nord de ducatul Romagna al lui Cesare, iar alianța, precum gândea papa, avea să le aducă foloase ambilor săi copii iubiți.

Însă propunerea nu a fost deloc bine primită în Ferrara, unde cei din familia Borgia erau considerați inferiori din punct de vedere social și corupți. Se poate ca și familia Este să fi avut multe schelete în dulap, iar Alfonso era departe de a fi un model de decență. Se spune că avea doar două patimi în viață: una era să fabrice tunuri în turnătoria proprie, iar cealaltă să se plimbe pe străzile din Ferrara noaptea, cu sabia scoasă într-o mână și cu penisul în erecție în cealaltă. Și soția lui fusese subiect de scandal; neglijată de soțul ei, împărțea patul cu o negresă tânără, cu care juca roluri de bărbați în spectacolele de teatru pentru care curtea din Ferrara era renumită.

Cu toate acestea, când în primăvara lui 1501 s-a făcut oferta, ducele Ercole și familia lui au fost oripilați, mai ales de perspectiva unei alianțe cu bărbatul asupra căruia plana chiar atunci suspiciunea că o răpise și violase pe tânăra

drăguță Dorotea Malatesta. Că Cesare era vinovat de acele infracțiuni, în ciuda declarațiilor lui de nevinovăție, nu se îndoia nimeni din Ferrara. Iar pentru sora lui Alfonso, Isabella d'Este, soția marchizului de Mantova, cazul prezenta un interes deosebit; ghinionista Dorotea fusese protejata cumnatei sale, ducesa de Urbino.

Mai mult, ducele Ercole I urmărea în prezent posibilitatea de a se înrudi cu casa regală franceză, sperând că nepoata lui Ludovic al XII-lea va deveni soția fiului său. Când trimisul papei, cardinalul Gianbattista Ferrari, a propus o uniune între familia Borgia și familia Este, ducele l-a informat cu trufie că ar fi „imposibil de contramandat planurile deja în curs de definitivare cu Majestatea Sa, regele Franței: nimeni nu se poate sustrage după bunul plac de la respectarea planurilor unui rege, ca un copil care ar necăji cu bună știință o pisică ascunzându-i castronul cu lapte".

Fără să se descurajeze, ba chiar fiind provocat de acest refuz, papa a făcut aluzie la consecințele refuzului continuu al ducelui Ercole privind o înrudire cu familia Borgia, mergând până într-acolo încât a sugerat prin trimisul său că „avantajul" unei astfel de căsătorii ar fi că ducele Cesare „n-ar mai fi o amenințare pentru domeniile din sud ale Excelenței Sale" și că Lucrezia ar aduce în Ferrara o zestre de nu mai puțin de 200 000 de ducați: „Vă îndemn cu tărie", a fost instruit trimisul să spună, „să faceți un legământ cu Sanctitatea Sa." Alexandru al VI-lea i-a făcut propuneri directe și lui Ludovic al XII-lea care i-a răspuns că nimic nu l-ar convinge să „desfacă jurămintele de iubire" ce o legau pe nepoata lui de Alfonso d'Este, care avea să devină curând soțul ei.

Totuși, regele avea nevoie de ajutorul familiei Borgia pentru a-și realiza și alte ambiții în Italia și, oarecum cu părere de rău, a acceptat să oprească negocierile pentru căsătoria dintre Alfonso și nepoata lui și, în schimb, să-l preseze pe ducele Ercole să o accepte pe Lucrezia drept noră. Și așa avea să fie.

Ducele Ercole, într-o scrisoare către ginerele său, Francesco Gonzaga, marchizul de Mantova, și-a explicat schimbarea de plan:

> Din considerente practice, am hotărât de curând să consimțim la o alianță între casa noastră și cea a Sanctității Sale – pe scurt, la căsătoria fiului nostru celui mare Alfonso și ilustra doamnă Lucrezia, sora ilustrului duce de Romagna și Valentinois, în principal fiindcă am fost îndemnați de Majestatea Sa Preacreștină [regele Franței] și cu condiția ca Sanctitatea Sa să fie de acord cu tot ce este stipulat în contractul de căsătorie. Ulterior, Sanctitatea Sa și noi am ajuns la o înțelegere și Regele Preacreștin ne-a îndemnat insistent să aprobăm contractul.

Însă ducele a refuzat să cedeze fără luptă; a cerut o mărire de dotă cu încă 20 000 de ducați sub formă de pietre prețioase, a cerut ca acei 4 500 de ducați pe care era obligat să-i plătească anual Vaticanului să fie anulați. A mai cerut, fără multă speranță, teritoriile Cento, Pieve și Cesenatico, precum și diverse beneficii pentru fiul său cel mic Ippolito, care fusese făcut cardinal de

Alexandru al VI-lea în 1493. Nedorind să consimtă la o căsătorie a fiului său cu cineva dintr-o familie de parveniți, cum îi considera el, a ridicat obiecție după obiecție, a pus condiție după condiție, a cerut garanții că dota avea să fie plătită, până când Alexandru al VI-lea s-a plâns că omul se purta „ca un negustor".

Ercole I auzise și zvonurile dezgustătoare conform cărora Lucrezia s-a dedat la relații incestuoase atât cu tatăl ei, cât și cu fratele ei – în Italia erau puțini care nu le auziseră – și, înainte de a fi de acord cu căsătoria, a trimis la Roma doi oficiali să facă cercetări despre fata din familia Borgia și convenienta admiterii ei în distinsa casă d'Este.

Când trimișii au ajuns în Roma, au fost primiți imediat de Lucrezia. În acea zi, mai târziu, i-au povestit „preailustrului și excelentului prinț" al lor că „am intrat în palatul în care trăiește ilustra Lucrezia și unde, obosiți de călătorie și crezând că o să ne odihnim, am fost conduși imediat în prezența numitei Lucrezia, unde am fost primiți cu bunăvoință. Am exprimat infinita plăcere și mulțumire a Excelenței Voastre și marea iubire pe care Excelența Voastră i-o poartă", accentuând, cum li se ordonase să facă, „cât de perfect dispusă este Excelența Voastră să o trateze bine". Cei doi trimiși și-au făcut treaba în mod conștiincios timp de aproape patru săptămâni și, în final, au decis că Lucrezia era o mireasă acceptabilă.

Existau mai multe probleme legate de trecutul Lucreziei care trebuiau chibzuite cu grijă. Una dintre ele o reprezenta fiul ei, Rodrigo. El trăia alături de mama lui în Roma, însă s-a hotărât că nu se cădea ca el să o însoțească la Ferrara. Ambasadorul Ferrarei la Roma s-a dus la Lucrezia și a întrebat-o: „Cum rămâne cu el?", iar ea a răspuns: „Va rămâne la Roma și va avea o alocație de 15 000 de ducați." Faptul că Lucrezia avea deja un fiu era, desigur, un avantaj pentru un duce care avea nevoie de nepoți pentru a-și asigura linia de succesiune.

Mai era de rezolvat și problema primului soț al Lucreziei, Giovanni Sforza, care trăia în Ferrara. Papa le-a scris despre asta celor doi reprezentanți ai lui Ercole care făcuseră cercetări cu privire la Lucrezia. La rândul lor, ei au transmis cererea ducelui; papa „ne-a rugat să-i scriem Excelenței Voastre pentru a vă cere să aveți grijă ca seniorul Giovanni de Pesaro să nu fie în Ferrara la vremea sărbătoririi căsătoriei, căci, cu toate că divorțul lui de ilustra doamnă a fost perfect legal, el însuși fiind de acord cu el, este posibil, totuși, ca el să aibă încă niște resentimente".

Între timp, negocierile cu privire la zestre ajunseseră la sfârșit și era limpede că Ercole I scosese un preț mare. S-a căzut de acord ca Lucrezia să aducă 100 000 de ducați și să ia la Ferrara și bijuterii, covoare, lenjerie, tapiserii, mobilă, argintărie, obiecte de artă și lucruri de interes în valoare de 75 000 de ducați. Ducele avea să primească pământurile și castelele din Cento și Pieve – nu și

portul Cesenatico, care aparținea pe bună dreptate ducatului Romagnei – precum și o reducere a taxei anuale către
Vatican de la 4 500 ducați la suma simbolică de 100 de ducați. Cardinalul Ippolito d'Este urma să fie făcut episcop de Ferrara
și să primească alte beneficii în valoare de 14 000 de ducați pe an și un palat lângă Bazilica San Pietro. Ercole I jubila; târgul, se gândea el, aducea familiei lui în total 400 000 de ducați. „Dacă mi-aș putea învinge dezgustul pentru acești parveniți din familia Borgia", i-a spus Alfonso tatălui său, „m-aș putea considera chiar norocos."

În cele din urmă, la 26 august 1501, a fost semnat contractul de căsătorie, și Lucrezia, care avea doar 21 de ani, urma să fie mireasă pentru a treia oară. În ceea ce o privește, după ce primise un portret al viitorului soț și auzise despre înclinația lui spre viața imorală și companiile vulgare, a decis că, odată ce îi va fi făcut copii, Alfonso avea să o lase să meargă pe drumul ei. Mai mult, intrarea prin căsătorie în familia d'Este avea să-i permită să scape de Roma, un loc pe care îl asocia cu episoade nefericite din viața ei.

Iar bătrânul duce avea să-i fie curând recunoscător viitoarei sale nurori mai mult decât doar pentru bani. În 1499, Ercole I auzise de o călugăriță de la mănăstirea dominicană din Viterbo, sora Lucia da Narni, căreia îi apăreau stigmate pe mâini în fiecare zi de vineri. Fiind o persoană foarte intrigată de astfel de miracole, ducele s-a hotărât să o aducă pe călugăriță în Ferrara. Însă maica stareță nu prea voia să se despartă de un chilipir cu o potențială valoare atât de mare, deși sora Lucia era destul de dornică să plece într-acolo. Așa că ducele a aranjat să fie răpită din mănăstire într-un coș și dusă la Ferrara unde, din nefericire, i s-a făcut îngrozitor de dor de casă, de călugărițele pe care le lăsase în Viterbo. Prea bine atunci, a decis ducele, să vină și celelalte călugărițe la Ferrara, unde o nouă mănăstire avea să le fie construită.

Ducele Ercole l-a trimis apoi pe curteanul său de încredere, Bartolomeo Bresciano, la Viterbo să-i prezinte stareței această propunere, însă ea a obiectat cu tărie la sugestia ducelui. Îngrozit de firea ei autoritară, Bresciano a categorisit-o ca fiind o femeie „mai încăpățânată decât diavolul însuși" și a apelat la Lucrezia, rugând-o să-și folosească influența la curtea papală. Lucrezia, pe care el a descris-o ca pe „o doamnă încântătoare cu o minte de prim rang", s-a dat peste cap să ajute, negociind personal cu papa și dominicanii până când, în cele din urmă, stareța a fost nevoită să lase nouă dintre călugărițele ei să plece la Ferrara. Lucrezia „este înzestrată cu multă amabilitate și bunătate", i-a scris Bresciano ducelui Ercole, și „se gândește doar la cum să vă slujească".

Acum, întrucât contractul de căsătorie fusese semnat, putea să aibă loc logodna oficială dintre Alfonso și Lucrezia. De aceea, după cum a consemnat Burchard, sâmbătă, 4 septembrie, „pe la ceasul vecerniei, a venit vestea

căsătoriei contractate și încheiate dintre Alfonso d'Este, fiul cel mare al ducelui de Ferrara, și Lucrezia Borgia, odinioară ducesa de Bisceglie și mai înainte soția lui Giovanni Sforza".

Vestea apropiatei căsătorii a fost salutată în Roma cu mult entuziasm și cu festivități pe care cetățenii le savurau atât de mult în astfel de ocazii; „tunurile trăgeau continuu și zgomotos" de pe meterezele Castelului Sant'Angelo, în timp ce focurile de artificii luminau și împroșcau cerul. A doua zi, duminică, îmbrăcată cu o mantie de brocart auriu și însoțită de doamnele ei și de mai mulți episcopi, Lucrezia a plecat în fruntea unei mari procesiuni, cu 300 de cai, de la palatul ei către Biserica Santa Maria del Popolo, în timp ce piticii ei spanioli zburdau și țopăiau pe străzi.

În acea seară, când a bătut marele clopot capitolin, la Castelul Sant'Angelo și în tot orașul s-au aprins focuri care au luminat turnurile castelului, Capitoliul și alte clădiri. „Poporul s-a entuziasmat din cale afară", lucru care, conform lui Burchard, „a provocat un pic de neliniște." Luni, doi clovni „au defilat pe toate străzile principale și prin piețe", a continuat Burchard. Au mers unul călare, unul pe jos, strigând tare: „Trăiască ducesa de Ferrara! Trăiască papa Alexandru! Vivat! Vivat!" Lucrezia îi dăduse fiecăruia o rochie din garderoba ei; clovnul care era călare primise mantia nouă de brocart auriu pe care ea o purtase în seara dinainte, care se spunea că valora nu mai puțin de 300 de ducați.

Și papa a sărbătorit logodna fiicei lui cu o serie de petreceri și banchete la Vatican. A luat parte cu plăcere la festivități, neținând seama de o răceală severă, de pierderea unui dinte și de faptul că se apropia de împlinirea a 70 de ani, spunându-i vesel ambasadorului din Ferrara că, deși demnitatea nu îi permite, l-ar invita bucuros pe tatăl mirelui la o vânătoare de mistreți.

Cesare, care se întorsese de la Neapole la 15 septembrie, era epuizat după luptă. Câteva zile mai târziu a primit un vizitator – una dintre rarele dăți când primea – stând întins, dar complet îmbrăcat. „Am crezut că este bolnav", a scris trimisul din Ferrara, „însă ieri-seară a dansat fără întrerupere și va dansa iar diseară în palatul papei unde o să cineze ilustra ducesă [Lucrezia]". Și Burchard a comentat despre starea lui Cesare: „Ducele a fost recent iar bolnav de vechea lui boală, care i-a reapărut după cucerirea Neapolelui și, după cum cred unii dintre doctorii lui, i-a afectat atât mintea, cât și trupul. Deși se forțează să ia parte la baluri și distracții, este remarcat și povestit de către slujitorii lui că îl găsesc epuizat și uneori zăcând cu dureri în pat."

Și Lucrezia începea să se simtă surmenată în urma neîncetatelor petreceri și baluri la care îi plăcea foarte mult papei să participe sau să se uite. „Ori de câte ori ea este în palatul papei", a spus trimisul din Ferrara, „toată noaptea, până la două sau trei dimineața, dansează și se distrează, ceea ce o obosește tare."

La 25 septembrie, festivitățile au fost oprite, căci papa și fiul său au părăsit

Roma pentru o săptămână, lăsând-o din nou pe Lucrezia să se ocupe de Vatican în timp ce ei erau plecați să inspecteze castelele papale de la nord de Roma, oprindu-se la Nepi și, îndeosebi, la fortăreața din Civita Castellana, aflată la 65 km spre nord de Roma, care era construită sub îndrumarea arhitectului militar Antonio da Sangallo. Cei doi au făcut același lucru în octombrie, de data asta ducându-se în sud să vadă fortăreața recent rechiziționată de la familia Colonna.

La sfârșitul lui octombrie, Cesare și tatăl său s-au întors la Roma. Poate aceste călătorii l-au revitalizat pe Cesare, însă cu siguranță și-a redobândit vioiciunea până pe 31 octombrie, când a găzduit un supeu în apartamentele sale din Palatul Vatican, la care i-a invitat pe tatăl său, sora lui și mulți prieteni, precum și 50 de curtezane. Această petrecere deosebit de pitorească a fost descrisă amănunțit de Burchard:

> Duminică, în ultima zi din luna octombrie a anului 1501, acolo a avut loc un supeu la care au participat și 50 de prostituate cinstite, dintr-acelea care sunt numite curtezane. După supeu, ele au dansat cu servitorii și alții care erau acolo, la început îmbrăcate, apoi goale. După supeu, sfeșnicele aprinse care fuseseră pe masă au fost plasate pe podea și printre ele au fost aruncate castane pe care prostituatele trebuiau să le culeagă mergând târâș printre lumânări. Papa, ducele și Lucrezia, sora lui, erau prezenți și se uitau. La sfârșit, ei au dat premii, mantii de mătase, ghete, berete și alte obiecte celor care făceau dragoste cu aceste prostituate de cele mai multe ori. Premiile au fost împărțite câștigătorilor conform aprecierii celor prezenți.

După cum a relatat Francesco Pepi, ambasadorul din Florența, patru zile mai târziu papa nu a participat la liturghia din capela papală. Se zvonea că era bolnav, fără doar și poate, efectele ulterioare petrecerii lui Cesare, la care, conform lui Pepi, bătrânul papă petrecuse „noaptea până la ceasul al doisprezecelea
cu ducele care adusese în acea noapte în palat cântăreți și
curtezane; și toată noaptea au petrecut în plăceri, dansând și râzând". Mai puțin demnă de crezare este relatarea cronicarului din Perugia, Francesco Matarazzo, conform căreia papa „a pus să fie stinse toate luminile și apoi femeile care erau acolo, precum și bărbații și-au scos toate hainele, petrecând și veselindu-se din plin".

Lucrezia a fost văzută iar distrându-se când, la patru zile după jocul cu castanele și lumânările, în Vatican a avut loc o manifestare de desfrâu animalic. Burchard a relatat că un fermier adusese pe poarta Viridaria de lângă palat niște iepe care cărau lemne pentru piață și,

> când iepele au ajuns în piața Bazilicii San Pietro, câteva gărzi de la palat au venit și au tăiat chingile și au aruncat samarele și lemnele ca să ducă imediat iepele în curtea palatului. Apoi au fost eliberați din frâie patru armăsari și lăsați să iasă din grajdurile palatului. Ei au alergat imediat la iepe, luptându-se apoi cu furie și zgomotos între ei pe ele, mușcând și lovind din picioare în efortul de a se urca pe ele și rănindu-le grav cu

copitele. Papa și Lucrezia, râzând de satisfacție evidentă, au urmărit tot ce se întâmpla de la o fereastră de deasupra porții palatului.

De data asta, Cesare nu a fost prezent; se pare că la această vreme exista o divergență crescândă între tată și fiu, papa fiind tot mai supărat că fiul său „transforma ziua în noapte și noaptea în zi", după cum s-a exprimat unul dintre trimișii din Ferrara, și era foarte greu de adus la o ședință la care urma să se discute treburi de stat.

Se pare că Cesare, care era tot mai independent, alunecos și sigur pe sine și mereu gata să se aprindă la cea mai mică intenție de critică a acțiunilor sale, nu mai prețuia sfaturile tatălui său și cu siguranță rareori le cerea. Ateismul arogant al lui Cesare era alt măr al discordiei întrucât, deși morala tatălui său era considerată de mai toată lumea profund coruptă – într-adevăr, Agostino Vespucci i-a spus lui Machiavelli că „știe toată lumea că Sanctitatea Sa aduce în fiecare seară la Vatican 25 de femei sau mai multe […] astfel încât palatul este transformat în mod vădit în bordelul tuturor scursurilor" – papa ținea foarte mult ca îndatoririle lui religioase să fie văzute în afară și avea în mod limpede o dragoste sinceră pentru cultul Fecioarei Maria.

Firește că, atunci când își purta ziua masca neagră, Cesare stârnea curiozitate pe străzile Romei, însă cei care se holbau la el au aflat curând că era periculos să o facă. Cesare a pus să fie arestat și întemnițat un bărbat pentru vina de a fi făcut o remarcă critică; în acea noapte mâna i-a fost retezată, limba smulsă și atașată la degetul mic al mâinii retezate și toată îmbinarea sinistră a fost atârnată în afara ferestrei închisorii ca toată lumea să o vadă. Altul, vinovat de un delict necunoscut, a fost „strangulat în secret și trupul său aruncat în Tibru". Firește că bărbații deveneau și mai prudenți în prezența lui Cesare.

„El nu suportă insultele", i-a mărturisit tatăl său ambasadorului venețian. „Eu i-am spus deseori că Roma este un oraș liber și că toată lumea poate să vorbească și să scrie ce vrea. Despre mine se vorbește adesea de rău, dar eu trec cu vederea. Ducele mi-a răspuns: «O fi adevărat că romanii sunt obișnuiți să vorbească și să scrie ce vor, însă eu îi voi învăța pe oameni să aibă grijă ce spun despre mine»." Și s-a ținut de cuvânt – mai multor bărbați li s-a retezat mâna sau li s-a smuls limba pentru că au scris sau au vorbit în batjocură despre ducele de Valentinois.

Zbuciumate cum erau din când în când relațiile dintre papa și Cesare, amândoi rămâneau devotați Lucreziei. Papa își adora în mod clar fiica, „lumina ochilor lui", și, folositoare cum avea să fie pentru amândoi din punct de vedere politic, cu condiția unei alianțe trainice cu Ferrara, căsătoria ei cu Alfonso d'Este era privită de tatăl și fratele ei ca un sacrificiu, unul care avea să aducă inevitabila plecare a Lucreziei din Roma.

Între timp, ambasadorii ducelui Ercole au continuat să trimită relatări favorabile cu privire la comportamentul fetei ce curând avea să-i fie noră.

„Lucrezia este o domnișoară foarte inteligentă, binevoitoare și extrem de atrăgătoare, modestă și adorabilă", a povestit un ambasador în noiembrie 1501. „E și o creștină cucernică și supusă. Mâine se va duce la spovedanie și intenționează să se spovedească în săptămâna Crăciunului."

Însă fiica ducelui, Isabella d'Este, nu avea încrederea în această femeie atrăgătoare de 21 de ani care urma să-i devină cumnată și să primească atâtea bijuterii de familie prețioase și haine somptuoase. A trimis la Roma un om de încredere pentru a afla informații exacte despre mireasa nedorită, trusoul ei și doamnele de la curtea ei. Bărbatul, care a făgăduit „să o urmărească pe distinsa doamnă așa cum o umbră urmărește un corp", a trimis la Mantova știri ce nu puteau fi pe placul Isabellei, care descriau o „doamnă fermecătoare și foarte elegantă":

> Duminică seara m-am dus la ea și am găsit-o stând lângă patul ei cu 10 doamne de onoare și 20 de alte doamne purtând năframe pe cap după moda romană. Curând, au început să danseze și maddona Lucrezia a făcut același lucru foarte grațios. […] Purta o *camorra*17 de catifea neagră cu o cămașă albă, […] un văl cu dungi aurii și o beretă din mătase verde cu agrafe cu rubine. […] Doamnele ei de onoare încă nu și-au primit rochiile de nuntă. Doamnele noastre sunt perfect egale cu ele la înfățișare, ba chiar și în toate celelalte. […] Numărul cailor și al oamenilor pe care Papa îi va pune la dispoziția ei se va ridica la 1 000. Vor fi 200 de călești. […] În ele va călători escorta care o va duce la Ferrara.

În cele din urmă, la începutul lui decembrie 1501, ducele Ercole a dat ordinul de plecare marii cavalcade care urma să se ducă la Roma pentru a o escorta pe mireasa fiului său la noua ei casă. Trei dintre frații lui Alfonso – Ferrante, Sigismondo și cardinalul Ippolito – au condus convoiul de curteni ducali, secretari, sfetnici, episcopi, soldați, laolaltă cu slujitori, cai, catâri și căruțe. Vremea a fost cumplită, parcursul, excepțional de greu. Trei săptămâni s-au chinuit să străbată trecătorile înzăpezite din Apenini și să coboare în lunca inundată a Tibrului. În cele din urmă, chiar înainte de Crăciun, lungul șir de călăreți, călești și căruțe s-a oprit în afara zidurilor Romei, la poarta de lângă Biserica Santa Maria del Popolo.

---

17 Rochie italiană populară în secolele al XV-lea – al XVI-lea, formată dintr-un corset necăptușit și o fustă lungă, cu decolteu adânc în formă de U în față și în formă de V în spate, iar după 1450, cu mânecile separate de corset și prinse de acesta printr-o dantelă (n. red.).

Capitolul 20

Jocuri și festivități

„Obișnuitele festivități [de Carnaval], care includ
cursele de cai, vor începe după Crăciun."

La 23 decembrie 1501, spre finele după-amiezii, din ordinul lui Alexandru al VI-lea, întreaga curte papală s-a adunat la poarta de la Santa Maria del Popolo pentru a-i întâmpina pe prinții Este și curtenii lor, care veniseră la Roma să o escorteze pe Lucrezia la Ferrara. Cardinalii au așteptat, stânjeniți, o oră călare pe catâri, apoi au descălecat și s-au retras în biserică, unde era ceva mai cald, și au mai așteptat încă o oră până la sosirea oaspeților.

Au fost primiți de Cesare, care era însoțit de paji în tunici de mătase, un grup de trompetiști și 4 000 de soldați, fiecare purtându-i livreaua lui personală. După ce lungile discursuri de bun venit s-au terminat, a condus grupul venit din Ferrara prin oraș, peste podul Sant'Angelo, în zgomotul asurzitor al tunurilor care trăgeau de pe meterezele castelului, până la Vatican. Apariția lui a entuziasmat mulțimile adunate pe străzi să vadă cavalcada trecând. Burchard a consemnat că el „a stârnit o mare admirație în mintea tuturor celor care îl priveau, căci era îmbrăcat splendid cu o haină după moda franceză, legată la brâu cu o centură aurie care îi scotea în evidență trupul atletic, dar grațios și călărea un frumos cal de luptă atât de splendid împodobit, încât se spune că doar podoabele de pe el valorau 10 000 de ducați".

La Vatican, Alexandru al VI-lea și-a primit cu bunăvoință oaspeții, cei trei frați ai mirelui, Ferrante, Sigismondo și cardinalul Ippolito. Apoi Cesare i-a condus în cealaltă parte a pieței Bazilicii San Pietro pentru a fi salutați de sora lui, care arăta spectaculos într-o rochie albă și avea părul lung și blond parțial ascuns sub un voal subțire, verde, prins cu o bandă aurie, și două șiruri de perle fine în jurul capului.

Pregătirile pentru primirea oaspeților din Ferrara au fost mai mult decât impresionante. În felul lui extravagant, Cesare era hotărât ca totul să fie splendid: „Lucrurile care sunt rânduite aici pentru aceste festivități sunt nemaipomenite", a scris ambasadorul florentin Francesco Pepi, uluit de extravaganță, adăugând: „Încălțările lacheilor ducelui sunt făcute din brocard auriu, la fel sunt și cele ale rândașilor papei, în timp ce acesta și ducele s-au luat

la întrecere în a purta cele mai splendide, mai moderne și mai scumpe lucruri."

Așa magnific cum a ales să apară, Cesare a decis cu înțelepciune să nu încerce să-i eclipseze pe frații Este care, la urma urmelor, erau oaspeții lui. Acest comportament plin de tact a fost „considerat foarte măgulitor de către ambasadă", a comentat Burchard, „deoarece se știa că de la căsătoria lui cu Charlotte d'Albret, sora regelui Navarrei, mândria lui crescuse atât de mult, încât nu permitea nici ambasadorilor regilor, nici vreunuia dintre prinții Germaniei, nici cardinalilor măcar să i-o ia înainte în niciun fel, făcând excepție doar pentru vița regală a Franței".

Pentru a-și întreține oaspeții cât mai bine, papa a dat un decret prin care anunța că, în acel an, Carnavalul avea să fie sărbătorit mai devreme. „Obișnuitele festivități, care includ cursele de cai, vor începe după Crăciun", a scris Burchard. În consecință, la 26 decembrie străzile erau pline de petrecăreți; și Cesare, și prinții Este, toți mascați, luau parte la distracția obscenă, în timp ce curtezanele îmbrăcate în băieți alergau aruncând una în alta și în trecători cu coji de ouă umplute cu apă de trandafiri.

În acea seară, Lucrezia a găzduit un bal la care, după cum i-a spus informatorul ei secret Isabellei d'Este, tânăra mireasă, „a dansat cu extremă grație și vioiciune, purtând o *camorra* de catifea neagră tivită cu aur", decolteul fiind ascuns sub un voal aurit, „cu un șirag de perle la gât și un voal verde cu un lanț de rubine pe cap" și, a adăugat el, „câteva dintre doamnele ei de onoare sunt foarte drăguțe".

A doua zi dimineață, Carnavalul era în toi. În următoarele trei zile, străzile Romei erau pline de oameni care se uitau și luau parte la marile curse care se desfășurau între Campo del Fiori și piața din fața Bazilicii San Pietro. Evreii au alergat primii, însă câștigătorul a fost descalificat pentru că, s-a spus, încălcase regulile; s-a anunțat că alergarea avea să fie reluată a doua zi. Erau întreceri și pentru bătrâni, și pentru prostituate, deosebit de apreciate de populație. Conform lui Burchard, a fost și o întrecere de mistreți, călăriți de tineri „care îi băteau cu bețe și îi țineau în frâu cu hățuri prinse de inelele care le străpungeau râturile, în timp ce alți oameni îi orientau și nu îi lăsau să intre pe aleile laterale".

La 29 decembrie, după terminarea ultimei curse, cei strânși în piața Bazilicii San Pietro au urmărit cum trompetiștii și alți instrumentiști adunați pe platforma de deasupra treptelor bazilicii au anunțat sosirea miresei. Burchard a consemnat scena:

> Donna Lucrezia a ieșit din reședința ei de lângă Bazilica San Pietro, îmbrăcată cu o robă de brocart auriu, împodobită după moda spaniolă, și cu o trenă lungă, ținută de o fată. Alături de ea erau doi dintre frații mirelui, Ferrante în dreapta și Sigismondo în stânga. 50 de doamne romane, extrem de frumos înveșmântate, îi urmau, din spatele cărora veneau câte două doamnele de onoare ale Lucreziei.

După ce procesiunea a intrat în Vatican, mulțimea adunată a urmărit cum în piață a fost adus un castel de lemn pe roți și două companii, alcătuite din soldații lui Cesare, au înscenat o luptă zgomotoasă și pitorească pentru înstăpânirea castelului.

Între timp, înăuntrul palatului, Lucrezia a fost primită de tatăl ei, însoțit de 13 cardinali și de fratele ei, Cesare, și ceremonia a început. Predica, ținută de episcopul de Adria, un nepot al ducelui Ercole, a fost lungă și plictisitoare. „Sanctitatea Sa l-a întrerupt de mai multe ori pe episcop, îndemnându-l să se grăbească", a consemnat Burchard. Însă episcopul nu s-a grăbit și după mult timp și-a încheiat cuvântarea.

După predică a fost adusă o masă și pusă într-o poziție corespunzătoare în fața papei. Ferrante d'Este, în calitate de împuternicit al fratelui său, mirele, „a adus-o pe donna Lucrezia la Sanctitatea Sa și, în numele fratelui său, i-a oferit un inel de aur", iar cardinalul Ippolito „a adus încă patru inele de mare valoare, un diamant, un rubin, un smarald și un turcoaz, împreună cu o casetă mică ce a fost deschisă la ordinul cardinalului".

Cutia conținea o colecție sclipitoare de bijuterii ale familiei Este, o adevărată comoară: două berete frumoase, dintre care una era „bătută cu 14 diamante, tot atâtea rubine și în jur de 150 de
perle", patru colane încrustate cu bijuterii, un pandantiv cu bijuterii pe el, câteva brățări, „dintre care patru erau de mare valoare", patru șiraguri de perle mari și patru cruciulițe bătute cu diamante. Splendidele bijuterii, evaluate la 8 000 de ducați, i-au fost date acum Lucreziei de către cardinal, care i-a promis că noul ei socru îi va mai da și altele. Însă aceste bijuterii nu erau un dar, ci doar un împrumut, astfel încât ducele, după cum a scris unul dintre trimișii săi, „nu trebuia să aibă vreo neliniște", adăugând că „documentele privitoare la această căsătorie specifică doar că donnei Lucrezia i se va da drept cadou inelul de căsătorie și nu s-a spus nimic de vreun alt cadou".

Mireasa „cu doamnele ei și mulți alții au rămas în palat până în dimineața următoare la ora cinci" și festivitățile au continuat câteva zile. Burchard a relatat că „în apartamentele papei au fost recitate un număr de comedii, s-au executat balete și s-a cântat". O piesă interpretată în Sala del Pappagallo era inspirată de opera poetului roman Vergiliu și avea ca protagoniști doi tineri care jucau rolurile lui Cesare și al noului său cumnat ca stăpânitori ai ținuturilor din Câmpia Padului.

Joi, 30 decembrie, au avut loc, una după alta, cursele de cai berberi, de ponei spanioli și de mânze. Această zi de curse a fost una dintre atracțiile principale ale carnavalului, așteptată cu nerăbdare de mulțimile de romani, care au umplut străzile pentru a urmări spectacolul, și de crupierii gata să facă averi de pe urma pariorilor creduli.

Îndeosebi în acest an, potrivit lui Burchard, „a fost multă violență și

nedreptate". Câștigătorul primei curse a fost calul arab care îi aparținea marchizului de Mantova, „însă nu i s-a acordat premiul fiindcă își pierduse călărețul, care căzuse cu stângăcie la startul cursei", rămânând astfel câștigător calul arab care îi aparținea lui Cesare. Burchard nu a consemnat dacă ghinionistul călăreț fusese aruncat din șa în mod deliberat, însă în acea noapte în Roma trebuie să fi fost mulți cei care au discutat despre modul lui Cesare de a câștiga următoarele două curse.

Cineva din personalul lui Cesare câștigase cursa de ponei spanioli în mod „extrem de necinstit", cum a relatat Burchard. „Animalul nu a început cursa odată cu ceilalți pe Campo dei Fiori, ci a ieșit alergând dintr-o casă de lângă reședința vicecancelarului când au sosit ceilalți, obținând astfel un avans în fața lor și câștigând premiul." Cursele de mânze au fost la fel de dubioase. „În timpul cursei, când caii erau pe Ponte Sant'Angelo, unul dintre grăjdarii lui Cesare a traversat locul pe cal, a oprit mânza care era în frunte și l-a dat pe călăreț jos din șa."

La 1 ianuarie, a avut loc obișnuita paradă a carelor, iar tema din acest an, deloc surprinzător, a proslăvit virtuțile ducilor de Valentinois și Ferrara sub înfățișarea lui Iulius Cezar (Cesare) și Hercule (Ercole) într-o serie de tablouri plimbate pe care, însă nu în obișnuitul decor al pieței Navona, ci pe fundalul mult mai măreț al Bazilicii San Pietro. Apoi piața a fost baricadată pentru a servi drept arenă pentru o coridă. Au fost uciși opt tauri și un bivol – alți patru tauri și un bivol fiind cruțați pentru un spectacol asemănător în ziua următoare.

Se apropia ziua când Lucrezia avea să părăsească Roma pentru totdeauna. În dimineața zilei de 6 ianuarie 1502, sărbătoarea Bobotezei, s-a dus să-și ia adio de la tatăl ei. Zestrea ei fusese oficial numărată și înmânată noilor ei cumnați în seara dinainte. În Sala del Pappagallo, Lucrezia, Cesare și tatăl lor au vorbit în liniște în spaniolă. Deși îi iubea ca întotdeauna, Lucrezia a suportat despărțirea la fel ca toate despărțirile, cu obișnuita stăpânire de sine.

Încălecându-și calul, a ieșit din Vatican flancată de Cesare și de cardinalul Ippolito, fiind însoțită de o procesiune uriașă; „nu purta haine prețioase pentru că ningea", a relatat Burchard. Papa era profund impresionat în timp ce o urmărea plecând, alergând de la fereastră la fereastră pentru a mai zări cavalcada până când, în cele din urmă, a dispărut din vedere. Nu avea să-și mai vadă niciodată fiica.

Capitolul 21

Proaspăta mireasă

„Uitați-vă la măreața doamnă!”

Cavalcada miresei a pornit încet pe Via Flaminia în ninsoarea blândă. La câțiva kilometri de Roma, Lucrezia și-a luat rămas-bun de la cardinalul Ippolito d’Este și iubitul ei frate Cesare, care s-a întors în oraș la căldura șemineurilor, lăsând-o pe Lucrezia să-și continue lunga călătorie prin Apenini până la Ferrara, cu alaiul ei, care număra vreo 700 de oameni, escortată de 500 de soldați din Ferrara, care veniseră în decembrie la Roma.

„Nu era niciun episcop, niciun protonotar, niciun stareț”, a consemnat cu uimire Burchard, însă Lucrezia era însoțită de vărul ei, cardinalul Francisco Borgia, pe care Alexandru
al VI-lea îl numise nunțiu în Statele Papale. Și pentru a mări grupul nobililor romani care călătoreau cu ea, Cesare îi pusese la dispoziție nu doar 200 de gentilomi din casa lui, ci și un număr de muzicanți și clovni care s-o distreze pe drum. Pe lângă vreo 10 000 de ducați pentru cheltuielile ei cu drumul, papa îi dăduse o lectică, pe care urma să o împartă cu ducesa de Urbino, de la Gubbio la Ferrara. Și suita Lucreziei era impresionantă, incluzând numeroși paji și bucătari, rândași tineri și croitorese și, desigur, doamnele ei de onoare, printre care, conform informațiilor primite de Isabella d’Este de la informatorul ei, erau mai multe frumuseți, una cu sifilis și „una maură, cea mai frumoasă pe care am văzut-o vreodată”.

Procurarea cailor pentru toți acești însoțitori se dovedise a fi o problemă pentru papă, care ducea temporar lipsă de fonduri după marile cheltuieli pe care le-a suportat pentru desfătarea grupului Este în Roma, și îi obligase pe toți cardinalii din oraș să împrumute fie doi cai, fie doi catâri pentru călătoria Lucreziei – „niciunul dintre aceste animale nu a fost înapoiat”, a comentat Burchard.

Lungul șir de animale de povară, care își croia drum prin trecătorile înzăpezite din Apenini, era plin de bagaje. Pe spatele mai multor catâri erau legate cufere grele, încuiate cu lacăte, care conțineau zestrea Lucreziei. A fost nevoie de peste 100 de catâri pentru a-i cără bijuteriile, lenjeria și hainele; a luat cu ea nu mai puțin de 200 de schimburi de haine și tot atâtea pălării,

dintre care una, conform informatorului Isabellei d'Este, era evaluată la 10 000 de ducați.

În ciuda faptului că draperiile lecticii o apărau de vremea rea, călătoria era istovitoare pentru Lucrezia. La Spoleto a insistat să facă o oprire de două nopți, spre marea exasperare a grupului din Ferrara, care era dornic să ajungă acasă. Ducele Ercole a fost informat că ea se spăla pe cap cu o frecvență exasperantă și a fost pus în gardă că ar fi fost de dorit ca el să amâne data primirii oficiale a miresei la Ferrara.

Și papa a primit în mod regulat vești despre călătoria fiicei lui și i-a scris că spera să aibă vești de la ea când va ajunge la Ferrara și, de asemenea, că „stătea bine cu sănătatea și moralul și, mai presus de toate, spera să fie înfofolită la față și la corp, pentru a se feri de vijelie și ninsoare". Ea a primit vești și de la cardinalul Ippolito d'Este, care i-a scris pentru a o liniști în privința băiețelului ei de doi ani, Rodrigo, pe care îl lăsase cu multă amărăciune la Roma: „După ce azi-dimineață am trimis pe cineva să îl viziteze pe cel mai ilustru senior, al tău fiu, don Rodrigo, mesagerul a spus că Excelența Sa dormea foarte liniștit și mulțumit și, slavă Domnului, este cât de chipeș și de sănătos și-ar dori să fie cineva."

La 16 ianuarie, la 10 zile după ce Lucrezia și-a luat rămas-bun de la tatăl ei, cavalcada a ieșit din Via Flaminia în drumul abrupt ce ducea la orășelul Gubbio, unde înfricoșătoarea ducesă de Urbino, Elisabetta Gonzaga, cumnata Isabellei d'Este, aștepta cu o mină severă să-i întâmpine pe călăreți și caleștile care veneau huruind. A doua zi, Lucrezia, însoțită de ducesa în vârstă de 30 de ani, și-a continuat călătoria în lectica aurită, după ale cărei draperii cele două femei au purtat o conversație plină de emfază, prietenia lor fiind stânjenită în foarte mare măsură de faptul că ducesa îl considera pe Cesare vinovat de răpirea protejatei ei, Dorotea Malatesta, cu un an în urmă.

În Urbino, ducele Guidobaldo da Montefeltro aștepta sosirea lor pe drumul ce ducea spre capitală, ale cărei străzi erau împodobite cu steaguri, serpentine de hârtie și ghirlande de flori uscate. Căruțele trase de boi, pictate în culori vii și încărcate până la refuz au trecut pe dedesubtul acestora huruind și scârțâind, și au intrat în curtea palatului ducal, unde avea să stea Lucrezia.

Lucrezia a rămas două nopți în Urbino, stând în impunătorul castel și bucurându-se nu doar de confortul vieții aristocratice, ci și de balurile fastuoase, banchetele și spectacole de teatru ale acesteia. La un bal, a apărut într-o rochie de catifea neagră, cu un diamant uriaș pe frunte, în timp ce piticii spanioli, nedisciplinați și zgomotoși, țopăiau și zburdau în jurul ei strigând: „Uitați-vă la măreața doamnă!"

Lucrezia știa că informații despre înfățișarea și comportamentul ei, chiar și detalii privind igiena ei personală erau trimise geloasei și teribilei Isabella d'Este de către informatorul ei secret, un bărbat cunoscut ca Il Prete (preotul),

dar a cărui identitate rămâne misterioasă. Când purtarea lui iscoditoare a fost adusă la cunoștința Lucreziei, ea a trimis după el, l-a interogat amănunțit și a reușit să scoată de la el mai multe informații despre noua ei cumnată decât intenționase el să divulge: „Este o doamnă foarte inteligentă și perspicace și nu trebuie să-ți pierzi cumpătul când vorbești cu ea."

Însă nu avea să se bucure mult de luxul palatului ducal și călătoria epuizantă și înceată a fost reluată din nou, de data asta înspre Pesaro, tot în compania rigidă a ducesei de Urbino, care avea să rămână alături de ea până ajungeau la destinație. Cele două femei au sosit la Pesaro la 21 ianuarie, mulțumite cel puțin că lăsau în urmă munții stâncoși și acoperiți de zăpadă.

La Pesaro – orașul care îi aparținuse odinioară primului
ei soț, Giovanni Sforza, acum în stăpânirea fratelui ei – a fost întâmpinată de guvernatorul spaniol al lui Cesare, Ramiro de Lorqua, care a escortat-o pe străzile ticsite de oameni care așteptau. Când cavalcada s-a oprit în sfârșit în acea seară, Lucrezia a pretextat că era obosită și nu a luat parte la un bal organizat în cinstea ei, dar la care aveau să participe mulți supuși ai fostului ei soț, și s-a retras cu doamnele ei în locuința ce îi fusese destinată, unde o servitoare i-a spălat părul lung și blond, lucru ce aproape că devenise un ritual zilnic.

Mergând prin ducatul lui Cesare, călătoria pe Via Emilia a devenit mult mai lină după zdruncinăturile drumului accidentat de-a lungul dealurilor. Lucrezia a ajuns la Cesena, capitala fratelui ei, la 24 ianuarie. Însă aici un zvon neliniștitor a pus capăt bunei dispoziții; se spunea că logodnicul Doroteei Malatesta, comandatul mercenar Giambattista Caracciolo, jurase să se răzbune pentru răpire și aștepta acum undeva în apropiere să se năpustească asupra miresei Borgia.

Însă amenințarea nu s-a concretizat și Lucrezia a ajuns cu bine la Bologna, deși hotărârea ei de a-și întârzia sosirea în acel oraș, petrecând o a doua noapte în Imola să se odihnească, trebuie să-i fi iritat pe Giovanni Bentivoglio și soția lui, gazdele ei din Bologna. După o procesiune splendidă prin oraș, urmărită de o mulțime imensă, și încă un bal, Lucrezia era atât de obosită, încât dimineața următoare s-a sculat târziu.

În ultima zi din ianuarie, Lucrezia și ducesa de Urbino au părăsit Bologna pentru a merge la vila gazdelor sale din Bentivoglio, aproape de granița cu ducatul Ferrara, ultima oprire din lunga și epuizanta ei călătorie dinspre Roma. Chiar înainte de apusul soarelui, patru călăreți au descălecat pe neașteptate la ușă. Mirele Lucreziei, Alfonso d'Este, se hotărâse brusc să vină personal să-și întâmpine mireasa. „Faptul că Excelența Sa a dorit s-o vadă a plăcut tuturor", a scris în jurnalul său Bernardino Zambotti, „și mai ales miresei și doamnelor ei de onoare" și a contribuit mult la contracararea zvonurilor despre împotrivirea lui Alfonso asupra căsătoriei.

În ceea ce îl privea, Alfonso a fost clar mulțumit de ce a văzut și, după cum s-a relatat, a propus ca el și Lucrezia să meargă pe loc la culcare împreună. Convins să renunțe la această necuviință, s-a întors la Ferrara unde, a doua zi, stând în picioare alături de tatăl său și având în spate o companie de arbaletrieri, a întâmpinat barja ducală cu care, în cabine de mare splendoare, călătorise Lucrezia cele 20 de mile pe apă de la Bentivoglio.

La Malalbergo i se alăturase noua ei cumnată, geloasa și dușmănoasa Isabella d'Este, care îndeplinea în silă rolul de gazdă, cum cerea obiceiul, în numele tatălui ei văduv, ducele. Ochii i s-au umplut de lacrimi, a spus Isabella, când a văzut la gâtul grațios al Lucreziei colierul de rubine al mamei sale.

Abia când a coborât din lunga barcă ducală în afara zidurilor Ferrarei Lucrezia și-a întâlnit pentru prima dată socrul. Bătrânul duce Ercole, în vârstă de aproape 70 de ani, a părut foarte impresionat de înfățișarea ei și s-a amuzat mult de glumele și comicăriile clovnilor. I-a sărutat elegant mâna și a condus-o la casa lui Alberto d'Este, fratele lui nelegitim, unde ea avea să rămână peste noapte să se pregătească pentru intrarea cu fast în Ferrara de a doua zi.

Pregătirile din Ferrara pentru sosirea miresei moștenitorului se întețiseră în ultimele săptămâni: străzile erau curățate, balega de cai și noroiul erau încărcate în căruțe și scoase în afara orașului; hanurile nu mai aveau locuri libere; prăvăliile erau aprovizionate cu marfă de calitate și suveniruri; croitorii și croitoresele munceau zi și noapte să termine noile ținute comandate de curtenii orașului; dramaturgii și poeții scriau de zor drame, iar actorii și oratorii repetau versurile; steagurile și flamurile erau brodate cu reprezentări întrețesute ale taurului Borgia și ale armelor Este; blazoanele celor două familii împodobeau porțile palatului ducal. Fațadele prăvăliilor erau împodobite cu ghirlande, iar de la ferestrele de deasupra atârnau tapiserii. Armata de pictori și tâmplari reușise să termine o serie de arcuri elaborate ce au fost ridicate de-a lungul traseului pe care avea să-l străbată procesiunea, decorate cu scene mitologice menite să vestească unirea celor două familii, taurul Borgia stând viguros alături de vulturii negru și alb ai dinastiei Este.

Orașul clocotea de entuziasm; un diarist din Ferrara a vorbit în numele multora când i-a răspuns unui om care considera că festivitățile erau „un mare deranj, dar după părerea mea vorbea ca un prost".

Familiile de frunte din oraș se întreceau pentru onoarea de a da o fiică pentru noua casă a miresei și pregăteau în palatele lor apartamente pentru a găzdui oaspeții oficiali invitați. Din Lucca, Florența și Siena soseau ambasadori; ambasada venețiană număra 150 de persoane; un observator a numărat la gâtul ambasadorilor francezi, întâmpinați chiar de duce,
84 de lanțuri grele de aur, valorând, după părerea lui, în jur de 35 000 de ducați. „Aproape că nu îți venea să crezi ce mulți
vizitatori sunt în Ferrara", a scris el.

În cele din urmă, în după-amiaza rece și senină a zilei de 2 februarie, de sărbătoarea Întâmpinării Domnului, Lucrezia a trecut podul de peste Pad, în dreptul castelului Tedaldo, și a intrat în orașul care avea să-i fie casă pentru tot restul vieții.

În fruntea cavalcadei mergeau 80 de trompeți, urmați de 100 de arbaletrieri, toți îmbrăcați în uniforma alb cu roșu a casei Este și purtând berete stil franțuzesc, în cinstea lui Ludovic al XII-lea, a cărui alianță cu papa și Cesare grăbise căsătoria. Apoi veneau heralzii îmbrăcați în tunici cu negru și auriu purtând trompete de argint, urmați de toboșari călare pe catâri albi, de halebardieri, de paji și nobili și episcopi și ambasadori, toți călare, într-o etalare țipătoare de aur și argint, roșu și violet, catifea și mătase și de mantii scumpe căptușite cu blană – curtenii spanioli ai casei lui Cesare contrastau prin sobrietatea lor, înveșmântați în obișnuitul lor negru simplu.

Ovații spontane l-au întâmpinat pe mirele Alfonso, splendid îmbrăcat în catifea gri brodată cu aur – se spunea că numai broderia valora 8 000 de ducați – și o beretă împodobită cu pene, călare pe un superb cal de luptă murg care avea un cioltar din catifea violet. Apoi veneau episcopii, cu mantii albe și mitre cu pietre prețioase, ambasadorii în veșmintele lor oficiale somptuoase; apoi toboșarii și măscăricii, care vesteau sosirea miresei. Asta aștepta mulțimea, care a izbucnit în strigăte de bucurie.

Călărind un cal alb ca zăpada cu harnașament auriu, Lucrezia a intrat în Ferrara sub un baldachin de mătase albă cu ciucuri de aur, cărat de opt doctori ai universității. Avea pe cap un coif cu pietre prețioase, a cărui valoare era estimată la 15 000 de ducați, unul dintre acoperămintele pentru cap pe care, după cum a spus tăios Isabella d'Este, „tatăl meu i le-a trimis la Roma", adăugând: „La gât purta colierul care i-a aparținut mamei mele." În picioare avea o pereche de conduri care valora 2 000 de ducați și purta o rochie din brocart auriu cu dungi din satin violet, împodobită, potrivit unui observator, „cu atât de multe bijuterii, încât era o minunăție", și o mantie aurie aruncată peste un umăr pentru a-și afișa căptușeala de hermină.

În urma ei veneau mai multe trăsuri deschise în care erau numeroase doamne din Ferrara și alți oaspeți și, la urmă, lungul șir de catâri de povară care duceau cuferele pline cu hainele, bijuteriile și alte lucruri ale ei, toate acoperite cu satin roșu-aprins, brodat cu blazonul ei.

Calul Lucreziei, un murg elegant, s-a speriat de salvele de tun asurzitoare trase din castelul Tedaldo când a trecut podul și s-a ridicat pe picioarele din spate, aruncând-o la pământ. Din fericire, nu s-a rănit, ci s-a ridicat, râzând veselă, „și asta am văzut-o cu ochii mei pentru că eram chiar acolo", a scris un martor la eveniment. Lucreziei i-a fost adus un catâr, continuându-și astfel traseul pe străzile înguste și șerpuitoare, s-a perindat și pe la momentele de divertisment puse în scenă pentru ea la fiecare cotitură, ajungând în cele din

urmă în marea piață din fața castelului ducal.

Piața era înțesată de oameni, „atât de plină încât, dacă din cer ar fi căzut un bob de mei, n-ar fi ajuns pe pământ", a comentat un observator. Sosirea cavalcadei a fost vestită de o imensă fanfară alcătuită din 113 trompetiști și fluierari care cântau în balconul palatului ducal, și carcerele de dedesubt au fost deschise pentru a elibera un șuvoi de deținuți. Apoi, doi bărbați au coborât pe frânghii din vârful turnurilor înalte până în piață, având brațele întinse, astfel că „semănau cu niște păsări", după cum a spus un om, pentru a se năpusti la picioarele Lucreziei. „Toată lumea a considerat că e o mare minune fiindcă s-a întâmplat atât de repede și niciunul dintre ei nu s-a rănit", a comentat Zambotti.

Lucrezia a intrat în curtea palatului, unde a descălecat și a urcat scara de marmură, în capătul căreia Isabella d'Este și alte femei din familia ducală așteptau să o îmbrățișeze, apoi să o conducă în sala cea mare împodobită cu țesătură de aur și „mătăsuri de mare valoare" pentru a marca evenimentul. Acolo a fost oaspetele de onoare al petrecerii, a cărei atracție principală a fost o serie de sculpturi în mărime naturală făcute din zahăr, urmată de un bal.

La sfârșitul serii, mirii s-au îndreptat spre dormitorul din apartamentele care aparținuseră odată mamei lui Alfonso. A doua zi, tatăl mirelui i-a transmis papei următoarele: „Aseară, ilustrul nostru fiu, don Alfonso, s-a dus la culcare cu soția lui și, după cum se spune, se pare că au fost mulțumiți unul de celălalt." Soțul ei păruse încântat de compania ei și a fost grijuliu în primele zile, chiar dacă dimineața nu a zăbovit mult în patul lor, dar, după ce a dormit cu ea, „în timpul zilei s-a desfătat cu alte femei", după cum i-a spus papei ambasadorul Ferrarei la Roma. „Fiind tânăr, îi face bine", a comentat papa din complezență.

Flegmaticul și tăcutul mire, un bărbat ale cărui interese se limitau la cusătorese și artilerie, așa se spune, socotise căsătoria doar o îndatorire dureroasă. Cele două femei la care ținuse foarte mult muriseră de tinere; mama lui, Eleonora de Aragon, sora regelui Frederic, murise când el avea 17 ani; sora lui mai mică, Beatrice, murise în timpul unei nașteri, patru ani mai târziu. Secretarul lui Alfonso considera ca fiind interesant să speculeze pe seama sentimentelor stăpânului său față de mireasă, care, la început, părea să nu-i stârnească niciun interes. Însă, pe măsură ce o cunoștea mai bine pe Lucrezia, cu atât îi devenise mai interesantă și atrăgătoare, ba chiar îi căuta compania, mulțumit să aibă motiv să nu dea crezare poveștilor despre trecutul ei depravat. „Oricare i-ar fi fost sentimentele înainte de a o cunoaște, nu a trecut mult și a nutrit o iubire la fel de arzătoare ca aversiunea pe care o simțise față de ea când i s-a propus căsătoria", era de părere secretarul.

Festivitățile de nuntă au ținut mai mult de o săptămână. În majoritatea zilelor, în piața cea mare din fața palatului s-au ținut turniruri, urmate în

fiecare seară de banchete și baluri. O trupă de actori a interpretat în fiecare după-amiază comediile lui Plaut, pe care ducele, hotărât să scoată în evidență nivelul culturii pentru care era Ferrara cu justețe renumită, le considerase mai bune decât tot ce văzuse Lucrezia la Roma. Au fost și obișnuitele ceremonii de oferire de cadouri mirelui și miresei. Venețienii au oferit două mantii superbe de catifea de un roșu aprins, în valoare de 300 de ducați fiecare. Ambasadorul francez a adus daruri scumpe din partea lui Ludovic al XII-lea: un șirag de metanii pentru Lucrezia, ale cărui mărgele din aur erau umplute cu mosc aromat, iar pentru Alfonso, un scut decorat cu figura Mariei Magdalena, ceea ce, după cum s-a străduit ambasadorul să explice, trebuia să arate că el luase de soție o femeie virtuoasă, deși toți cei prezenți auziseră zvonurile privitoare la incest și mulți credeau că trecutul Lucreziei, asemenea celui al Mariei Magdalena, era departe de a fi virtuos.

Se pare că Lucreziei i-au plăcut mult petrecerile. Zambotti a descris-o ca fiind „plină de viață și veselie". Toți au fost de acord că fiica papei dansa „admirabil" și era „frumos" îmbrăcată. Ducele Ercole avea numai vorbe de laudă la adresa nurorii, pe care o acceptase cu multă reținere, și se pare că ajunsese să țină sincer la Lucrezia, ducând-o în vizită la sora Lucia da Narni, călugărița pe care ea a ajutat-o să se mute de la Viterbo la Ferrara. „Virtuțile și calitățile ei mi-au plăcut atât de mult", i-a scris ducele lui Alexandru al VI-lea despre Lucrezia, „încât ea e cel mai drag lucru pe care îl am pe lumea asta."

Isabella d'Este și Elisabetta Gonzaga erau mai puțin entuziasmate de noua lor cumnată. Niciuna nu mai era în floarea vârstei, ducesa de Urbino avea 30 de ani și Isabella era cu doar trei ani mai tânără, în timp ce Lucrezia, în ciuda celor trei soți, avea doar 21 de ani. Cele două femei mai în vârstă erau clar puse în umbră de mireasă, care era incontestabil mai tânără și mai drăguță decât ele și, mai mult, căpătase întâietate față de ele la curte.

Răutăcioasa Isabella a depus mari eforturi pentru a o face pe nedorita mireasă să se simtă prost; „ieri", i-a scris ea țâfnoasă soțului ei din Mantova, „a trebuit să rămânem toate în camerele noastre până la cinci, pentru că Lucrezia alege să-și petreacă timpul gătindu-se, astfel încât să ne pună pe mine însămi și pe ducesa de Urbino în umbră în ochii lumii". Fata Borgia, s-a plâns ea, petrecea incredibil de mult timp îmbrăcându-se, spălându-și părul și stând la taclale în camerele ei; de asemenea, refuza să participe la festivitățile care nu o atrăgeau, iar când se juca o comedie deocheată, era în mod evident amuzată de ea, în timp ce Isabella, la fel ca toate doamnele respectabile, o găseau absolut inacceptabilă.

La 9 februarie, în Miercurea Cenușii și începutul postului Paștelui, odată cu plecarea oaspeților, Lucrezia s-a stabilit la curte ca soție a lui Alfonso, moștenitorul ducelui. În Joia Mare, a jucat rolul de gazdă, în numele socrului ei, la tradiționala cină dată pentru 160 de sărmani,

servindu-le mâncarea și ajutând la spălarea picioarelor acestora. A doua zi, în Vinerea Mare, a participat la liturghia de la catedrală, unde congregația urmărea o punere în scenă a Patimilor, un spectacol de cinci ore cu îngeri care coborau din tavan și pluteau deasupra lui Hristos, care se ruga în grădina Ghetsimani, apoi cu răstignirea lui, pe un deal special construit în fața marelui altar, și coborârea lui în Iad prin capul unui șarpe uriaș care se zvârcolea.

Totuși, pe măsură ce zilele treceau, viața în Ferrara i se părea grea și îi era dor de Roma și de iubitul ei tată. Își petrecea diminețile în pat; stătea întinsă în apa înmiresmată a căzii din baie, însoțită de una dintre doamnele ei de onoare care, atunci când ieșeau, îi citea romane erotice. Petrecea din ce în ce mai mult perioade lungi în camerele care îi fuseseră destinate împreună cu însoțitoarele ei spaniole cu care vorbea în dialectul lor valencian și cu care doamnele din Ferrara au ajuns curând în cele mai proaste relații. Chiar l-a supărat pe socrul ei conservator, ca și pe mulți alți locuitori ai Ferrarei, introducând la curte un costum spaniol, *zaraguelles*, o pereche de pantaloni largi, plisați, din mătase sau muselină, purtați pe sub fustă.

În ciuda afecțiunii lui pentru Lucrezia, ducele Ercole era tot mai neliniștit în privința costului întreținerii pe care trebuia să o ofere. Cei mai mulți dintre invitații la nuntă plecaseră, dar mai multe membre ale curții Lucreziei rămăseseră și „aceste femei, rămânând aici", se plângea socrul ei, „fac ca un număr mare de alte persoane, atât bărbați, cât și femei, să zăbovească. […] Este o povară și provoacă cheltuieli grele. Suita acestor doamne […] numără aproape 450 de persoane și 350 de
cai". Își făcea griji și pentru costul întreținerii numeroșilor servitori, în majoritate spanioli, ai Lucreziei, declarând că numărul doamnelor de onoare și servitorilor nurorii sale trebuie redus, astfel că, în ciuda protestelor ei, i-a îndepărtat de la curte pe toți cei pe care i-a considerat de prisos.

Spre marea mirare a criticilor ei, Lucrezia a acceptat cu seninătate decizia socrului ei și, mai mult, s-a apucat să le împace pe cele mai critice dintre doamnele din Ferrara. Printre ele se afla o prietenă a Isabellei d'Este, Teodora Angelini, care era invitată adesea să cineze la masa Lucreziei, un privilegiu ispititor, mai ales în timpul Postului Paștelui, când masa ducelui devenea extrem de monotonă, în timp ce a Lucreziei era aprovizionată din belșug cu o varietate de feluri, de la scoici și langustine la sturion, crabi și caviar.

Firește că extravaganța mâncărurilor servite la masa Lucreziei l-a îngrozit pe duce. A consultat-o pe fiica sa Isabella, care a declarat că nevoile Lucreziei puteau fi cu ușurință acoperite cu suma de 8 000 de ducați pe an, în loc de cei 12 000 de ducați pe care papa îi pretindea pentru ea. Ducele a vrut să ajungă la un compromis, acordându-i Lucreziei 10 000 de ducați, însă papa a refuzat, iar Lucrezia, dorind să scape de bârfa potrivit căreia această ceartă era pornită de la curte și având simptomele care îi spuneau că purta în pântece copilul lui

Alfonso, s-a retras la Mănăstirea Corpus Domini.

Vestea că Lucrezia era gravidă, atât de curând după nuntă, l-a încântat pe duce, dar și pe papă. „Sanctitatea Sa a căpătat forțe noi în urma veștii de la Ferrara și, în fiecare noapte, cere să i se aducă femei tinere alese din cele mai bune bordeluri din Roma", scria Burchard. Ca și când ar sărbători sarcina Lucreziei, i-a chemat și pe Gioffre, pe soția lui Gioffre, Sancia, ba chiar și pe amantul Sanciei, Prospero Colonna; o relatare
deosebit de șocantă sugerează că papa i-a lăsat apoi pe cei doi bărbați într-o anticameră în timp ce el a condus-o pe Sancia în una dintre camerele private de unde s-a întors după un timp să le spună lui Gioffre și Colonna că ea „încă merită toată atenția unui bărbat tânăr".

Însă veselia papei provocată de speranța unui nepot a luat sfârșit curând, fiind înlocuită de dezamăgire și îngrijorare. În mai, Alfonso părăsise Ferrara cu treabă, și Lucrezia profitase de absența lui pentru a se duce la Belriguardo, una dintre numeroasele vile de la țară ale ducelui, unde, spera ea, aerul curat și împrejurimile frumoase aveau să-i îmbunătățească starea de sănătate. La întoarcerea în Ferrara se simțea mult mai bine, dar căldura sufocantă din oraș a provocat o recidivă. La mijlocul acelui iulie torid din anul 1502, s-a îmbolnăvit grav. S-a trimis după soțul ei, precum și după mai mulți doctori, pe lângă Francesco Castello, doctorul curții. Foarte îngrijorat, papa susținea că boala fusese cauzată de supărarea fiicei sale, având atât de puțini bani la dispoziție.

Între timp, starea pacientei se înrăutățea din cauza convulsiilor și a crizelor de delir. În mod inevitabil, s-a presupus că fusese otrăvită, însă curând a devenit clar că majoritatea celor de la curte sufereau de o formă virulentă de diaree. Starea ei se înrăutățea și toți se temeau că avea să moară; soțul ei și fratele ei iubit s-au grăbit să vină la ea și, prin miracol, au găsit-o mai bine, stând în capul oaselor în pat. După câteva zile a avut încă o recidivă; toată luna august a zăcut în agonie până când, la
5 septembrie, a născut o fetiță moartă.

Două zile mai târziu, Cesare a ajuns în Ferrara și a găsit-o bolnavă de febră puerperală, refuzând să-i lase pe doctori să-i ia sânge. Compania lui Cesare se pare că a reînsuflețit-o, convingând-o să asculte sfatul doctorilor. „I-am luat sânge din piciorul drept", a povestit unul dintre medici. „A fost foarte dificil și nu am fi reușit dacă nu ar fi fost [Cesare] care i-a ținut piciorul, a făcut-o să râdă și a încurajat-o mult."

Lucrezia și-a revenit treptat din chinurile prin care a trecut și, când s-a simțit destul de bine pentru a călători, a fost dusă cu o litieră la Mănăstirea Corpus Domini și dată în grija călugărițelor de acolo. A fost însoțită de soțul ei care, deși jurase să meargă în pelerinaj la altarul Fecioarei din Loreto, un loc venerat de cei care aveau probleme cu zămislirea și gravidia, intenționând să

meargă pe jos cei 270 km, dacă Dumnezeu îi cruța viața Lucreziei, s-a mulțumit să se ducă acolo cu barca și apoi să inspecteze unitățile militare, lucru pe care îl făcea foarte des.

Capitolul 22

Castele și condotieri

„Venitul unui papă e cât hotărăște el să fie."

În martie 1502, în vreme ce Lucrezia se acomoda cu viața de la curtea ducală din Ferrara, a avut loc un eveniment care a demonstrat cât de puternici și inventivi puteau fi papa și Cesare în momente de criză. Ce doi – însoțiți de șase cardinali, dintre care unul era Ippolito d'Este, cumnatul Lucreziei, șapte prelați și un număr mare de curteni, secretari și servitori – plecaseră cu o corabie la Piombino, unde trecuseră în revistă apărările acestui port strategic cucerit de trupele lui Cesare în vara anului precedent. Burchard a consemnat: „Fuseseră pregătite trireme, cu vâslași dintre deținuții închiși pentru delicte mărunte; alții fuseseră convinși prin violență sau înșelătorie în tavernele din Roma", iar papa a mai „recrutat toți proprietarii de barje și mulți pescari."

După ce și-au terminat inspecția la Piombino, papa le-a propus însoțitorilor săi să facă o plimbare în jurul coastei „ca să se distreze". Din nefericire, s-a pornit pe neașteptate furtuna, cum se întâmplă uneori pe Marea Tireniană, împiedicându-i să se întoarcă în port și forțându-i să-și petreacă următoarele câteva nopți pe mare. În a patra zi, furtuna s-a întețit și Cesare, „temându-se de un mare pericol", și-a riscat viața părăsind galera într-o barcă mică și vâslind până la țărm să caute ajutoare.

Burchard a relatat astfel ceea ce a auzit de la supraviețuitori:

> Papa a rămas pe galeră, neputând să ajungă în port. Însoțitorii săi, paralizați de frică, zăceau întinși pe fundul corabiei; numai Sanctitatea Sa, așezat la pupă, avea o atitudine hotărâtă și curajoasă. Când marea a lovit corabia cu furie, el a strigat „Iisus!" și și-a făcut cruce și le-a spus marinarilor să-i dea înainte cu pregătirea mesei. Însă ei au răspuns că, din cauza valurilor mari și a vântului puternic, nu puteau să aprindă focul. În cele din urmă, marea s-a mai calmat și s-a putut prăji pește pentru papă.

După câteva zile, întorși la Roma, papa și Cesare și-au îndreptat atenția spre etapa următoare a extinderii ducatului Romagna și spre strângerea acelor sume mari de bani de care aveau nevoie pentru asta. Cum granița de nord a ducatului era
asigurată după căsătoria ei cu Alfonso d'Este, Cesare a pus ochii pe două fiefuri papale mici, Camerino și Senigallia; în ascuns, tatăl și fiul puseseră la

cale un plan mult mai ambițios să pună stăpânire pe Urbino și Bologna, fiefuri mult mai mari, și, de asemenea, să se extindă în Toscana ațâțând rebeliunea din Arezzo și Pisa, două orașe care detestau să fie subjugate de Florența republicană.

Cu aceste gânduri, în vara lui 1502 Cesare l-a numit pe Leonardo da Vinci „arhitect și inginer general" al său și, ca atare, l-a însărcinat cu „inspectarea cetăților și fortărețelor" de pe teritoriile lui. Prin această împuternicire, Leonardo urma să fie scutit de „toate dările publice, precum și cei care-l însoțeau" și să aibă acces liber „să vadă, să măsoare și să estimeze tot ce dorește".

Leonardo, a cărui lucrare *Cina cea de taină*, de la Mănăstirea Santa Maria delle Grazie din Milano, a fost foarte apreciată de Ludovic al XII-lea, fusese angajat ca inginer militar de ghinionistul duce Lodovico Sforza de când era pictor. Pentru Cesare a întocmit hărți, a propus lucrări de sisteme de apărare și a proiectat un canal de legătură între Cesena și portul Cesenatico. Timp de 10 luni, a călătorit prin Statele Papale, evident fascinat de caracterul și ambițiile iscusitului și misteriosului său patron; printre lucrările lui Leonardo care au rezistat timpului se numără mai multe hărți, incluzând una ce prezintă căile de acces în Arezzo.

Până la începutul lui iunie, Alexandru al VI-lea și Cesare și-au întocmit planurile. Cam tot pe atunci, printr-o coincidență, de la Veneția a sosit un nou ambasador; era Antonio Giustinian, ale cărui misive lămuritoare trebuiau să țină la curent guvernul venețian cu treburile papale atât cât era cu putință. Însă sarcina lui a fost zădărnicită de Cesare, care, spunea el, continua să-și ascundă intențiile sub un văl de mister și a refuzat să-i acorde o întrevedere atunci când își putea face timp pentru a-l primi pe trimis.

Într-una dintre primele sale misive, Giustinian a scris că între Alexandru al VI-lea și fiul său existau neînțelegeri, mai cu seamă cu privire la bani. „Astăzi papa a avut niște probleme cu ducele, care cere încă 20 000 de ducați pentru campania lui, pentru care Sanctitatea Sa a plătit deja foarte mult", a scris el, trăgând concluzia că, „deși papa ezită să-i dea banii, într-un final va ceda, cum face în tot ce are legătură cu fiul său."

Până la urmă, Giustinian nu a trebuit să aștepte mult pentru a afla natura planurilor lui Cesare. La 5 iunie, la câteva zile de la sosirea trimisului, a venit vestea unei răscoale împotriva nepopularei guvernări florentine în Arezzo, oraș lângă care aștepta ordine o armată de 3 000 de soldați sub comanda condotierului de încredere al lui Cesare, Vitellozzo Vitelli. După două zile, Vitelli a intrat în oraș, unde li s-a alăturat alt căpitan al lui Cesare, Gianpaolo Baglioni. Aproape imediat a sosit și vestea unei răzmerițe reușite în Pisa, iar orașul și-a declarat loialitatea față de Cesare. Patru zile mai târziu, Burchard a scris că „cadavrul lui Astorre Manfredi, senior de Faenza", care, în urmă cu un

an, fusese înlăturat de Cesare după un lung asediu și întemnițat în Castelul Sant'Angelo, a fost pescuit din Tibru, unde fusese aruncat cu o piatră de gât. Maestrul de ceremonii i-a deplâns moartea: „Acest tânăr, de doar 18 ani, era atât de frumos la chip și statură, încât nu îi găseai egal printre o mie de contemporani ai săi."

Cu toate că și Alexandru al VI-lea, și Cesare au negat vehement orice implicare în ocuparea orașului Arezzo, susținând că Vitelli acționase din proprie inițiativă, puțini din Roma i-au crezut. Convingerea generală era că și asasinarea lui Manfredi a fost înfăptuită din ordinul lui Cesare, care era dornic să evite orice necaz pe care i-l puteau pricinui susținătorii simpatizatului Astorre Manfredi, în timp ce el era plecat din Roma cu armata sa.

Câteva zile mai târziu, Cesare era la Spoleto cu armata sa alcătuită din 6 000 de infanteriști și 2 000 de cavaleriști și căpitanii săi condotieri, spaniolii Ugo de Moncada și Miguel de Corella, italienii Paolo Orsini și vărul lui, Francesco, duce de Gravina; Oliverotto Euffreducci, senior de Fermo; Gianpaolo Baglioni, senior de Perugia, și Vitellozzo Vitelli, senior de Città di Castello, care acceptase cu reținere cererea lui Cesare de a se retrage din Arezzo. Între timp, în Romagna se aduna altă armată, condusă de guvernatorul lui Cesare, Ramiro de Lorqua, pregătită să se deplaseze spre sud.

La început, la Roma au existat anumite dubii referitoare la destinația acestor armate; unii spuneau Pisa, alții, Arezzo, însă cei mai mulți presupuneau că destinația era Camerino, statul lui Giulio Cesare da Varano, care fusese excomunicat de
Alexandru al VI-lea, la 5 iunie, sub acuzația de fratricid. În acest scop, ducele de Urbino permisese trupelor din Romagna conduse de Ramiro Lorqua să treacă prin statul său; totodată însă s-a oferit să-l ajute pe Varano să apere Camerino, lucru care s-a dovedit a fi imprudent.

De fapt, Cesare era pe cale să dea o lovitură foarte ambițioasă și să ocupe chiar Urbino, care, situat între Romagna și Roma, avea o poziție deosebit de importantă. Voia să justifice acest atac neprovocat afirmând că ducele Guidobaldo de Montefeltro comisese un act de trădare când se oferise să-l ajute pe Varano.

Între timp, crezând că Cesare era departe în sud și neavând niciun motiv să se îndoiască de declarațiile lui solemne de prietenie, ducele de Urbino se dusese să se bucure de un prânz în aer liber în parcul unei mănăstiri aflate chiar dincolo de zidurile capitalei sale. În toiul mesei, a sosit în mare grabă un curier cu un mesaj urgent: trupele lui Cesare înaintau spre Urbino și erau la mai puțin de 30 km depărtare. Guidobaldo a fugit și, evitând trupele lui Cesare care primiseră ordin să-l prindă, a sosit în Mantova după o săptămână, zdrențuit și extenuat.

Exilatul Guidobaldo da Montefeltro și-a păstrat demnitatea totuși și a

refuzat titlul de cardinal și o pensie în schimbul drepturilor asupra ducatului Urbino. Pentru a-l umili și mai mult pe duce, a fost dat în vileag faptul că era impotent, o nenorocire știută doar de familia lui. Însă credincioasa lui soție Elisabetta a declarat că prefera să trăiască alături de el ca o soră decât să nu-i mai fie soție.

Într-o încercare de a negocia restabilirea autorității lor în Arezzo, florentinii au trimis acum la Urbino o delegație de rang înalt condusă de Francesco Soderini, episcop de Volterra și frate cu șeful republicii florentine, fiind însărcinat să raporteze despre situație guvernului propriu. Secretar în această delegație era nimeni altul decât Niccolò Machiavelli, care a fost foarte impresionat de Cesare într-atât încât dușmanii lui aveau să afirme mai târziu că secretarul fusese mituit de duce, chiar dacă aceste zvonuri n-au fost niciodată dovedite.

„Acest senior este splendid și magnific", a scris Machiavelli într-o scrisoare semnată de Soderini:

> În război nu există întreprindere atât de mare, încât lui să nu i se pară mică. În urmărirea gloriei și a pământurilor, el nu se odihnește niciodată, nici nu este oprit de pericol și oboseală. Ajunge într-un loc înainte de a se ști că a plecat din altul. Este foarte îndrăgit de soldații săi și a adunat cei mai buni soldați din Italia. Aceste lucruri îi aduc victorie și îl fac extraordinar, mai ales când sunt combinate cu *una perpetua fortuna*18.

Machiavelli ar fi putut să adauge cât de exasperant era Cesare, care, după ce îl făcea să aștepte ore în șir pentru o întrevedere, îl chema din senin în miezul nopții sau în primele ore ale dimineții, de multe ori el neapărând la întâlnire și, uneori, plecând la armata lui aflată în tabără la Fermignano, la câțiva kilometri la sud de Urbino, unde putea fi văzut vânând dis-de-dimineață cu leoparzii săi pe dealurile înconjurătoare, însoțit de „o armată de servitori și având fața acoperită cu o țesătură".

Când era la Urbino, Cesare își petrecea mult timp supraveghind expedierea cu ajutorul convoaielor de catâri a numeroaselor comori ale familiei Montefeltro către fortărețele Forlì și Cesena – acele opere de artă și mobilier scump care împodobiseră magnificul palat ducal în care Lucrezia fusese tratată cu mult respect ca oaspete, cu doar cinci luni în urmă.

Un cronicar de-al locului a consemnat: „A pus să fie scoasă din palat toată mobila lui Guidobaldo de Montefeltro, astfel încât, într-o perioadă de o lună, au fost folosiți zilnic câte 180 de catâri; astfel, o familie respectată a fost deposedată de argint și tapiserii minunate și de biblioteca nemaipomenită cu cărți rare, care fuseseră adunate cu atâta grijă iubitoare de către tatăl lui Guidobaldo, ducele Federigo." Și Leonardo a consemnat în caietele sale de însemnări șirurile de „catâri care cărau greutăți mari de aur și argint, multe comori și mare bogăție".

Printre aceste comori erau opere de artă pe care Isabella d'Este, care recunoștea că avea „o dorință nestăpânită de a deține obiecte vechi și de preț", era nerăbdătoare să le dobândească. I-a scris fratelui ei de la Roma, cardinalul Ippolito d'Este, rugându-l să-i ceară lui Cesare două statui antice, una a lui Cupidon, atribuită de unii sculptorului grec din antichitate Praxitele, și cealaltă, „o mică Venus de marmură", de care ea spera că Cesare ar fi putut să se despartă, întrucât „antichitățile nu-i făceau mare plăcere".

De fapt, Cupidonul nu era o antichitate, ci o lucrare modernă realizată de sculptorul florentin Michelangelo, iar Cesare putea foarte bine să se lipsească de ea. Într-adevăr, reprezentantul său i-a dus statuile Isabellei la Mantova, la 21 iulie. Înainte de a procura aceste obiecte, ea îi ceruse permisiunea ducelui exilat, cumnatul ei, însă, când Guidobaldo a încercat să recupereze statuile după o vreme, a refuzat să i le dea. După succesul lui Cesare la Urbino, Camerino a fost subjugat fără probleme, iar bătrânul senior al locului, Giulio Cesare da Varano, împreună cu cei doi fii ai săi, i-a fost predat lui Cesare și, mai târziu, a fost strangulat în castelul La Pergola.

La Roma, papa a sărbătorit victoria lui Cesare la Camerino în obișnuitul său stil exuberant, cu salve de tun de pe meterezele Castelului Sant'Angelo și, în acea seară, după cum a relatat Burchard, „cu focuri în aer liber, artificii și cu o mare petrecere în Piața San Petru".

Deținând ferm controlul asupra unei Romagne obediente, Cesare a început acum să strângă bani pentru a-și hrăni și dota cu echipament armata, despre care se spunea că îl costa mai mult de 1 000 de ducați pe zi. I s-a adresat tatălui său pentru ajutor și, cu toate că papa era întotdeauna mult mai precaut când era vorba de bani și se plângea întruna de extravaganțele fiului său, se pare că Cesare nu făcut-o în zadar.

Într-adevăr, papa a recurs la tot felul de expediente pentru a strânge banii necesari. Sume mari au venit din impunerea de amenzi și penalizări evreilor și din înființarea de numeroase funcții în cadrul administrației papale, care s-au vândut profitabil cu nu mai puțin de 700 de ducați fiecare. A adoptat tactica discutabilă de a contramanda testamente legale, numindu-se pe sine drept moștenitor și înlocuind executorii numiți cu oameni de-ai săi; se spunea că a recurs chiar și la crimă pentru a-și ajuta financiar fiul pe cât de mult posibil.

Vistieria papală s-a mărit substanțial odată cu moartea, la 20 iulie 1502, a cardinalului Gianbattista Ferrari, datarul lui Alexandru al VI-lea, care plătise 22 000 de ducați pentru titlul
de cardinal, bani pe care papa îi folosise pentru finanțarea campaniei lui Cesare împotriva orașelor Faenza, Rimini și Pesaro. Cardinalul se îmbolnăvise la începutul lui iunie și, după cum a relatat Burchard, „refuzase orice tratament medical, neacceptând cu încăpățânare să i se facă clisme, să i se ia sânge, să înghită siropuri sau pastile sau orice alt remediu". După câteva zile la pat, se

simțise destul de bine ca să mănânce „supă cu pâine și să bea o jumătate de litru de vin corsican excelent", dar curând boala a revenit destul de grav, încât să i se dea ultima împărtășanie; însă și-a revenit din nou și a mai dus-o o lună, refuzând în continuare orice leac.

> În dimineața morții lui, delirând puțin, s-a plâns că fusese furat de 10 ducați într-o tranzacție privind o petiție. Doi călugări care erau de față i-au spus: „Preasfinția Voastră nu vă necăjiți din cauza acestor tranzacții. Încredințați-vă Celui care vă va scăpa de toate escrocheriile și înșelăciunile." A sărutat crucifixul și și-a făcut semnul crucii, lovindu-și gura cu mâna dreaptă. La scurt timp după aceea, și-a dat duhul.

Înmormântarea cardinalului în Santa Maria della Febbre nu a fost o ceremonie demnă; un slujitor al casei mortului s-a dus în grabă la sicriu pentru a recupera o pereche de mănuși care, a afirmat el, îi aparțineau, precum și un inel care, susținea, era tot al lui. Apoi s-a constatat că nu se putea închide capacul de la sicriu, așa că a fost chemat un tâmplar să se așeze cu genunchii pe el pentru a-l forța.

Deși se spunea că strânsese o avere mare atât în ducați, cât și în aur și argint, prin mijloace foarte discutabile, Gianbattista Ferrari fusese un zgârcit notoriu; iar Burchard a consemnat gluma pe seama acestuia care circula în acea vreme în Roma, potrivit căreia, prezentându-se la porțile raiului, Sfântul Petru îi ceruse drept taxă de intrare suma de 1 000 de ducați. Cardinalul a protestat, spunând că nu putea plăti o asemenea sumă. Sfântul Petru, prin urmare, s-a văzut nevoit să coboare taxa la 500 de ducați. Dar și asta era imposibil de plătit, așa că, până la urmă, suma a scăzut la un singur ducat, dar chiar și atât a fost prea mult pentru zgârcitul cardinal. Atunci Sfântul Petru s-a răstit la el: „Dacă nu poți să plătești un singur ducat, du-te la dracu' și rămâi pe vecie calic împreună cu el!"

Prin urmare, cardinalul nu a fost jelit de multă lume; avariția lui și disprețul față de starea deplorabilă a celor săraci îl făcuseră să aibă un prost renume și, chiar dacă boala care i-a adus sfârșitul pare să fi fost cauzată de o febră endemică în Roma, erau mulți cei care credeau că fusese otrăvit în felul în care se presupune că el însuși pusese la cale moartea celor care i se puneau de-a curmezișul. Bineînțeles că o mare parte din averea cardinalului, estimată de Burchard la 80 000 de ducați, fără a pune la socoteală hainele și bijuteriile lui, a trecut în mâinile papei și, de acolo, în cufărul de luptă al lui Cesare.

După ce a ocupat Urbino și Camerino, Cesare era acum pregătit pentru următorul pas al neîndurătoarei sale campanii. Pentru asta avea nevoie de cooperarea lui Ludovic
al XII-lea, care, din fericire pentru Cesare, era în drum spre Milano, unde era așteptat la 28 iulie. Astfel că, la doar patru zile după capitularea orașului Camerino, Cesare a plecat în galop din tabăra sa de la Fermignano, împreună cu trei însoțitori, „deghizat în cavaler al ordinului ioaniților, având o cruce pe

vestă", relata Burchard. Pe drum, el s-a folosit de caii ordinului.

La Borgo San Donnino, Cesare și însoțitorii lui s-au ospătat cu pui și porumbei, atât de mulți încât „i-au șocat pe localnici, acoperindu-se de rușine", susținea Burchard. Au făcut o scurtă oprire în Ferrara, unde Cesare a vizitat-o pe sora lui iubită, Lucrezia, care era grav bolnavă, apoi și-au continuat drumul, ajungând la Milano în ziua de 5 august.

Un martor i-a povestit Isabellei d'Este felul în care a fost primit Cesare de Ludovic al XII-lea:

> Regele l-a îmbrățișat în public și l-a primit cu mare bucurie conducându-l în castel, unde l-a instalat în camera cea mai apropiată de a sa, și regele însuși a cerut să-i fie adus prânzul, alegând diverse feluri […] și a poruncit ca oaspetele să se îmbrace cu cămașa și tunica lui, întrucât ducele Valentino nu adusese cu el animale de povară, ci numai cai. Pe scurt – a făcut mai mult decât ar fi făcut pentru un fiu sau un frate.

Papa a fost nemulțumit de acțiunile fiului său – care îi erau tot mai mult ascunse – și, veșnic înclinat să fie precaut în privința Franței, „a fost foarte deranjat de această călătorie a fiului său la Milano, pentru că a auzit de la o sursă absolut sigură că el a întreprins călătoria fără să o consulte sau măcar să o informeze pe Sanctitatea Sa", a relatat Giustinian.

Pentru Cesare, însă, călătoria avea să se dovedească foarte avantajoasă; pe lângă faptul că prietenia lui cu Ludovic al XII-lea s-a consolidat, a reușit și să-și intimideze dușmanii care se adunaseră în jurul curții franceze. Primirea lui Cesare de către rege trebuie să-i fi iritat pe mulți dintre oaspeți, în mod deosebit pe Giovanni Sforza și pe Guidobaldo da Montefeltro, a căror putere fusese uzurpată de Cesare și care sperau ca francezii să-i ajute să-și recapete domeniile.

Printre cei mai vehemenți dintre dușmanii lui Cesare adunați la curtea franceză era soțul Isabellei d'Este, Francesco Gonzaga, care jurase să se dueleze cu Cesare, „acel fiu bastard de preot", dar acum a fost obligat să-și ia vorbele înapoi și i-a spus unui prieten că el și Cesare se îmbrățișaseră „ca doi frați buni", adăugând: „Noi am petrecut toată ziua dansând și ospătându-ne alături de Majestatea Sa."

În ciuda supărării lui pricinuite de aroganța cu care Cesare se împăuna cu forța lui militară și, mai ales, cu faptul că încălcase teritoriul Florenței, care rămânea un aliat important al Franței, regele avea nevoie de sprijinul lui Alexandru al VI-lea și de armata fiului papei pentru a-și apăra autoritatea în Neapole, unde relațiile dintre Franța și Spania, neobișnuit de cordiale în ultimii ani, începuseră să revină la ostilitatea tradițională. Și astfel, Ludovic al XII-lea și Cesare au ajuns la o înțelegere prin care regele era de acord să-i dea ducelui mână liberă în Bologna, pe când Cesare trebuia să vină în sprijinul ambițiilor franceze în Neapole.

Cesare a stat aproape o lună la curtea franceză, călătorind cu regele mai

întâi la Pavia, unde au asistat la un duel ceremonial între doi membri ai familiei Gonzaga aflați într-o dispută, care apoi au fost așezați față în față la banchetul care a urmat. Apoi au plecat la Genova, unde Ludovic al XII-lea a avut parte de o primire spectaculoasă, care a costat orașul
12 000 de ducați.

La 2 septembrie, Cesare a părăsit Genova și, după cinci zile, a ajuns în Ferrara pentru a-i ridica moralul Lucreziei care suferea de febră puerperală. Apoi a plecat în sud la Camerino, pentru a se sfătui cu tatăl său, care se afla în oraș ca să-l instaleze duce de Camerino pe Juan, băiatul în vârstă de patru ani și jumătate despre care se presupunea că era rodul aventurii Lucreziei cu valetul papei, Pedro Calderon. Papa și Cesare aveau multe de discutat, nu în ultimul rând despre planul de cucerire a Bolognei.

În urma înțelegerii cu Cesare, Ludovic al XII-lea trimisese un mesager la Giovanni Bentivoglio, la Bologna, informându-l că nu se va opune dorințelor lui Alexandru al VI-lea, care acum l-a chemat pe Bentivoglio la Roma pentru a răspunde acuzațiilor de proastă guvernare.

Însă căpitanii lui Cesare începuseră să devină tot mai bănuitori în privința intențiilor stăpânului lor. Dacă Giovanni Bentivoglio era pe cale să-și piardă statul, cât de siguri puteau fi de propriile teritorii, toate învecinându-se cu ducatul lui Cesare? Securitatea le era oare asigurată, se gândeau ei, de faptul că slujeau în armatele ducelui? Prin urmare, cardinalul Orsini a convocat o întrunire la castelul din Magione, la mică distanță de lacul Trasimeno, la care au participat toți conducătorii amenințați: Gianpaolo Baglioni din Perugia, Francesco Orsini, duce de Gravina, Paolo Orsini din Palombara, Oliverotto Euffreducci din Fermo, chiar și Vitellozzo Vitelli, duce de Città di Castello, care avea o criză de sifilis extrem de dureroasă și a trebuit să fie adus acolo cu targa. Iar cei care nu au putut veni personal la Magione și-au trimis un reprezentant: Giovanni Bentivoglio din Bologna și-a trimis fiul, Ermes, Pandolfo Petrucci din Siena a trimis doi curteni, Guidobaldo da Montefeltro a trimis un curtean și așa mai departe.

Gianpaolo Baglioni i-a avertizat pe participanții la întrunire că riscau să fie „devorați unul câte unul de balaur" dacă nu acționau împotriva lui Cesare. Însă, întrucât nu numai Franța, ci și Florența și Veneția au refuzat să-i ajute, cei mai mulți dintre participanți se codeau să înfrunte pericolul cu care se confruntau. La 7 octombrie, totuși, a avut loc o răscoală împotriva familiei Borgia în fortăreața San Leo din Urbino și, încurajați astfel, participanții la întrunire au ajuns la un acord; s-a stabilit ca Cesare să fie atacat de Giovanni Bentivoglio în Romagna și de membrii familiei Orsini, care trebuiau să încurajeze revolta din Urbino.

Când a auzit despre această amenințare, care a părut să-i slăbească o vreme autoritatea asupra statului său, Cesare și-a retras forțele în Imola și în siguranța

pe care i-o dădea Romagna. Când Machiavelli s-a dus la el să-i ofere sprijinul Florenței, l-a găsit netulburat, chiar indiferent. A acceptat aparent cu nonșalanță pierderea ducatului Urbino și se pregătea de război cu încredere evidentă în victorie, strângând trupe și bani și numind noi căpitani condotieri, dintre care mulți erau spanioli, pentru a-i înlocui pe conspiratori. De asemenea, a cheltuit sume atât de mari pe iscoade, încât Machiavelli considera că „a dat pe curieri și trimiși speciali în două săptămâni cât alții în doi ani".

La început, operațiunile militare nu au mers bine pentru Cesare și, către sfârșitul lui octombrie, ducatul Urbino a căzut în mâinile conspiratorilor, care, conform lui Burchard, după ce au adunat vreo 500 de cavaleriști și 2 000 de pedestrași, au redat orașul Urbino și toate teritoriile ilustrului Guidobaldo da Montefeltro, legitimul duce de Urbino.

Dar când au intrat mai mulți bani și s-au înrolat mai mulți soldați, lucrurile au început să se schimbe. Dușmanii lui întârziau să-l preseze, n-au profitat de ocazie, cum fără doar și poate ar fi făcut el, și, întrucât au început să-și piardă curajul în a-l înfrunta, au fost convinși în cele din urmă să ajungă la o înțelegere cu el.

Cum avea să scrie mai târziu Machiavelli în *Principele*,
Cesare „a înfrânt revolta din Urbino, răzmerițele din Romagna și nenumăratele amenințări cu ajutorul francezilor", la care se adăugau și abilitățile sale politice deloc de neglijat:

> Redobândindu-și astfel tot prestigiul și nemaiavând nevoie să se bizuie nici pe Franța, nici pe alte forțe din afară, și pentru ca să nu mai aibă nevoie de a le pune pe acestea la încercare, ducele începu să se folosească de vicleșuguri. Și știu să-și ascundă atât de bine intențiile încât Orsini înșiși se împăcară cu el prin mijlocirea lui Paolo Orsini, față de care ducele folosi toate mijloacele posibile pentru a-l face să aibă încredere în el, dându-i bani, veșminte și cai.19

După cum spunea Machiavelli, principalul deziderat, acela de a recâștiga acum bunăvoința lui Cesare, se reflecta în scrisoarea umilă adresată lui de Vitellozzo Vitelli care s-a scuzat că se alăturase alianței împotriva ducelui și spunea că, dacă ar fi avut vreodată prilejul să vorbească personal cu el, ar fi putut fără îndoială să se justifice pe deplin.

Neprimind niciun răspuns la scrisoare și refuzându-i-se o întrevedere personală cu Cesare, Vitelli nu putea decât bănui ce intenționa să facă Cesare în continuare. Nici Machiavelli nu știa.

> N-am încercat să vorbesc cu ducele, neavând nimic nou să-i spun [a relatat el la Florența], și aceleași lucruri l-ar plictisi; trebuie să înțelegeți că nu vorbește cu nimeni în afară de trei sau patru miniștri de-ai lui și cu diverși străini, care sunt obligați să dezbată cu el probleme importante, și nu iese din biroul lui până noaptea târziu; așa că n-am niciun prilej să vorbesc cu el decât când este stabilită o audiență. În plus, este foarte secretos. Nu cred că cineva în afară de el știe ce o să facă. Secretarii lui mi-au

spus deseori că el nu își dezvăluie planurile până ce nu sunt gata să fie duse la bun sfârșit. Așa că le rog pe Excelențele Voastre să mă ierte și să nu pună pe seama neglijenței mele faptul că nu satisfac dorința de informare a Excelențelor Voastre, întrucât în majoritatea timpului nu mă mulțumesc nici chiar pe mine.

Așa că Machiavelli nu putea să descopere ce avea de gând să facă Cesare. Apoi, chiar înainte de Crăciun, au apărut vești; Cesare îi chemase pe toți ofițerii francezi din armata lui și le spusese că nu mai avea nevoie de ei; întreținerea lor în lenevie era o cheltuială pe care nu mai dorea să o îngăduie. În ziua plecării lor s-a ținut un bal în cinstea lui Cesare, la Cesena. Soția drăguță a unuia dintre acești ofițeri i-a atras atenția și a dansat de mai multe ori cu ea, fiind urmărit îndeaproape de soțul ei.

În timp ce, în aparență, se bucura de acest bal, guvernatorul militar al Romagnei, aprigul și agresivul Ramiro de Lorqua, a fost arestat imediat după întoarcerea lui de la Pesaro și aruncat în închisoare. După trei zile a fost decapitat în zori în piața publică din Cesena. Trupul fără cap a fost lăsat pe butuc, iar capul i-a fost expus înfipt într-o suliță.

Singura explicație a acestei execuții neașteptate a fost că Ramiro se făcuse vinovat de corupție în exercițiul funcțiunii, însă ea nu a fost unanim acceptată. A circulat zvonul că Ramiro făcuse schimb de scrisori cu conspiratorii, în special cu Giovanni Bentivoglio, Vitelli și cu membri ai familiei Orsini. „Motivul morții lui nu se cunoaște, dar poate că l-a mulțumit pe Prinț, căruia îi place să arate că știe să ridice și să distrugă oameni după pofta inimii", a comentat Machiavelli.

Cu siguranță trupele de ocupație ale lui Cesare fuseseră nedisciplinate la început, în timp ce ofițerii spanioli, precum nepopularul și coruptul Ramiro de Lorqua, care au fost instalați administratori, se purtaseră extrem de dur cu poporul recalcitrant. Dar, cu timpul, italienii i-au înlocuit pe spanioli și, spre mulțumirea generală, a fost înființată o curte de apel ambulantă, sub conducerea unui avocat cu o bună reputație, Antonio del Monte.

După executarea lui Ramiro, ce a părut în sfârșit sigur a fost că Cesare pregătea un fel de acțiune împotriva căpitanilor condotieri care îi plănuiseră moartea. Între timp, ei acceptaseră să cucerească, în numele lui Cesare, micul oraș Senigallia de pe coasta adriatică, la sud de Fano. Senigallia fusese sub tutela lui Giovanni della Rovere, fratele cardinalului Giuliano, dar acesta murise în noiembrie 1501, lăsând-o pe soția sa, Giovanna, sora lui Guidobaldo da Montefeltro, să conducă provizoriu în locul fiului său tânăr. Neuitând de soarta lui Astorre Manfredi, Giuliano della Rovere aranjase ca nepotul său în vârstă de 12 ani,
Francesco Maria, să fie scos pe furiș din zonă și dus în siguranța palatului său din Savona. Și, cunoscând reputația de om crud a lui Cesare, cardinalul o atenționase pe Giovanna să nu opună nicio rezistență.

Orașul a căzut fără luptă, însă comandantul său militar nu a vrut să predea citadela decât lui Cesare Borgia însuși. În armură completă, Cesare a plecat spre Senigallia, la 31 decembrie 1502, în fruntea armatei sale, căpitanii condotieri ieșind să-l întâmpine și urmându-l înapoi în oraș, ale cărui porți s-au închis după ei.

Cesare și-a chemat acum căpitanii să ia parte la o ședință în casa pe care a ocupat-o pentru a-i servi drept sediu. Răspunzând invitației pentru a i se alătura la masa dezbaterilor, ei au intrat în curtea acestei case, moment în care Cesare, conform unei relatări, urca o scară pentru a „răspunde chemării naturii", după cum a spus el. La jumătatea scării, s-a întors și a făcut un semn cu capul către Miguel de Corella. Ca urmare a acestui semnal, condotierii au fost imediat înconjurați de soldați înarmați; numai Vitelli a avut timp să-și scoată sabia din teacă și să rănească mai mulți soldați, înainte ca toți căpitanii să fie arestați și dezarmați.

În acea seară, sosit de la Fano, Machiavelli a găsit orașul cuprins de zarvă. A trimis un mesaj la Florența raportând arestarea condotierilor și a adăugat sumbru: „După părerea mea, mâine-dimineață nu vor mai fi în viață." Curând după aceea, Vitellozzo Vitelli și Oliverotto Euffreducci au fost sugrumați de „călăul" lui Cesare, Corella, în timp ce stăteau spate în spate pe o bancă. Cei trei Orsini – Paolo, Francesco și Roberto – fuseseră luați prizonieri, după cum i s-a spus lui Machiavelli, și au avut aceeași soartă, iar Cesare a trimis urgent o scrisoare la Roma, ordonându-i tatălui său să îl aresteze cât mai repede pe cardinalul Orsini. Dimineața următoare, când cardinalul a sosit la Vatican pentru a-l felicita pe papă pentru cucerirea Senigalliei de către Cesare, la intrarea în Sala del Pappagallo „a fost îngrozit să se pomenească înconjurat de oameni înarmați și aruncat imediat în închisoare", conform relatării lui Burchard, care a adăugat că „toate posesiunile i-au fost confiscate", apoi „încărcate pe catâri și duse la Vatican".

Pedepsirea condotierilor neloiali a fost considerată binemeritată. Chiar și Isabella d'Este i-a scris lui Cesare pentru a-l felicita, trimițându-i cadou 100 de măști de carnaval și exprimându-și speranța că, „după toate eforturile și stresul" pe care le-a îndurat în timpul „acestor glorioase acțiuni", ar trebui să-și facă timp pentru a se distra. „Cesare a insistat să examineze măștile cu mâna lui", povestește Isabella, „spunând că sunt frumoase și că seamănă mult cu diverse persoane dintre cunoscuții lui".

În ziua următoare uciderii lui Vitellozzo și Oliverotto, Cesare a părăsit Senigallia, după ce acceptase capitularea citadelei și, pe o ploaie torențială, a plecat să revendice pentru sine statele căpitanilor neloiali. Città di Castello a căzut repede. Când s-a apropiat de Perugia, Gianpaolo Baglioni a fugit, refugiindu-se în Siena, la Pandolfo Petrucci. Cesare a pornit în marș spre Siena, cucerind în drum avanposturile orașului, soldații lui prădând și violând

după pofta inimii. În San Quirico d'Orcia, soldații lui au găsit doar doi bărbați și nouă femei, toți în vârstă, pe care i-au spânzurat de brațe și au aprins un foc sub picioarele lor pentru a-i face să mărturisească unde le erau ascunse bunurile de preț; bătrânii nu știau sau nu erau pregătiți să dezvăluie ceva, și au murit.

Declarând că acționa în calitate de căpitan general al Bisericii și că nu avea interese egoiste, Cesare l-a gonit apoi pe Petrucci din Siena și, după aceea, a pornit să cucerească castelele și pământurile din zona rurală din jurul Romei, care aparțineau familiei Orsini. Fortul Ceri s-a predat la 5 aprilie 1503, după un bombardament brutal. Alte castele ale familiei Orsini, printre care Palombara și Cerveteri, i-au urmat exemplul; Paolo Orsini, senior de Palombara, a fost strangulat; și Francesco Orsini, duce de Gravina, a fost omorât la ordinul papei, după cum s-a presupus. Numai Giangiordano Orsini, senior de Bracciano, a fost cruțat; ca și Cesare, era cavaler al ordinului francez Sf. Mihail, ai cărui membri, la primirea colanului, depuneau un jurământ solemn să nu se războiască între ei.

Privind retrospectiv evenimentele anului precedent, Machiavelli a scris: „Ducele Valentino se bucură de un noroc nemaipomenit, de un curaj și o încredere în sine care sunt aproape neomenești și de credința că poate duce la bun sfârșit orice întreprinde." Ca soldat, talentele lui constau într-o abilitate extraordinară de deplasare rapidă și în capacitatea de inducere în eroare a inamicului. Nici nu se știa bine că este într-un loc, când pe neașteptate apărea în altul, la kilometri depărtare. Se spunea că a transformat arta războiului în arta înșelăciunii. Sunt foarte puține caracterizări ale sale în postura de comandant pe câmpul de luptă, însă există o descriere care demonstrează puterea uimitoare a personalității lui. Soldații lui treceau un râu când, din cauza fricii de înec, au intrat în panică. Chiar dacă au strigat la ei, ofițerii n-au putut restabili ordinea. Cesare s-a apropiat călare de malul râului. Oamenii lui l-au văzut stând acolo, privind scena, tăcut și impozant. Când l-au zărit, soldații au fost de îndată disciplinați și au trecut râul în tăcere.

Și în situația prezentă, Cesare a acceptat că trebuia să facă o schimbare în relațiile cu puterile străine, acum că Spania apărea ca fiind combatantul mai puternic în lupta ei cu Franța pentru Neapole, mai ales din 28 aprilie, când comandantul armatei spaniole, Gonsalvo di Córdoba, a obținut o victorie decisivă în fața francezilor la Cerignola, dovedind șubrezeala ocupației franceze asupra Neapolelui. Cesare își avea ochii ațintiți asupra Toscanei și se credea că plănuia o alianță cu spaniolii pentru a-și atinge țelul.

Însă Cesare nu putea să facă nimic până nu mai aduna bani să-și umple din nou vistieria, drastic golită de campania din anul precedent, de atacurile asupra familiei Orsini și de extravaganța lui nesăbuită. A apelat din nou la tatăl

său.

Când bogatul cardinal venețian Giovanni Michiel a murit în împrejurări misterioase, la 10 aprilie 1503, după zile de vomitat și diaree, bănuiala generală a fost că papa însuși jucase un rol de bază în otrăvirea lui. „De îndată ce papa a auzit de moartea lui, a trimis acasă la el un om și, până în zori, casa a fost prădată complet" și „moartea cardinalului i-a adus peste 150 000 de ducați", i-a spus cineva ambasadorului venețian Antonio Giustinian.

Alte sume au fost strânse prin numirea de noi cardinali. În mai 1503, într-un consistoriu secret, s-a aprobat numirea a nouă noi cardinali; toți cei trei italieni erau oameni ai familiei Borgia, unul era neamț, o favoare făcută împăratului, iar ceilalți cinci erau spanioli, toți favorabili papei spaniol, reflectând schimbarea politicii lui Alexandru al VI-lea; în mod semnificativ, niciunul nu era francez. Giustinian a transmis conducerii venețiene: „Astăzi a avut loc un consistoriu și au fost
numiți nouă cardinali noi, majoritatea oameni cu reputație
dubioasă și toți plătind gras pentru numire, unii câte 20 000 de ducați și mai mult, astfel că s-au strâns între 120 000 și 130 000 de
ducați; se știe că Sanctitatea Sa dovedește lumii că venitul unui papă e cât hotărăște el să fie."

Un om care lucrase pentru familia Borgia în trecut și sperase să fie răsplătit cu o funcție de cardinal nu și-a ascuns dezamăgirea și a vorbit disprețuitor despre Cesare. Numele acestuia era Francesco Troche. „Sanctitatea Sa, papa, i-a spus că era nebun să vorbească așa, căci, dacă auzea ducele, avea să fie ucis", i-a povestit un trimis stăpânului său, „și, din cauza vorbelor Preafericirii Sale, îngrozit, Troche a fugit." A fugit mai întâi la Genova și apoi, prin Sardina, a ajuns în Corsica; însă acolo a fost prins și dus înapoi la Roma, unde a fost strangulat de sinistrul locotenent al lui Cesare, Miguel da Corella. În aceeași zi, alt bărbat care intrase în conflict cu Cesare, Jacopo di Santacroce, nobil roman și fost susținător al familiei Borgia, a fost spânzurat și cadavrul lui a fost expus pe podul Sant'Angelo ca avertizare pentru toți dușmanii familiei Borgia.

Cesare era acum la apogeul puterii. După ce strânsese destui bani prin toate mijloacele pe care le avea la dispoziție și se descotorosise de mai mulți dușmani, a recrutat o armată alcătuită din vreo 1 200 de soldați călare și peste 4 000 de infanteriștii, toți purtând uniforma roșu cu galben, care avea brodat pe piept și pe spate, cu litere mari, cuvântul CESAR. „Toți soldații cei mai buni erau alături de el", a scris cronicarul Matarazzo. „Și strânsese atâtea comori și posesiuni, încât părea că nicăieri în toată Italia nu se mai găseau adunate la fel de multe. Nici atât de mulți soldați bine disciplinați și așa de bine dotați cu arme și cai."

Cesare era pregătit pentru următoarea sa campanie. La începutul lui iulie, papa l-a confirmat conducător al Città di Castello și a poruncit orașului

Perugia să-i accepte stăpânirea;
el se aștepta ca în scurtă vreme să-și sporească domeniile cu orașele Pisa, Lucca și Siena. Pregătită pentru campania sa în Toscana, armata sa bine instruită și bine dotată a pornit în marș
spre nord pe Via Flaminia către Perugia și granițele Toscanei.
Cesare a rămas la Roma, așteptând momentul potrivit să plece. Împotrivirea neașteptată la cucerirea regatului Neapole a încetinit înaintarea armatei spaniole; între timp, trupele franceze din nordul Italiei își începuseră lungul marș spre sud pentru a-i despresura pe tovarășii lor asediați. Cesare a trebuit să mizeze pe victoria spaniolilor și și-a stabilit data plecării la 9 august.

---

18 „Un noroc permanent" (în italiană, în original) (n. red.).
19 Machiavelli, *Principele*, pp. 98–99 (n. red.).

Capitolul 23

Moartea papei

„Luna asta este fatală pentru bărbații dârji."

În acea vară a lui 1503, vremea la Roma a fost neobișnuit de caldă și umedă. Alexandru al VI-lea se îmbolnăvise în iulie și, când ambasadorul venețian îl vizitase în apartamentele papale din Vatican, îl găsise „întins pe o sofa, complet îmbrăcat". Giustinian a relatat că Alexandru al VI-lea „m-a primit binedispus, spunând că de trei zile era deranjat de o dizenterie ușoară, dar că spera că nu era nimic grav".

„Aici sunt mulți bolnavi de febră", scria în acel iulie un florentin care muncea în Roma, „și oamenii mor în număr mare." Unul dintre morți era fostul ambasador florentin, al cărui succesor era acum grav bolnav. În ciuda celor 73 de ani ai săi, papa și-a recăpătat destul de repede sănătatea, însă nu și exuberanța. Alexandru al VI-lea devenea tot mai deprimat, lucru neobișnuit la el, pe măsură ce febra tifoidă, tifosul și probabil malaria – care făceau ravagii în oraș – omora tot mai mulți bărbați, femei și copii. A recunoscut asta în fața lui Giustinian, căruia i-a mărturisit îngrijorarea față de cele relatate: „Toate aceste decese ne fac mai temători și ne determină să avem mai multă grijă de sănătatea noastră." La 1 august a murit nepotul său, cardinalul Juan Borgia, și, în timp ce urmărea procesiunea funerară trecând pe sub fereastra lui, papa a spus cu o tristețe necaracteristică: „Luna asta este fatală pentru bărbații dârji." Înăbușitoarele luni iulie și august se dovediseră într-adevăr fatale pentru cinci predecesori ai lui, Inocențiu al VIII-lea, Sixtus al IV-lea, Paul
al II-lea, Pius al II-lea și chiar unchiul său, Calixt al III-lea.

La 5 august, cu doar patru zile înainte ca Cesare să trebuiască să părăsească Roma, tatăl și fiul au acceptat o invitație la cină în vila de la țară a cardinalului Adriano Castellesi, la câțiva kilometri de Roma. În această împrejurare, sănătatea lui Cesare a fost cea care a provocat o neliniște mai mare, întrucât nu avea doar dureri de stomac, ci și, conform lui Burchard, „pielea foarte iritată în partea de jos a feței, care se descuamează precum frunzele putrezite și din care iese un puroi pe care este foarte preocupat să îl ascundă cu masca".

La sosirea la vila lui Castellesi, tatăl și fiul erau extrem de însetați și au cerut cupe cu vin, pe care le-au băut, „foarte recunoscători". Era o seară înăbușitoare

și oaspeții au cinat în aer liber, bucurându-se de umbra copacilor din grădină. A doua zi, gazda s-a îmbolnăvit și s-a dus în pat; după o săptămână, și papa a căzut la pat; apoi s-au îmbolnăvit Cesare și câțiva dintre ceilalți oaspeți ai cardinalului, precum și câțiva servitori. S-a bănuit în mod firesc că era vorba de otravă. Printre cei care credeau că răspunzător era un servitor se afla și Giustinian; alții sugerau că vinovat de otrăvire era Cesare și mai erau unii care spuneau că însuși papa era răspunzător, că intenționase să-l otrăvească pe fostul său secretar din motive neștiute, însă din neatenție băuse el însuși vinul. De vină nu era vinul, susțineau alții, ci dulciurile otrăvite cu care fuseseră tratați oaspeții după masă.

Însă papa a declarat că, probabil, cauza era aerul rău mirositor din Roma din timpul acestui insuportabil val de căldură. Beltrando Costabili, ambasadorul Ferrarei la Roma, a afirmat că nu era de mirare că papa și fiul său se îmbolnăviseră, „întrucât toți cei de la palat sunt în aceeași stare din cauza aerului nesănătos de aici".

Burchard a consemnat zi de zi starea de sănătate a papei. La 12 august a scris că „Sanctitatea Sa dă semne de febră care nu scade". A doua zi, Giustinian a raportat la Veneția:

> Ieri-seară, papa a vomitat și a fost febril toată noaptea, iar ducele Cesare este într-o stare similară. Doctorii îl îngrijesc constant și se gândesc dacă să îi ia sânge sau nu; […] unii dintre informatorii mei vorbesc de 14 uncii20 de sânge luat, alții, de 16 uncii. Poate că 10 uncii e mai probabil; chiar și asta este o cantitate mare pentru un om de vârsta Sanctității Sale. Dar, mare sau mică, nu a avut niciun efect și febra nu scade. Cât despre ducele Cesare, el e mai rău.

Costabili a transmis la Ferrara o veste la fel de descurajantă:

> Ieri-dimineață am aflat din sursă sigură că Sanctitatea Sa i-a chemat pe episcopul de Venosa și încă un doctor și că aceștia n-au fost lăsați să îl părăsească. Mi s-a spus că papa era febril și a vomitat ieri și că i s-au luat nouă uncii de sânge. […] În timpul zilei le-a cerut unor cardinali să joace cărți în camera lui, în timp ce el se odihnea. […] Dar în după-amiaza asta a avut o criză ca aceea de sâmbătă și asta îi neliniștește pe cei care îl îngrijesc. Nimeni nu dorește să vorbească despre starea lui și, cu cât caut să aflu mai mult, cu atât mai puțin mi se spune. Doctorii, chirurgii și apotecarii nu au voie să-l părăsească, lucru din care deduc că starea lui este gravă.

Aceeași veste a fost trimisă de alți ambasadori statelor lor. În această privință, Giustinian a fost deosebit de perseverent, la 16 august 1503 relatând următoarele: „Astăzi, dis-de-dimineață, conștient că boala lui este periculoasă, Stăpânului nostru, Papa, i s-au săvârșit ritualurile obișnuite, iar unii cardinali au fost primiți în dormitorul lui; sfânta împărtășanie i-a fost dată în secret, căci cei din jurul lui încearcă să ascundă cât mai mult starea lui." Episcopul care a săvârșit ritualurile „a părăsit camera în lacrimi, spunând că pericolul e foarte mare și plângându-se de ineficacitatea doctoriilor care fuseseră administrate".

Alexandru al VI-lea avea acum febră mare, iar în timpul nopții s-a simțit foarte rău. I s-a luat atât de mult sânge, încât, auzind aceasta, Giustinian a fost șocat. Și lui Cesare i s-a luat mult sânge înainte de a fi cufundat într-o cadă cu apă rece ca gheața, din care a ieșit cu pielea de pe spate jupuindu-se. Dimineața următoare, și tatăl, și fiul erau tot febrili și, după cum i s-a spus lui Giustinian, Cesare era „mai grav, având frisoane intense și convulsii ciudate". Giustinian a adăugat că Cesare „a trimis după doctorii care au grijă de el și nu vrea să-i lase să plece, și insistă ca starea lui să nu fie în general cunoscută".

A doua zi, vineri, 18 august, Alexandru al VI-lea a murit; după cum a comentat Burchard, „se spovedise episcopului de Carignola, care apoi a rostit liturghia în prezența lui și pe urmă i-a dat papei în pat sfânta împărtășanie". După liturghie, papa le-a spus cardinalilor adunați în jurul patului său „că se simțea foarte rău". Evident că, la scurt timp după aceea, cardinalii au părăsit camera; papa „a primit Sfântul Maslu de la episcopul de Carignola la ceasul vecerniei și a murit, de față fiind doar episcopul, datarul și un rândaș papal".

Cesare a fost informat imediat de moartea tatălui său. Deși le dădea doctorilor lui unele speranțe de însănătoșire, Cesare era încă foarte bolnav și foarte slăbit, abia putând să ia deciziile și să emită ordinele pe care le impunea acum criza. Din fericire pentru el, locotenentul lui devotat, Miguel de Corella, era deja în palat și putea să acționeze în numele stăpânului său.

Păstrând cu strășnicie secretul morții papei, Corella a luat acum un grup de bărbați și a încuiat toate ușile care dădeau în apartamentele papale. Apoi s-a dus în dormitorul papei, unde l-a găsit pe cardinalul Casanova și, ținându-i cuțitul la gât, l-a amenințat că îl taie și îl aruncă pe fereastră dacă nu îi predă cheile dulapurilor și debaralelor unde, îl informase Cesare, era depozitată o sumă mare de bani. Îngrozit, cardinalul i-a predat cheile fără să protesteze, după care Corella și oamenii lui au descuiat cuferele și și-au însușit banii și argintul pe care le conțineau; conform raportului lui Giustinian către Senatul venețian, au luat monede, argint și bijuterii în valoare de 500 000 de ducați.

Acum Corella a făcut anunțul public privitor la moartea lui Alexandru al VI-lea și, imediat, servitorii papei au dat buzna în apartamente pentru a lua hainele pe care le-au găsit în garderoba lui și alte obiecte. Nu a rămas nimic de valoare, a spus Burchard, „în afară de scaunele papei, niște pernuțe și tapiseriile bătute în cuie în perete".

De fapt, după câteva zile, când cardinalii au venit să facă inventarul bunurilor papei, au găsit o grămadă de „argint, bijuterii și obiecte prețioase", conform lui Burchard, articole pe care Corella nu le văzuse sau, poate, fuseseră ascunse de papă chiar de propriul fiu. „Au găsit tiara, două mitre valoroase, toate inelele pe care papa le folosea la liturghie și toate potirele sacre pe care papa le folosea când oficia liturghia, toate umplând opt cufere mari." După spusele lui Burchard, au găsit și „un cufăr din lemn de chiparos acoperit cu o

tapiserie verde, care, de asemenea, le scăpase lui Corella și oamenilor lui, în interiorul căruia au găsit pietre prețioase și inele de mare preț, în valoare de 25 000 de ducați".

Abia odată cu venirea serii a fost informat Burchard de moartea papei și loialul maestru de ceremonii s-a dus în grabă în apartamentele papale. „După ce am văzut trupul papei, care fusese deja spălat, l-am îmbrăcat în veșminte de brocart roșu cu sfită de mătase." Nu a găsit pantofii papei, ci o pereche de papuci brodați corespunzător cu cruci „și două șnururi cu care i-am legat papucii de labele picioarelor", dar nu a avut cu ce să înlocuiască inelul papei, care fără doar și poate îi fusese smuls de pe deget de către Corella și oamenii lui. Apoi, la ordinul lui Burchard, cadavrul a fost pus pe o năsălie în anticameră, înainte de a fi dus în Sala del Pappagallo, unde a fost depus pe o masă acoperită cu o pânză de un roșu-aprins și „o tapiserie fină", iar patru călugări au început să intoneze prohodul.

Toți cardinalii au fost anunțați prin mesaje să se adune în Bazilica Santa Maria sopra Minerva în dimineața următoare, iar toți clericii din Roma au primit instrucțiuni să se adune a doua zi pentru procesiunea funerară dinspre Capela Sixtină până la Bazilica San Pietro. Însoțit de cardinali, călugări, clerici și de salvele tunurilor bazilicii, precum și de membri ai casei lui Alexandru al VI-lea, dintre care mulți cărau cele 140 de lumânări înalte care însoțeau procesiunea, năsălia pe care fusese așezat papa a intrat în Bazilica San Pietro. Așa cum cerea obiceiul, aceasta era purtată de un număr de oameni săraci care, prin tradiție, erau răsplătiți cu o sumă simbolică pentru acest serviciu. De data asta, serviciul respectiv era îndeplinit cu mai mult respect decât cel manifestat de clerici, care, conform lui Burchard, mergeau agale pe lângă năsălie, „în mod dezordonat".

În bazilică au fost și alte incidente scandaloase; astfel, în timp ce se intonau rugăciunile, paznicii palatului au tăbărât peste participanții la procesiune ca să pună mâna pe lumânările înalte purtate de aceștia. Clericii au fugit în sacristie, abandonând trupul papei, în timp ce Burchard, conform propriei relatări, „cu ajutorul altor trei, am pus mâna pe năsălie și am mutat-o în spatele marelui altar". Nici acolo nu părea în siguranță; episcopul de Sessa „s-a întrebat dacă oamenii furioși nu puteau să urce pentru a ajunge la cadavru și, astfel, cineva care fusese nedreptățit de papă să se răzbune; drept care năsălia a fost mutată după grilajul de fier al intrării capelei și, acolo, mortul a rămas pe parcursul întregii zile, cu grilajul de fier închis".

Acolo l-a lăsat Burchard și, la întoarcere, a fost îngrozit să vadă că „fața papei căpătase culoarea celei mai negre pânze și era acoperită de bubițe vinețiii; nasul era umflat, gura desfăcută, limba îndoită, buzele păreau să absoarbă totul și aspectul feței era mai îngrozitor decât orice s-a văzut vreodată". Francesco Gonzaga a confirmat asta într-o scrisoare către soția sa, Isabella d'Este;

cadavrul „își pierduse de tot forma omenească", a scris el, adăugând că „toată lumea a refuzat să-l atingă, deși în cele din urmă un cărător l-a târât în groapă cu ajutorul unei frânghii legate de unul dintre picioare".

Cei șase cărători au făcut glume macabre pe seama aspectului cadavrului umflat, în timp ce se străduiau să-l pună în sicriul prea mic pentru mărimea lui. După spusele lui Burchard, „tâmplarii făcuseră sicriul prea îngust și prea scurt, așa că a trebuit să se scoată mitra de pe capul papei și pusă lângă el, apoi trupul i-a fost înfășurat într-o tapiserie veche și îndesat cu pumnii în sicriu". Burchard a adăugat cu tristețe că „nu s-au folosit lumânări de niciun fel și corpul nu a fost însoțit de niciun preot sau de vreo altă persoană".

A doua zi, prin oraș circulau povești macabre: defunctul papă fusese auzit conversând cu Satana; cumpărase tiara papală cu prețul sufletului său; făcuse un târg cu diavolul, acceptase să poarte coroana papală timp de 11 ani și o purtase cu șapte zile mai mult. Se zvonea că, la sfârșit, apa fiersese în gura lui și aburii umpluseră camera în care a murit și că, spunea o glumă macabră, atunci când s-a instalat rigiditatea cadaverică, „în moarte, ca și în viață, a rămas în erecție". Sigur era că, pe zăpușeala îngrozitoare a acelui august, pielea cadavrului se înnegrise, iar mirosul emanat era de nesuportat.

În mod inevitabil au existat zvonuri conform cărora moartea nu fusese naturală, că vinul pe care el și Cesare îl băuseră cu atâta sete la sosirea la casa de la țară a cardinalului Castellesi fusese otrăvit. Mulți afirmau că Cesare și tatăl lui plănuiseră să-l omoare pe cardinal pentru marile lui bogății, dar că servitorul care fusese mituit să servească la masă vinul otrăvit încurcase carafele. Acest zvon s-a răspândit peste tot, fără a ține seama de faptul că niciunul dintre oaspeții care băuseră același vin nu începuse să se simtă rău decât o săptămână mai târziu.

Lucrezia era la vila din Medelana când cardinalul Ippolito a venit de la Ferrara să-i aducă vestea tristă; la auzul acesteia, ea a spus că „singura dorință era să moară și ea". Puțini au fost atât de impresionați. Machiavelli a consemnat în versuri că „sufletul lui Alexandru se odihnește, slăvit între binecuvântați" și a continuat cu „pe urmele sfinte ale papei veneau ale sale trei roabe și slugi iubite, extravaganța, simonia și cruzimea".

Nici ducele Ercole nu a avut multe regrete. Într-o scrisoare către ambasadorul său din Milano, scrisoare care, era sigur, avea să ajungă la Ludovic al XII-lea prin guvernatorul francez al orașului, scria:

> Știind că mulți te vor întreba cum ne-a afectat moartea papei, dorim să te informăm că nu a fost nicicum neplăcută pentru noi. […] Niciodată nu a existat un papă de la care să primim mai puține favoruri […] chiar și după ce am încheiat o alianță cu el. De fapt, numai cu cea mai mare dificultate am obținut de la el ce ne promisese, lucru pentru care îl considerăm răspunzător pe ducele de Romagna. Niciodată nu a fost sincer cu noi, niciodată nu ne-a spus planurile lui, deși noi i-am

spus întotdeauna despre ale noastre.

De asemenea, spera la lucruri mai bune de la succesorul lui Alexandru al VI-lea, adăugând cu pioșenie că „de dragul Creștinătății dorise de multe ori ca bunătatea și providența divină să dea un păstor virtuos și exemplar și ca tot scandalul să fie înlăturat din Biserică”.

---

20 Uncie – veche unitate de măsură a masei, egală cu circa 35 g (n. red.).

Capitolul 24

Conclave

„Nu a putut să prevadă că, la vremea morții tatălui său,
el însuși o să fie atât de grav bolnav."

Sede vacante, perioada „tronului liber" dintre moartea unui papă și alegerea succesorului său, a fost adeseori plină de tensiuni și tulburări la Roma, mai cu seamă în vara anului 1503. În dimineața zilei de 19 august, ziua următoare celei în care Alexandru al VI-lea a murit, toți cardinalii care se aflau în Roma, 16 în total, s-au adunat în capela Bazilicii Santa Maria sopra Minerva: „Marele sigiliu al lui Alexandru al VI-lea a fost spart în prezența lor", actul simbolic prin care colegiul cardinalilor își asuma formal responsabilitatea pentru conducerea Bisericii și a orașului Roma până când avea să fie ales noul papă. Cu toate că prima parte a sarcinii lor s-a dovedit simplă, a doua a fost plină de dificultăți și primejdii.

Roma era în fierbere. La 24 august, familia Orsini a sosit în oraș cu 1 200 de soldați înarmați „și imediat au început să jefuiască și să distrugă casele spaniolilor", conform unui raport trimis Senatului venețian; „peste tot erau arme". Veștile venite de la Vatican indicau, despre comandantul armatei papale, că era pe moarte: „Ducele are febră mai mare ca oricând", a scris în acea zi Giustinian despre Cesare; în plus, „la Roma se speră că, în scurtă vreme, îl va urma pe tatăl său în mormânt". Cu siguranță, dușmanii lui așteptau cu nerăbdare această veste. Deși soldații lui Cesare, sub conducerea competentă a lui
Miguel de Corella, puseseră stăpânire pe Borgo – zona din jurul Vaticanului și Castelului Sant'Angelo – nu dețineau controlul asupra restului orașului.

O mare parte din oraș era în mâinile susținătorilor familiilor rivale Orsini și Colonna, unite de data asta de ura față de familia Borgia, care profitau cum puteau de decesul papei. Cum zvonurile că starea lui Cesare se înrăutățea s-au răspândit rapid prin Roma, cete de bărbați mărșăluiau pe străzi amenințător, strigând, cum n-ar fi îndrăznit niciodată cât Alexandru al VI-lea era încă în viață: „Jos cu odiosul catalan!"

Tensiunea din oraș a crescut și mai mult când s-a aflat că trei armate se apropiau de Roma. Trupele franceze, conduse de Francesco Gonzaga, marchiz

de Mantova, erau în drum spre sud pentru a apăra Neapole și ajunseseră la Viterbo, aflat la doar 60 km nord de zidurile orașului; o armată spaniolă sub conducerea lui Gonsalvo di Córdoba se îndrepta spre nord, venind de la Neapole, iar oștile lui Cesare, pregătite pentru ceea ce trebuia să fie campania sa din Toscana, erau acum rechemate din tabăra de lângă Perugia și o porniseră din nou pe Via Flaminia.

Ludovic al XII-lea al Franței și Ferdinand și Isabela ai Spaniei sperau să profite de pe urma neputinței lui Cesare; toți – poate Cesare cel mai mult – erau hotărâți să folosească forța armată ca să se asigure că noul papă ce urma să fie ales era solidar cu interesul lor.

Cesare era încă prea bolnav pentru a controla personal situația, incapabil să profite de prilej pentru a institui controlul asupra Romei sau pentru a-și apăra autoritatea în ducatul său. „El însuși mi-a spus", scria Machiavelli, „că prevăzuse toate dificultățile care puteau să apară la moartea tatălui său și pregătise remediile adecvate; însă nu a putut să prevadă că, la vremea morții tatălui său, el însuși o să fie grav bolnav".

Cei care fuseseră deposedați de pământuri au profitat de boala lui Cesare pentru a le lua înapoi. Italia era în fierbere, imperiul lui se năruia. Guidobaldo da Montefeltro a revenit la putere în Urbino; Gianpaolo Baglioni s-a întors la Perugia; familia Varano, în Camerino; Giovanni Sforza, în Pesaro, iar familia Orsini a reintrat în posesia castelelor ei.

Totuși, poziția lui Cesare nu era atât de precară cum sperau dușmanii lui. Încă mai controla Borgo; avea o armată bine instruită și banii necesari să-și plătească soldații; majoritatea orașelor din Romagna i-au rămas credincioase și astfel avea să aibă o influență considerabilă în iminentul conclav. După calculele lui Giustinian, erau „opt cardinali care l-ar urma în toate" și încă alți câțiva. Însă în colegiu avea și dușmani îndârjiți și influenți, îndeosebi Ascanio Sforza și verii Raffaello Riario și Giuliano della Rovere, acesta din urmă fiind în drum spre Roma cu o escortă de 100 de arbaletrieri, în caz de atac din partea soldaților lui Cesare, care primiseră ordin să-l prindă.

În starea lui de slăbiciune, zăcând în pat în camerele sale de deasupra apartamentelor Borgia de la Vatican, Cesare fusese neobișnuit de șovăielnic în primele zile ale *sede vacante*. Acum, în încercarea de a recupera timpul pierdut, a început să-i curteze și pe candidatul francez, și pe cel spaniol în conclav, ofensând ambele facțiuni când purtarea sa a devenit cunoscută. De asemenea, a reușit să ajungă la un acord secret cu Ludovic al XII-lea, în baza căruia consimțea să-și pună toți soldații la dispoziția regelui, iar Ludovic al XII-lea avea să-i protejeze teritoriile pe care încă le ocupa și să-l ajute să le recupereze pe cele pierdute de curând.

În plus, a jurat credință colegiului cardinalilor și, după câteva zile, o delegație de cardinali l-a abordat pe ambasadorul venețian, Antonio

Giustinian, cerându-i să-l convingă pe Cesare să își retragă trupele din Roma pentru a se putea ține un conclav liber. Spunând că nu era treaba lui și că nici nu avea instrucțiuni de la Veneția în această problemă, Giustinian a refuzat la început. Totuși, supus presiunilor și gândindu-se că acțiunile sale aveau să aducă statului său o bună reputație, în cele din urmă ambasadorul l-a convins pe Cesare. Astfel, la 2 septembrie, după ce a fost confirmat de colegiu drept căpitan general al Bisericii până la alegerea unui nou papă și după ce a fost informat că soldații lui Prospero Colonna chiar părăsiseră orașul, cum ceruse el, Cesare a plecat în sfârșit la castelul din Nepi.

Prea slăbit să călărească, Cesare a fost scos din oraș cu o lectică purtată de 12 halebardieri, ascuns privirilor de draperiile din damasc roșu. Cei care l-au zărit au spus că arăta foarte bolnav, palid și tras la față, având labele picioarelor atât de umflate, că nu putea să stea în picioare. În urma lecticii mergea un splendid cal de luptă, cu valtrap de catifea neagră, brodat cu blazonul lui și cu coroana lui de duce. Conform celor consemnate de Ferdinand Gregorovius, Cesare era însoțit și de mama sa, Vannozza dei Cattanei, și de fratele său, Gioffre, precum și de mai mult de 100 de căruțe pline cu bagajele lui. „Acum, că Cesare a plecat, se crede că conclavul va avea loc fără tulburări, întrucât toată lumea respectă Sfântul Colegiu", a comentat
Antonio Giustinian.

Între timp, colegiul fusese ocupat cu organizarea funeraliilor fostului papă, care au început la 4 septembrie cu prima dintre liturghiile memoriale pentru sufletul lui. Ele au ținut opt zile, la catafalcul ridicat în Bazilica San Pietro. Însă aceste funeralii au suscitat un interes redus în comparație cu discuțiile aprinse privind rezultatul iminentei alegeri. Mulți credeau că următorul papă ar fi putut să fie Ascanio Sforza sau francezul Georges d'Amboise, cardinal de Rouen. Însă cei mai mulți presupuneau că, după 10 ani în exil, avea să fie ales Giuliano della Rovere; când sosise la Roma cu speranța că vechea sa ambiție de a fi ales era pe cale să se îndeplinească, della Rovere îi spusese succint lui Giustinian: „Am venit la Roma să-mi văd de interesele mele, nu de ale altora."

Când în sfârșit s-a întrunit conclavul, la 16 septembrie, în componența a 37 de cardinali, a fost limpede după puțin timp că nu cardinalul de Rouen avea să câștige tiara; și italienii, și spaniolii erau împotriva lui și, pentru a ieși din impasul provocat de interesele naționale rivale și de temerile că își putea reveni suficient din boală pentru a se amesteca în alegere, s-a convenit asupra unui candidat de compromis, unul care era de așteptat să nu mai aibă mult de trăit și care să constituie o măsură temporară care să permită tuturor părților să obțină sprijin pentru un candidat propriu. Drept urmare, alegerea s-a oprit asupra lui Francesco Todeschini Piccolomini, arhiepiscop de Siena, îngăduitorul nepot al lui Pius al II-lea, care era chinuit de gută și avea deja alura unui om foarte bătrân în ciuda faptului că avea doar 64 de ani. La 22

septembrie, când a fost ales, a hotărât să fie cunoscut drept Pius al III-lea, în onoarea unchiului său.

Pius al III-lea era cult și învățat, un protejat al unchiului său, care îl luase în casa lui și îl trimisese să studieze dreptul la Perugia. Îmboldit tot de unchiul său, devenise la vârsta de
21 de ani arhiepiscop de Siena și, curând după aceea, cardinal de Sant'Eustachio. Pentru Cesare, întrebarea de care atârna acum totul era dacă avea să se bucure de favoarea acestui om, succesorul tatălui său.

În convalescență impusă la Nepi, Cesare era acum aproape vindecat, deși avea grijă ca veștile despre înrăutățirea stării lui de sănătate să continue să circule la Roma. Iar moralul i-a crescut când i s-au dat motive să creadă că, în curând, avea să fie confirmat în funcția lui de căpitan general al Bisericii de către noul papă și să-și recapete autoritatea în fostele domenii din Romagna. Pius al III-lea părea pregătit să accepte ambițiile lui Cesare, declarând că fusese voința lui Dumnezeu ca acei seniori pe care îi deposedase să își piardă autoritatea, chiar dacă asta se înfăptuise printr-o „unealtă mizerabilă".

„În urma presiunii la care m-au supus cardinalii spanioli, am fost constrâns să fac niște afirmații în favoarea lui Cesare Borgia, dar alt ajutor nu îi voi mai da", i-a explicat noul papă lui Giustinian. Părerea lui Pius al III-lea despre fiul predecesorului său nu era încurajatoare: „Nu-i doresc niciun rău ducelui, întrucât datoria mea de papă este să am compasiune față de toți oamenii, însă prevăd că, prin judecata lui Dumnezeu, ducele va avea parte de un sfârșit urât." Giustinian a povestit că „ducele a avut parte de vorbe bune din partea papei", adăugând mai târziu: „Dar Sanctitatea Sa nu are încredere în el."

Cesare a hotărât acum să se întoarcă la Roma, unde spera să-l poată convinge pe Pius al III-lea să-l confirme în funcțiile lui de căpitan general al Bisericii și duce de Romagna. Avea însă nevoie de permisiunea papală pentru a intra în oraș, astfel că a ordonat cardinalilor spanioli să pledeze pentru cauza lui. „Mi-au spus că este foarte bolnav", l-a informat Pius al III-lea pe trimisul Ferrarei, Beltrando Costabili, care a afirmat că papa nu își imaginase vreodată că o să-i fie milă de Cesare, dar acum „chiar i-a fost foarte milă de el", adăugând că „vrea să vină la Roma să moară, așa că i-am acordat permisiunea." La 3 octombrie, când Cesare s-a întors la Roma, spre marea uimire a tuturor, părea în cea mai bună formă.

Câteva zile mai târziu, Giustinian a spus că Cesare nu era „atât de bolnav cum am crezut toți" și, mai mult, „acum vorbește cu obișnuita lui aroganță și se laudă că, în curând, va reintra în posesia tuturor statelor lui". Vicleșugul ținuse și, la
8 octombrie, în ziua încoronării sale, Pius al III-lea l-a confirmat pe Cesare căpitan general al Bisericii. Însă papa era atât de bolnav, încât obișnuita procesiune de la Bazilica San Pietro către Bazilica San Giovanni in Laterano a

trebuit să fie anulată; pe Pius al III-lea îl chinuia atât de tare guta, încât nu a putut să facă față acestei foarte lungi ceremonii și s-a retras în apartamentele lui de la Vatican, unde, după 10 zile, a murit.

Cesare a petrecut acele 10 zile făcând pregătiri pentru întoarcerea alături de armata sa în Romagna, acolo unde controlul lui se diminua pe zi ce trece, totodată căutând să obțină permisiunile de liberă trecere necesare pentru a-și deplasa trupele prin teritoriile florentine. Însă Cesare, încă nevoit să petreacă mult timp în pat și aparent tulburat la minte și bolnav la corp, părea acum incapabil să acționeze la fel de hotărât ca în trecut, iar când lua decizii, erau, nu de puține ori, proaste. Decizia lui de a veni la Roma după alegerea lui Pius al III-lea, în loc să meargă de la Nepi direct la Romagna, avea să se dovedească a fi una dintre ele.

Însă, între timp, a trebuit să-și modifice planurile deoarece dușmanii lui, cardinalul della Rovere și cardinalul Raffaello Riario, Gianpaolo Baglioni, Giovanni Bentivoglio, precum și familiile Orsini și Colonna, deși aflați într-o alianță fragilă, au început să acționeze, succesiv, împotriva lui. Cesare nu era amenințat doar de dușmanii săi, ci și de răzvrătirea propriilor soldați, care cereau o mai bună remunerație; apoi s-a implicat într-o încăierare feroce cu susținătorii familiei Orsini și, fiind părăsit de mulți dintre soldații săi, a fost forțat să se adăpostească mai întâi în Vatican, apoi în Castelul Sant'Angelo.

Situația lui părea disperată, dar moartea lui Pius al III-lea, survenită după câteva zile, l-a salvat de la dezastru, alungându-i tristețea și renăscându-i speranțele de viitor. „Ducele este tot în Castelul Sant'Angelo", a spus Machiavelli la 27 octombrie. „Este mai încrezător ca niciodată că încă poate să facă lucruri mari, căci crede că acum va fi ales un papă favorabil lui."

În tot acest timp, cardinalul Giuliano della Rovere își întărise poziția la Roma. Când între cardinali a început târguiala pentru alegerea noului papă, a fost limpede că el avea cei mai mari sorți de izbândă. Principalul său rival era francezul Georges d'Amboise, a cărui alegere era susținută de Ludovic
al XII-lea; faptul că Giuliano a protestat energic împotriva alegerii unui papă francez, susținând că acesta ar fi putut foarte bine să mute papalitatea înapoi la Avignon, i-a adus multă susținere din partea cardinalilor italieni.

Poziția lui Cesare a slăbit considerabil când, spre sfârșitul lui octombrie, a sosit vestea că Forlì, Faenza, Rimini și Pesaro căzuseră în mâinile dușmanilor lui. La 29 octombrie, cu două zile înainte de întrunirea conclavului, Cesare și cardinalul Giuliano au semnat la Vatican un acord prin care toți cardinalii spanioli acceptau să voteze pentru cardinal cu condiția ca, dacă acesta era ales papă, să-l confirme pe Cesare în funcțiile lui de gonfalonier și căpitan general și să-și dea toată silința să-l ajute pe Cesare să reintre în posesia ducatului din Romagna.

Machiavelli a fost uimit când a auzit că Cesare își oferise sprijinul lui

Giuliano della Rovere, vechiul dușman al tatălui său. „Nimeni nu poate fi neinformat despre ura absolută pe care cardinalul i-o poartă lui Cesare, întrucât el nu poate să uite ușor exilul în care a fost ținut timp de 10 ani; pe de altă parte, ducele se lasă călăuzit de o încredere oarbă, nejustificată."

În cele din urmă, conclavul nu a fost o competiție. Căci după primul tur s-au numărat voturile depuse în potirul de aur și s-a constatat că pe toate, în afară de trei, era numele lui Giuliano della Rovere. Obținuse majoritatea de două treimi necesară într-unul din cele mai scurte conclavuri din istoria papalității și a ales să fie cunoscut drept papa Iuliu al II-lea.

Francesco Guicciardini a comentat:

> Toată lumea s-a minunat că pontificatul a fost acordat cu un consens atât de larg unui cardinal cunoscut ca foarte dificil din fire și cumplit cu toată lumea. Era renumit ca fiind agitat, avusese parte numai de greutăți în viață și ofensase în mod inevitabil multe persoane, stârnind ura și dușmănia multor oameni de seamă. […] Fusese mult timp un cardinal foarte puternic […] și și-a promovat cauza în mare măsură prin promisiuni exagerate pe care le-a făcut oricui i se putea dovedi de folos.

Capitolul 25

Cesare la ananghie

„Alegerea ducelui a fost una greșită și a reprezentat cauza prăbușirii lui finale."

Iuliu al II-lea a fost ales cu o lună înainte de a împlini 60 de ani și, spre deosebire de predecesorul său, era neobișnuit de viguros și energic; încă în floarea vieții și foarte sănătos, era un om cu voință puternică, cu o concepție foarte fermă despre lume și poziția lui în ea.

Nepot al unui pescar din Liguria, oraș aflat în nordul Italiei, era foarte mândru de originea sa modestă și îi plăcea mult să se laude cu copilăria petrecută în sărăcie și cu faptul că transportase ceapă cu barca pe coastă. Planurile lui de a urma o carieră în comerț fuseseră curmate în 1471 când, la vârsta de 27 de ani, fusese numit cardinal de către unchiul său, Sixtus al IV-lea.

Bărbat înalt, aspru, impulsiv și chipeș, vorbăreț, arogant și neobosit, avea o expresie autoritară și era foarte irascibil. Purta în mod obișnuit un baston cu care bătea oamenii care îl supărau sau îl provocau și arunca cu orice îi era la îndemână, inclusiv cu ochelarii, în mesagerii care îi aduceau vești neplăcute. În trecut avusese multe amante, de la una dintre ele contractând sifilis, și avea trei fiice nelegitime din perioada în care fusese cardinal. Însă, după aceea, femeile nu l-au mai interesat, poftind numai la mâncare și la băutură, de care se bucura din plin. Îi plăceau vânatul și purceii de lapte, precum și vinurile tari din Grecia și Corsica, iar în timpul Postului Paștelui, la fel ca mulți alții care își permiteau, se desfăta cu platouri mari cu mrene, creveți, caviar și ton. Nu acorda nicio atenție avertizărilor doctorilor și, când se îmbolnăvea, se trata cu căpșune și prune, care, credea el, aveau proprietăți tămăduitoare.

Obișnuia să spună cu mândrie că nu era un învățat; i se potrivea mai bine viața de soldat. Uneori spunea că ar fi trebuit să fie soldat și, într-adevăr, când a plecat din Roma în fruntea armatelor sale ca să supună orașele rebele din Statele Papale și să redea teritoriile pierdute Bisericii, și-a arătat înclinația spre campaniile epuizante care i-au înspăimântat pe cardinalii mai puțin robuști pe care îi obligase să-l însoțească. Iuliu al II-lea a fost cel care, nedorind să se bazeze pe mercenarii capricioși și deseori șovăielnici, s-a hotărât să formeze o armată papală profesionistă, și această hotărâre a dus la înființarea în 1506 a

Gărzilor Elvețiene, care au rămas o forță combatantă până în 1825, când au devenit un corp intern de pază mai mic, păstrând însă vechea uniformă, alcătuită din tunici dungate, pantaloni bufanți vărgați, berete elegante, precum și din spade și halebarde.

Când un sculptor l-a întrebat ce voia să fie plasat în mâna statuii pe care i-o dedica, el a răspuns: „Pune-mi o sabie în mână, nu o carte." În calitate de soldat, purta armură completă, coiful fiind înlocuit de o tiară. Un contemporan îl asemuia cu o corabie care nu se călăuzea nici după busolă, nici după hărți. „Nimeni nu are influență asupra lui și se sfătuiește cu puțini sau cu nimeni", scria ambasadorul venețian; „Tot ce gândește pe parcursul zilei trebuie înfăptuit de îndată", a adăugat el. „La el totul este de proporții grandioase, atât inițiativele, cât și pasiunile lui."

Una dintre copleșitoarele lui obsesii era ura profundă față de familia Borgia. Când era cardinal și se temea că o să fie asasinat, fugise în Franța, unde îl încurajase pe Carol al VIII-lea să invadeze Italia și îl însoțise în campania sa. Eșuase în încercarea de a determina întrunirea unui consiliu cu scopul detronării papei pentru simonie, dar, lipsit de satisfacția de a-l vedea înlăturat pe Alexandru al VI-lea, „acel spaniol de blestemată pomenire", s-a hotărât să-l urmărească pe fiul lui Alexandru al VI-lea până la moarte, să restabilească domnia Bisericii în Statele Papale și să restaureze puterea temporală a papalității, lucru pe care îl știa ca fiind esențial pentru autoritatea lui.

După cum a scris Machiavelli, ura pe care o simțea Iuliu
al II-lea pentru Cesare „era notorie; și să nu se creadă că papa va uita atât de repede cei 10 ani de exil pe care a trebuit să-i îndure sub Alexandru al VI-lea". Într-o discuție cu Giustinian, noul papă a spus: „Nu vrem ca [ducele] să aibă iluzia că îl vom favoriza, nici că o să aibă măcar un meterez în Romagna, și cu toate că i-am promis ceva, intenționăm ca promisiunea noastră să se limiteze doar la securitatea vieții lui și a banilor și bunurilor pe care le-a furat." Însă, deocamdată, era pregătit să dea impresia că dușmănia din trecut, care caracterizase relația dintre el și „acea familie detestată" urma acum să se schimbe.

După ce în sfârșit a obținut funcția la care râvnise atâta timp, noul papă părea dispus să respecte promisiunile pe care i le făcuse lui Cesare înainte de conclav. Florentinilor li s-a spus să le acorde ducelui și trupelor lui liberă trecere prin teritoriul lor până la Romagna, iar atât timp cât Cesare rămânea în Roma, era liber să părăsească încăperile întunecate ale Castelului Sant'Angelo și să ocupe apartamentele de la Vatican.

De asemenea, Iuliu al II-lea a promis să-l confirme pe Cesare în funcția lui de căpitan general și, la început cel puțin, a continuat să-i arate respect lui Cesare, mergând până-ntr-acolo încât într-o scurtă înștiințare trimisă către orașul Faenza, scrisă la câteva zile după alegerea sa, s-a referit la el ca la „iubitul

nostru fiu".

În urma morții lui Alexandru al VI-lea, ducatul lui Cesare începuse să se fărâmițeze. „Numai statele din Romagna au rămas pe poziție", a remarcat Francesco Guicciardini, și asta pentru că Cesare încredințase guvernarea „în mâinile oamenilor care conduceau cu atâta dreptate și integritate, încât era foarte iubit de acestea". Alți scriitori susțineau că, după cum spunea cronicarul perugian Matarazzo, „oamenii au rămas tăcuți mai mult de teamă decât de mulțumire", în timp ce venețienii, în general, credeau că supușii lui erau „nemulțumiți din cauza tiraniei și a violenței folosite de reprezentanții ducelui Valentino".

Acum Cesare putea conta doar pe loialitatea guvernatorilor săi spanioli din Cesena, Imola și din fortăreața Forlì, dar se putea baza pe rezistența acestor fortificații de curând construite. Însă, în ciuda promisiunilor făcute la început, relatate de Machiavelli, Iuliu al II-lea nu avea nicio intenție să-l lase pe Cesare să păstreze controlul asupra lor. „Noi vrem ca statele să se întoarcă la Biserică", a declarat el. „Intenția noastră este să le recuperăm" și, cu toate că „i-am făcut ducelui anumite promisiuni, intenționăm doar să îi garantăm siguranța personală și averea, chiar dacă, la urma urmelor, a fost furată de la stăpânii ei de drept."

Iuliu al II-lea avea multă experiență în strategiile cu bătaie lungă. Pe deplin conștient că, privându-l pe Cesare de ducatul său din Romagna, avea să creeze un vid politic periculos în care Veneția avea să pășească prima, trebuia să evite cu orice preț expansiunea unei republici venețiene deja puternice, pentru a-și păstra propria autoritate în Statele Papale. În egală măsură, trebuia să aibă grijă să nu-i dea lui Cesare prilejul să-și restabilească poziția în Romagna. Cu alte cuvinte, trebuia să acționeze cu multă grijă.

N-a durat mult până când Cesare și-a dat seama că fusese prea încrezător că Iuliu al II-lea avea să-l favorizeze și, cu cât înțelegea mai bine că papa îl amăgea, cu atât mai tare se mânia. În noiembrie, când i-a acordat lui Machiavelli o întrevedere, acesta l-a găsit într-o stare emoțională neobișnuită, supărat și plin de resentimente, rostind fără noimă „vorbe pline de otravă și mânie". Cesare nu mai era liderul competent și puternic pe care îl cunoscuse Machiavelli în urmă cu un an și jumătate la Urbino.

Alți observatori l-au descris în mod similar: „un om furios, dărâmat, ieșit din minți și neștiind ce voia să facă". Francesco Soderini l-a descris drept „schimbător, nehotărât și bănuitor, nefiind ferm în nicio decizie". Machiavelli a afirmat că planurile lui erau incerte:

> Nimeni nu știe dacă intenționează sau nu să rămână la Roma. Unii par să creadă că va pleca la Genova, unde se spune că a depus sume mari la negustătorii de acolo, și de la Genova mai departe în Lombardia să adune trupe pentru o ofensivă asupra Romagnei. S-ar părea că poate să facă asta întrucât are 200 000 de ducați depuși la negustătorii din

Genova. Alții spun că va rămâne la Roma pentru încoronarea papei când, așa cum i s-a promis, va fi declarat gonfalonier al Bisericii.

De fapt, Cesare încă spera să plece din Roma spre nord, la fortificațiile lui din Romagna și, de aceea, aștepta nerăbdător scrisoarea de la Florența care să-i confirme libera trecere prin teritoriile republicii. Însă florentinii, cărora Machiavelli le-a spus că susținerea pe care i-o acorda Iuliu al II-lea era doar o decizie provizorie, au hotărât să respingă cererea lui Cesare.

Astfel, la 18 noiembrie, cu puterea slăbită și posesiunile prăbușindu-se în jurul lui, Cesare a plecat la Ostia, de unde intenționa să ajungă la fortificațiile lui din Romagna, evitând teritoriile florentine printr-o călătorie pe mare până la Livorno și, de acolo, mergând spre est peste Apenini până la Cesena. Însă, până a apuca să plece, în Ostia au sosit doi cardinali cu ordinul de la Iuliu al II-lea pentru Cesare de a preda parolele pe care le convenise cu castelanii lui pentru fiecare fortăreață în parte. Cesare a refuzat.

Temându-se de zvonurile că Veneția plănuia să-și însușească aceste citadele vitale din punct de vedere strategic, Iuliu al II-lea i-a poruncit furios lui Cesare să se întoarcă imediat la Roma și, dacă refuza să se supună ordinului, urma să fie adus înapoi cu forța.

În același timp, papa a emis un mandat de arestare pentru locotenentul lui Cesare, Miguel de Corella, care urma să fie interogat cu privire la moartea mai multor persoane: Juan, duce de Grandia, fratele lui Cesare, al cărui cadavru fusese pescuit din Tibru în iunie 1497; Alfonso de Aragon, al doilea soț al Lucreziei, care fusese strangulat pe patul de suferință; Astorre Manfredi, senior de Faenza, și fratele acestuia, ale căror cadavre, îngreunate cu pietre, fuseseră găsite în Tibru în iunie 1502; Giulio Cesare da Varano, senior de Camerino, care fusese strangulat în La Pergola la scurt timp după aceea, și cei doi fii ai săi, cărora li se tăiase gâtul; și mulți alții.

Astfel că, la 29 noiembrie, după trei zile de la procesiunea magnifică și extravagantă de încoronare a lui Iuliu al II-lea, Cesare s-a întors ca prizonier la Roma. Au existat informații neconfirmate conform cărora moralul lui Cesare, acum aflat în arest, în sfârșit s-a prăbușit. Se spunea că plângea când a fost târât în celula lui din Torre Borgia, căzuse în genunchi înaintea lui Guidobaldo da Montefeltro, cerșise iertare pentru ce făcuse în Urbino și promisese să înapoieze operele de artă pe care le furase din palatul ducal. Iar la 1 decembrie a sosit vestea că un corp de oaste aparținând lui Cesare, sub conducerea lui Corella, fusese capturat în apropiere de Arezzo, mulțumită, s-a spus, unei avertizări trimise de Machiavelli conducerii florentine cum că acești bărbați se deplasau spre nord.

Curând a venit o veste și mai proastă, conform căreia un număr de căruțe aparținând lui Cesare, dar călătorind sub numele cumnatului Lucreziei, cardinalul Ippolito d'Este, a intrat în atenția vameșilor din Bologna, care

controlau bagajele în căutare de bunuri impozabile. Cronicarul Bernardino Zambotti din Ferrara a scris: „Când au deschis cuferele și baloturile, au găsit înăuntru mari bogății din patrimoniul Bisericii, și anume: crucea Sf. Petru, acoperită cu pietre prețioase de o infinită valoare", câteva bijuterii încrustate cu pietre prețioase care erau proprietatea Bisericii, haine și tapiserii pentru altar neprețuite, „o mică pisică aurită cu diamante în loc de ochi" și chiar și o statuetă votivă a Fecioarei Maria, valorând în total, după estimarea lui Zambotti, 300 000 de ducați.

Cum credinciosul său locotenent era în arest în Florența și o mare parte a averii lui confiscată în Bologna, se părea că Cesare nu avea altă soluție decât să divulge parolele pe care își dăduse atâta osteneală să le ascundă. Machiavelli a spus că viața acestuia nu avea să mai valoreze mult după ce fortificațiile capitulau. „Mie mi se pare că acest duce al nostru alunecă puțin câte puțin spre mormânt", a scris el. Însă castelanii, fie din loialitate față de ducele lor, fie urmând un plan, au refuzat cu vitejie să predea fortărețele, până ce aveau dovada clară că Cesare nu mai era prizonier.

Spre marea furie a lui Iuliu al II-lea, impasul a ținut până la sfârșitul anului, atunci când la Roma a sosit vestea care i-a ridicat mult moralul lui Cesare: Gonsalvo di Córdoba obținuse o victorie decisivă asupra francezilor în bătălia de la Garigliano21, la 27 decembrie. Sperând, ba chiar așteptând sprijin din partea unui Neapole spaniol, la 29 ianuarie 1504 Cesare a semnat un acord formal prin care se angaja să predea fortărețele lui din Romagna în schimbul libertății sale. În așteptarea predării,
Cesare a fost dus la Ostia, în timp ce fortificațiile lui au fost ocupate, una câte una, de trupele lui Iuliu al II-lea.

În aprilie 1504, a pornit optimist cu o galeră către Neapole și spre curtea lui Gonsalvo di Córdoba, duce de Terranova, care fusese numit vicerege al regatului de către Ferdinand și Isabela ai Spaniei. Însă nu a fost bine primit. Monarhii spanioli, „Majestățile lor catolice", își informaseră ambasadorul din Neapole că „noi privim sosirea ducelui cu mare neplăcere și nu doar din motive politice, căci, după cum știi, nu îl avem deloc la inimă din pricina gravității crimelor lui și nu dorim nicicum ca un astfel de om să fie considerat a fi în slujba noastră". Majestățile lor l-au informat pe ambasador că îi scriseseră și lui Gonsalvo di Córdoba, cerându-i să-l aresteze pe Cesare și „să-l trimită pe duce la noi și să asigure două galere pentru călătorie, astfel încât el să nu poată fugi nicăieri".

Chiar înainte ca Gonsalvo di Córdoba să primească aceste ordine, Cesare, acum din nou încrezător în sine, se apucase să plănuiască un marș spre Romagna pentru a recâștiga ce pierduse în ultima vreme. Când instrucțiunile regale au sosit din Spania, el a crezut că, spaniol ca și el, Gonsalvo nu avea să țină seama de ele și a început să strângă trupe pentru o campanie în Italia care,

spera el, avea să-l readucă la putere. Însă Gonsalvo a rămas credincios stăpânilor lui.

Ambasadorul florentin la Neapole a relatat ce s-a întâmplat apoi:

> La 1 iunie [Cesare] a cerut o întrevedere cu [Gonsalvo di Córdoba] pentru a discuta despre treburile lui. Pregătise deja artileria pentru campania pe care și-o propusese și comandase vin, pâine și alte lucruri necesare expediției lui. Seara a avut întrevedere cu Gonsalvo … [care] era însoțit de Niugno del Campo, castelan al Castelului Nuovo din Neapole, iar când [Cesare] s-a întors să coboare scările, Niugno l-a oprit spunând: „Signore, luați-o pe aici" și l-a condus într-o cameră din Torre dell'Oro. […] Marți a fost mutat în altă cameră care era foarte frumoasă, dar cu gratii de fier la ferestre. I se spune „cuptorul", mai mulți oameni importanți fiind ținuți prizonieri acolo într-un moment sau altul. Acum el este acolo cu doi servitori. Mărețul căpitan refuză să stea de vorbă cu el. Nu există om care să nu laude această faptă. La drept vorbind, tuturor le place.

La scurt timp după ce la Florența s-a primit această depeșă, Cesare a fost urcat într-o galeră cu destinația Spania, unde, după cum a auzit sora lui, a fost „închis cu un paj" în castelul Chinchilla, aflat sus, în munții din jurul Valenciei.

Căderea lui Cesare a fost la fel de bruscă precum ascensiunea lui meteorică. Machiavelli a pus-o pe seama hotărârii lui Cesare de a susține alegerea lui Iuliu al II-lea, deși este greu de înțeles cum ar fi putut el să găsească alt candidat care să-l contracareze pe cel cu cei mai mari sorți de izbândă și să aibă parte de susținere suficientă în conclav pentru a dobândi majoritatea necesară, respectiv voturile a două treimi dintre cardinali.

După cum a comentat Machiavelli în *Principele*,

> [Cesare] n-ar fi trebuit să îngăduie în niciun caz alegerea unuia din cardinalii pe care îi ofensase în trecut, sau a unuia care, odată ajuns papă, s-ar fi temut de el. Deoarece oamenii își fac rău unul altuia fie din frică, fie din ură. […] Așadar, înainte de toate, ducele trebuia să facă papă un spaniol, iar dacă nu putea să facă aceasta, trebuia să consimtă ca să fie ales cardinalul de Rouen și nu cardinalul de la San Pietro *ad Vincula*. Căci se înșală acela care crede că oamenii mari uită insultele trecute pentru beneficiile prezente pe care le obțin. Ducele s-a înșelat, așadar, și el, atunci când a făcut această alegere, care a și fost cauza pieirii lui.22

---

21 Bătălie câștigată de armata spaniolă, în urma căreia francezii au fost alungați din regatul Neapolelui (n. red.).

22 Machiavelli, *Principele*, p. 105 (n. red.).

Capitolul 26

Ducesa de Ferrara

„Bucuria mea de a te vedea este fără margini."

Moartea tatălui ei, Alexandru al VI-lea, urmată atât de repede de prăbușirea imperiului lui Cesare și a ambițiilor lui, precum și umilitoarea lui întemnițare, atât de departe, în Spania, trebuie să fi fost devastatoare pentru Lucrezia, atunci în vârstă de 23 de ani. Cu atât mai mult cu cât era izolată în Ferrara unde, conform cronicarului Bernardino Zambotti, foarte mulți credeau că papa fusese otrăvit; și Cesare „s-a descoperit că a fost otrăvit", a relatat el, adăugând că „numai datorită faptului că a fost vârât în măruntaiele calde a doi catâri s-a vindecat".

Ploile torențiale care au lovit Ferrara în acele luni de septembrie și octombrie, făcând Padul să se reverse și să inunde ogoarele și străzile orașului se potriveau cu nefericirea ei. Zilnic soseau curieri cu vești despre orașele și fortărețele lui Cesare, care cădeau una după alta, unele revenindu-le conducătorilor de odinioară, altele fiind cucerite de Veneția, despre noul locatar al fostului ei cămin, Palatul Vatican, despre cum papa zăvorâse apartamentele tatălui ei, în care odinioară dansase și râsese cu atâta veselie, și despre cum a fost denigrat „acel spaniol de blestemată amintire".

Nu doar durerea pricinuită de pierderea tatălui și a fratelui ei o copleșeau; din bârfele de la curte reieșea clar că și poziția ei de soție a moștenitorului ducatului era amenințată. O prietenă a sfătuit-o să facă tot ce poate să-și ostoiască durerea, ca nu cumva oamenii să creadă că era copleșită de teamă privind viitorul ei.

Acum, că Alexandru al VI-lea murise, Ludovic al XII-lea era pregătit să-i repudieze și pe Cesare, și pe Lucrezia. Prin urmare i-a spus reprezentantului Ferrarei că știa foarte bine că familia Este nu fusese niciodată mulțumită de alianța cu familia Borgia și „de aceea, curtea franceză nu a socotit-o pe madonna Lucrezia ca fiind adevărata soție a lui don Alfonso". Însă Alfonso se atașase de Lucrezia. Auzind de moartea tatălui ei, a venit acasă în Ferrara să-și consoleze soția și astfel să arate că, deși mariajul își pierduse motivația politică, își păstra încă strălucirea aparte.

Păreau să fie „foarte mulțumiți unul de celălalt", însă aveau temperamente

foarte diferite; în timp ce el continua să petreacă o mare parte din zi în sălile de lectură ale universității sau în atelierul său, gândindu-se la propuneri de lucrări publice, inginerie militară și arme de foc, ea se bucura de viața la curte, unde balurile mascate și tablourile, teatrul și poezia ocupau ceasurile de seară.

Muzica era pasiunea cea mai dragă inimii Lucreziei, pe care o împărtea cu soțul ei, el însuși un interpret desăvârșit la violă. Ea își angaja propriii cântăreți, flautiști și interpreți la lăută, chiar și propriul profesor de dans, cheltuind o mare parte din venitul ei în sprijinul muzicii. Îi plăceau în mod deosebit cântecele, frumoasele poezii spaniole puse pe note de către muzicienii ei și se întrecea cu rivala ei, Isabella d'Este, să atragă la curtea sa cei mai buni interpreți și compozitori.

Curtea din Ferrara era cunoscută în toată Italia drept centru al culturii. Ducele Ercole dublase mărimea orașului și îl transformase într-o așezare demnă de grandoarea ducală, care includea un uriaș parc de vânătoare completat cu propriul hipodrom, unde doamnele de la curte își puteau vedea cavalerii etalându-și abilitățile, întrecându-se în turniruri sau intrând în luptă cu leoparzi dresați; adăugase grădini noi și săli de recepție aurite în palatul ducal și, în 1504, s-a hotărât să construiască Sala delle Comedie, prima clădire destinată teatrului de după antichitate.

Printre numeroșii scriitori și muzicieni străini atrași de acest centru cultural plin de viață s-au aflat învățații umaniști Ercole Strozzi și Pietro Bembo. Membru al familiei florentine, al cărui mare palat, construit pentru Filippo Strozzi, este unul dintre cele mai impunătoare din Florența, Ercole Strozzi era un poet de renume. Foarte antipatizat de soțul Lucreziei, dar admirat și susținut financiar de socrul ei, Strozzi era o figură aparte în Ferrara, unde se deplasa în cârjele pe care picioarele lui strâmbe le făceau indispensabile.

Strozzi a fost atras în mod evident și cu repeziciune de Lucrezia, precum și ea de el. Era de partea ei în diferendele avute cu socrul său care, așa cum se plângea ea, îi dădea atât de puțini bani, încât nu putea să se îmbrace cu distincția cuvenită. Strozzi nu i-a luat în serios plângerile; ea putea oricând să împrumute bani; și, cum el trebuia să plece în scurt timp la Veneția, avea să-i cumpere de acolo materiale precum acelea pentru care orașul era renumit. S-a întors cu baloturi mari, spre încântarea nu doar a Lucreziei, ci și a doamnelor ei, care au primit în dar suluri de materiale pentru a fi transformate în rochii de o excepțională splendoare.

Pietro Bembo, pe de altă parte, era un poet venețian chipeș și fermecător, un bărbat trecut de 30 de ani, a cărui companie Lucrezia o găsea deosebit de ispititoare. Într-adevăr, la curte se șușotea că era posibil ca noua noră a ducelui să fi cedat farmecelor lui Bembo și foarte mulți presupuneau că în curând aveau să devină amanți. În mod sigur, ea era mereu gata să se bucure de

compania sclipitorului poet când el era în Ferrara sau oaspete la fermecătoarea vilă din Ostellato a lui Ercole Strozzi, de pe malurile lagunei din Comacchio, unde călătorea uneori pe apele Padului în barca sa pictată.

Când erau despărțiți, cei doi își scriau scrisori pătimașe după moda vremii. Lucrezia îi spunea *Messer Bembo mio* (domnul meu Bembo), iar el îi răspundea cu afecțiune profundă. Ea i-a dăruit o buclă din fermecătorul ei păr blond, ce poate fi văzută și în ziua de azi la Biblioteca Ambrosiana din Milano, alături de o mare parte din corespondența lor și poeziile pe care și le-au scris; văzând „aceste frumoase bucle pe care le iubesc mai profund ca oricând", suna unul dintre versurile lui Bembo, „inima a fost ruptă din mine și cucerită". Una dintre scrisorile lui către ea se termină astfel: „Cu inima mea sărut acum acea mână a ta pe care am să o sărut curând cu buzele, care au pe vecie gravat numele tău."

„De aș fi un înger precum este ea", i-a spus Bembo verișoarei Lucreziei, Angela Borgia, „mi-ar fi milă de oricine iubește cum iubesc eu." O strofă dintr-o altă poezie pe care el i-a trimis-o suna astfel:

Avess'io almen d'un bel cristallo il core
Che quel ch'io taccio, Madonna non vede
De l'interno mio mal, senza altre fede
A suoi occhi traducesse fore.

[„De-aș avea o inimă din cristal curat,
și nu ca aceea pe care o țin ascunsă, madonna nu mi-ar vedea
durerea dinlăuntru, ci durerea
mi s-ar trăda în ochii ei."]

Când Lucrezia a răspuns (scrisoarea este datată 24 iunie 1503) că în cristalul inimii ei găsise o asemănare perfectă cu cel al lui Bembo, el a răspuns că acum cristalul lui era pentru el mai prețios decât „toate perlele din mările indiene".

Când Bembo a auzit de moartea lui Alexandru al VI-lea, a plecat imediat din Ostellato și s-a dus la vila ducală din Medelana, unde stătea Lucrezia, pentru a vedea ce putea face să-i aline durerea. Însă, deocamdată, ea era dincolo de durere. „De cum te-am văzut zăcând în camera întunecată, îmbrăcată în rochia neagră, plângând în dezolare", i-a scris el a doua zi, „am fost atât de copleșit de sentimentele mele, încât am rămas nemișcat, ca mut, neștiind ce să spun. În loc să-mi exprim compasiunea, am simțit eu însumi nevoia de compasiune." Nu a fost în stare să o consoleze. „Nu știu ce să mai spun în afară de a-ți aminti că timpul ne alină toate durerile", a spus el, adăugând că, deși Alexandru al VI-lea, „mărețul tău tată", murise, „aceasta nu este prima nenorocire pe care a trebuit să o înduri de pe urma crudei și potrivnicei tale sorți."

Când vara a lăsat loc toamnei și starea iubitului ei frate s-a înrăutățit, Bembo a continuat să o consoleze cum putea pe Lucrezia, scriindu-i, când erau despărțiți, cu acea pasiune romantică pe care ea o găsea atât de ispititoare. „Toată această noapte în visele mele și în ceasurile de trezire, oricât de lungi erau, am fost cu tine", spunea el într-o scrisoare. „Și sper că în toate celelalte nopți din viața mea, indiferent ce mă așteaptă, se va întâmpla același lucru."

La rândul ei, Lucrezia l-a rugat pe Bembo să traducă în italiană unul dintre sonetele ei scrise în spaniolă:

> „Ard de strălucirea ta,
> Tot mai mare, din orice gest și cuvânt milostiv,
> Bucuria mea văzându-te e fără sfârșit."

Dar aceste zile senine petrecute la Medelana aveau să se termine curând: fratele mai mic al lui Bembo s-a îmbolnăvit grav la Veneția; Bembo a plecat în grabă la el, însă nu l-a mai prins în viață. „Trimit după cărțile pe care le-am lăsat în Ferrara", i-a scris Bembo Lucreziei la începutul lui 1504, „am să rămân aici o vreme pentru ca bătrânul și îndureratul meu tată să nu rămână singur, căci este clar că are mare nevoie de compania mea."

Aveau să treacă multe luni până ce el și Lucrezia să se revadă și, până atunci, ardoarea atașamentului lor s-a răcit, transformându-se într-o prietenie care avea să dureze până la sfârșitul vieții ei. În 1505 el i-a dedicat dialogurile despre iubirea platonică, *Gli Asolani*, Lucreziei, a cărei vizită făcută odată când era bolnav „îl vindecase de toată slăbiciunea febrilă" care îl chinuia. Anul următor, Bembo s-a mutat din Veneția la curtea animată a lui Guidobaldo da Montefeltro și a Elisabettei Gonzaga, acum reîntorși în Urbino, și a fost unul

dintre personajele principale din cartea *Curteanul*, scrisă de Baldassare Castiglione. După câțiva ani s-a mutat la Roma ca secretar al papei Leon al X-lea, iar mai târziu avea să fie făcut cardinal de Paul al III-lea. După ce a devenit cunoscut pentru poezia latină lirică, s-a îndreptat spre versificația italiană, colecția lui de poezii italiene apărând în 1530.

Una dintre ultimele scrisori pe care Lucrezia i le-a scris era destul de superficială; în ultima vreme nu prea mai scrisese, i-a spus ea, însă el trebuie să fie sigur că au existat multe motive întemeiate pentru care nu a putut s-o facă. Rămăsese, a adăugat ea cu căldură, la fel de doritoare ca întotdeauna să-i fie pe plac.

Cam tot pe atunci când Bembo a plecat la Veneția, Lucrezia
a început să apară mai des în public, îndeplinindu-și îndatoririle și responsabilitățile ca ducesă de Ferrara. Cu abilitățile deprinse la curtea tatălui său, primea ambasadori cu o grație de care soțul ei nu era în stare în astfel de împrejurări. Cu vastele ei cunoștințe de afaceri politice, manifesta un interes sincer față de guvernarea ducatului și relațiile cu celelalte state italiene și cu puterile străine.

Își îndeplinea de zor și principala îndatorire, de soție a lui Alfonso, străduindu-se să zămislească un moștenitor pentru ducat, lucru pe care ducele Ercole și-l dorea foarte mult. La un an după dezamăgirea cauzată de nașterea unei fiice moarte, Lucrezia era din nou gravidă și iar a pierdut sarcina. La Crăciunul din 1504, Lucrezia era însărcinată pentru a treia oară, spre marea bucurie a socrului ei în vârstă de 71 de ani, a cărui viață lungă se apropia de sfârșit.

În vara precedentă, ducele fusese la Florența pentru a vedea imaginea miraculoasă a Fecioarei Maria din Bazilica Santissima Annunziata, dar, la întoarcere, „foarte obosit după călătorie", conform cronicarului Bernardino Zambotti, se îmbolnăvise grav. Alfonso, care era în Franța în vizită la Ludovic al XII-lea, a fost informat imediat de un curier trimis urgent la curtea franceză și a plecat în grabă acasă pentru a se întâlni cu Isabella, care sosise de la Mantova, la căpătâiul tatălui lor. Conform lui Zambotti, Alfonso a sosit „cu bine și sănătos, dar foarte abătut și neliniștit"; era „foarte îngrijorat de ceea ce s-ar fi putut întâmpla dacă tatăl lui ar fi murit în absența lui". Cum avea patru frați, dintre care unul era nelegitim, avea de ce să-și facă griji.

Bătrânul duce a murit, în sfârșit, la 25 ianuarie 1505, deplâns de familia și supușii lui. În aceeași zi, Alfonso a fost declarat succesorul lui, după care a pornit într-o mare procesiune pe străzile Ferrarei, însoțit de curtea sa, îmbrăcat cu mantia ducală din satin alb, căptușită cu blană și cu marele colan de aur atârnându-i pe piept. Când Lucrezia a îngenuncheat supusă dinaintea lui pentru a-și prezenta omagiul, proaspătul duce a îmbrățișat-o cu căldură și a sărutat-o, după care a condus-o la balcon, ținând-o de mână, pentru a o

prezenta poporului pe noua ducesă.

În vara lui 1505, rivalitatea dintre fraţii lui Alfonso s-a transformat subit în ostilitate făţişă. În acel an, din cauza căldurii şi a umezelii, viaţa în oraşul Ferrara era mai neplăcută decât de obicei; la 17 mai, relata un cronicar, „pe piaţă nu se găsea grâu de vânzare, nici nutreţ de vreun fel, ci doar orez", care se vindea la un preţ de două ori mai mare decât cel normal, „şi timp de două zile nu s-a găsit nici pâine de vânzare". Când a sosit grâul, s-a constatat că era plin de gărgăriţe şi săracii puteau fi văzuţi prin oraş „strigând după o felie de pâine". Cum preţul alimentelor creştea zilnic, la mijlocul lui iunie un băiat de 10 ani a fost găsit mort pe stradă, iar când vecinii s-au dus acasă la el, au descoperit că părinţii lui muriseră de ciumă.

Îngrijorată de veştile despre izbucnirea ciumei, Lucrezia s-a hotărât să se mute la Modena, luând cu ea şi suita de servitori, atât pentru binele ei – din moment ce temperatura ei fluctuantă a determinat-o să-şi consulte doctorul, care îi recomandase să părăsească oraşul – cât şi pentru binele copilului pe care îl purta. Cumnatul ei, Giulio d'Este, fiul nelegitim al ducelui Ercole, a întrebat dacă putea s-o însoţească. Era un tânăr destul de nesuferit, încrezut, uşuratic, isteţ şi foarte încăpăţânat, însă Lucreziei îi plăcea compania lui amuzantă şi a acceptat cu dragă inimă. Bătrânul duce, cunoscând bine extravaganţa tânărului, îi acordase doar o alocaţie modestă şi voise ca el să devină cleric. Însă Giulio se împotrivise cu tărie acestui plan şi a fost uşurat când fratele său, noul duce, i-a dăruit un venit generos, precum şi un palat.

Cardinalul Ippolito era exasperat de indulgenţa pe care o manifestase Alfonso faţă de acest risipitor arogant şi frivol şi, ca o primă mişcare în disputa iscată între el şi fratele său nelegitim, a pus ca un capelan din casa lui Giulio să fie arestat şi întemniţat. Giulio a intrat cu forţa în închisoare şi l-a eliberat pe omul său.

Cardinalul era un om sarcastic, elegant, încrezut şi certăreţ. Regreta mult că fusese făcut cardinal şi nu lăsa ca rangul lui în Biserică să contravină pasiunilor pentru vânătoare şi femei. Accesele sale de furie erau notorii; odată, s-a înfuriat pe unul dintre arbaletrierii tatălui său şi a pus să fie bătut cu atâta sălbăticie, încât omul era să fie omorât. Persoana lui îi stârnea interesul Lucreziei şi era văzută atât de des în compania lui, încât ambasadorul Romei la Ferrara a spus că „ea aparţinea soţului ei noaptea şi cardinalului ziua".

Între timp, însoţită de Giulio, Lucrezia a fost nevoită să părăsească Modena, tot din cauza ciumei care izbucnise şi acolo, şi să se îndrepte spre Reggio, unde au fost întâmpinaţi de un mesager al ducelui Alfonso cu un ordin de exilare a lui Giulio pe un domeniu îndepărtat. La început, Giulio a refuzat să se ducă acolo, dar până la urmă a fost convins să plece, în timp ce Lucrezia l-a determinat pe capelanul pe care Giulio îl eliberase din închisoare să se întoarcă acolo de bunăvoie pentru moment.

Acesta nu a fost singurul aspect al comportamentului lui Giulio care l-a înfuriat atât de tare pe fratele său, cardinalul. Luni întregi o curtase pe drăguța și ispititoarea Angela Borgia, verișoara Lucreziei, iar când ea a rămas însărcinată, mulți au presupus că el era tatăl copilului. Asta era încă o problemă pentru Lucrezia căci, în timp ce avea o legătură amoroasă cu Giulio d'Este, Angela era curtată și de cardinalul Ippolito, care se îndrăgostise de ea.

La Reggio, la 19 septembrie 1505, Lucrezia a născut un băiat care a fost numit Alessandro în memoria tatălui ei. Bembo i-a transmis felicitări. „Mi-a făcut mare plăcere să aud de nașterea unui copil de sex masculin, mai ales după cruda dezamăgire și speranțele deșarte", a scris el, care însoțiseră avortul din anul precedent. Se ruga și ca acest „fiu mult așteptat să devină un bărbat demn de o mamă atât de bună". Însă speranțele lui, ca și cele ale lui Alfonso și ale Lucreziei aveau să fie din nou spulberate cu cruzime. Pruncul s-a dovedit firav și bolnăvicios. Alfonso și-a trimis doctorul la Reggio să aibă grijă de copil, însă, în ciuda îngrijirilor lui, după doar o lună, Alessandro a murit.

Lucrezia, care după naștere avusese și un acces de febră puerperală, a primit o scrisoare de consolare de la Francesco Gonzaga, marchiz de Mantova, care a invitat-o la Borgoforte, un castel la granița dintre Ferrara și Mantova, care aparținea familiei lui.

Francesco, care avea 39 de ani, nu era nicidecum o personalitate captivantă, însă prezența lui avea să însemne un oarece sprijin pentru Lucrezia după plecarea lui Giulio și moartea copilului ei. În plus, avea s-o irite pe Isabella d'Este, care era însărcinată în opt luni și pe care Lucrezia îi plăcea mereu s-o stânjenească. Așa că a acceptat să se întâlnească cu Gonzaga la Borgoforte, unde, în felul lui repezit și dăscălicesc, el și-a dat toată silința să o facă să se simtă bine, oferindu-se chiar să trimită un om în Spania pentru a afla vești despre Cesare, iar când a sosit vremea să plece de la castel, ea i-a scris lui Alfonso că fusese invitată să-l însoțească pe marchiz la Mantova în drum spre Ferrara. „Am fost îndemnată cu atâta înfocare să merg mâine să o vizitez pe ilustra marchiză, încât, deși m-am împotrivit cu tărie, n-am putut decât să mă supun", i-a scris ea.

Avea motiv să fie recunoscătoare că se dusese. Curtea din Mantova avea o colecție de invidiat de opere de artă pe care Isabella a fost încântată să o arate musafirei, cărți și bijuterii, emailuri, sticlă și argint, dar și picturi realizate nu numai de Perugino și Lorenzo Costa, ci și de Andrea Mantegna.

Mantegna, numit pictor al curții în 1460, a terminat munca la Camera degli Sposi din palatul ducal în 1474, un proiect comandat de bunicul lui Francesco, marchizul Ludovico. Pentru Francesco pictase nouă pânze uriașe ale *Triumfului lui Cezar*, care mai târziu au fost cumpărate de regele Carol I, iar acum se află în Oranjeria de la Hampton Court. Pentru Isabella, gazda Lucreziei, pictase *Parnas* în 1497 și, trei ani mai târziu, *Triumful virtuții*,

ambele picturi aflate acum la Luvru.

Când a terminat *Triumful virtuții*, Mantegna avea aproape 70 de ani, un bătrân morocănos, nicidecum atât de înstărit cum credea el că s-ar fi cuvenit să fie, și mereu în dispute cu vecinii săi. Era în dispută și cu ilustra Isabella din pricina unui bust foarte vechi al împărătesei Faustina, pe care ea i-a oferit suma de 100 de ducați, mult mai puțin decât considera el că valora. În cele din urmă, după ce a tratat oferta cu o tăcere disprețuitoare, Isabella a acceptat să îl cumpere, achitând datoriile bătrânului pictor până la acea sumă.

Lucrezia a părăsit Mantova la sfârșitul lui octombrie, după ce o supărase tare pe Isabella, care era pe cale să nască în scurt timp, trezind în soțul ei pasiunile și dorințele pe care el le simțea în mod obișnuit pentru doamnele de onoare ale soției lui. Călătorind în barja ceremonială a lui Francesco, a ajuns la Belriguardo, unde a fost întâmpinată de Alfonso și de Giulio, al cărui exil fusese revocat de indulgentul său frate vitreg.

Câteva zile mai târziu, Giulio se întorcea la Belriguardo de la o partidă de vânătoare, când, pe drumul spre vilă, a fost întâmpinat de cardinalul Ippolito d'Este, aflat într-o stare de furie stârnită de gelozie; fusese din nou refuzat de drăguța Angela Borgia, care îi spusese disprețuitoare că, pentru ea, ochii
căprui, luminoși ai fratelui acestuia valorau mai mult decât „întreaga ta persoană". Într-un acces de furie, Ippolito le-a poruncit celor patru lachei ai lui să-l ucidă pe Giulio și să-i scoată ochii, acei ochi pe care Angela îi spusese că îi admira atât de mult. Ascultători, lacheii l-au tras pe Giulio din șa trântindu-l la pământ, apoi l-au lovit cu pumnalele în ochi până i-au umplut fața de sânge, aproape retezându-i pleoapele. Ippolito s-a întors la Belriguardo cu vestea că îl găsise pe Giulio zăcând pe pământ, rănit; lacheii au fugit peste hotare. S-au trimis imediat oamenii să-l aducă pe Giulio la vilă și au fost chemați de urgență chirurgi din Ferrara. Giulio părea să fie pe moarte sau, cel puțin, să rămână orb pe viață.

La început, cardinalul Ippolito a negat că era răspunzător de incident; apoi a afirmat că cei patru lachei au fost „odinioară în casa noastră". Nedorind ca fratele său să fie acuzat de crimă, Alfonso a avut grijă să trimită tuturor curților din Italia această versiune a evenimentelor, ea devenind curând subiect de bârfă. Însă, într-o scrisoare privată către Isabella, Alfonso a mărturisit îngrozitorul adevăr, implorându-și sora să nu dezvăluie adevăratele detalii ale „acestui act rușinos". Isabella i-a răspuns că era prea târziu, că toți bărbierii din piață știau ce se întâmplase în realitate. La fel ca Alfonso, și ea a fost șocată; când Ippolito a fugit la Mantova sperând să găsească adăpost la curtea surorii lui, ea era atât de îngrozită de fapta lui, încât a fost forțat curând să plece.

În cele din urmă, când Giulio și-a recuperat parțial vederea, Ippolito a primit acceptul de a se întoarce în Ferrara, unde a fost determinat să-și ceară scuze, cu prudență, și cu asta, spera Alfonso, chestiunea se încheia. Însă Giulio,

care încă avea dureri mari și își găsea alinare numai în camere întunecate, a rămas foarte supărat nu doar pe cardinal, ci și pe ducele Alfonso, pe care îl învinuia că nu-l acuză pe Ippolito de această faptă mârșavă.

Ducele si ducesa s-au întors la Ferrara pentru a sărbători, cum era obiceiul, Crăciunul, Anul Nou și Carnavalul. Lucrezia se distra în mod evident, dansând, bucurându-se de comediile picante care se jucau, la cererea ei, la teatrul ducal în timpul Carnavalului, când a devenit o figură cunoscută pe străzile pe care călărea purtând mască, uneori în rochie albă, alteori aurie. Făcea tot ce putea pentru a-l alina pe Giulio, străduindu-se să-i găsească o funcție profitabilă în cadrul ordinului cavalerilor de Malta. De asemenea, s-a dat peste cap să o ajute pe nesuferita și insistenta Angela Borgia, care renunțase la Giulio fără să stea pe gânduri și se logodise recent cu tânărul Alessandro Pio, iar acum o bătea la cap pe Lucrezia să o ajute să își procure un trusou extravagant, care includea o rochie extrem de scumpă din pânză aurită.

În timp ce curtea râdea, glumea și dansa, Giulio stătea în camera sa întunecată și, în timp ce asculta veselia zgomotoasă de pe străzile orașului, resentimentele lui se intensificau. Începuse să-și recapete vederea; la început vedea vag contururile fețelor și obiectelor, dar curând vederea i s-a limpezit. Însă, având încă dureri insuportabile, nu se gândea decât la cum avea să se răzbune pe Ippolito și Alfonso. I se alăturase fratele său vitreg Ferrante, tovarășul lui de nebunii din zilele de odinioară, care sperase să pună mâna pe titlul de duce de Ferrara detronându-l pe Alfonso. Discutau despre căile de a-și atinge scopurile; în conspirația lor i-au atras și pe alții, la fel de incompetenți ca ei, cu care analizau metode de otrăvire, posibil ambuscade, capcane și deghizări. „Ceva sinistru se pune la cale", i-a scris Isabellei d'Este prietenul ei, Bernardino di Prosperi. „Nu cred că între don Giulio și cardinal lucrurile vor mai fi vreodată așa cum trebuie."

Între timp, informatorii cardinalului Ippolito începuseră să audă zvonuri despre complotiști și planurile lor ticăloase; în timpul verii, mai mulți oameni, printre care și unul dintre servitorii lui Giulio, au fost arestați. Giulio a profitat de absența lui Alfonso, care era la Veneția, pentru a se adăposti la Isabella, în Mantova. Când, la începutul lui iulie, ducele a venit acasă, i-a poruncit fratelui său vitreg să se întoarcă la Ferrara. Giulio a refuzat, afirmând că la Ferrara viața sa era în pericol. În încercarea de a mijloci o înțelegerea între frați, Francesco Gonzaga i-a cerut oficial lui Alfonso să garanteze siguranța lui Giulio. Alfonso a răspuns că se punea chezaș pentru faptele lui Ippolito, dar l-a avertizat pe Giulio că nu putea să îl apere de lege dacă era găsit vinovat de înaltă trădare.

În cele din urmă, Ferrante a fost cel care i-a trădat pe conspiratori și a povestit despre implicarea lui Giulio în uneltire. Alfonso a fost îngrozit când și-a dat seama că propriii frați complotau să-l asasineze. Ferrante și ceilalți

complotiști au fost arestați, în afară de Giulio, care a preferat să rămână în Mantova sub protecția lui Francesco și a Isabellei.

Procesul a început la 3 august și, o lună mai târziu, toți au fost găsiți vinovați și condamnați la moarte prin executare. Însă Alfonso ținuse la frații săi și s-a hotărât să le schimbe sentința în închisoare pe viață, cei doi tineri ajungând în carcerele castelului. Pentru Ferrante, închisoarea pe viață a însemnat să rămână închis 34 de ani până la moartea sa; pentru Giulio, 53 de ani, până când a fost eliberat de strănepotul său de unchi, nepotul Lucreziei, ducele Alfonso al II-lea.

La sfârșitul lui noiembrie 1506, după un an în care îl văzuse pe soțul ei suferind atât de mult, Lucrezia i-a dat vestea care i-a bucurat pe amândoi; era din nou însărcinată și, cu voia lui Dumnezeu, avea să-i facă un copil. În același timp au sosit vești bune și din Spania. Cesare evadase din închisoare și era în drum spre curtea cumnatului său, acum rege al Navarrei. Lucrezia aștepta cu nerăbdare să audă ce avea să facă în continuare; ea, una, era pregătită să facă tot ce putea pentru a-l ajuta.

Buna ei dispoziție a fost văzută de toți în timpul Carnavalului din 1507, când Francesco Gonzaga, acum căpitan general al forțelor papale, a venit la Ferrara să discute despre viitoarele operațiuni cu ducele Alfonso, care, deloc îngrijorat de atracția evidentă a soției sale față de acest bărbat, nu a ridicat nicio obiecție cu privire la atenția pe care și-o acordau ea și Gonzaga, la timpul pe care îl petreceau împreună, la faptul că dansau împreună la fiecare bal. Lucrezia s-a aruncat cu energie în vâltoarea dansurilor de la palat până a trebuit iarăși să stea în pat.

Toată agitația s-a dovedit a fi peste puterile Lucreziei care, la mijlocul lui ianuarie, a suferit încă un avort. Deznădăjduit, Alfonso și-a certat soția că nu avusese grijă de ea; prea mult dans și prea multă distracție, i-a reproșat el. Ea a mai trebuit să îndure și vestea care a venit câteva săptămâni mai târziu, că Isabella născuse al treilea băiat, pe care îl numise Ferrante, în onoarea fratelui ei, prizonier în carcerele castelului.

Capitolul 27

Sfârșitul legăturii amoroase

> „Cu cât mă străduiesc mai mult să-l mulțumesc pe Dumnezeu, cu atât mai greu mă încearcă El."

Odată ce și-a revenit după avort, Lucrezia s-a împrietenit cu un călugăr reformator de felul lui Savonarola, care, printre multe penitențe, a propus anumite sume ca „amenzi pentru a înfrâna blasfemiile" – de exemplu, un ducat dacă luai în deșert numele unui sfânt sau doi ducați dacă jurai pe Domnul nostru Iisus Hristos sau pe Fecioara Maria. Asta a fost prea mult pentru bunii cetățeni ai Ferrarei, care s-au decis să apeleze la ajutorul ducesei Lucrezia, trimițând o delegație să o roage să îi propună călugărului ca, în loc să îndemne la pedepsirea blasfematorilor și renunțarea la cosmeticale și decolteuri, să predice împotriva păcatelor mai grele. Lucrezia a încercat să stea de vorbă cu el, dar se pare că s-a mulțumit să își dojenească doamnele pentru purtarea lor deseori scandaloasă.

Apoi, la 22 aprilie 1507, la Ferrara a sosit un oaspete neașteptat, aducând vești îngrozitoare. Era unul dintre însoțitorii lui Cesare care venise din Navarra să-i spună Lucreziei că fratele ei murise pe câmpul de luptă, așa cum bănuise întotdeauna Cesare că avea să sfârșească, cu vreo șase săptămâni în urmă, luptând pentru regele Navarrei. „Cu cât mă străduiesc mai mult să-l mulțumesc pe Dumnezeu, cu atât mai greu mă încearcă El", a spus plângând Lucrezia când a auzit aceasta. Ca răspuns la scrisoarea de la soțul ei, care era la Genova cu Ludovic al XII-lea și îi scrisese în grabă un bilet pentru a o compătimi, ea i-a scris că spera ca el să se poată întoarce acasă „cât mai curând, ceea ce îmi doresc din toată inima". Apoi, de durere, a căzut la pat și n-a mai fost văzută în public atât de mult timp, încât se zvonea tot mai mult că era din nou însărcinată.

Însă, până în vară, și-a revenit suficient pentru a relua aventura amoroasă cu Francesco Gonzaga, despre care știa că era foarte atras de ea și de care era îndrăgostită. Legătura asta era periculoasă și a devenit și mai periculoasă când Ercole Strozzi –
care jucase rolul de mijlocitor pe vremea când Lucrezia era încurcată cu Pietro Bembo – și Guido Strozzi, fratele lui Ercole, care locuia în Mantova, au devenit

mesageri între marchiz și Lucrezia.

Corespondența lor s-a întrerupt la sfârșitul lui 1507, când Lucrezia a rămas din nou însărcinată. De data asta, nu mai era atât de agitată cum fusese la sarcinile precedente. Discuta cu entuziasm despre modelul sofisticat al leagănului copilului și despre hainele lui și se întâlnea cu viitoarele doici. Se bucura de bomboanele trimise din Spania de cumnata ei, precum și de pateurile cu migdale, umplute cu miere și nuga, pe care le mânca în apa aburindă din cadă sau în timp ce se juca leneș cu nenumăratele ei perle.

Și, în timpul carnavalului de la începutul lui 1508, s-a remarcat cu ușurare că, în sfârșit, Lucrezia ținea seama de sfatul doctorilor săi și de rugămințile stăruitoare ale soțului ei și evita excesele din anii precedenți, mergând până-ntr-acolo încât a renunțat la plăcerea de a dansa. Îi rămâneau, totuși, o mulțime de lucruri de care să se bucure: turnirurile și alte manifestări ale abilităților cavalerești, îndrăzneala acrobaților și echilibriștilor, comediile vulgare care se jucau în teatru și noile cântece pe care le comandase special pentru carnaval, care erau interpretate de muzicanții de la curte, alături de unele dintre melodiile sale preferate mai vechi.

La 3 aprilie, ducele Alfonso a trebuit să-și părăsească soția însărcinată pentru a pleca câteva zile la Veneția cu o treabă urgentă, fiind optimist, fără îndoială, că această sarcină avea să se încheie mai bine decât precedentele. A doua zi după plecarea lui, Lucrezia a născut un băiat care, după părerea tuturor celor care l-au văzut, părea să fie perfect sănătos. Băiatul a primit numele Ercole, după bunicul lui patern.

Nașterea unui moștenitor a fost salutată cu multă emoție și bucurie în Ferrara; clopotele bisericilor răsunau în tot orașul; tunurile bubuiau, iar focurile de artificii luminau cerul. În entuziasmul sărbătorii, conform unui cronicar local, populația a făcut focuri în aer liber din

> toate îngrăditurile din piață și din altă parte și din toate băncuțele notarilor și din masa judecătorilor din Palazzo della Ragione, precum și din toate ferestrele și ușile lui, și a dat foc și stranelor doamnelor din catedrală și din alte biserici mari și tuturor băncilor, meselor, scaunelor și ușilor din școlile publice de la San Domenico și San Francesco, iar sărbătoarea a continuat timp de trei nopți.

Ercole a fost botezat în capela palatului ducal curând după naștere. „Nu a fost botezat în public", a relatat cronicarul, „și nu se știe cine l-a ținut în cristelniță", însă se știa cine era doica angajată să-l alăpteze – fiica unui tâmplar din oraș. Nu exista nicio dovadă nici că botezul pripit și privat ar fi ascuns vreo infirmitate a copilului. Ba chiar, odată ce ducele Alfonso s-a întors la Veneția după câteva zile, l-a arătat cu mândrie pe micul său moștenitor ambasadorilor și altor demnitari, care au fost rugați să îl examineze pe micuțul Ercole care era gol, întins pe spate, mai puțin frumos decât se spusese la început, dar evident „întreg".

Alfonso a anunțat triumfător nașterea moștenitorului său în scrisori expediate către curțile din toată Italia și dincolo de ea. Ducele îl informase pe cumnatul său, Francesco Gonzaga, într-o scrisoare trimisă înainte de a pleca din Veneția, iar marchizul i-a întors gestul de prietenie, trimițându-și secretarul la Ferrara pentru a transmite felicitări în numele lui. Urmând convențiile perioadei, Lucrezia i-a trimis vestea Isabellei d'Este. Știind că prietenia dintre soția sa și cumnatul său alimenta bârfele de la curte, Alfonso era hotărât s-o facă pe Lucrezia să se poarte în obișnuita manieră formală și i-a interzis să-i transmită vestea marchizului. Lucrezia se înfuriase și spusese răspicat că așa era ea. Se punea, inevitabil, întrebarea dacă nu era cumva copilul lui Alfonso d'Este, duce de Ferrara, ci al lui Francesco Gonzaga, marchiz de Mantova, un om pe care Alfonso îl antipatiza. Cu siguranță, nasul copilului arăta cam turtit, precum cel al lui Francesco Gonzaga în tabloul *Madonna della Vittoria* al lui Mantegna. În plus, acum că născuse, Lucrezia continua să-i ceară lui Gonzaga să vină la Ferrara să o vadă.

Când Bernardino di Prosperi, informatorul Isabellei, a văzut copilul, a declarat și el că moștenitorul era frumos și vioi. A fost plin de laude și la adresa leagănului pe care îl comandase Lucrezia, o construcție de inspirație clasică, aurită toată, cu învelitori din pânză de aur și cearceafuri fine din batist, brodate frumos, „de o asemenea splendoare", spunea el, „încât nu am cuvinte să-l descriu".

La 12 aprilie, la doar o săptămână de la nașterea lui Ercole, ducele Alfonso a plecat din nou cu treabă, de data asta în Franța, lăsând-o iarăși singură pe Lucrezia care spera că Francesco Gonzaga avea să-i facă o vizită. „Pentru ea ar valora mai mult decât 25 000 de ducați și mai mult, dacă ai veni", l-a asigurat Ercole Strozzi pe marchiz. În fiecare zi vorbim despre tine, i-a spus el. „Nu pot să descriu pasiunea care a copleșit-o, este extrem de nerăbdătoare să audă de ce nu i-ai răspuns la scrisori", a scris el.

Scrisoarea nu a primit niciun răspuns. Poate că Francesco Gonzaga era îngrijorat de ce i s-ar fi putut întâmpla dacă se duce la Ferrara s-o vadă pe Lucrezia. De curând fusese deranjat de un bărbat care sosise în Mantova, susținând că vine din partea ei cu propunerea de a merge la Ferrara pentru a o vedea în secret. Gonzaga a bănuit că era o capcană și nu a acordat nicio atenție acestei propuneri, după care bărbatul i-a oferit o statuie în miniatură a Lucreziei, pe care Gonzaga a refuzat-o.

Cum de la Mantova nu venea nicio veste pentru Lucrezia, scrisorile lui Strozzi în numele ei au devenit aproape disperate. „Te iubește cu pasiune, mult mai mult decât îți poți imagina. Dacă ai ști asta, ai fi mult mai pătimaș în scrisorile tale și mult mai dornic să vii să o vezi oriunde s-ar afla ea. Dă-i măcar un semn de iubire. Nu-ți cere mai mult. […] Fă toate eforturile să vii la ea. În orice caz, scrie-i și nu mai părea atât de rece."

Francesco Gonzaga tot n-a răspuns și se pare că prudența lui era justificată. La 5 iunie, Lucrezia îi scrisese că preotul spaniol care îl ajutase pe Cesare să evadeze din închisoare și care devenise membru al casei ei din Ferrara fusese găsit „ucis în mod perfid"; în aceeași noapte a fost ucis și Ercole Strozzi.
Cronicarul Giovanni Maria Zerbinati a relatat moartea „acestui poet extrem de distins", care „a fost găsit mort în fața Bisericii San Francesco, în mijlocul străzii, lângă pictura Fecioarei care se află pe pilastrul lipit de zidul bisericii"; s-a constatat că trupul a primit 22 de lovituri de pumnal și i s-a tăiat beregata, fără ca nimeni să știe cine l-a ucis". Totuși, mulți din Ferrara și Mantova bănuiau că implicat în crimă era cardinalul Ippolito sau chiar ducele Alfonso.

Acum Lucrezia trebuia să găsească un nou mesager pentru scrisorile ei către Gonzaga și l-a găsit pe fratele lui Ercole Strozzi. „Lorenzo Strozzi vine la Mantova", i-a scris ea lui Gonzaga. „E un servitor la fel de devotat precum era Ercole, fratele lui."

Însă Gonzaga nu avea nicio intenție să se ducă să o vadă pe Lucrezia. I-a scris că era bolnav, prea bolnav pentru a călători. Ea a insistat, el a fost tot prea bolnav. În cazul ăsta, a spus ea, avea să vină ea să-l îngrijească și era pe punctul să treacă la acțiune, când soțul ei și cardinalul Ippolito au auzit de intențiile sale și au dus-o înapoi în Ferrara.

La fel ca în relația cu Pietro Bembo, pasiunea lor s-a răcit, transformându-se în afecțiune, și cei doi au rămas în relații amicale, corespondând în mod regulat cât au trăit. Între timp, Lucrezia și-a reluat cu tristețe viața din Ferrara, redevenind soția supusă, însă acum, odată cu vârsta, nu mai era tânăra fericită și vioaie de odinioară, căreia îi făcuse plăcere să poarte acele pălării extravagante create pentru ea și doamnele ei pentru liturghia din catedrală.

La 26 aprilie 1509, în Ferrara a sosit vestea că Iuliu al II-lea îi oferise ducelui Alfonso postul de căpitan general al Bisericii, spre marea furie a cumnatului său, Francesco Gonzaga, dar spre bucuria supușilor săi, care au salutat anunțul cu obișnuitele dangăte de clopot, bubuit de tunuri și focuri de artificii. Această numire era deosebit de importantă având în vedere că papa aranjase de curând o alianță pentru a stopa puterea crescândă a Veneției, declarând că avea să-și unească forțele cu oricine pentru a decădea din nou orașul la statutul „unui sătuc de pescari" – și, într-adevăr, i s-au alăturat majoritatea capetelor încoronate din Europa: împăratul Maximilian, Ludovic
al XII-lea al Franței, Ferdinand al Spaniei și majoritatea puterilor italiene, inclusiv Mantova și Ferrara.

În următorii trei ani, ducele Alfonso avea să lipsească mult din Ferrara, prima dată conducând armatele lui Iuliu al II-lea împotriva Veneției, obținând o victorie răsunătoare în mai 1509 în bătălia de la Agnadello; anul următor, când Iuliu al II-lea a schimbat brusc tabăra aliindu-se cu Veneția și lansând un atac asupra forțelor franceze din Italia ca să-i gonească pe „barbari" dincolo de

Alpi, Alfonso i-a rămas credincios lui Ludovic
al XII-lea, iar papa s-a folosit de asta ca pretext pentru a-l excomunica pe duce și a-l deposeda de fieful său, înainte de a pleca în nord, conducându-și personal armatele, pentru a-l ataca pe ducele de Ferrara.

„Neputând să-l determine pe ducele de Ferrara să renunțe la loialitatea sa față de regele Franței, papa făcuse toate eforturile să ocupe ducatul, pretinzând că făcuse asta din pricina unei dispute pe taxele și vămile pe sare", a scris Guicciardini. În toamna anului 1510, Alfonso a fost foarte ocupat cu întărirea fortificațiilor sale, lucru la care se pricepea bine. Cu toate astea, Modena a fost cucerită curând de forțele papale, care acum și-au continuat drumul pentru a asedia fortăreața strategică a lui Alfonso, Mirandola, în care fuseseră aduși soldați francezi.

Iuliu al II-lea se dovedise deja un adversar extraordinar pe câmpul de luptă când, în 1506, după ce a dezmembrat imperiul lui Cesare, și-a întors atenția spre Bologna, cucerind orașul și înlăturându-l de la putere pe Giovanni Bentivoglio. S-a întors triumfător la Roma. Trimisul venețian a spus că nu s-a mai pomenit ca un împărat sau un general victorios să aibă parte de o primire atât de deosebită. Totuși, câțiva oameni cu scaun la cap au regretat că Vicarul lui Hristos semăna mai mult cu Leul lui Iuda decât cu Mielul lui Dumnezeu. Cărturarul olandez Erasmus, el însuși hirotonisit preot, a scris cu ironie despre intrarea lui Iuliu al II-lea în Bologna, ca și cum vorbele ar fi fost ale papei: „Ah, tare aș vrea să mă fi văzut purtat pe sus în Bologna! Caii și carele de luptă, batalioanele care mărșăluiau, comandanții în galop, torțele în flăcări, pajii frumușei, pompa de episcopi și splendoarea de cardinali […] și eu purtat pe sus, capul și autorul a toate!" Atacul lui satiric la adresa lui Iuliu al II-lea era răutăcios, căci a scris, comparându-l pe papă cu Iulius Cezar: „Numele ți se potrivește perfect. Ai pus mâna pe nedrept pe puterea tiranică, disprețuind și ignorând zeii și ți-ai aruncat țara în război"; singura diferență pe care o vedea Erasmus era că Iuliu al II-lea era din neam de rând.

În ianuarie 1511, Iuliu al II-lea a sosit la Mirandola pentru a supraveghea personal asediul castelului; conform lui Guicciardini, s-a instalat „într-un șopron de fermieri unde era în bătaia artileriei inamice". Umbla prin tabără pe frigul cumplit și prin ninsoarea puternică, cu armura ascunsă de o pelerină albă, cu capul într-o glugă din piele de oaie, blestemându-și dușmanii, mutându-și comandamentul când era lovit de ghiulele și strigându-le ordine căpitanilor săi, entuziasmul și energia lui „nefiind câtuși de puțin slăbite de frigul cumplit pe care soldații lui abia puteau să-l îndure".

Inspirate de energia lui neobosită, trupele lui au străpuns zidurile Mirandolei, sarcina lor fiind mult ușurată de gerul care făcuse apa din șanțul ce înconjura castelul să înghețe până la o adâncime suficient de mare ca să suporte greutatea trupelor papale. Fără nicio șansă de slăbire a atacului,

castelul a capitulat. Această nouă victorie a încurajat alte orașe să se alăture papei. Spania a venit în ajutorul lui împotriva francezilor, care erau principalii aliați ai ducelui Alfonso, în timp ce și Parma, și Piacenza, abandonate de francezi, s-au declarat dornice să se alăture Statelor Papale. Iuliu al II-lea le-a anexat imediat, anunțând că îi ura pe spanioli la fel de mult ca pe francezi și că nu avea să aibă odihnă până când și ei vor fi fost goniți din peninsulă.

Însă Ferrara avea să se dovedească o problemă mai grea pentru războinicul papă. La 28 noiembrie 1510, armata franceză a sosit în Ferrara pentru a ajuta la apărarea orașului. Două zile mai târziu, în prezența căpitanilor francezi, ducele s-a adresat „curtenilor, cetățenilor și artizanilor" care se adunaseră la începutul serii la primărie să-l audă pe duce vorbind. Cronicarul Zerbinati relatează:

> A spus poporului că se aștepta ca armata papei să sosească curând și a rugat poporul să-i fie la fel de credincios cum îi fusese mereu casei d'Este și i-a promis poporului că nu o să-l abandoneze, cum fusese el abandonat de toată lumea în afară de francezi, și că dacă îi rămâne credincios, era sigur de victorie pentru că orașul era puternic, că aveau să-l întărească și că erau bine aprovizionați cu artilerie și mâncare și cu o populație numeroasă; apoi a repetat că, dacă poporul își păstra încrederea în el, atunci nu avea nici cea mai mică îndoială. […] Messer Antonio Costabili a răspuns cu înțelepciune că poporul lui a fost întotdeauna cât se poate de credincios casei d'Este și așa avea să fie în prezent și pe viitor și că nu trebuia să-și facă griji în privința asta pentru că poporul era pregătit și gata să lupte împotriva dușmanilor lui și toată lumea a început să strige: Ducele Alfonso! Ducele Alfonso! Și astfel, Excelența Sa și căpitanii francezi au părăsit încăperea mulțumiți de populația care era acum pregătită pentru sosirea armatei dușmane în Ferrara.

A doua zi, ducele Alfonso a publicat un decret prin care ordona ca toate depozitele și prăvăliile să se închidă în săptămâna aceea și toată lumea să muncească la fortificarea orașului. Apoi au așteptat sosirea inamicului, fiecare văzându-și de treabă cât mai normal, în timp ce lunile de iarnă treceau și forțele lui Iuliu al II-lea luptau neobosite pentru posesiunea Mirandolei, știind că odată ce fortăreața cădea, avea să le vină lor rândul.

La 17 aprilie, în Joia Mare, capelanii catedralei au ținut obișnuita slujbă de confirmare în spatele ușilor închise „deoarece, din cauza excomunicării, nu aveau permisiune de la papă", a relatat cronicarul Zerbinati, care a notat pe marginea carnetului său: „Mi s-a spus despre asta, întrucât eu n-am fost acolo."

Iarna lui 1511 fusese neobișnuit de lungă și grea, „cel mai mare ger, cea mai groasă gheață și cea mai mare zăpadă pe care le-am văzut vreodată", a relatat Zerbinati, adăugând că „iarna a ținut atât de mult, încât chiar și astăzi, în ultima zi din aprilie, mai facem focul și încă purtăm haine căptușite cu blană". Însă, trei săptămâni mai târziu, a venit vestea care a încălzit inimile populației curajoase: locuitorii Bolognei se răzvrătiseră împotriva lui Iuliu al II-lea, și familia Bentivoglio era din nou la putere. Festivitățile din acea noapte au fost neobișnuit de zgomotoase – clopote, artificii, salve de tun, strigăte, cântece,

tineri gălăgioși pe străzi fluturând crengi cu boboci ce dădeau în floare – sărbătorind înfrângerea puternicei armate papale „care ne amenințase pe toți iarna trecută". A doua zi, „toate prăvăliile erau închise, de parcă ar fi fost duminică".

În toți acești ani grei cât Alfonso fusese plecat în mod frecvent, la început luptând pentru Iuliu al II-lea și apoi împotriva lui, Lucrezia i-a ținut locul de conducător al orașului, scriindu-i în mod regulat, uneori și de trei ori pe zi, spunându-i veștile din urbe, bârfele de curte și cerându-i sfatul. Își amanetase bijuteriile pentru a strânge bani pentru soțul său și, în acele împrejurări deosebit de grele, a reușit și să fie gazdă amabilă pentru mulți nobili francezi care veniseră la Ferrara cu armata franceză și erau găzduiți în palatul ducal sau în locuințele curtenilor. „Este o perlă, n-a existat niciodată o asemenea ducesă minunată", a spus un francez, lăudând frumusețea și bunăvoința Lucreziei, bunătatea și farmecul ei, și, a adăugat, „un mare serviciu pentru soțul ei".

Capitolul 28

Moartea ducesei

„Alte femei sunt față de Lucrezia ca tinicheaua față de argint sau cuprul față de aur."

Acum că neliniștea și îngrijorarea privind mult temuta invazie papală trecuseră, Lucrezia, așa cum i se întâmpla adesea în astfel de împrejurări, s-a simțit rău și s-a retras la Mănăstirea San Bernardino pentru a se recupera, ceea ce a și reușit să facă după câteva luni de convalescență și de doliu în urma morții lui Rodrigo Bisceglie, primul ei fiu, în vârstă de 12 ani, pe care nu îl mai văzuse de când abia învăța să meargă, când ea părăsise Roma ultima dată. O alina însă faptul că știa că celălalt fiu al ei, Juan, rodul legăturii ei cu Pedro Calderon, valetul papei, era sănătos și în siguranță. Din 1505 locuia în apropiere de Capri și mergea frecvent la Ferrara, unde, mulțumită bulei emise de tatăl ei, care „explica" descendența băiatului, era întotdeauna socotit fratele ei vitreg.

În august 1509, la începutul conflictului cu Iuliu al II-lea și la doar 16 luni după nașterea lui Ercole, Lucrezia născuse încă un fiu sănătos, botezat Ippolito, în onoarea fratelui lui Alfonso, cardinalul. În anii tulburi care au urmat, Lucrezia s-a refugiat cu fiii ei, petrecând ore lungi jucându-se cu ei, luând parte la baluri mascate, spunându-le basme, ascultând alături de ei ciudatele povestiri fantastice spuse de bufonul ei, Santino, care stătea cocoțat pe un scaun pus pe o masă, ca un stâlpnic în miniatură. Uneori, tatăl copiilor privea scena cu ochi indulgenți, liniștea căsniciei lui nemaifiind amenințată de Francesco Gonzaga și Pietro Bembo.

Amenințarea Ferrarei de către Iuliu al II-lea a luat sfârșit la 11 aprilie 1512, când armatele papei au fost înfrânte în mod decisiv de francezi în bătălia de la Ravenna. Cunoștințele ducelui Alfonso despre artilerie jucaseră un rol important în obținerea victoriei, după o luptă dusă cu prețul a 10 000 de vieți, inclusiv cea a căpitanului de odinioară a lui Cesare, Yves d'Alègre. Un an mai târziu, către sfârșitul lui ianuarie 1513, Iuliu al II-lea s-a îmbolnăvit brusc și a căzut la pat, lucru neobișnuit la el. La sfârșitul săptămânii, simțind că sfârșitul era aproape, și-a chemat maestrul de ceremonii pentru a-i dicta instrucțiunile amănunțite pentru înmormântarea sa și, la 21 februarie, a murit.

Vârsta nu l-a înmuiat pe Iuliu; a fost un *papa terribile* până la sfârșit. Fiind bătrân și bolnav, tot mai vorbea despre pornirea unui război pentru a-i goni pe spanioli din Italia. A fost, într-adevăr, un mare patriot și, spre deosebire de mulți dintre contemporanii săi, considera Italia nu doar ca pe o simplă colecție de state rivale, ci o entitate de sine stătătoare. Totuși, oricât de războinic ar fi fost papa, era și unul dintre cei mai luminați și mai pricepuți protectori ai artelor pe care i-a cunoscut vreodată lumea occidentală. A restaurat o mare parte din Palatul Vatican și a reconstruit curtea principală, precum și curtea imensă care se întinde de la palat către Belvedere. La umbra zidurilor sale, a pus să fie construită o vastă și încântătoare grădină, prima grădină de agrement de la epoca împăraților romani încoace.

Iuliu al II-lea a angajat pictori și sculptori ca și cum ar fi recrutat o armată, angajând astfel majoritatea marilor maeștri în viață ai Renașterii italiene. Unul dintre aceștia a fost Rafael, care a lucrat pentru papă la decorarea noii părți oficiale a palatului, Camerele lui Rafael; altul a fost Bramante, care s-a angajat să reclădească vechea și venerata Bazilică San Pietro, curățând locul structurii medievale dărăpănate cu atâta râvnă, încât a devenit cunoscut drept *maestro Ruinante*. L-a angajat și pe sculptorul florentin Michelangelo să picteze frescele memorabile de pe tavanul Capelei Sixtine și să toarne o statuie uriașă a papei – cu înălțimea de 4,5 m și greutatea de 6 tone – care a fost pusă pe fațada catedralei din Bologna și apoi dată jos de mulțime când orașul s-a răzvrătit împotriva lui Iuliu al II-lea. Statuia dărâmată a fost dată ducelui Alfonso, care a topit-o și a transformat-o în tun, pe care l-a botezat în glumă La Giulia.

Fusese un mare apărător al Bisericii și al orașului în care își avea ea sediul. Recunoscând acest lucru, romanii erau plini de gratitudine față de el. Când a murit în 1513, oamenii plângeau pe străzi și, conform lui Francesco Guicciardini, „se îmbulzeau să-i sărute picioarele și să se uite la fața lui, căci toți îl știau drept un adevărat pontif roman". Deși „plin de furie și concepții extravagante", Guicciardini a conchis că, „a fost regretat mai mult decât toți predecesorii lui și […] i se păstrează o amintire strălucită".

Câteva zile mai târziu, în Roma s-au adunat 25 de cardinali pentru conclavul care trebuia să îl aleagă pe succesorul lui. După nici o săptămână, cardinalul Giovanni de Medici, fiul lui Lorenzo Magnificul și prizonierul lui Alfonso după bătălia de la Ravenna, a fost ales papă sub numele de Leon al X-lea, iar Pietro Bembo, odinioară amantul Lucreziei, a fost numit secretar papal.

Abia în vara lui 1513, la patru ani după nașterea ultimului ei copil, Ippolito, Lucrezia era din nou însărcinată; însă, de data asta, băiețelul pe care l-a născut era departe de a fi frumos ca Ippolito și Ercole. În ciuda faptului că fusese botezat Alessandro după iubitul ei tată, vederea acelui copil cu cap ciudat de mare și hidos o îndurera pe Lucrezia și a răsuflat ușurată când el a renunțat să mai lupte pentru viață, la vârsta de doar doi ani.

Între timp, în iulie 1515, când Alessandro avea doar un an și 3 luni, Lucrezia a născut iar, de data asta o fată, botezată Eleonora, după mama lui Alfonso. În momentul în care a murit Alessandro, ea era din nou însărcinată, astfel că, în noiembrie 1516, s-a născut Francesco – botezat așa după unchiul său Francesco Gonzaga – un copil frumos pe care l-a adorat.

Astfel, nu cu oarecare plăcere, Alfonso s-a pomenit tatăl unui număr însemnat de copii – toți moștenitorii săi legitimi. Era absorbit de treburile lui; cu toate astea, era foarte mulțumit de stima și admirația acordate soției lui. Admirația pe care ea o stârnea în trecut se datora frumuseții ei tinerești, nu virtuților. Ea, care în tinerețe fusese cea mai denigrată femeie din vremea ei, la vârsta de mijloc câștigase un loc de cea mai înaltă onoare.

Cuplul ducal avea în comun interesul pentru toate artele, nu doar pentru muzică și, ca protector al artiștilor și poeților, cum li se cerea să fie tuturor prinților din epoca Renașterii, Alfonso se ghida după gustul și discernământul soției sale. Ea a fost cea care l-a convins să-l ia în slujba sa pe poetul Lodovico Ariosto, care, în schimb, a lăudat-o în mod exagerat pe Lucrezia în poemul său *Orlando furioso*: „Alte femei sunt față de Lucrezia ca tinicheaua față de argint, cuprul față de aur […] și sticla colorată față de pietrele prețioase."

Ariosto a fost cel care l-a introdus la curtea de la Ferrara pe Tițian. Pe atunci, Tițian avea în jur de 25 de ani. Fiu al unui funcționar neînsemnat, s-a născut în satul Pieve di Cadore, la nord de Veneția, și, la vârsta de 9 ani, a plecat cu fratele său să locuiască la unchiul lor din Veneția, unde a fost ucenic la un mozaicar înainte de a ajunge în atelierul bătrânului pictor Giovanni Bellini, cel mai vestit pictor venețian din vremea lui. La acea vreme, în atelierul lui Bellini lucra și Giorgione, un pictor cu vreo 10 ani mai mare ca el, cu care a lucrat la frescele pentru Fondaco dei Tedeschi, marele depozit al negustorilor germani din apropierea podului Rialto din Veneția.

După ce s-a mutat la Ferrara pentru a lucra pentru
Alfonso d'Este, aparent la îndemnul Lucreziei, Tițian a lucrat la o serie de compoziții mitologice pentru Camerino d'Alabastro, o încăpere din castelul din Ferrara recent reconstruită, în care Alfonso voia să își expună colecția de tablouri. În 1514 cumpărase tabloul intitulat *Festinul zeilor*, al lui Giovanni Bellini, și, patru ani mai târziu, i-a comandat lui Tițian alte două tablouri cu teme mitologice, *Sărbătoarea lui Venus* (aflat acum la Muzeul Prado din Madrid) și *Bachus și Ariadna* (acum la Galeria Națională din Londra).

Aceste capodopere n-au fost decât trei dintre minunatele lucrări de artă văzute în Ferrara. Tapiseriile de pe pereții palatului ducal erau renumite, la fel ca seria de fresce, pictate în cea mai mare parte de Cosimo Tura23, din Palazzo Schifanoia din Ferrara și *Buna Vestire* de pe ușile orgii din catedrală, precum și minunatul serviciu de masă cu delfini din aur și argint proiectat de Cosimo Tura. Și lucrările, și compania acestor pictori o încântau pe Lucrezia, ca de

altfel și compania doamnelor ei vioaie care o însoțeau în drumurile la alte vile ducale de la țară.

Era obișnuită să plece din Ferrara în fiecare primăvară cu doamnele și muzicienii ei, să petreacă săptămâni în șir la țară, alegând să stea la o vilă din apropierea unei mănăstiri unde putea să se roage în mod regulat la slujbele ce se țineau acolo. La vilă erau jocuri cu șarade, cântece și povești și, uneori, piticul Santino le distra pe doamne spunându-le basme. Se adăugau fanteziile și comportamentul ciudat al fetei nebune Catarina, pe care Lucrezia își dăduse toată silința să o educe. Iar în zilele însorite și călduroase de vară, Lucrezia se scălda în apele limpezi ale unei porțiuni retrase a Padului.

Totuși, în momente mai liniștite, o aură de tristețe o înconjura pe Lucrezia, care pe sub rochiile de mătase începuse să poarte pânză de sac și intrase într-un ordin mirean al franciscanilor. Singurul ei frate care supraviețuise, Gioffre, a murit în 1517; acesta, după moartea, în 1506, a Sanciei, care nu-i făcuse copii, se recăsătorise, astfel că titlul de prinț de Squillace a fost moștenit de fiul său cel mare. Lucrezia se confesa des preotului ei și era nelipsită la slujbele de la catedrală. A lăsat la o parte „pompa și frivolitatea lumii cu care fusese obișnuită din copilărie", cum s-a exprimat Paolo Giovio24, „și s-a dedicat lucrărilor pioase, înființând mănăstiri și spitale. A făcut ce a putut să-i ajute pe săraci aflați în suferință, mergând până-ntr-acolo încât și-a amanetat o parte dintre bijuterii pentru consolarea acestora".

Acum era departe de a fi sănătoasă; seria de sarcini și nașteri, unele dificile și toate debilitante, o slăbiseră îngrozitor. Nu avea poftă de mâncare și leșina des. Însă existau seri în care își chema muzicienii, cântăreții și dansatorii și apoi Alfonso apărea cu viola sa, la care cânta cu o virtuozitate care îi uimea pe cei care îl știau doar ca pe un conducător harnic și un general devotat artileriei sale. Totuși, în insensibilitatea lui, soțul ei mai făcea încă dragoste cu ea în felul lui grosolan și neatent și, în toamna lui 1518, a aflat că era însărcinată din nou.

În acel an, în noiembrie, în Ferrara a sosit vestea morții mamei ei, Vannozza dei Cattanei, despre care, spre deosebire de Lucrezia, se vorbise întotdeauna cu respect. Moartea survenise la Roma, la 16 noiembrie 1518. Pe lângă cele trei hanuri din Roma și diverse alte proprietăți, Vannozza a lăsat dincolo de periferia orașului mai multe turme de oi, toate lăsate prin testament diverselor instituții religioase și caritabile din oraș. Trimisul venețian Marin Sanudo a scris în jurnalul său:

> Alaltăieri a murit madonna Vannozza, cândva amanta papei Alexandru și mama ducesei de Ferrara și a ducelui Valentino. […] După obiceiul roman, moartea a fost anunțată cu următoarele cuvinte formale: „Messer Paolo dă înștiințare despre moartea madonnei Vannozza, mama ducelui de Gandía; ea a aparținut Companiei Gonfalone." A fost îngropată ieri în Santa Maria del Popolo, cu cele mai mari onoruri – aproape ca un cardinal. Avea 76 de ani. Și-a lăsat toate proprietățile – care erau considerabile –

Bisericii San Giovanni in Laterano. Șambelanul papei a participat la funeralii, ceea ce era neobișnuit.

Pe măsură ce sarcina înainta, Lucrezia nu mai avea chef să facă baie; la vârsta de 39 de ani, se simțea prea bătrână ca să mai nască. La 24 martie a murit Francesco Gonzaga; luna următoare, din cauză că nu se simțea bine, Lucrezia nu a asistat la confirmarea fiului său în vârstă de nouă ani, Ippolito, și la instalarea lui în funcția de arhiepiscop de Milano, unul dintre cele mai importante scaune episcopale din Europa. Curând după aceea s-a plâns că își simte capul prea greu. Apoi i s-a tăiat părul, care i-a fost adunat de pe podea. Simțea, spunea ea, că avea să orbească.

La 15 iunie a născut prematur o fată, care în aceeași zi a fost botezată Isabella Maria și, de data asta, cronicarul nu a mai avut niciun dubiu că pruncul era bolnăvicios. Lucrezia a făcut febră puerperală și, palidă și trasă la față, a căzut la pat, iar după aceea, rareori s-a mai ridicat. Știind că nu mai avea mult de trăit, i-a scris o scrisoare lui Leon al X-lea:

> Preasfinte Părinte și Cinstite Stăpâne, cu tot respectul sărut picioarele Sanctității Voastre și mă încredințez cu toată smerenia sfintei voastre mile. Mă apropii cu bucurie de sfârșitul vieții, știind că, în câteva ore poate, […] am să fiu eliberată. Ajungând în acest moment, doresc, ca o creștină, deși sunt o păcătoasă, să îi cer Sanctității Voastre să aibă milă și să-mi ofere toată consolarea cu putință și binecuvântarea Sanctității Voastre pentru sufletul meu. […] 22 iunie 1519 în Ferrara, în ceasul al paisprezecelea, a Sanctității Voastre supusă slugă.

După două zile, la 24 iunie 1519, a murit. Ducele Alfonso și-a pierdut cunoștința în timpul înmormântării ei la Mănăstirea Corpus Domini. Răpus de durere, i-a scris nepotului său, acum marchiz de Mantova, că „a fost voia Domnului Dumnezeu să cheme la El sufletul ilustrei noastre ducese, mult iubita noastră soție"; „nu pot scrie aceste rânduri fără să plâng[,] atât de greu îmi e să mă despart de o soție atât de dragă".

---

23 Cosimo Tura (1430–1495), pictor italian, principalul reprezentant al școlii de la Ferrara și unul dintre marii maeștri ai picturii din nordul Italiei (n. red.).

24 Paolo Giovio (1483–1552), umanist și istoric italian (n. red.).

Capitolul 29

Sfinți și păcătoși

După principiile vremii, Lucrezia își făcuse datoria ca ducesă de Ferrara, lăsându-și soțul îndurerat cu cinci copii, dintre care trei erau băieți. Alfonso a jelit-o, dar în cele din urmă și-a luat altă soție, alegând, spre marea mirare a curtenilor săi, să se însoare cu amanta sa, Laura Dianti, senzuala fiică a unui confecționer de bonete din Ferrara, care i-a mai făcut doi fii.

Când a murit la 31 octombrie 1543, Alfonso a fost așezat într-un mormânt alături de iubita sa Lucrezia, la Mănăstirea Corpus Domini, și a fost succedat de Ercole, căruia îi alesese drept mireasă pe Renée, fiica lui Ludovic al XII-lea și cumnata noului rege al Franței, Francisc I. Ercole al II-lea a recunoscut șase copii, doi băieți și patru fete – două dintre fete, una legitimă și una nelegitimă, au primit numele Lucreziei, semn al iubirii pe care i-a purtat-o. Ippolito, menit de la o vârstă fragedă preoției, avea să ajungă cardinal și să fie candidatul francez la alegeri în șase conclave. Renumit pentru stilul de viață extravagant și pentru faptul că era un ocrotitor al artelor, avea să-și petreacă o mare parte din viață la Roma, orașul natal al Lucreziei, și să fie posesorul acelui splendid monument al arhitecturii renascentiste, Villa d'Este din Tivoli.

Isabella, a cărei naștere o ucisese pe Lucrezia, a murit cu puțin timp înainte de a împlini doi ani, lăsând-o pe Eleonora unica fiică supraviețuitoare; aceasta, la vârsta de opt ani, s-a călugărit și, 10 ani mai târziu, a devenit stareța Mănăstirii Corpus Domini, refugiul preferat al Lucreziei în vremuri tulburi și locul în care se afla mormântul ei. Din palatul în care au trăit Alfonso și Lucrezia nu a rămas nimic, clădirea fiind distrusă de un cutremur în 1570.

Când Ercole al II-lea a murit în 1559, a fost succedat de fiul său cel mare, Alfonso al II-lea, care, deși a avut trei soții, nu a avut niciun moștenitor, fapt de care papa Clement al VIII-lea a profitat, reușind să redea Ferrara Statelor Papale, lăsându-l pe nepotul nelegitim al lui Alfonso al II-lea, Cesare, duce doar de Modena.

Alexandru al VI-lea avusese ambiții mari pentru copiii săi; totuși, în cele din urmă, puține urme ale numelui Borgia se mai găsesc în analele familiilor ilustre de la Roma.

Cesare a lăsat trei copii: Louise, fiica lui legitimă cu Charlotte d'Albret, căsătorită cu un membru al înaltei aristocrații franceze, are descendenți care

trăiesc și astăzi. Nu se cunosc multe despre numeroșii lui urmași nelegitimi; o fiică, Camilla, a fost adusă de Lucrezia în Ferrara și, la fel ca verișoara ei, Eleonora, s-a călugărit, alegând să fie cunoscută drept sora Lucrezia în onoarea mătușii ei și, mai târziu, a ajuns stareța Mănăstirii San Bernardino.

Urmașii lui Gioffre au condus ca prinți de Squillace până la sfârșitul secolului al XVI-lea, când titlul a trecut la familia Borgia din Spania, descendenții fiului preferat al lui Alexandru al VI-lea, Juan, al doilea duce de Gandía. Soția lui, María Enríquez, a născut un fiu, numit tot Juan, al treilea duce de Gandía, și o fiică, Isabella, care, la fel ca verișoarele ei din Ferrara, a preferat mănăstirea patului matrimonial. Juan al III-lea de Gandía a avut 17 copii, dintre care cel mai mare, Francisco, a moștenit titlul, însă câțiva ani mai târziu, în 1546, a abdicat în favoarea fiului său, după moartea soției sale, pentru a deveni iezuit, iar apoi al treilea general al ordinului.

În mai 1572, Francisco era la Ferrara când a ajuns la el vestea morții lui Pius al V-lea, precum și informația că mulți oameni influenți din cadrul Bisericii sperau ca el să fie ales drept succesor al lui Pius al V-lea. Era prea slăbit pentru a călători, însă în acel an, mai târziu, s-a întors la Roma și după două zile a murit. Unul dintre acele accidente ciudate pe care le îngăduie istoria este acela că stră-strănepotul lui Alexandru al VI-lea a fost canonizat în 1671.

bibliografie

Surse primare

Ariosto, Lodovico, *Orlando Furioso*, traducere de B. Reynolds, Penguin Books, Harmondsworth, 1975.

Burchard, Johannes, *At the Court of the Borgia*, extrase din *Diarium*, lucrare editată și tradusă de Geoffrey Parker, Folio Society, Londra, 1963.

—, *Le journal de Jean Burchard*, Les Éditions Rieder, Paris, 1932.

Castiglione, Baldassare, *Curteanul*, traducere de Eta Boeriu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

Cellini, Benvenuto, *Viața lui Benvenuto Cellini scrisă de el însuși*, traducere de Ștefan Crudu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959.

Giustinian, Antonio, *Dispacci di Antonio Giustinian*, editată de P. Villari, 3 vol., Succesori Le Monnier, Florența, 1876.

Guicciardini, Francesco, *The History of Florence*, editată de Mario Domandi, Harper & Row, New York, 1970.

—, *The History of Italy*, editată de Sidney Alexander, Collier Books, New York, 1969.

Landucci, Luca, *Diario Fiorentino*, Sansori Editore, Florența, 1985.

Machiavelli, Niccolò, *Istoriile florentine*, traducere de Nina Façon, Editura Științifică, București, 1968.

—, *Legazioni, commissarie e scritti di governo*, editată de F. Chiapelli, 4 vol., G. Laterza, Bari, 1971.

—, *Principele*, traducere de Nina Façon, revăzută și adnotată de Monica Fekete, Editura Humanitas, București, 2019.

Michelangelo Buonarroti, *Scrisori*, traducere de C.D. Zeletin, Editura Art, București, 2013.

—, *Sonete*, în românește de C.D. Zeletin, Editura pentru Literatură Universală, București, 1964.

—, *The Sonnets of Michelangelo*, traducere de E. Jennings, Folio Society, Londra, 1961.

Piccolomini, Aeneas Sylvius, *Secret Memoirs of a Renaissance Pope*, editată de F.A. Gragg și L.C. Gabel, Folio Society, Londra, 1988.

Sanudo, Marino, *Diarii*, Forni Editore, Bologna, 1969–1970.

Vasari, Giorgio, *Le opere di Giorgio Vasari*, editată de G. Milanesi, 8 vol., Sansori Editore, Florența, 1981.

Zambotti, Bernardino, *Diario Ferrarese dall'anno 1476 sino al 1504*, editată de G. Pardi, N. Zanichelli, Bologna, 1928.

Zerbinati, Giovanni Maria, *Croniche di Ferrara*, Deputazione Provinciale

Ferrarese di Storia Patria, Ferrara, 1989.

Surse secundare

Ady, Julia Mary Cartwright, *Isabella d'Este, Marchioness of Mantua, 1474–1539*, John Murray, Londra, 1904.

Bentini, J., Chiappini, A., Panatta, G.B., Visser Travagli, A.M., *A Tavola con il Principe*, catalog de expoziție, Gabriele Carbo Editore, Ferrara, 1988.

Bradford, Sarah, *Cesare Borgia*, Phoenix Press, Londra, 1976.

—, *Lucrezia Borgia*, Viking Books, Londra, 2004.

Brown, C.M. „Lo insaciabile desiderio nostro de cose antique: New Documents on Isabella d'Este Collection of Antiquities", în *Cultural Aspects of the Italian Renaissance*: *Essays in Honor of Paul Oskar Kristeller*, editată de G.H. Clough, pp. 324–353, Manchester University Press, Manchester, 1976.

D'Amico, John F., *Renaissance Humanism in Papal Rome*, Johns Hopkins University, Baltimore, 1983.

Dean, Trevor, Lowe, K.J., *Marriage in Italy 1300–1650*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

Eiche, Sabine, „Towards a Study of the «Famiglia» of the Sforza Court in Pesaro", *Renaissance and Reformation* 9, 1985, pp. 79–103.

Erlanger, Rachel, *Lucrezia Borgia*, Michael Joseph, Londra, 1979.

Gardner, Edmund, G. *Dukes and Poets in Ferrara*, Constable, Londra, 1904.

Gregorovius, Ferdinand, *Lucretia Borgia According to Original Documents and Correspondence of Her Day*, traducere de J.L. Garner, John Murray, Londra, 1904.

Guerzoni, Guido, *Le Corti Estensi e la Devoluzione di Ferrara del 1598*, Archivio Storico, Ferrara, 2000.

Gundersheimer, Werner L., *Ferrara: The Style of a Renaissance Despotism*, Princeton University Press, Princeton, 1973.

Hay, Denys, *The Church in Italy in the Fifteenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Hollingsworth, Mary, *Patronage in Renaissance Italy*, John Murray, Londra, 1994.

Jardine, Lisa, *Worldly Goods*, Macmillan, Londra, 1996.

Johnson, Marion, *The Borgias*, Macdonald Futura, Londra, 1981.

Knecht, R.J., *Renaissance Warrior and Patron: The Reign of Francis I*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

Krautheimer, Richard, *Rome: Profile of a City, 312–1308*, Princeton University Press, Princeton, 1980.

Lockwood, Lewis, *Music in Renaissance Ferrara 1400–1500*, Oxford University Press, Oxford, 1984.
Lowe, K.J.P., *Church and Politics in Renaissance Italy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
Luzio, Alessandro, „Isabella d'Este e i Borgia", *Archivio storico lombardo*, pp. 41–42, 1914–1915.
Magnuson, T., *Studies in Roman Quattrocento Architecture*, Almqvist and Wiksell, Stockholm, 1958.
Mallett, Michael, *The Borgias*, Bodley Head, Londra, 1969.
—, *Mercenaries and Their Masters*, Bodley Head, Londra, 1974.
Martines, Lauro, *Fire in the City*, Oxford University Press, Oxford, 2006.
Mitchell, Bonner, *The Majesty of the State: Triumphal Progresses of Foreign Sovereigns in Renaissance Italy 1494–1600*, Leo S. Olschki Editore, Florența, 1986.
Partner, Peter, *The Lands of St Peter: The Papal State in Middle Ages and the Early Renaissance*, Eyre Methuen, Londra, 1972.
—, *Renaissance Rome 1500–1559*, University of California Press, Berkeley, 1976.
Pastor, Ludwig von, *The History of the Popes from the Close of the Middle Ages*, vol. 5–6, B. Herder Book Co., St. Louis, 1950.
Schulz, J., „Pinturicchio and the Revival of Antiquity", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 25, pp. 35–55, 1962.
Shankland, Hugh, *The Prettiest Love Letters in the World*, Collins Harvill, Londra, 1987.
Shaw, Christine, *Julius II*, Blackwell, Oxford, 1993.
Sowards, J.K., *The Julius Exclusus of Erasmus*, Indiana University Press, Bloomington, 1968.
Stinger, Charles, *The Renaissance in Rome*, Indiana University Press, Bloomington, 1985.
Strong, Roy, *Feast,* Jonathan Cape, Londra, 2002.
Thomson, John A.F., *Popes and Princes 1417–1517*, George Allen & Unwin, Londra, 1980.
Tuohy, Thomas, *Herculean Ferrara*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
Vancini, Gianna, *Lucrezia Borgia nell'opera di cronisti, letterati e poeti suoi contemporanei alla corte di Ferrara*, Este Editori, Ferrara, 2002.

index

Abruzzi 13
Agnadello, bătălia de la 287
Albanese, Tomaso 160
Albret, Amanieu d' 136, 165
Albret, Charlotte d' 136, 158, 196
Alègre, Yves d' 68, 143, 147, 154, 163, 167, 173, 175, 293
Alexandru al V-lea, papă 13
Alexandru al VI-lea, papă 44, 46–48, 56–58, 62–63, 65, 67–70, 72, 74–77, 79, 86–89, 92–95, 103–105, 108–112, 114, 120, 127, 129, 141–143, 155, 159, 163–165, 180, 184–185, 218, 238, 241–242, 247
Alfonso I al Neapolelui 19, 278
Alfonso al II-lea al Neapolelui 62–65, 79
Alfonso al V-lea de Aragon 19
Alfonso de Aragon, duce de Bisceglie 116, 120, 138, 139, 149, 159, 261
Aliffe, conte d' 116
Alviano, Bartolomeo d' 99
Amboise, Georges d' 123
Angelini, Teodora 213
Anne de Bretania 117, 121, 123, 131, 134
Arezzo 66, 217–220, 262
Ariosto, Lodovico 295
Aubigny, senior d' 178–180
Auton, Jean d' 178
Aversa 179
Avignon, papi 11–14, 254

Baglioni, Gianpaolo 167, 219, 228, 233, 249, 253
Bagolo, Fioramonte 70
Barbo, Pietro 32
Băile lui Diocleţian 37
Behaim, Lorenz 154
Bellini, Giovanni 296
Bembo, Carlo 271
Bembo, Pietro 268–271, 275, 282, 293–294
Beneimbene, Camillo 31, 36, 51
Bentivoglio, Ermes 228
Bentivoglio, Giovanni 174, 205, 227–228, 231, 253, 288
Bessarion, Ioan 17, 24
Betto di Biagio, Bernardino di (Pinturicchio) 87
Bichio, Giovanni di 28
Bisceglie, Rodrigo 292
Boccaccio, Giovanni 86
Bologna 228, 262, 282, 288, 294
Bonifaciu al IX-lea, papă 13
Bonifaciu al XIII-lea, papă 154

Borgia, Angela 269, 274, 276–278
Borgia, Cesare 36–37, 55–58, 62, 64, 65, 70, 72, 76, 79–81, 83, 88, 94, 95, 97–98, 107, 111, 115–120, 123–127, 129–137, 140–141, 143–154, 158–161, 163–180, 183–184, 189–192, 195–204, 207, 214, 216–242, 245, 247–248, 250–255, 258–267, 280, 281, 301
Borgia, Francisco 47, 165, 201, 302
Borgia, Gerolama 37
Borgia, Isabella 37
Borgia, Gioffre 37, 54, 55, 56, 64, 88, 94, 95–98, 111, 117, 139, 149, 178, 213, 215, 250, 297
Borgia, Juan 50, 51, 52, 55–56, 64, 94, 97–100, 107–108
Borgia, Lucrezia 36, 49–52, 88, 94–97, 113–120, 125, 138–139, 142, 143, 158, 160–162, 181, 182, 184–191, 193, 197–216, 225, 245, 267–276, 278–280, 281–286, 292, 295–301
Borgia, Ottaviano 37
Borgia, Pedro Luis 21, 37, 165
Borgia, Rodrigo 21–23, 26–27, 29–32, 34–40, 42–43, 49–50
Borgia, Sancia 55, 56, 64, 88, 94–98, 111, 117, 125, 138, 139, 158, 161, 213
Borgia-Lanzol, Juan 56
Bramante 294
Branco, Paolo 74
Bresciano, Bartolomeo 187–188
Briçonnet, Guillaume 76
brigitine, ordin 10
Buonaccorsi, Biagio 175–176
Burchard, Johannes 28, 43, 44, 50, 51, 52, 56–58, 60, 62–64, 69–76, 78, 80–81, 83, 97, 99, 107, 109, 119, 120, 123–125, 133, 135, 137–138, 142–143, 145–148, 152–157, 159, 161, 162, 163, 165, 166, 174, 177, 178, 179, 180–181, 188–191, 195, 197–202, 213, 216, 217, 219, 223, 224–225, 229, 233, 239–244

Calderon, Pedro 119, 227, 292
Calixt al III-lea, papă 18, 20–22
Camerino 142, 217, 219, 220, 222, 225, 227, 249
Campi 176
Campo, Niugno del 264
Campo dei Fiori 96, 149, 197, 200
Canale, Carlo 37
Capello, Paolo 159
Capua 81, 116, 179, 180
Caracciolo, Giambattista 171, 204
Carignola, episcop de 241
Carlotta de Aragon 117–118, 123, 126, 134, 135
Carol I, rege 276
Carol al IV-lea al Franței 12
Carol al VIII-lea al Franței 60–63, 65–81, 83, 93, 94, 101, 102, 120–123, 135, 258
Casanova, cardinal 242

Castellesi, Adriano 239, 245
Castello, Francesco 214
Castiglione, Baldassare 271
Castro, Giovanni di 46
Cattanei, Vannozza dei 36, 74, 250, 298
Cattaneo, Gian Lucido 125–126
Cellini, Benvenuto 93
Centelles, Juan de 50
Cibò, Franceschetto 89
Cibò, Giovanni Battista 39
Cibò, Lorenzo 73
Cicero 118
Clement al V-lea, papă 10
Clement al VII-lea, papă 13
Clement al VIII-lea, papă 19, 301
Colonna, familia 15, 17, 20, 92, 180, 190, 248, 253
Colonna, Prospero 23–24, 213, 214, 250
Commynes, Philippe de 53, 61, 72, 79
Córdoba, Gonsalvo di 100, 235, 248, 263–264
Corella, Miguel de 161, 167, 219, 232, 236, 242, 243, 248, 261, 262
Corio, Bernardino 44
Cossa, Baldassare 14
Costabili, Antonio 289
Costabili, Beltrando 240, 252

Dianti, Laura 300
Dolci, Giovannino dei 35
dominicani 104, 105, 188

Eleonora de Aragon 33, 210
Enríquez, Maria 55, 94, 111, 301
Erasm 288
Ercole I, duce de Ferrara 182, 183, 185–187
Ercole al II-lea 300, 301
Este, Alberto d' 206
Este, Alfonso d' 182, 184, 188, 193, 205, 296
Este, Ferrante d' 194, 198
Este, Giulio d' 273, 274
Este, Ippolito d' 186, 194, 196, 201–202, 216, 222, 233, 262, 276
Este, Isabella d' 116, 183, 193, 197, 201–202, 204, 205, 208, 209, 211, 222, 275
Este, Sigismondo d' 194, 196, 198
Estouteville, Guillaume d' 22–24, 39, 67
Euffreducci, Oliverotto 219, 228, 232
Eugeniu al IV-lea, papă 15, 19, 32

Fantaguzzi, Giuliano 173
Farnese, Alessandro 56, 72

Farnese, Giulia 38, 51, 52, 68, 72, 88
Faustina, împărătească 276
Ferdinand al Spaniei 58, 89, 100, 248, 263, 287
Ferdinand de Aragon 35, 54
Ferrante I al Neapolelui 39, 59, 60, 80
Ferrante al II-lea al Neapolelui 80, 81
Ferrari, Gianbattista 165, 183, 223, 224
Florès, Antonio 80
Flores, Bartolomeo 110
Fondaco dei Tedeschi 296
Forlì, Tomasino da 145–146
Fornovo, bătălia de la 84, 95, 103
Fra Angelico 16
Francisc I al Franței 300
Frederic de Aragon 179, 180

Galli, Jacopo 90
Garigliano, bătălia de la 263
Giovio, Paolo 297
Giustinian, Antonio 218, 226, 235, 238–242, 247, 249–253, 258
Gonzaga, Elisabetta, ducesă de Urbino 203, 211, 271
Gonzaga, Francesco, marchiz de Mantova 84, 172, 184, 226, 244, 248, 275, 279, 280, 282, 284–286, 293, 298
Gregorovius, Ferdinand 161, 250
Grigore al XI-lea, papă 12
Grigore al XII-lea, papă 13
Gudmarsson, Birgitta 10–12
Guicciardini, Francesco 43, 47, 59–60, 66, 75, 81–84, 94, 165, 180, 255, 259, 287, 288, 294
Guienne, duce de 136

Henric al VII-lea, rege 168

Infessura, Stefano 40, 52–53
Inocențiu al VII-lea, papă 13
Inocențiu al VIII-lea, papă 39–41, 44, 51, 65, 88, 239
Ioan al XXIII-lea, papă 14
Isabela a Spaniei 58, 89, 100, 111, 248, 263
Isabela de Aragon 54, 80
Isvalies, Pedro 165
Iuliu al II-lea, papă 57, 129, 255, 256–261, 263, 286–294
Iulius Cezar 151, 288

Juan I de Gandía 88, 97, 107, 109, 111–113
Juan al II-lea de Gandía 301

Lagraulas, Jean Bilhères de 90
Landucci, Luca 106, 156, 157, 177
Leon al X-lea, papă 271, 294, 299
Leonardo da Vinci 53, 141, 217, 218, 222
Lodovico, marchiz 276
Lorqua, Ramiro de 204, 219, 220, 230, 231
Ludovic, duce de Orléans 121
Ludovic al XI-lea al Franței 75
Ludovic al XII-lea al Franței 122, 123–124, 126–129, 131, 133,
134, 135, 137, 140–143, 147, 148,
157, 163, 180, 184, 207, 210, 225, 226, 227, 245, 248–249, 254, 267, 282, 287

Machiavelli, Niccolò 32, 142, 167,
175–176, 192, 221, 228–232, 234, 245, 249, 254, 258–262, 264–265
Malatesta, Dorotea 171, 183, 203
Malatesta, Pandolfo 168, 171
Malatesta, Sigismondo 168
Manfredi, Astorre, senior de Faenza 174, 219, 261
Manfredi, Manfredo 111
Mantegna, Andrea 85, 276, 284
Marck, Robert de la 136
Maria, Francesco 232
Martin al V-lea, papă 15, 32
Matarazzo, Francesco 118, 191, 236, 259
Maximilian, împărat 287
Medici, familia 102, 175
Medici, Giovanni de 294
Medici, Lorenzo Magnificul 67
Medici, Piero de 67, 102
Michelangelo Buonarotti 89–91, 167, 222, 294
Michelis, Fiammetta de' 158
Michiel, Giovanni 235
Mila, Adriana da 37, 38, 49, 68
Moncada, Ugo de 219
Monte, Antonio del 231
Montefeltro, Guidobaldo, duce de Urbino 99, 112, 203, 220, 222, 226, 228, 229, 231, 249, 262,
271

Narni, Lucia da 187, 211
Neapole 43, 60–65, 69, 80, 81–83, 94, 97, 101, 102, 116–117, 126,
179–180, 226–227, 235, 248, 263–264
Nepi 58, 161, 162, 167, 182, 190, 250, 252, 253
Nero, împărat 15–16, 30, 87
Nicolae al V-lea, papă 15–18, 21, 86

Orcia, San Quirico d' 233
Orsini, Carlo 99, 174

Orsini, familia 17, 20, 38, 49, 67, 99, 111, 228, 231, 234–235, 247–249, 253
Orsini, Francesco, duce de Gravina 219, 228, 232, 234
Orsini, Giangiordano, senior de Bracciano 234
Orsini, Niccolò 52
Orsini, Orsino 38
Orsini, Paolo 167, 175, 219, 228, 229, 232, 234
Orsini, Roberto 232
Orsini, Virginio 65, 69

Palatul Papilor (Avignon) 10
Palazzo di Venezia 32
Palazzo Montegiordano 49
Palazzo San Marco 32
Pallavicini, Antoniotto 84
Paul al II-lea, papă 35, 73, 154, 239
Paul al III-lea, papă 271
Pepi, Francesco 190, 196
Perauld, Bertrand 70
Petrarca, Francesco 11–12, 158
Petrucci, Pandolfo 228, 233, 234
Philargos, Petros 13
Piacentini, Pio 43
Piccolomini, Enea Silvio 16, 20, 22–25
Piccolomini, Francesco Todeschini 67, 251. *Vezi și* Pius al II-lea, papă
Pilat din Pont 156
Pinturicchio din Perugia 37, 87, 88, 93
Pio, Alessandro 278
Pius al II-lea, papă 26–31, 239, 251
Pius al III-lea, papă 251–254
Pius al V-lea, papă 302
Podocatharo, Ludovico 165
Poggio, Cristoforo 125
Preti, Donato de' 116
Prignano, Bartolomeo 12
Procida, Gasparo di, conte de Aversa 50, 114
Prosperi, Bernardino di 278, 284

Ramires, Diego 172–173
Rafael 95, 294
Ravenna, bătălia de la 293, 294
Renée de Franța 300
Riario, Girolamo 144–145, 147
Riario, Pietro 33, 34
Riarro, Raffaello 89, 146, 249, 253
Rignano, Domenico da 36
Rovere, Francesco della 32
Rovere, Giovanni della 231
Rovere, Giuliano della 33, 34, 40, 43, 44, 56, 57, 63, 65, 67, 73, 79, 129, 130, 133–135, 140, 231,

249, 251, 253–255

San Giacomo degli Spagnuoli (Roma) 89
San Giovanni in Laterano, bazilică 19, 20, 45, 157, 298
San Lorenzo, mănăstire 10
San Marco 103–105
San Paolo fuori le Mura 156
Sancia de Aragon. *Vezi* Borgia, Sancia
Sangallo, Antonio da 92–93, 190
Sanseverino, cardinal 178
Santa Maria del Popolo 50, 73, 89, 109, 148, 178, 188, 194, 195, 298
Santa Maria della Febbre 161, 224
Santa Maria delle Grazie 141, 217
Santa Maria in Porticu 43, 51, 53
Santa Maria Maggiore 89, 156
Santa Maria sopra Minerva, bazilică 62, 149, 243, 247
Santacroce, Jacopo di 236
Santi Quattro Coronati, biserică 19
Santino (pitic) 293, 297
Sanudo, Marin 97, 121, 147, 298
Savonarola, Girolamo 101–105, 281
Scalona, Gian Carlo 96, 97
Serra, Jaime 165
Sf. Ecaterina din Alexandria 88
Sforza, Ascanio 43, 45, 62, 63, 65, 67, 73, 107, 112, 118, 134, 139, 157, 162, 178, 249, 251
Sforza, Beatrice d'Este 53, 54, 210
Sforza, Galeazzo Maria 145
Sforza, Gian Galeazzo 147
Sforza, Giovanni 50, 51, 61, 94, 112, 113, 118, 120, 147, 168, 186, 204, 226, 249
Sforza, Lodovico 50, 53, 59–61, 63, 68, 115, 118, 122, 130, 140, 141, 148, 154, 157, 218
Sforza-Riario, Caterina 143, 144, 179
Sigismund, împărat 14
Sixtus al IV-lea, papă 32, 34–36, 39, 44, 56, 239, 256
Soderini, Francesco 220–221, 260
Soriano, bătălia de la 99
Strozzi, Ercole 268–269, 282, 285
Strozzi, Filippo 268
Strozzi, Guido 282
Stuart, Robert, senior d'Aubigny 178

Tiţian 295–296
Torella, Gaspar 116, 128, 167
Torrigiano, Pietro 167
Trivulzio, Gian Jacopo 147
Troche, Francesco 236
Tura, Cosimo 293, 296

Urban al V-lea, papă 12
Urban al VI-lea, papă 12, 13
Urbino, duce de. *Vezi* Montefettro, Guidobaldo da

Valencia, cardinal de. *Vezi* Borgia, Cesare
Valentinois, duce de. *Vezi* Borgia, Cesare
Vannozza, donna. *Vezi* Cattanei, Vannozza dei
Varano, Giulio Cesare da, senior de Camerino 220, 222, 261
Vasari, Giorgio 87, 88, 167
Vatican (Roma) 16, 42, 50, 71, 93, 136, 149, 159, 164–165, 179, 190–192, 195, 238, 249, 253, 254, 258
Veneția 16, 61, 119, 140, 149, 172, 228, 260, 266, 287
Venosa, episcop de 240
Vera, Juan 165
Vergiliu 199
Vespasian, împărat 45, 155
Vespucci, Agostino 192
Villeneuve, Ludovic de, baron de Trans 124
Visconti, Valentina 122
Vitelli, Paolo 175
Vitelli, Vitellozzo, senior de Città di Castello 149, 167, 175, 179, 218–219, 228–232
Volterra, Jacopo Gherardi da 28, 39, 47

Zambotti, Bernardino 205, 209, 211, 262, 266, 272
Zen, Gianbattista 50
Zerbinati, Giovanni Maria 285, 289–290
Zurita, Geronimo 98

Pentru comenzi și informații, contactați:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, București, cod poștal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Str. Gării nr. 11, Mogoșoaia, jud. Ilfov
Tel.: 0758.053.416
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro